

KSIEGA PRZYSŁÓW I CYTATÓW

ZAWIERAJĄCA NAJWIĘCEJ UŻYWANE PRZYSŁOWIA POLSKIE,
NIEMIECKIE, ŁACIŃSKIE, CYTATY ŁACIŃSKIE, CYTATY Z RÓŻ-
NYCH AUTORÓW I Z PISMA ŚWIĘTEGO.

ZEBRAŁ KS. S. J. S.

CIESZYN
NAKŁADEM AUTORA

KSIĘGA PRZYSŁÓW I CYTATÓW

ZAWIERAJĄCA NAJWIĘCEJ UŻYWANE PRZYSŁOWIA POLSKIE,
NIEMIECKIE, ŁACIŃSKIE, CYTATY ŁACIŃSKIE, CYTATY Z RÓŻ-
NYCH AUTORÓW I Z PISMA ŚWIĘTEGO.

ZEBRAŁ KS. S. J. S.

CIESZYN
NAKŁADEM AUTORA

5816/63

(E2)

15L1e

140627

II

Drukarnia Dziedzictwa bl. J. Sarkandra w Cieszynie.

U. Wallis, Świętokrzyska
ul. Równa 4

30. 4. 63r.

102f.

PRZEDSŁOWIE.

Pisarz włoski Nicolo Tomaseo powiedział, że gdyby się dało zebrać przysłowia wszystkich narodów w jedną księgę, to ta księga byłaby najobfitszą w myśli i miałaby treść najbogatszą. Słusznie powiedział jeden z naszych pisarzy, że w przysłowiaach mieści się mądrość narodów. Bo co jest przysłowie? Jest to krótkie zdanie, zawierające jakąś myśl, której prawdziwość stwierdziło długie doświadczenie. Gdy czytelnik otworzy tę książkę i zobaczy setki przysłów, powie może: na co to drukować całe litanje przysłów? wolę czytać powieść. Są powieści, w których treści skąpo albo nic, a nieraz niema w nich ani jednej głębszej myśli. A w każdym przysłowiu zawarta jest prawda i myśl jakaś głębsza, zdrowa, praktyczna. Kto pozna dużo przysłów, ten nabywa dużo mądrości i znajomości świata i ludzi. Do niniejszej „Księgi“ brałem przysłowia najtrafniejsze z wielkiej „Księgi przysłów“ S. Adalberga, a wiele przysłów, które słyszałem z ust ludu (bo lud nasz lubi używać przysłów i ma ich dużo), umieściłem tu także. W tych przysłowiaach zawiera się zdrowy rozsądek chłopski, zdrowe i trzeźwe zapatrywanie na świat i praktyczna mądrość życia. Sądzę, że czytający ten zbiór, będzie miał miłą rozrywkę, bo w każdym przysłowiu myśl inna, a *varietas delectat*. Umieściłem tu pewną ilość niemieckich i łacińskich przysłów co najlepszych dla znających te języki. Zwłaszcza w przysłowiaach łacińskich przebijają się praktyczna mądrość, jaka starych Rzymian cechowała.

Co do cytatów łacińskich, cytatów z różnych języków i cytatów z Pisma św. nie mamy w naszej literaturze podobnego zbioru, a bardzo jest potrzebny dla ludzi wykształconych. Wydał wprawdzie Czapiński „Księgę przysłów i cytatów“, ale wydanie to dawne i już wyczerpane, a daleko mu do takiej dokładności, jaką się cieszą różne niemieckie „Citatenschätze“. Sądzę, że ta bogata w treść „Księga“ znajdzie uznanie u ludzi rozumnych i wykształconych, a ja powiem: feci quod potui, faciant meliora sequentes.

Ks. S. J. S.

I. PRZYSŁOWIA POLSKIE.

A.

1. Aby chleb był, to się i zęby znajdą.
2. Adam na Ewę, a Ewa na węża (winę zwała).
3. Adam cóżby poradził, gdyby Bóg w raju Ewy nie posadził?
4. Adwokat niech ma głowę, a koń niech ma nogi (dobre).
5. Agnieszka łaskawa wypuszcza skowronka z rękawa. *Jak na św. Agnieszkę ładnie, to jest nadzieja wiosny.*
6. Aksamity i atłasy nie dodadzą ci okras. *Staropolskie.*
7. Albo to Bóg taki, żeby słuchał sobaki? *Byle kogo.*
8. Alboć wezmą albo sam daj, tak kazał święty Mikołaj.
9. Albo będę piwniczym, albo niczem; albo starostą, albo kapucynem. *Staropolskie.*
10. Albo graj, albo pieniądze daj. *Ruskie: braj, albo brosz widdaj.*
11. Aniś do ludzi, ani do Boga, cóż z ciebie? tylko zawali droga. *O lichym człowieku.*
12. Aniołowi łatwo białym być, ale diabła trudno mydłem wymyć.
13. Ani na wsi, ani w mieście nie wierz niewieście.
14. Ani posła, ani osła. *Ludowe. Gdy posłany nie wraca.*

B.

1. Baba jest rada, że ją chwala. *Ludowe.*
2. Baba i diabła oszuka. *Bo chytra.*
3. Baba ma w sobie opalkę ognia na siedmiu chłopów.
4. Baba w płaczu, mężczyzna w pałaszu szuka obrony.

5. Baba zła gorsza jest od djabła.
6. Baba z wozu, koniom lżej.
7. Babę rozdrażnić jest gorzej, niż djabła.
8. Babi naród zawsze chytry.
9. Babusina wnuczka i młynarska suczka dobrze się mają.
10. Baby i djabeł nie oszuka.
11. Baby i kijem nie dobije.
12. Baby mają długie włosy, a krótki rozum.
13. Bać się trzeba trzcinie, gdy się dąb wywinie.
14. Baj baj! baj! że na świecie jest gdzieś raj.
15. Bardziej boli od języka, niż od miecza.
16. Bardziej się bój djabła głupiego, niż mądrego.
17. „Bardziej szkoda trzewika, niż nogi“ — mówi skąpy i ubogi.
18. Bardziej boli od swojego, niż od cudzego.
19. Bardziej człowiek to szanuje, co go więcej kosztuje.
20. Bardziej to czujemy, co sami cierpimy.
21. Bardziej to ludziom smakuje, czego prawo zakazuje.
22. Barszczu (kaszy) szydłem nie jedzą.
23. Beczkę dziurawą trudno napęlić.
24. Bez batoga pod górę, bez łańcucha z góry — na nic.
25. Bez cnoty niczem strój złoty.
26. Bez Boga ani do proga (nie zajdziesz).
27. Bez Boga niema broga. *Bróg = duża kopa zboża.*
28. Bez dołu grobli, bez nakładu zysku nie będzie.
29. Bez chłopca nie będzie pana. *Ruskie: bez Iwana ne bude pana. Bo chłopci na panów robią.*
30. Bez jednego wojaka będzie wojna.
31. Bez gospodarza dom płacze. *Wszystko źle idzie.*
32. Bez grosza nie będzie dukata.
33. Bez ochoty nieskore roboty.
34. Bez pracy nie będzie kołaczy.
35. Bez pracy żyją tylko ptacy.
36. Bez książek do szkoły, bez pieniędzy na targ nie chodź.
37. Bezpiecznie sypia, kto ma dobrych sąsiadów.
38. Bezpiecznie myszy biegają, gdy kota doma nie mają.

39. Bez przygotowania nie będzie kazania.
40. Bez soli nie słono, bez chleba nie syto.
41. Bez wołu nie będzie rosołu.
42. Bez woli Boskiej włos z głowy człowieka nie spadnie.
43. Będzie dobrze, jak złe minie. *Ludowe.*
44. Będzie dobrze na świecie, gdy każdy przed swym progiem zamiecie.
45. Będzie, jak Bóg da (albo: co Bóg da). *Ludowe.*
46. Będzie pogoda, jak nie pójdzie z nieba woda. *Żartobliwe.*
47. Będziesz jeść, jak ci przyniesie kukiełkę pies. *Żartobliwe.*
48. Będziesz zbierał w starości, coś zasiał w młodości.
49. Biada domowi, gdzie krowa dobodzie wołowi. *Ruskie: Hore tobi wołe, koły tebe korowa kołe.*
50. Biada, jak zostanie pan z dziada.
51. Białogłowa grzeczna i mocne wino z najmędrszego uczynią błazna. *Wójcicki.*
52. Białogłowy zwykle siwych głów (starych) nie lubią.
53. Białogłowie pstro w głowie.
54. Biada wtedy trzodzie, gdy wilcy z pasterzami w zgodzie.
55. Białego kruka darmo człowiek szuka.
56. Bicza z piasku nie ukręcisz, ani z plew powroza.
57. Bieda biedę porodziła, a biedę czart. *Ruskie: bida bidu porodyła, a bidu czort.*
58. Bieda biednemu żyć w świecie samemu.
59. Bieda buczka (drzewo) na starość uginać.
60. Bieda człowieka i za piecem znajdzie.
61. Bieda choć dokuczy, to rozumu nauczy.
62. Bieda po biedzie: jedna nie odeszła, a druga jedzie.
63. Bieda (nieszczęście) po ludziach chodzi, nie po lasach.
64. Bieda w kraju Mikołaju! *Żartobliwe.*
65. Bieda w tej zagrodzie, gdzie krowa wołu bodzie.
66. Biedna mucha też się rucha (rusza).
67. Biedna to kraina, gdzie się chleb kończy, a kamień zaczyna. *Kraj skalisty w górach jest mało urodzajny.*
68. Biednemu zawsze wiatr w oczy wieje.
69. Biednemu zawsze bieda.

70. Bierz, Michale, co Bóg daje (nie to Michał, cobyś sam chciał). *Żartobliwe. Ludowe.*
71. Bies się ucieszy, gdy stary zgrzeszy.
72. Bies tam nie dowiedzie, gdzie baba dojedzie.
73. Biją i łają, a płakać nie dają. *Ludowe.*
74. Bijesz ty mojego żyda, to ja będę bił twojego. *Ludowe.*
75. Bij, jak masz dobry kij. *Ludowe.*
76. Bij łotra żyda, niech wie, co to bieda.
77. Bił Maciek żonę zawsze w jedną stronę. *Żartobliwe.*
78. Bitemu psu dosyć kij pokazać.
79. Bity się boi kija.
80. Bliższa koszula ciała, niż sukmana.
81. Błądzić jest ludzką rzeczą.
82. Błogosławieństwo rodziców buduje dzieciom domy.
83. Bogactwa i godności są często pokrywką złości.
84. Bogactwa przybywa, cnoty ubywa.
85. Bogatemu dawać, a do studni wodę łać — na jedno wychodzi.
86. Bogatemu djabeł dzieci kołysze.
87. Bogatemu i w piekle dobrze.
88. Bogatemu nie trzeba rozumu, bo ma pieniądze.
89. Bogaty dobrodziejstw twych nie rachuje, urazy swe bardzo czuje.
90. Bogaty je kiedy chce, a ubogi kiedy ma.
91. Bogaty się dziwi, czem się biedak żywi.
92. Boga nie oszukasz. *Bo wszystko wie.*
93. Boga chwał, a diabła nie gniewaj.
94. Boga proś, a ręki przykładaj (do pracy).
95. Boga się bój i tego człowieka, który się Boga nie boi.
96. Bogu się sprzeciwiać nie trzeba.
97. Bogu zapala świeczkę, a diabłu drugą. *O obłudnym.*
98. Bogu wola, chłopu rola, panu czynsz, a księdzu meszne.
99. Boże! Boże! dałeś temu, kto użyć nie może. *Ludowe.*
100. Boże daj, żeby zawsze trwał nam maj.
101. Bóg ci więcej dał, żebyś dla drugiego miał.

102. Bóg człowieka człowiekiem karze.
103. Bóg dał ręce, żeby brać. *Mówią łapownicy.*
104. Bóg daje, Bóg bierze.
105. Bóg daje hojnemu, a djabeł skąpemu.
106. Bóg ma więcej, niż rozdał.
107. Bóg nie opuści, kto się nań spuści.
108. Bóg nie rychło, ale dobrze karze.
109. Bóg jest nierychliwy (cierpliwy), ale sprawiedliwy.
110. Bóg powoli chodzi, ale każdemu dogodzi.
111. Bóg się tym brzydzi, kto się ojca wstydzi.
112. Bóg stworzył jarmarki, a djabeł frymarki. *Frymark = cygaństwo, oszukaństwo.*
113. Bóg widzi, czas ucieka, śmierć się zbliża, wieczność czeka.
114. Bóg wie, co robi. *Ludowe.*
115. Bóg wie, co czyni; nie da rosnąć na dębie dyni.
116. Bóg wie lepiej niż my, co dla nas dobre.
117. Bóg wysoko, cesarz daleko.
118. Bóg wziął, Bóg da; wiele rozdał, więcej jeszcze ma.
119. Bóg zaczyna i Bóg kończy.
120. Bóg za jednego tysiące karze.
121. Bóg zapłać, bom zjadł; terazem rad. *Ludowe.*
122. Bóg zasmuci, Bóg pocieszy, bo jest panem wszystkich rzeczy.
123. Bóg zawsze radzi o swojej czeladzi. *Radzi = stara się.*
124. Bodaj się nasi krewni dobrze mieli, a my do nich drogi nie wiedzieli!
125. Bój się prędkiej straty, kto prędko bogaty.
126. Bój się w styczniu wiosny, bo marzec zazdrośny.
127. Boli gardło śpiewać darmo.
128. Boli główka — szkolna wymówka.
129. Ból w łokciu i ból po stracie męża jest mocny, lecz nie długi.
130. „Bórg“ umarł, kredyt djabli wzięli, tylko „zapłać“ żyje.
131. Borgi — to dwa targi. *Ludowe. Nie warto borgować.*
132. Broda mądrości nie doda. *Nie czyni mądrym.*

133. Broda, to dziadowska stodoła. *Bo staremu, brodatemu dziadkowi chętnie jałmużnę dają.*
134. Brudną bieliznę w domu prać trzeba.
135. Brzuch nie może, ale oczy chcą. *O łakomym.*
136. Brzuch nie zwierciadło; nikt nie pozna, co się jadło.
137. Brzuch tłusty, łeb pusty.
138. But bez pary, kawaler stary i honor żyda na nic się nie przyda.
139. By koń o swej sile wiedział, żadenby na nim człowiek nie usiedział.
140. Było, było! ale się zmyło. *Spotrzebowano się.*
141. Było jeść, było pić, ale „prynuki“ nie było. *Ruskie:* Buło isty, buło pity, ale prynuki ne buło. *Prynuka* znaczy tyle, co usilne namawianie. Lud nasz na weselach nie chce jeść i pić, gdy się go często i usilnie nie zachęca. „Bierzcie też“, „używajcie“, „nie żałujcie sobie“, „jedzcie też i pijcie“! Temi słowy gościnność słowiańska zmusza gości do jedzenia i picia i to Rusini nazywają prynuką.
142. Był w kościele, ale na swoich chrzczinach. *O takim, kto do kościoła nie chodzi.*
143. Był w kościele, gdzie szklankami dzwonią. *W karczmie.*
144. Byś twemu psu i nogę uciął, to na trzech za tobą pójdzie.
145. Bywa często zwiedzionym, kto lubi być chwalonym.
146. Bywa pod wozem, kto bywa na wozie.
147. Bywa wprawdzie tak i inac, lecz częściej zły syn jednak.

C.

1. Cena do mieszka nie idzie.
2. Chcącemu nic nie masz trudnego.
3. Chcącemu nie masz krzywdy.
4. Chcesz nie podrwić głową, jedz pieczeń wołową. *Staropolskie.*
5. Chcesz córuni, staraj się spodobać mamuni.

6. Chcesz być zdrow i młody, to pij dużo wody.
7. Chcesz mieć przyjaciela dobrego, nie chodź często do niego.
8. Chcesz mieć pokój prawy, nie miej ze złym sprawy.
9. Chcesz przyjaciela stracić, pożycz mu pieniędzy.
10. Chcesz świata użyć, idź do wojska służyć. *Ludowe.*
11. Chcesz się żenić, przyjacielu, to się żeh; ja ci powiem po weselu, żeś dureń. *Ludowe. Żartobliwe.*
12. Chcesz się z djabłem pożywić, szukaj długiej łyżki.
13. Chcesz zostać bogatym, bądź siedem lat świnią.
14. Chciej jak najlepiej, a przestań na tem, co może być.
15. Chciwemu i pół świata mało.
16. Chleb jedz, prawdę gadaj, o resztę nie dbaj. *Ruskie: chlib iż, a prawdu riż!*
17. Chleba, soli nie żałować, ubogiego poczęstować.
18. Chleba dorabiać się trzeba.
19. Chleb ludzi bodzie. *Ruskie: chlib uberaje, kto jecho maje.*
20. Chleb i woda, niema głoda.
21. Chleb płacze, gdy go darmo jedzą.
22. Chleb pracą nabyty bywa smaczny i syty.
23. Chleb się nie przyje (nie uprzykrzy).
24. Chłopa łakomego, woru dziurawego, gościa bezwstydnego nie nasycisz.
25. Chłopa poznasz przy robocie, a pana przy stole.
26. Chłopa korcem (łokciem) nie mierzą.
27. Chłopczenku! raz użyć! jak nie będzie, musisz kupić. *Śląskie.*
28. Chłop chce być panem, a pan królem.
29. Chłop ci robi pilnie, jak go dojrzysz silnie.
30. Chłop choć z buka spadnie, to sobie odpocznie.
31. Chłop do chłopu, pop do popa, złodziej do złodzieja — w ręce pana dobrodzieja! *Żartobliwy toast.*
32. Chłop robotny, żona pyskata — zdobędą pół świata.
33. Chłop za chłopem, baba za babą trzyma.
34. Chłop zawsze chłopem śmierdzi.
35. Chłop mowny, kot łowny, obaj się dobrze mają.

36. Chłop niemowny, kot niełowny — djabła warci.
37. Chłop (wojak) strzela, a Pan Bóg kule nosi.
38. Chłopska miłość: przy ludziach się łają, a bez ludzi się ściskają.
39. Choćby kto świat obszedł kołem, nie będzie z sowy sokołem.
39. Choćbyś chodził w żelezie, to cię Pan Bóg znajdzie.
40. Choćby człek szedł i do Rusi, wszędzie robić musi.
41. Choćby kucharz muchę gotował, to urwie skrzydełko dla siebie.
42. Choćby chłop był jak wrona, zawsze żonie obrona.
43. Choćby gorzała wieś, to najpilniej jeść. *Ludowe.*
44. Choćby co gorszego, byle co inszego. *Ruskie: hot'by hirsze, aby insze.*
45. Choćbyś szedł na Podole, niema bez pracy chleba na stole.
46. Choćby co zastawić, byle się zabawić. *Mówią rozrzutni.*
47. Choćby łakomy miał najwięcej, zawsze mu mało.
48. Choćbyś szedł i do Krakowa, i tam bieda jednakowa.
49. Choćbyś znalazł, rachuj zaraz.
50. Choćby żyd był z nieba, wierzyć mu nie trzeba.
51. Choć daleko kto śmignie, śmierć go wszędzie doścignie.
52. Choć dziś Atanazy, pal w piecu dwa razy. *2 kwietnia jeszcze nieraz dobrze zimno.*
53. Choć człek ukuje ze stali, to czas wszystko obali.
54. Choć o jednym oku, byle tego roku. *Mówią o pannie, która jak najprędzej chce wyjść zamąż, choćby za jedno-okiego.*
55. Choć ubogo, ale chędogo (czysto, schludnie).
56. Choć koszula brudna, ale cnota cudna.
57. Choć koszula szara, ale cnota cała. *O biednym a cnotliwym.*
58. Choć ksiądz mieszka w lesie, to mu każdy niesie.
59. Choć nikt nie widzi, nie rób, czem się Bóg brzydzi.
60. Choć nie modnie, ale wygodnie. *O ubraniu.*

61. Choć się źle dzieje, nie trać nadzieje.
62. Choć głodno i chłodno, ale żyjem swobodno. *Zbójeckie.*
63. Choć nie dadzą, ale radzą.
64. Choć świeci słońce, bierz w drogę opończę.
65. Choć rozumu nie sprzedają, a przecie go chłopci mają.
66. Choć wielki ród, ale sam na siebie rób. *Ludowe. Ród znaczy tu tyle, co „rodzina“.*
67. Choć kiepska łyżka, byle pełna miska.
68. Choć się człek kręci i wierci, nie wywierci się od śmierci. *Ruskie: Kruty ne werty, treba umerty.*
69. Chodziłoby się jasno, jadłoby się masno, ale robić strasno. *Strasno = boi się, nie chce się robić.*
70. Chorego nie pytaj, czy pragnie zdrowia?
71. Chorego się pytają, zdrowemu dają.
72. Choremu się poprawuje, gdy śmierć bliżej przystępuje.
73. Choroba lubi dostatek.
74. Choroba przybywa na koniu, odchodzi piechotą.
75. Choroba tam nie bawi, gdzie niema wygody.
76. Chorowici czasem najdłużej żyją.
77. Chory djabeł chciał mnichem zostać, a jak wyzdrowiał, to o tem zapomniał.
78. Chory na śmierć, a zjadłby ze ćwierć. *O takim, kto udaje chorego.*
79. Chory poprawić się obiecuje, a wyzdrowiawszy znowu się źle sprawuje.
80. Chory niewiele potrzebuje, a wiele kosztuje.
81. Chory się dowie, co jest warte zdrowie.
82. Chorzy ludzie nie jadają. *Ludowe.*
83. Chowaj grosinę na czarną godzinę.
84. Chowaj Pan Bóg zwierza, choć nie zna pacierza.
85. Chromy cierpliwy dalej zajdzie, niż zdrowy leniwy.
86. Chuda fara, sam pleban dzwoni. *Rysiński.*
87. Chytrąśią świat przejdiesz, ale się nie wrócisz. *Ruskie: brechniu świt perejdziesz, ale sia nazad ne wernesz.*

88. Chwała Bogu! jadą goście, to się i człek przy nich pożywi. *Rysiński.*
89. Ciało! ciało! źleś działało, żeś o duszę nic nie dbało.
90. Ciągnij kobyło, choć ci to nie miło.
91. Ciągnie się żyła, gdzie się nałożyła. *Rysiński.*
92. Cichej głowy miecz nie siecze.
93. Cicho żydy! niech sam rabin szczeka. *Żartobliwe.*
94. Cicha woda brzegi rwie.
95. Ciekawość pierwszy stopień do piekła.
96. Ciekawy w cudze rad zagłada garnki bez pozwolenia kucharki.
97. Cierp, ciało, kiedyś grzeszyć chciało. *Ruskie: terpij tiło, majesz szczoś chotiło.*
98. Ciesz się pies! ziemniaki kwitną, będziesz jeść. *Ludowe.*
99. Ciesz się z wesołymi, a płacz z płaczącymi.
100. Ciężka potrzeba uczy szukać chleba.
101. Ciężka boleść, gdy się chce jeść; jeszcze cięższa, kiedy jedzą a nie dadzą.
102. Ciężko idzie panie Dawidzie! *Żartobliwe.*
103. Ciężko robić trzeba na kawałek chleba.
104. Civitas Cracovia! kup sobie, jako i ja.
105. Cnota dla wszystkich ma otwarte wrota.
106. Cnota i pokora niema miejsca u dwora.
107. Cnota i w nieprzyjacielu jest pochwały godna.
108. Cnota skryta jest jak światło pod korcem.
109. Cnota jak szydło w worze nie utai się.
110. Cnota złemu jest solą w oku.
111. Cnota nie w piecu lega.
112. Cnota sama się zaleca. *Knapski.*
113. Cnota się z człowiekiem nie rodzi; kto jej szuka, ten znachodzi.
114. Cnota zbytku nie lubi; gdy przejdzie miarę, imię swe gubi.
115. Cnoty i rozumu za żadne pieniądze nie kupisz.
116. Co bardziej dokuczy, to prędzej nauczysz.
117. Co było a nie jest, nie pisze się w rejestr.

118. Co było łoni, tego żaden nie dogoni. *Łoni* = zeszłego roku.
119. Co Bóg ma dać w lesie, i do dom przyniesie.
120. Co Bóg złączył, człowiek niech nie rozłącza.
121. Co Bóg czyni, wszystko dobrze czyni.
122. Co Bóg przeznaczy, tego człowiek nie przeinaczy.
123. Co ciało lubi, to duszę gubi.
124. Co ciało dogodzi, często duszy szkodzi.
125. Co chłop zbierze, rozprósza panowie.
126. Co cudze, to dobre; co swoje, to złe.
127. Co czas buduje, czas rujnuje.
128. Co czyje, niech zgnije, a ruszać nie trzeba. *Ludowe.*
129. Co czynisz, czyń mądrze, a patrz końca.
130. Co czerwone, to ładne; co słodkie, to dobre. *Chłopski gust.*
131. Co czynisz chętnie, pójdzie ci z ręcznie.
132. Co dąb, to nie brzoza; co krowa, to nie koza.
133. Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz.
134. Co drugiemu dziś, to tobie jutro.
135. Co do gęby, to nie grzech, ale co z gęby.
136. Co drugiemu dasz, tego sam nie masz.
137. Co Francuz wymyśli, Niemiec zrobi, to Polak głupi wszystko kupi.
138. Co głowa, to rozum. *Łacińskie: Quot capita, tot sententiae.*
139. Co głupiemu po rozumie, kiedy go użyć nie umie?
140. Co godzina, to inna nowina. *Podczas wojny.*
141. Co jest zacne, nie jest łatne (łatwe).
142. Co karczma, to stój; co woda, to pój. *Mówią furmani.*
143. Co kogo cieszy, o tem mówić spieszy.
144. Co kogo boli, o tem mówić woli.
145. Co kogo nie kosztuje, tego on nie szanuje. *Ludowe.*
146. Co komu do domu, kiej chałupa nie jego? *Cinciata.*
147. Co komu jest miłe, to dobre, choćby było zgniłe.
148. Co komu przeznaczone, to go nie minie.
149. Co kto lubi: ksiądz kości, organista mięso. *Ludowe.*

150. Co kto lubi, to go nieraz gubi.
151. Co kto lubi, to chwali; czego nie lubi, to gani.
152. Co kto winien, oddać powinien.
153. Co kto zasłużył, niech cierpi.
154. Co kraj, to inny obyczaj; co chałupa, to insza nauka.
155. Co ludzie gadają, to i wygadają.
156. Co lekko przyszło, lekko poszło.
157. Co mamy, o to mało dbamy.
158. Co ma być, nie minie, taka wiara w Kalwinie.
159. Co ma być osęką, zaraz rośnie krzywo.
160. Co ma wisieć, nie utonie.
161. Co masz zrobić jutro, zrób dziś; co masz zjeść dziś, schowaj na jutro.
162. Co mąż zbierze workiem, to żona wyniesie garnkiem.
163. Co mi po chlebie, jak nie mam zębów w gębie?
164. Co mi po chlubie, jak mnie bieda skubie? *Chluba tu w znaczeniu „sława“, „zaszczyt“.*
165. Co mi do kogo, gdy mnie błogo?
166. Co młodość uroni, tego starość nie dogoni.
167. Co na placu, to nieprzyjacieli.
168. Co na sercu u trzeźwego, to na języku u pijanego.
169. Co nagle, to po djable, a co powoli, to po Boskiej woli.
170. Co nie moje, o to nie stoję.
171. Co on w piątek zje, tego ja w niedzielę nie mam.
172. Co pilność zbierze, to zbytek rozprószy.
173. Co po młynie, jak w nim woda nie płynie?
174. Co po łyżce, jak niema co jeść?
175. Co po psie w kościele, kiedy się nie modli?
176. Co po wielkiej stodole, kiedy próżna? *Cinciata.*
177. Co prawda, to nie grzech. *Ludowe.*
178. Co radzi mówimy, radzi i czynimy.
179. Co ręce zbudowały, ręce zburzyć mogą.
180. Co rok, to prorok. *Gdy w małżeństwie każdy rok konsolacja.*
181. Córka jedynaczka — złodziejka lub pijaczka.

182. Co się nauczysz, tego ci ogień nie spali, woda nie zabierze, złodziej nie ukradnie.
183. Co się dzieje w szkole, nie mów, choćby cię smażyli w smole. *Rysiński.*
184. Co się do dom furą zwiezie, z domu garścią się rozlezie.
185. Co się dzieje w mym domu, do tego nic nikomu.
186. Co się krzywe (łyse) urodzi, krzywe (łyse) zginie.
187. Co się nagodzi, schować nie szkodzi. *Nagodzić się = znaleźć się.*
188. Co się nie godzi, na to czart podwodzi.
189. Co się ludziom nie nadaje, to on Bogu na ofiarę daje.
O takim, kto lichą rzecz Bogu ofiaruje.
190. Co się radzi zalecają, nie radzi się ożeniamą.
191. Co się stało, to się nie odstanie.
192. Co się odwlecze, to nie uciecze.
193. Co się prędko wznieci, niedługo się świeci. *Knapski.*
194. Co się tobie nie podoba, to się tego strzeżmy oba.
195. „Co słyhać?” — Stare baby nie chcą zdychać. *Ludowe.*
196. „Co słyhać?” — Nic nowego, wszystko stare.
197. Coś uczynił dobrego, nie żałuj nigdy tego.
198. Co szeptane, to żełgane. *Ludowe.*
199. Co szkodzi, to i uczy. *Łacińskie: Quod nocet, docet.*
200. Co twoje, to i moje; a co mojego, tobie nic do tego.
Mówią socjaliści.
201. Co utargujesz pyskiem, nie zapłacisz mieszkciem.
202. Co w brzuchu, tego nikt nie widzi; co na grzbiecie, wszyscy widzą.
203. Co w głowie, to i w mowie.
204. Co wiedzieć, to powiedzieć; co ugryźć, to zjeść.
205. Co wolno wojewodzie, to nie tobie smrodzie.
206. Co zasiejesz, to i zbierać będziesz.
207. Co zanadto, to niezdrowo (tego i świnia nie chce).
Ludowe.
208. Co zjem, to wiem; co ubogiemu dam, to u Boga mam.
209. Co z oczu, to i z myśli.
210. Co z serca idzie, to do serca trafi.

211. Co z wozu spadło, to przepadło.
212. Co z wosku kapnie, co nierządnicza złapie, co niesprawiedliwy patron wyszczeka, to trzeciego pokolenia rzadko doczeka. *Rysiński.*
213. Cudza praca nie popłaca.
214. Cudza rana nie boli.
215. Cudza strzecha nie pociecha.
216. Cudza szkoda, ludziom śmiech.
217. Cudza własność święta (niech to każdy pamięta).
218. Cudzą pszenicę ogania, a jego własną wróble młóć. — *Cinciata.*
219. Cudzego nie gań, swojego nie chwal.
220. Cudzego nie pożądaj, swego nie opuszczaj.
221. Cudzemi skrzydłami nie lataj.
222. Cudzemi rękami dobrze gady chwytać. *Cinciata.*
223. Cudzem się nikt nie wzbogaci. *Co ukradł lub oszukał.*
224. Cudzem u dziecku i cudzemu psu nic się nie daje.
225. Cudzem u psu, koniowi i żonie nie wierz.
226. Cudze kraje chwalmy, swoich się trzymajmy.
227. Cudze (kradzione) nie tuczy. *Ludowe.*
228. Cudze ręce lekkie, ale nieużyteczne.
229. Cudze szczęście w oczy kole.
230. Cudze wady widzimy, swoje na plecach nosimy.
231. Cudze widzimy pod lasem, swego nie widzimy pod nosem.
232. Cudzych bogów nie szukaj, kiedy masz swoich.
233. Cyganowi szperka, a gazdowi kapusta. *Ludowe.*
234. Cygan za cyganem, a ja za waćpanem. *Żartobliwe.*
235. Czapka, kapka i papka — na ludzi łapka. *Papka = jedzenie, kapka = picie.*
236. Czapkę, papkę i solą ludzie ludzi niewolą. *Jedną są sobie.*
237. Czarne oczy zdradliwe, bure fałszywe, a siwe pocziwe.
238. Czart swoje, baba swoje.
239. Czasem drzewa skrzypiącego dłużej, niż zdrowego.
240. Czasem gnida bardziej dokuczy, niż wesz.

241. Czasem i mądry głupstwo palnie (powie).
242. Czasem i nieboja psy pokąsają. *Nieboja = śmiałego.*
243. Czasem przy winnym i niewinnemu się dostanie.
244. Czasem z żartu przychodzi do prawdy.
245. Czas jest drogi, szybko leci; korzystajcie z niego dzieci.
246. Czas lekarz boski na wszystkie troski.
247. Czas najlepszy doktor.
248. Czas płaci, czas traci.
249. Czas to pieniądz. *Angielskie: Times is money.*
250. Czasu pogody bój się wielkiej wody.
251. Czas utracony nigdy nie wrócony.
252. Czasu wojny i morowego powietrza najwięcej nowin.
253. Czego bardzo żądamy, tego się spodziewamy.
254. Czego ci się chciało, to cię spotkało.
255. Czego fortuna nie dała, tego nie będzie brała.
256. Czego kto pragnie na jawi, to mu sen przed oczy stawia.
Rysiński.
257. Czego nie znamy, tego nie żądamy. *Łacińskie: ignoti nulla cupido.*
258. Czego nie wiem, o to mnie głowa nie boli.
259. Czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal.
260. Czego panowie nawarzą, tem się poddani poparzą.
261. Czego w sercu pełno, to się z ust wylewa.
262. Czegóż się wstydząć, kiedy nic nie widać? *Ludowe.*
263. Czego się człowiek najbardziej wyrzeka, ku temu się nieraz najbardziej pomyka. *Ludowe.*
264. Czego się nie najesz, tego się nie naliżesz. *Ludowe.*
265. Czego się wstydzimy, to radzi kryjemy.
266. Czego się Jaś nie nauczył, tego Jan nie umie.
267. Czego się używa, tego też ubywa.
268. Czem chata bogata, tem rada.
269. Czem kto grzeszy, tem bywa karany.
270. Czem kto wojuje, od tego ginie.
271. Czekaj wilku, aż kobyła zdechnie (to ją zjesz).
272. Czem za młodu skorupka nawre, tem na starość trąci.
273. Czerwiec stały, grudzień doskonały.

274. Często ten błądzi, kto z pozoru sądzi.
275. Często nasze radości są przyczyną żalości.
276. Często się to przyda, że się głupi wyda.
277. Często tchórz tchórza nastraszy.
278. Często wilcza natura, chociaż owcza skóra.
279. Człek człeku brat, ale nie kat.
280. Człek do złego leci jak wóz z góry, do dobrego jak wóz pod górę.
281. Człek pocciwy choć ubogi, zawsze w oczach Boga drogi.
282. Człek wie, kiedy wyjedzie, a nie wie, kiedy przyjedzie.
283. Człowiek człowiekowi buty bez dratwy uszyje. *Potrafi mu dokuczyć.*
284. Człowiek człowiekowi wilkiem.
285. Człowiek do śmierci rozumu się uczy, a głupim umiera.
286. Człowiek hardziej, gdy mu się dobrze dzieje.
287. Człowiek myślą za górami, a śmierć za plecami.
288. Człowiek marzy, a Pan Bóg darzy.
289. Człowiek miejsce zdobi, nie miejsce jego.
290. Człowieka złego karze Pan Bóg przez gorszego.
291. Człowiek myśli, Pan Bóg kreśli. *Angielskie: Man proposes, God disposes.*
292. Człowiek raz się rodzi i raz umiera.
293. Człowiek raz tylko żyje; to jego, co użyje.
294. Człowiek sądzi, a Bóg rządzi.
295. Człowiek stworzony do pracy, ptak do latania.
296. Człowiek świata nie przeżyje.
297. Człowiek tak, a Bóg inac.
298. Człowiek układa, a Pan Bóg włada.
299. Człowiek wie, gdzie się urodził, a nie wie, gdzie umrze.
300. Człowiek zły gorszy jest, niż djabeł.
301. Czterdzieści męczenników jakich, czterdzieści dni będzie takich.
302. Cztery nogi białe, piąta łysina; jeżeli koń dobry, wielka nowina. *Wójcicki.*

303. Cztery oczy lepiej widzą, niż dwa.
304. Czyja kosa pierwsza, tego łąka szersza.
305. Czyj chleb jesz, tego słuchać musisz.
306. Czystemu wszystko czyste.
307. Czytanie i pisanie za majątek stanie. *Kto umie czytać i pisać, może zdobyć majątek.*
308. Czy to w domu, czy w podróży, zawsze wódka zdrowiu służy. *Żartobliwe.*
309. Czy mądry czy głupi, niech trzyma, co kupi.

D.

1. Daj Boże chleba, a ja już nóż znajdę.
2. Daj Boże wszystko znać, a nie wszystkiego próbować.
Ruskie: Daj Boże wsio znaty, a ne wsioho probowaty.
3. Daj Boże dawać, a nie daj Boże prosić.
4. Daj, a dadzą i tobie. (Dajcie, a będzie wam dano.)
5. Daj chłopu zegarek, to powie, że to gadzina.
6. Daj co możesz za żywota, dziedzic ściśnie twego kota.
Kot = mieszek.
7. Daj dobremu grosz, to ci dziesięć odda.
8. „Daj głodnemu chleba“. — Kiedy go sam nie mam.
9. Daj krowie w żłobie, i ona da tobie.
10. Daj kurze grzędę, to powie: „jeszcze wyżej siędę“.
11. Daj se pozór na swe zboże, bo ci żaden nie przyłoży.
Dać pozór = pilnować, uważać. Cinciała.
12. Dał ci Bóg dary, używajże miary.
13. Dał ci Bóg dzieci, to da i na dzieci.
14. Dał ci Bóg dla brzucha, pamiętaj też na ducha.
15. Dał Bóg ręce i siły, ażeby robiły.
16. Dał, darował; płakał, żałował. *O skąpym.*
17. Dałeś Boże, dajże jeszcze, bo na wszystko będzie miejsce.
18. Dałeś komu chleba, wziąłeś mu serce.
19. Dałeś Panie siedzący, dajże i leżący. *Ludowe.*
20. Dał Pan Bóg krowę, to da i trawę.
21. Dał Pan Bóg zęby, da i chleba do gęby.
22. Dalekie zachody staremu do młodej.

23. „Daleko do wieczora?“ — Tyle, co i wczora. *Ludowe.*
24. Dali mi chleba, jak już zębów nie mam.
25. Darmo dać nie dam, sprzedać nie sprzedam.
26. *Darmo* umarło, *kup sobie* nastalo.
27. Darmo martwego krzesić. *Cinciata.*
28. Darmo słomę młócić (gdy w niej ziarna niema).
29. Dar oczy zaślepia.
30. Darowanemu koniowi nie zaglądać w zęby.
31. Datek pana dobrego czyni sługę pilnego.
32. Dawniej aniołowie po ziemi chodzili, dziś tylko po niebie.
33. Dawniej lepiej bywało i trawa lepiej rośła. *Odpowiadamy żartobliwie temu, kto dawne czasy chwali.*
34. Dawniej łotry były na krzyżach, dziś często krzyże na łotrach.
35. Deszcz majowy i łzy panny młodej niedługo trwają.
36. Deszcz ranny, łzy panny, starej baby tańcowanie — niedługo ustanie.
37. Deszczyk pada, słońce świeci, czarownica masło kleci. *Ludowe.*
38. Deszcz w święty Marek, to ziemia jak skwarek.
39. Dębowa wić uczy robić, a brzozowa rozum dawa.
40. „Dlaczego rak chodzi wspak?“ — Bo i jego ojciec chodził tak.
41. Dla jednego cygana jest wszystkim przygana.
42. Dla każdej matki miłe są jej dziatki.
43. Dla kompani dał się cygan powiesić.
44. Dla ochotnego niema nic trudnego.
45. Dla pokoju tę broń noszę, o który cię Boże proszę.
46. Dla późnych gości pozostają kości. *Łacińskie: sero venientibus ossa.*
47. Dla próżniaka zawsze dzień długi.
48. Dla przyjaciela najlepiej kukielkę kupić, bo gdy mu się nie spodoba, to ją sam zjesz.
49. Dla przyjaciela nowego nie opuszczaj starego.
50. Dla ścieżki nie opuszczaj gościńca.

51. Dlatego djabeł mądry, bo stary.
52. Długa mowa, próżne słowa.
53. Długo czekane, nie darowane. *Ludowe.*
54. Długo się namyślaj, prędko wykonuj.
55. Długo ten pokuka, kto babę oszuka.
56. Długo żyje, kto pocziwie żyje.
57. Dłużej klasztora, niż przeora.
58. Dłużej łatanego, niż nowego.
59. Dłużej mego ubóstwa, niż twego bogactwa. *Powiedział biedak do bogacza.*
60. Dłużnik wesoło pieniądze bierze, ale smutno oddaje.
61. Dnia minionego i grosza straconego stoma końmi nie dogoni.
62. Dobra psu i mucha, jak mu wleci do brzucha.
63. Dobra Agnieszka, kto z nią nie mieszka (ale kto z nią mieszka, dla tego ciężka). *Ludowe.*
64. Dobra gospodynia, kiedy pełna skrzynia.
65. Dobra gospodyni ma zawsze coś w skrzyni.
66. Dobra gospodyni z wody mleko uczyni.
67. Dobra gospość Kaśka, kiedy pełna faska.
68. Dobra i wdowa, gdy młoda i zdrowa.
69. Dobra wieść, kiedy niosą jeść. *Ludowe.*
70. Dobra nowina, dwunasta godzina.
71. Dobra rada lepsza jest, niż pieniądze.
72. Dobra sanna — końska śmierć. *Bo konie bardzo pędzą i mogą się zapalić.*
73. Dobra świnia wszystko zje.
74. Dobra dla pijaka i kapka. *Ruskie: dobra pijanyci i krapla.*
75. Dobra to noga, co szuka Boga.
76. Dobra żona męża korona.
77. Dobra żona perła droga dana od Boga.
78. Dobrała się bieda z nędzą; jak się wzięły, tak się pędzą.
79. Dobra chęć stoi za uczynek.
80. Do brata idź za trzy lata, a do siostry na rok szósty.

81. Dobrego zawsze niewiele.
82. Dobrego karczma nie zepsuje, złego kościół nie naprawi.
83. Dobrego syna Bóg nie zapomina.
84. Dobrego konia w stajni kupią, a złego i na jarmarku nikt nie chce.
85. Dobrego chwalić nie trzeba, bo się samo chwali.
86. Dobrze daleko słyszać, a złe jeszcze dalej.
87. Dobrze długo pamiętają, a złe jeszcze dłużej.
88. Dobrze dziatki, to skarb matki.
89. Dobrze dziecko słowem ukarzesz, złemu i kij nie pomoże. *Ludowe.*
90. Dobrze dzieci — wielka radość; złe dzieci, wielki zgryz.
91. Dobrze było, ale mało; jeszczeby się więcej zdało.
92. Dobrze imię, wiara i oko żartu nie cierpią.
93. Dobrze drzewo dobry owoc rodzi.
94. Dobrze słowo lepsze jest, niż pieniądz.
95. Dobrze słowo nic nie kosztuje, a wiele pomaga.
96. Dobrze słowo lepiej gniew gasi, niż ogień wiadro wody.
97. Dobrze wtedy poznajemy, gdy je tracimy.
98. Dobrze się prędko zapomina.
99. Dobrze są krótkie kazania, a długie kielbasy.
100. Dobrze złoto przy cnotcie, lepsza cnota przy złocie.
101. Dobremu wszędzie dobrze, a złemu i w niebie źle.
102. Dobremi chęciami piekło wybrukowane.
103. Dobrej prządce nigdy nie braknie koszuli.
104. Dobry i chleb z solą, byle z dobrą wolą.
105. Dobry gospodarz Bóg z nieba, wie czego komu potrzeba.
106. Dobry przykład to połowa kazania.
107. Dobry rozum po szkodzie, ale lepszy przed szkodą.
108. Dobry i bóć, jak jest głód; jak niema głodu, to się nie chce bobu.
109. Dobry i chleb, jak niema kołacza.
110. Dobry człowiek nie boi się, gdy szubienicę widzi.
111. Dobry człowiek, dobra sprawa; na złego nie dość i prawa.

112. Dobry karany, jeszcze lepszy bity.
113. Dobry rozgniewany bywa nieprześlągany.
114. Dobry towar sam się chwali.
115. Dobry sługa, to najlepszy przyjaciel.
116. Dobry żart tynfa wart. *Tynf = drobna moneta.*
117. Dobrym ludziom Pan Bóg sporzy.
118. Dobrym wszędzie dobrze będzie.
119. Dobrodziejstwa wyświadczonego nie wymawiaj.
120. Dobrodziejstwy człowieka najprędzej ujmiesz.
121. Dobrze czyń, ale wiedz komu?
122. Dobrze kłóski przy kopie zbierać. *Cinciata.*
123. Dobrze drugim rozkazuje, kto rozkazawszy przodkuje.
Knapski.
124. Dobrze ojcu było z matką, dobrze i mnie z Małgorzatką.
125. Dobrze biedować, jak jest z czem.
126. Dobrze żyje; co zarobi, to przepije. *O pijaku.*
127. Dobrze ciągnie siwy, jak mu kary pomoże.
128. Dobrze kurce grzebać przy kupce.
129. Dobrze jest kłaść ogień przy zwałonej kłodzie. *Ruskie: przy hotowej kołodi dobre ohoń kłasty.*
130. Dobrze jedz, dobrze pij, żeby dusza wiedziała, że w kpie nie siedziała. *Żartobliwe.*
131. Dobrze powiedzieć głuchemu, bo nie powie drugiemu.
132. Dobrze radzi, kto ludzi nie wadzi.
133. Dobrze temu przy dworze, komu doma pług orze.
134. Dobrze się pieścić, jak się jest gdzie zmieścić.
135. Dobrze w mieście, kto ma dwieście. *Dużo pieniędzy.*
136. Dobrze wszędy; lepiej doma, niżli kędy.
137. Dobrzy ludzie na jednym wózku do sądu jadą.
138. Do czego kto nawykł za młodu, to czyni na starość.
139. Doczeka się świeczka wieczora. *Groźba.*
140. Do dobrego posiedzenia trzeba picia i jedzenia.
141. Do dziurawej kieszeni djabeł dziurą włazi.
142. Do góry nie pędź mnie, z góry nie bij mnie, po równinie nie żałuj mnie, w stajni nie zapominaj mnie. *O koniu.*

143. Do grosza grosz, napełni się trzos.
144. Doktor kuruje, gdy pieniądze czuje.
145. Doktor leczy, a Pan Bóg zdrowie daje.
146. Do konia z przodu się przystępuje.
147. Do ludzi po rozum, do matki po koszulę (się idzie).
148. Domowego złodzieja się nie ustrzeżesz.
149. Dom stary i żona stara częściej potrzebują naprawy.
150. Do roboty ani rusz, ale do miski to chłop. O *leniwym*.
151. Dostaniesz mleka, jak wydoje byka. *Ludowe*.
152. Do swojego djabeł łyżkę miodu włożył, a do cudzego dwie. *Cudze bardziej się nam podoba*.
153. Doświadczenie najlepiej rozumu uczy.
154. Do świętego Ducha nie zdejmuj kozucha, a po świętym Duchu chodź znowu w kozuchu. *Żartobliwe*.
155. Do trzydziestu lat żeni się człowiek sam, po trzydziestu żenią go ludzie.
156. Dozór, czystość, suche stanie za pół karmy bydłu stanie.
157. Drogi Kraków i za grosz, gdy kto grosza niema.
158. Drożej ceń, a w miarę zapłacą.
159. Drogo sobie szacujemy, czego z trudem dostajemy.
160. Droższa przyprawa, niż potrawa. *Ludowe*.
161. Drugim dając, o sobie nie zapominaj.
162. Drugich strofujemy, a sami bładzimy.
163. Drugiej matki człowiek nie znajdzie.
164. Drugiemu dogodzić, sobie zaszkodzić.
165. Drzeć trzeba łyka, póki się dadzą.
166. Dwa koguty i dwie gospodynie w jednej izbie się nie zgodzą.
167. Dwa razy daje, kto zaraz daje; a trzy razy, kto ochotnie daje. *Łacińskie: bis dat, qui cito dat*.
168. Dwakroć grzeszy, kto się grzechu nie wstydzi.
169. Dwie gęsi, trzy niewieście, to już jarmark w mieście.
170. Dwie gospodynie nie zgodzą się przy jednym kominie.
171. Dwóch jest głupich: jeden, co daje; drugi, co nie bierze.
172. Dwóch lisów w jednej norze, dwóch panów w jednym dworze — nie zgodzą się.

173. Dwom panom razem służyć trudno.
174. Djabel nie śpi (ale kusi). *Ludowe.*
175. Djabel jest najgorszy na wylocie. *Gdy ma z człowieka wychodzić.*
176. Djabła belzebubem (djabłem) nie wypędzisz.
177. Djabel spółkę wymyślił, bodaj ją porwał!
178. Djabli po rozumie, kto sobą rządzić nie umie.
179. Dym, dach dziurawy i kłótniwa baba najprędzej wypędzą z domu.
180. Dziad zawsze jest dziadem, choć mu wszyscy jałmużnę dają.
181. Dzieci do babki na rozpieszczenie, do ciotki na wyćwiczenie.
182. Dzieci jednej matki różne miewają przydatki.
183. Dzieciom, błaznom i wielkim panom wszystko wolno.
184. Dzieciom, kurczętom, księżom i kobietom nigdy dosyć.
185. Dziecko za rękę, matkę za serce.
186. Dzień do pracy, noc do spania.
187. Dziewczyna cię dziś oszuka, jutro poszuka.
188. Dziewczyna zakochana nie zna nad sobą pana.
189. Dziewka jest jak wierzba; gdzie ją posadzisz, tam rośnie.
190. Dziękuję za już, a proszę o jeszcze. *Do miłego gościa.*
191. Dzisiaj szumnie, jutro w trumnie.
192. Dziś człek w stroju, jutro w gnoju.
193. Dziś człek żyje, jutro gnije.
194. Dziś człek skacze, jutro płacze.
195. *Dziś jest nasze, jutro kto wie czyje?*
196. Dziś człek zdrowy, jutro do trumny gotowy.
197. Dzisiaj za pieniądze, jutro za darmo. *Mawiają oberżysci.*
198. Dziurawy wór trudno napęłnić.
199. Dziurą dziurą nie załatasz.
200. Dziwna chłopu i wątroba, jak mięsa nie jada.
201. Dziwne teraz obyczaje; każdy bierze, nikt nie daje.
202. Dzwon do kościoła ludzi zwoływa, a sam w kościele nigdy nie bywa.

F.

1. Fałsz prawdy nie lubi.
2. Fałszywy świadek dostanie w zadek. *Ludowe.*
3. Fora Adamie, fora z tak rozkosznego dwora.
4. Fortuna kołem się toczy.
5. Fortuna toczy się kołem; kto dziś górą, jutro dołem.
6. Fortuno matko! kiwnij ogonem gładko. *Mówią gracze.*
7. Francuz głodny śpiewa, Niemiec klnie, Polak się gniewa.
8. Frant się często swoją sztuką gubi.
9. Furman dobry odrazu wywraca.
10. „Furmanie, co masz?” — Bicz, lic i więcej nic.

G.

1. Gadać łatwo, ale robić trudno.
2. Gadał dziad do obrazu, a obraz do niego ani razu.
3. Gadu, gadu! stary dziadu, od poranku do obiadu.
4. Gani, kto kupuje; chwali, kto sprzedaje.
5. Gań krótko, a chwal jeszcze krócej.
6. Gardzić się nikim nie godzi, bo i najmniejszy zaszkodzi.
7. Gardzi tem pyszny, czego dostać nie może.
8. Gdyby ciocia miała wąsy, byłaby wujaszkiem. *Żartobl.*
9. Gdyby głupich nie było, skądżeby się mądrzy brali?
10. Gdyby kura nie gdakała, toby nikt nie wiedział, że zniosła jajo.
11. Gdyby nie ten dech, toby człowiek zdech. *Tak się uniewinnia, kto przypadkiem wiatr przy innych puści.*
12. Gdyby nie było kaźni, nie byłoby bojaźni. *Każń = kara.*
13. Gdyby nie było Iwana (chłopa), nie byłoby pana.
14. Gdyby nie przygody, byłby świat jako gody.
15. Gdyby nie mróz na pokrzywy, byłby ten chwast zawsze żywy.
16. Gdybym na miejscu siedział, wielebym się nie dowiedział.
17. Gdyby starsi nie igrali, skądżeby się młodzi brali?

18. Gdyby świnia miała rogi, toby bodła i gryzła.
(Albo: gdyby świnia rogi miała, toby bodła i kąsała.)
19. Gdyby wielkość płaciła, toby krowa zająca chwyciła.
20. Gdy dasz djabłu palec, to za całą rękę chwyta.
21. Gdy dom wymurujesz, to na pierwszy rok najmij go
nieprzyjacielowi, na drugi rok przyjacielowi, a dopiero
na trzeci rok sam w nim zamieszkaj.
22. Gdy dwaj rzekną żeś pijany, możesz iść spać bez
przygany. *Knapski.*
23. Gdy dziecko upada, anioł ręce podkłada.
24. Gdy biją, to uciekaj; gdy dają, to bierz.
25. Gdy chcesz komu co dać, nie trzeba się nadymać.
26. Gdy chcesz furmanić, nie trza drogi ganić.
27. Gdy Boże Narodzenie zielone, to Wielkanoc biała.
28. Gdy Adam glinę kopał, któż komu wtedy chłopał?
29. Gdy dla proboszcza deszcz pada, to i wikaremu parę
kropli się dostanie.
30. Gdy fortuna przed drzwiami, otwieraj oboma rękami.
31. Gdy gęba zgrzeszy, to zadek pokutuje.
32. Gdy konia łapią, dają obroku; a jak złapali, kijem
po boku.
33. Gdy konik bryka, to mu ujmują obroku.
34. Gdy kota w domu niema, to myszy gospodarzą.
35. Gdy święty Maciej lodu nie stopi, to długo w ręce
chuchać będą chłopci.
36. Gdy masz chleb, nie szukaj kołacza.
37. Gdy masz zacne imię, nikt ci go nie odejmie.
38. Gdy milczy głupi, to go niejeden za mądrego kupi.
39. Gdy mróz w lutym trzyma, już niedługa zima.
40. Gdy na Szczepana błoto po kolana, to na Zmartwych-
wstanie trza wytoczyć sanie.
41. Gdy na niedźwiedzia spadnie gałązka, to mruczy; a jak
wielka gałąź, to cicho ucieka.
42. Gdyś na swobodzie, myśl o przygodzie.
43. Gdy nie możemy co chcemy, chciejmy co możemy.
44. Gdy niema bursztynu, to jałowcem kadzą.

45. Gdy nędza wchodzi drzwiami, miłość ucieka oknami.
46. Gdy pan wesoły, to i czeladź wesoła.
47. Gdy pieniędzy wiele, wszyscy przyjaciele; gdy pieniędzy neni, i psa niema w sieni. *Neni = niema.*
48. Gdy pies trawę gryzie, będzie deszcz. *Ludowe.*
49. Gdy przyjdzie luty, obuj dobre buty.
50. Gdy przyjdzie marzec, umrze niejeden starzec.
51. Gdy przyjadą na targ głupcy, to się cieszą kupcy.
52. Gdy się człowiek gniewa, żółć mu się ulewa.
53. Gdy się chłopci biją, panów to nie boli.
54. Gdy się dobrze brzuch przepości, nie wybiera z chleba ości.
55. Gdy się goły z gołą żeni, to dzieci będą złodzieje.
56. Gdy się panowie za łby biorą, to poddanym włosy trzeszczą.
57. Gdy się wadzą króle, drżą zgrzebne koszule.
58. Gdy się mąż z żoną kłóci, to niech trzeci palca między nich nie wtyka.
59. Gdy święty Piotr z Pawłem płaczą, to ludzie przez tydzień słońca nie zobaczą. *Ludowe.*
60. Gdy święty Paweł kropi, radujcie się chłopci.
61. Gdyś w cudzym domu, nie zawadzaj nikomu.
62. Gdy szukasz rady, strzeż się zdrady.
63. Gdy deszcze w styczniu leją, nie ciesz się wielką nadzieją.
64. Gdy szczęście przybędzie, to i rozum się znajdzie. — *Ruskie: pribud szcztastje, rozum bude.*
65. Gdy w Barbarę ostre mrozy, to na zimę gotuj wozy.
66. Gdy w Nawiedzenie leją deszcze, długa słota będzie jeszcze.
67. Gdy w Boże Narodzenie pogodnie, będzie tak 4 tygodnie.
68. Gdy w styczniu deszcz leje, źle robi nadzieje.
69. Gdy życie twoje cnotliwe, nie dbaj na mowy złośliwe.
70. Gdy zły siedzi na urzędzie, pewnie złodziej z niego będzie.
71. Gdzie bez kary, tam bez miary.

72. Gdzie Bóg gospodarzy, tam się dobrze darzy.
73. Gdzie Bóg palec położy, tam djabeł całą łapę.
74. Gdzie Bóg nie błogosławi, sam człowiek nic nie sprawi.
75. Gdzie Pan Bóg kościół buduje, tam djabeł karczmę stawia. *Właściwie ma być: „Gdzie Panu Bogu kościół stawiają, tam i djabłu karczmę budują“.*
76. Gdzie ci radzi, rzadko bywaj; gdzie nie radzi — nigdy.
77. Gdzie cię widzą rzadziej, tam cię mają radziej.
78. Gdzie cienko, tam się rwie.
79. Gdzie cepami machają, tam się dobrze mają.
80. Gdzie chłop nędzny, tam cały kraj nędzny. *Niemcy mówią: „Hat der Bauer Geld, so hat's die ganze Welt“.*
81. Gdzie dużo piją, tam się często biją.
82. Gdzie czworo, tam sporo; gdzie jedno, tam ledwo.
83. Gdzie więcej dzieci, prędzej idzie robota.
84. Gdzie doktor nie może, tam baba pomoże.
85. Gdzie drwa rąbią, tam trzaski lecą.
86. Gdzie djabeł nie może (wskórać), tam babę poszle.
87. Gdzie dwaj grają, tam trzeciemu w pysk dają.
88. Gdzie dla dwóch nagotują, tam się i trzeci pożywi.
89. Gdzie dużo wolności, tam dużo swawoli.
90. Gdzie gęba wojuje, zadek pokutuje.
91. Gdzie gnoją, tam się rodzi.
92. Gdzie gnój, tam się nie bój (nieurodzaju).
93. Gdzie grochowy wieniec, tam przepadł rumieniec.
94. Gdzie grzeszących wiele, trudno karać śmieie.
95. „Gdzie idziesz, głupie ciele?“ — Tam, gdzie innych wiele.
96. Gdzie jest złoto, tam jeden djabeł; gdzie złota niema, tam ich trzech.
97. Gdzie jest bogactwo, tam jest i łajdactwo.
98. Gdzie jeść dają, tam się ludzie pchają. *Ludowe.*
99. Gdzie komu dolega, tam i ręką sięga.
100. Gdzie kogo nie proszą, to go kijem wynoszą.
101. Gdzie ksiądz swata, tam djabeł figle płata.
102. Gdzie kucharek sześć, tam niema co jeść.

103. Gdzie mąż stary, żona młoda, rządzi czepiec, słucha broda. *Knapski.*
104. Gdzie mamek siedem, tam dziecko kulawe.
105. Gdzie nie masz siły, tam i świat niemiły. „Siła“ tu w znaczeniu: zdrowie, krzepkość. *Staropolskie.*
106. Gdzie nie można przeskoczyć, tam trzeba podleźć.
107. Gdzie nic niema, tam ani cesarz (śmierć) nie bierze.
108. Gdzie nie można dobrocią, tam trzeba złością.
109. Gdzie nie staje wilczej skóry, tam lisiej nadstawia. O tym, kto nie mogąc czego siłą dokazać, posługuje się chytrością.
110. Gdzie niezgoda, tam pewna szkoda.
111. Gdzie odpust, tam rozpust. *Rozpusta, pijatyka.*
112. Gdzie ogon rządzi, tam głowa błądzi.
113. Gdzie pana kochają, tam i pieska jego.
114. Gdzie panu radzi, tam i jego czeladzi.
115. Gdzie potrzeba największa, tam Boska pomoc najbliższa.
116. Gdzie pieniądze mówią, tam wszystko milczy.
117. Gdzie pieniędzy dużo, tam jest djabeł blisko; a gdzie ich niema, tam jego siedlisko.
118. Gdzie przykra droga, tam się zdaj na Boga.
119. Gdzie siadł, tam siadł, byle dobrze zjadł. *Ludowe.*
120. Gdzie się dwóch bije, są i dla trzeciego kije.
121. Gdzie się dwóch bije (klóci), tam trzeci korzysta.
122. Gdzie się piwo warzy, tam się dobrze darzy.
123. Gdzie się te czasy podziały, kiedy kiełbasy po świecie latały? *Ludowe. Żartobliwe.*
124. Gdzie się zejda trzy gęsi i trzy białogłowy, tam jarmark gotowy.
125. Gdzie się wdadzą księża i baby, tam i djabeł się w miesza.
126. Gdzie szczęście panuje, tam rozum szwankuje.
127. Gdzie wiele grzeczności, tam mało szczerości.
128. Gdzie w chacie dwie gospodynie, tam chata nie zamieciona.
129. Gdzie wielka gromada, tam pewna zwada.

130. Gdzie wielu grzeszy, tam nikogo nie karzą.
131. Gdzie wielu dowódców, tam bitwa przegrana.
132. Gdzie wielu rządzi, tam wielu błądzi.
133. Gdzie wielki dochód, tam wielki rozchód.
134. Gdzie więcej dzieci, tam więcej „Ojczenasz“.
135. Gdzie wszyscy rozkazują, tam nikt nie słucha.
136. Gdzie wszyscy rządzą, tam niema porządku.
137. Gdzie wszyscy szaleją, tam się z nikogo nie śmieją.
138. Gdzie wziąć, tam wziąć, byle było. *Mówi rozrzutny.*
139. Gdzie zgoda, tam Pan Bóg mieszka.
140. Gdzie zgodnie żyje małżeństwo, tam Boskie błogosławieństwo.
141. Gdzie złe przypadki, tam przyjaciel rzadki.
142. Gęba się nie pyta, tylko woła: „daj“!
143. Gęba zawiniła, a w zadek biją. *Ludowe.*
144. Głodnego żołądka bajką nie odbędziesz.
145. Głodnemu chleb na myśli.
146. Głodnemu nie chce się śpiewać.
147. Głodnych i mucha do zwady przyprowadzi.
148. Głodny nie boi się szubienicy.
149. Głodny nie przebiera, tylko patrzy, żeby było.
150. Głodny woli jeść, niż muzyki słuchać.
151. Głód jest najlepszym kucharzem.
152. Głos ludu jest głosem Boga. *Łac.: Vox populi, vox Dei.*
153. Głośny bęben za górami, a gdy blisko, równy z nami.
154. Głowa chłodno, brzuch głodno, nogi ciepło — zdrowo.
Zasada rozumnej higieny.
155. Głupia głowa nie łysieje.
156. Głupia to głowa, którą ręce muszą bawić. *Mówi się o grających w karty.*
157. Głupia to owca, która wilkowi wierzy.
158. Głupcy domy budują, a mądrzy je kupują.
159. Głupie gadanie nigdzie miejsca niema. *Ludowe.*
160. Głupiego i bieda nie nauczy rozumu.
161. Głupiego i w kościele biją.
162. Głupiego oszukać nie sztuka.

163. Głupiemu i Pan Bóg przebaczy.
164. Głupiemu się sprzeciwiać nie trzeba.
165. Głupiemu ustąpić — sto dni odpustu.
166. Głupich wszędzie pełno.
167. Głupi daje, a mądry bierze.
168. Głupiej matki głupi syn.
169. Głupie słysząc pytanie, nie odpowiadaj na nie.
170. Głupi gdy milczy, za mądrego ujdzie.
171. Głupi jest ten, kto głupiemu wierzy.
172. Głupi nie wymyśli herezji.
173. Głupi przyjaciel gorszy jest od nieprzyjaciela.
174. Głupi się śmieje, choć się nic nie dzieje.
175. Głupi jest ten, kto obietnicom wierzy.
176. Głupi to pan, który chce, żeby go chłop kochał.
177. Głupi w radzie, świnia w sadzie — niepotrzebne.
178. Głupi zawsze znajdzie głupszego, co go pochwali.
179. Głupota jest matką uporu.
180. Gniewa się baba na targ, a targ o tem nie wie.
181. Gniewa kruka czarna wrona, a sam czarny, jak i ona.
182. Gniew piękności (zdrowiu) szkodzi. *Ludowe.*
183. Gniewu się nie boję, o łaskę nie stoję.
184. Gnoju w polu nie przybywa, lecz co pacierz to ubywa.
185. Godzina wiekiem ze złym człowiekiem.
186. Goły nie lęka się rozboju.
187. Góral ma nogi bocianie; kogo zechce, to dostanie.
188. Goły z ubogą pobrać się nie mogą.
189. Góra z górą się nie zejdzie, a człowiek z człowiekiem się zejdzie.
190. Gorzałka jest jak złodziej: ani wiesz, jak się w ciebie wkradnie.
191. Gorszy jest strach, niż sama śmierć.
192. Gospodarstwo — kłopotarstwo. *Ludowe.*
193. Gospodarza w jego domu słuchać trzeba.
194. Gospodyni dobra trzy węgły domu trzyma, a gospodarz czwarty.
195. Gotowe nieszczęście — zła rada.

196. Gościa nie rad miewam, kiedy się rozgniewam.
197. Gość częsty, groch gęsty, sól gruba — gospodarza zguba.
198. Gość i ryba trzeciego dnia cuchną.
199. Gość na ucztę nie proszony nie bardzo bywa uczczony. *Knapski.*
200. Gość przybyły na chwilę widzi wokoło na milę.
201. Gość w dom, Bóg w dom.
202. Grajcar do grajcara, aż będzie czeski; czeski do czeskiego, aż będzie reński. *Czeski = sześć centów.*
203. Gromada to wielki człowiek. *Ruskie: bromada to wielkiej czelownik.*
204. Grosza kto nie ceni, będzie stał w cudzej sieni.
205. Grosza pilnuj, bo dukat sam się pilnuje.
206. Grosz do grosza, zbierze się do trzosa.
207. Grosz okrągły, kiedy z ręki; jak do ręki, to ma sęki.
208. Grosz oszczędzony może urósć w miliony.
209. Grosz trzy razy obejrzyj, nim go raz wydasz.
210. Grosz źle nabyty dziesięć własnych z kieszeni wypędzi.
211. Grzech nie będzie odpuszczony, dopóki wziętek nie będzie zwrócony.
212. Grzeczność nic nie kosztuje, a wiele pomaga.
213. Grzej brzuch i nogi, głowę trzymaj chłodno, a będzie lekarzom głodno. *Zasada higieny.*
214. Grzmot w maju sprzyja urodzaju.
215. Gust kobiet, łaska pańska, pogoda w jesieni — nie stałe rzeczy.

H.

1. Habit nie czyni mnicha.
2. Harujesz, harujesz, umrzesz, a nie skosztujesz.
3. Hojnym być z cudzego niema nic trudnego.
4. Huku, puku wiele, a roboty mało. *O złym kowalu.*
5. Hulaj dusza bez kontusza! *Mówimy o hulakach.*
6. Hultaja i djabeł nie poprawi.
7. Humanum labi; wszyscyśmy słabi.

I.

1. I cesarz się nie wyrzeka zebranego chleba.
2. Idąc zamaż, płacze panna oczyma, a śmieje się w sercu.
3. Idąc prawdą najdalej zajdziesz. *Ruskie: Prawdą świat perejdziesz i nazad sia wernesz.*
4. Idąc do wójta, obadwa się bójta. *Ludowe.*
5. Idąc na niedźwiedzia, gotuj łóżko; idąc na dzika, gotuj mary.
6. I dobry strzelec czasem chybi.
7. I dziesięciu zbrojnych z jednego gołego nic nie wezmą.
8. Idzie wojak borem, lasem, popłakuje z biedy czasem. *Ludowe.*
9. Idzie zima, chleba niema; Panie z nieba, daj nam chleba.
10. I bojaźliwy uciekającego goni.
11. I dziś grzeszą, jak grzeszyli; ludzie zawsze ludźmi byli.
12. Idź stary na mary, bo już czas! *Żartobliwe.*
13. I djabeł był ładny, jak był młody.
14. I głupi wszystko za pieniądze kupi.
15. I jedna strzałka zwojuje śmiałka. *Staropolskie.*
16. I koń nad siłę nie pociągnie.
17. I komar zorze, jak mu koń pomoże.
18. I kij nie obroni, jak bieda dogoni.
19. I króla robaki zjedzą.
20. I król choć wielki pan, dwoma łyżkami nie je.
21. Ile głów, tyle zdań.
22. Ile kto ma cierpliwości, tyle ma mądrości.
23. Ile ziarenek w życie, powiedz święty Wicie.
24. Im dalej w las, tem więcej drzew.
25. Im głębiej w jesieni grzebią się robaki, tem bardziej zima da się nam we znaki.
26. Im lepszy rzemieślnik, tem większy pijak.
27. Im gość rzadszy, tem miłszy.
28. Im kot starszy, tem ogon twardszy.
29. Im prędzej, tem lepiej.
30. Im więcej w pysku, tem więcej zysku.

31. I mądry głupi, gdy go nędza złupi.
32. I na dukacie straci, gdy go przeplaci.
33. I na słońcu są plamy.
34. I najlepsza potrawa się przyje, gdy ją jesz zawsze.
35. I na lądzie i na morzu, wszędzie bieda mój Grzegorzu.
36. I pies nie szczeka, jak pozna człowieka.
37. I po zgojonej ranie blizna się zostanie.
38. I rachowaną owcę wilk porwie.
39. I robak piśnie, jak go kto przycisnie.
40. I robak się broni, gdy go śmierć goni.
41. I robakowi nie odbieraj życia, boś mu go nie dał.

Ludowe.

42. I stary odmłodnieje, jak sobie podleje (jak podpije).
43. I ściany mają uszy.
44. I Święconego upadnie na ziemię. *Gdy kto przypadkiem upuści pokarmu na ziemię, a łają go za to, to mówi: „I święconego upadnie“.*
45. I świnia burmistrza ograła, jak dobre karty dostała.
46. I wielka kupa zniknie, jak z niej ciągle bierzesz.
47. I w Krakowie nie przyjdzie samo zdrowie.
48. I w kościele grzesznych wiele.
49. I w malowanej klatce ptak zdechnie, jak niema co jeść.
50. I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu.
51. I w nędznej sukmanie znajdziesz mądre zdanie.
52. I zając konia zmoże, gdy mu wilk pomoże.
53. I z nędzy można przyjść do pieniędzy.
54. Im rzecz rzadsza, tem droższa.

J.

1. Jadłeś pysku, zapłać mieszk.
2. Jadłby kot ryby, ale mu się nie chce nóg zamoczyć.
3. Jadłoby się, jadło, gdyby z nieba spadło.
4. Jaka głowa, taka mowa.
5. Jaka igła, taka dziurka; jaka matka, taka córka.

6. Jaka marchew, taka nać; taka córka, jaka mać.
7. Jaka przepióreczka, taka jej córeczka.
8. Jaka praca, taka płaca.
9. Jaka wiara, taka ofiara.
10. Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierzają.
11. Jak Bóg chce dać, to nie trzeba rano wstać; a jak zacznie odbierać, nie trzeba drzwi zawierać.
12. Jak Bóg da kupca, to djabeł przyniesie faktora.
13. Jak Bóg dopuści, to i z kija spuści.
14. Jak Bóg zechce, to i kogut jajo zniesie.
15. Jak Boga wzywasz, taką dolę miewasz.
16. Jak będzie, tak będzie; bez biedy nie będzie.
17. Jak będzie, tak będzie, a ty Maćku graj. *Ludowe.*
18. Jak będziesz siał, tak będziesz miał. *Ludowe.*
19. Jak brakuje snopa, to nie będzie kopa.
20. Jakby ja był prorokiem, tobym nie był żebrakiem. *Ludowe.*
21. Jak było, tak było; ty ciągnij kobyło.
22. Jak chłop (żyd) ma dużo dzieci, to bogaty; jak pan, to biedny.
23. Jak cię widzą, tak cię piszą; tak cię sądzą, jak cię słyszą.
24. Jak ci się jeść chce, to przejdź na insze miejsce. *Żartobliwe. Ludowe.*
25. Jak człowiek dba, tak ma. *Ludowe.*
26. Jak deszcz w maju, to chleb w kraju. *Ludowe.*
27. Jak djabeł nie skusi, to baba musi.
28. Jak dudy nastroisz, tak dudy grają.
29. Jagem głodny, to mnie morzy; jak się objem, to mi gorzej. *Ludowe.*
30. Jakeś chował syna, tak on z tobą poczyną.
31. Jakeś zjadł, to bądź rad. *Ludowe.*
32. Jak gadają starzy, tak i młodzież gwarzy.
33. Jak gospodarz jest gościnny, to się ściany domu rozszerzają.
34. Jakie częstowanie, takie dziękowanie.
35. Jakie drzewo, taki klin; jaki ojciec, taki syn.

36. Jakie nabycie, takie pozbycie.
37. Jakiegoś mnie Panie Boże stworzył, takiego mnie masz.
38. Jakiegoś piwa nawarzył, takie wypij.
39. Jaka Boska wola, tak się sprawi rola.
40. Jakie odzienie, takie znaczenie.
41. Jakie posłanie, takie wyspanie.
42. Jakie pytanie, taka odpowiedź.
43. Jakie życie, taka śmierć.
44. Jakie kto życie wie, taka i śmierć jego będzie.
45. Jakie Zwiastowanie, takie Zmartwychwstanie.
46. Jaki djabeł warzony, taki i pieczony.
47. Jaki kruk do wody, taki i z wody.
48. Jaki pan, taki kram; jaki krój, taki strój.
49. Jaki gospodarz, taka czeladź.
50. Jaki pies do kościoła, taki i z kościoła.
51. Jaki kto do jedzenia, taki i do roboty. *Lud mawia:*
kto prędko je, prędko robi.
52. Jak jest, to się przyda; a jak niema, to bieda.
53. Jak jeść, to jeść; jak robić, to robić. *Ludowe.*
54. Jak kogo stać, tak go znać. *Ludowe.*
55. Jak komu dobrze, to i podeszwy gadają; a jak źle, to
i gęba nie chce.
56. Jak komu dobrze, to chce jeszcze lepiej.
57. Jak komu śmierć obiecana, to i na piecu umrze.
58. Jak kto grzeszył, tak go karzą.
59. Jak kto na śmierć chory, nie pomogą doktory.
60. Jak kto zasługuje, tak się go traktuje.
61. Jak kto umie, tak Pana Boga chwali.
62. Jak Kuba Bogu, tak i Bóg Kubie.
63. Jak ma być kwaśne, niech będzie jak ocet.
64. Jak masz djabła strykiem, to się łatwo do piekła do-
staniesz. *Ludowe.*
65. Jak masz w stogu, dziękuj Bogu.
66. Jak mnie mają, to mnie łąją; a jak mnie niema, to
mnie wygładają. *Ludowe.*
67. Jak nie będzie chama (chłopa), nie będzie i pana.

68. Jako jedni, tak i drudzy; jak panowie, tak i słudzy.
69. „Jako się macie?“ — Jako o mnie dbacie. *Ludowe.*
70. Jak pies na sianie, sam nie je i krowie jeść nie pozwoli.
O skąpym i zazdrośnym.
71. Jak po kopie, to po chłopie. *Po sześćdziesięciu latach siły upadają.*
72. Jak Pan Jezus da zdrowie, to i grzechy będą. *Żartobliwe.*
73. Jak se pojem, to se śpiewom; jagem głodny, to się gniewom. *Ludowe.*
74. Jak się chłop rozniewa, to se djabeł śpiewa; a jak baba z gniewu płacze, to se djabeł skacze. *Cinciata.*
75. Jak się człowiekowi nie chce co zrobić, to zawsze wymówkę znajdzie.
76. Jak się człowiek uprze, to się usmarka i nosa nie utrze. *Ludowe.*
77. Jak się człowiek przyzwyczai, to i w piekle dobrze.
78. Jak się bieda uczepli, to i kijem nie odpędzisz.
79. Jak się buduje, to się i kościół wystawi.
80. Jak się jeść chce, to i placek z owsa dobry.
81. Jak się ksiądz dobrze naje, to mu łatwo kazanie o poście gadać.
82. Jak się kto wychował, tak się będzie sprawował.
83. Jak się kto nauczy, to śpi a mruczy.
84. Jak się liść na drzewie trzyma, jeszcze nie wnet będzie zima.
85. Jak się macie panie bracie? *Żartobliwe.*
86. Jak się mysz mąki naje, to się jej stęchłą zdaje.
87. Jak się święty Jan obwieści, takich będzie dni trzydzieści.
88. Jak się święty Jan rozczuli, w Nawiedzenie się utuli.
Rozczuli = rozplacze; gdy deszcz zacznie lać.
89. Jak się w polu urodzi, ma gospodarz i złodziej.
90. Jak się trzy dni skończyły, ryba i gość niemiły.
91. Jak się wysuszy, to się wykruszy. *Ludowe.*

92. Jak się wzbogacę, to zapłacę. *Ludowe.*
93. Jak się zwał, tak się zwał, kiedy się ino dobrze miał.
Ludowe.
94. Jak się z chłopą stanie pisarz, to już myśli, że je
cysarz. *Ludowe. Nabiera dumy.*
95. Jak sobie pościesz, tak się wyśpisz.
96. Jak święty Marcin ze śniegiem przybieżał, to będzie
całą zimę leżał.
97. Jak szczęście przygrzeje, to i kapłon zapieje.
98. Jak ślepy ślepego prowadzi, to obaj w dół wpadną.
99. Jak ty komu, tak on tobie.
100. Jako ty rodzice swoje, tak cię uczczą dziatki twoje.
Knapski.
101. Jak w gromadzie, to sporzej; jak samemu, to gorzej.
102. Jak świat światem, nie będzie Niemiec Polakowi bratem.
103. Jak wisieć, to za obie nogi.
104. Jak zwał, tak zwał, ale dał. *Marwiają dziady.*
105. Jałmużna nie zuboży, msza nie opóźni.
106. Ja o Pawle, on o Gawle.
107. Jaki wóz, taki wóz, byle tylko wiózł.
108. Jarmark i wesele popamięta koń dwie niedziele.
109. Ja waść, ty waść, a kto będzie świnie paść? *Waść =*
tyle, co pan.
110. Jeden dzień wesela, całe życie biedy.
111. Jeden głupi zepsuje, stu mądrych nie naprawi.
112. Jeden do Sasa, drugi do lasa.
113. Jeden drugiego krzepi, a obaj w strachu.
114. Jeden jest sposób urodzenia, a tysiąc zginienia.
115. Jeden ojciec dziesięciu synów wychowa, a dziesięciu
synów jednego ojca wychować nie mogą.
116. Jeden mówi: ja wiem! drugi mówi: ja zjem. *O ptasz-*
kach.
117. Jeden ma zanadto, a drugi za mało.
118. Jeden kot stada myszy się nie boi.
119. Jeden nie robi drogości, ani taniości. *Ludowe.*
120. Jeden rok traci, a drugi bogaci.

121. Jeden wszystkich nie wspomůže, a wszyscy jednego potrafią. *Ludowe.*
122. Jeden woli Zosię, a drugi Antosię.
123. Jeden zły wielu dobrych zepsuje.
124. Jedna baba kamień do studni wepchnie, a dziesięciu chłopów dobyć go nie może.
125. Jedna baba w mieście więcej narobi hałasu, niż chłopów dwieście.
126. Jedna bieda nie dokuczy, aż się wszystkie zwałą.
127. Jedna droga do życia, a tysiąc do śmierci.
128. Jedna jaskółka nie przynosi wiosny.
129. Jedna parszywa owca całe stado zdrowych zarazi.
130. Jednego pochowała, drugiegoby chciała. *O wdowie.*
131. Jednego ojca i jednej matki nie jednakie dziatki.
132. Jednemu się zmiele, drugiemu się skrupi.
133. Jednemu gody, drugiemu głody.
134. Jednemu kogut jaja niesie, drugiemu i kura nie chce.
135. Jednemu trzaski gołą, drugiemu i brzytwy nie chcą.
136. Jedni mają *Gulden*, drudzy mają *Schulden*.
137. Jedno „mam“ jest lepsze, niż dwa „będę miał“.
138. Jedno zwinąć, drugie minąć, trzeciemu dać pokój.
139. Jedno schodzi, drugie się rodzi. *O dzieciach.*
140. Jednym praca, drugim cnota, wielom szczęście daje.
141. Jedynak zwykle jak nie złodziej, to pijak.
142. Jedz, co uwarzą, a rób, co każą (jedz warzą, rób co każą).
143. Jedz kiedy dają, słuchaj, co gadają.
144. Jesienna słota: kwarta deszczu, wiadro błota.
145. Jest pszenica, będzie mąka; są pieniądze, będzie żonka.
146. Jest — zje się; niema — obejdzie się. *Ludowe.*
147. Jest to cnota nad cnotami trzymać język za zębami.
148. Jeśli moje zdanie, dobrze mówisz Janie.
149. Jeśli nie ty Boże, któż nas wspomůže?
150. Jeśli postradasz wszystkiego, broń sławy, honoru twego. *Knapski.*

151. Jeśli we Wielki Piątek kropi, radujcie się chłopci.
152. Jeśli żyto nie widzi całą zimę nieba, to się nie spodziewaj chleba. *Wyprze pod śniegiem.*
153. Jeszcze niedźwiedź w lesie, a już skórę sprzedają.
154. Jeszcze skóra na baranie, a już rzeźnik pije na nią.
155. Jeszcze się nie ruszył, już pończochy suszył.
156. Jeszcze tego nikt nie słyszał, żeby babie było Michał.
157. Jeszcze się ten nie narodził, ktoby wszystkim dogodził.
158. Językiem jak chcesz, ale ręką się strzeż.
159. Język wynurzy, co się w sercu burzy.
160. Jutro, jutro kupię ci futro. *Obiecanki.*
161. Jutro nie nasze, tylko Boskie. *Ludowe.*
162. Już na tego bieda, kto prosi żyda.
163. Już świętego Jana, ruszajmy do siana.
164. Już tam wielka nędza, gdzie kucharka rządzi księdza.
165. Już to ostatnia, jak się kto sam chwalić musi.
166. Jak starzy śpiewają, młodzi powtarzają.

K.

1. Kabza przyjaciół, mieszek brat.
2. Kamień na miejscu porasta.
3. Kapusta i flaki — dobry obiad taki.
4. Kapusta tłusta sama lezie w usta.
5. Kapusty nie przesieka, baby nie przeschczeka.
6. Karanie słuszne — lekarstwo duszne.
7. Karanie jednego wielu poskramia.
8. Karmna świnia nie wierzy głodnej, że się jej chce jeść.
9. Karty, kwarta, Marta — wszystko warto czarta. *Gra w karty, pijaństwo i rozpusta rujnują człowieka.*
10. Kaszel długi, wczoraj jeden, a dziś drugi. *Żartobliwe.*
11. Kaszka fraszka, jarzyna perzyna, chleb trawa, mięso potrawa.
12. Katar wypędza dziewięć chorób, a dziesiątą duszę.
13. Kawaler słomiany pragnie złotej panny.

14. Kazanie o księdzu plebanie. *Gdy kto o sobie mówi i siebie broni.*
15. Każda bajka ma w sobie połowę prawdy.
16. Każda choroba ma swoje lekarstwo.
17. Każda droga prowadzi do Rzymu.
18. Każda gromada wyrzeka się darmożjada.
19. Każda kobieta dwa razy szaleje: kiedy się kocha i kiedy siwieje.
20. Każda kość ma swoją złość.
21. Każda Leonora znajdzie swego amatora.
22. Każda liszka swój ogon chwali.
23. Każda Maryna może mieć syna. *Ludowe.*
24. Każda nowa miotła dobrze zamiata.
25. Każda Różia znajdzie swego Józia. *Ludowe.*
26. Każda rzecz dobra sama się zaleca.
27. Każda rzecz ma swoje dwie strony.
28. Każda Teresa ma swe interesa.
29. Każda wieś ma swoją pieśń.
30. Każda Zosia dobra gosposia. *Żartobliwe.*
31. Każdego zdania wysłuchaj, swego rozumu się trzymaj.
32. Każdego szelmę Pan Bóg nacehuje.
33. Każde grabie do siebie grabią.
34. Każdej biedzie koniec przyjdzie.
35. Każdej niedzieli chłop się weseli. *Pije, tańczy.*
36. Każdemu dobrze czyń, a sobie najlepiej.
37. Każdemu jego krzyż najcięższym się zdaje.
38. Każdemu grzesznikowi spieszy się do piekła.
39. Każdemu piękne to, co jest jego.
40. Każdemu swoje miłe, choć na poły zgniłe.
41. Każdemu potrzeba i chleba i nieba.
42. Każdemu życie miłe.
43. Każdy Adam znajdzie sobie Ewę.
44. Każdyby chciał być w raju, ale nie każdego tam puszczają.
45. Każdy brat sobie rad, każda siostra sobie niosła.
46. Każdy człek chwali (gani) swój wiek.

47. Każdy człek jest bliźni, ale swój najbliższy.
48. Każdy cygan swoje dzieci chwali.
49. Każdy dudek ma swój czubek.
50. Każdy Florek ma swój worek.
51. Każdy grzech ma swoją obronę.
52. Każdy jest kowalem (sprawcą) swego szczęścia.
53. Każdy jest sam sprawcą swego losu.
54. Każdy jest panem za swoje trzy grosze.
55. Każdy jest mądry dla siebie.
56. Każdy jest panem w swym domu.
57. Każdy kogut jest śmiały na swoich śmieciach.
58. Każdy kupiec swój towar chwali.
59. Każdy Łuka swego szuka. *Łuka* = *Łukasz*.
60. Każdy ma swego mola, co go gryzie.
61. Każdy ma swoje muchy w nosie.
62. Każdy młynarz na swoje koło wodę obraca.
63. Każdy na starość żałuje, gdy się z młodu nie uczył.
64. Każdy niecnotliwy jest drugim obrzydliwy.
65. Każdy orze, jak może.
66. Każdy pijak robi nijak.
67. Każdy początek jest trudny.
68. Każdy ptaszek swoje piórka chwali.
69. Każdy wie sam najlepiej, gdzie go boli.
70. Każdy sobie rzepkę skrobie.
71. Każdy sądzi innych według siebie.
72. Każdy się wije, gdy go drugi bije.
73. Każdy skrzeczy o swojej rzeczy.
74. Każdy stary ma swoje przywary.
75. Każdy Wincenty (święty) ma swoje wykrety.
76. Każdy szanuje człowieka, który czyni, co przyrzeka.
77. Każdy tam ciągnie, gdzie się ulągnie. *Ulągnąć się* = urodzić się.
78. Każdy tem, co sam lubi, drugich częstuje.
79. Każdy tę wiarę za najlepszą uważa, w której się wychował.
80. Każdy w młodości skory do miłości.

81. Każdy w swoją torbę chowa, każda za się cierpi głowa.
82. Każdy zawsze i wszędzie myśli, że jest w wyższym rzędzie.
83. „Kędyś bywał, szatanie?” — Zwodziłem świat mój panie. *Ludowe.*
84. Kędy zły duch nie może, tam baby przewerną. *Przewernąć = przewrócić, dokazać.*
85. Kein Geld, kein kuraż; idź do diabła! nic nie wskórasz. *Żartobliwe.*
86. Kiedy baba chleb piecze, ledwo się nie wściecze.
87. Kiedy będziesz na bankiecie, niech język wiele nie plecie.
88. Kiedy bieda w dom zawita, to o ciebie nikt nie pyta.
89. Kiedy bieda, to do żyda; jak po biedzie, idź precz żydzie!
90. Kiedy człowiek łakę kosi, lada baba deszcz uprosi.
91. Kiedy da Bóg, to będzie i bróg.
92. Kiedy Gody mróz zaczyna, na Wielkanoc chlapanina. *Gody = Boże Narodzenie.*
93. Kiedy kwitnie bób, to największy głód; a kiedy mak, to już nie tak.
94. Kiedy kraść, to mądrze; kiedy jeść, to dobrze.
95. Kiedy ludziom prawdę gadają, radzi się gniewają.
96. Kiedy luty puści, to marzec wypieczę.
97. Kiedy mąż żony nie bije, to w niej wątroba gnije. — *Żartobliwe. Ludowe.*
98. Kiedy moje nie w ład, to ja z swoim nazad. *Ruskie: koły moje ne w ład, to ja z swojom nazad.*
99. Kiedy na św. Marcina lód, bywa błotno koło Gód.
100. Kiedy niedźwiedzia raz przemożesz, to go już gdzie chcesz za nos powiedziesz.
101. Kiedy nie jest jak chcemy, chciejmy jak jest.
102. Kiedy odjeżdżasz, bywaj zdrów! o naszej przyjaźni dobrze mów. *Staropolskie. Do gościa.*
103. Kiedy pożyczą, to się mostem kładzie; a jak oddaje, to się diabłem staje. *O złym dłużniku.*

104. Kiedy rodzą doły, to pełne stodoły; a jak rodzą góry,
to puste komórki. *Góry rodzą, gdy mokry rok, ale zato
na równinach zaleje, wymoknie i niema chleba.*
105. Kiedy są flaki, to obiad nie bylejaki.
106. Kiedy siedzisz przy biesiadzie, nie myślże wtedy o
zwadzie.
107. Kiedy słońce dopieka, burza niedaleka.
108. Kiedy się chmurzy, to oczekuj burzy.
109. Kiedy się dąb obali, każdy z niego drwa wali.
110. Kiedy się za broną kurzy, będzie żyta zbiór duży.
111. Kiedy się pan śmieje, cały dwór wesół.
112. Kiedy stary w marcu jary, będzie zdrow; a gdy baba
w maju słaba, pacierz mów. *Bo wnet umrze. Jary =
zdrowy, krzepki.*
113. Kiedy styczeń najzimniejszy, wtedy roczek najpłod-
niejszy.
114. Kiedyś do czapki stworzony, nie żądaj korony.
115. Kiedyś grzyb, leż w kosz.
116. Kiedyś nie ksiądz, nie wdziejaj sutanny. *Ruskie: kołyś
ne pop, ne uberajsia w ryzy.*
117. Kiedy święty Marcin na białym koniu przyjedzie, to
zima będzie lekka; jak na czarnym, to ostra.
118. Kiedy szczerza ochota, łatwo idzie robota.
119. Kiedy trwoga, to do Boga.
120. Kiedy trzos pełny, to przyjaciół pewny.
121. Kiedy wleziesz między wrony, musisz krakać jak i ony.
122. Kiedy w kwietniu posusza, nic się z ziemi nie rusza.
123. Kiedy w styczniu lato, w lecie zimno zato.
124. Kieliszek — braciszek, kwatereczka — siostra. *Mawiają
pijacy.*
125. Kieliszek radzi, kieliszek wadzi. *Chłopi często przy
kieliszku się naradzają i przy kieliszku najczęściej do
zwady przychodzi.*
126. Kiep, dureń, błazen — trzy rzeczy razem. *O głupim.*
127. Kiep jest ten, kto lepiej robi jak umie.
128. Kiep jest ten, kto Pana Boga poprawia.

129. Kiep jest ten, kto swego honoru nie broni.
130. Kijem tego, kto nie pilnuje swego.
131. Kij ma dwa końce; bije, który chce.
132. Kim cnota rządzi, ten rzadko błądzi.
133. Kłamca i złodziej jedną drogą chodzą.
134. Kłamca powinien mieć dobrą pamięć.
135. Kłamcy nie wierzą, choć prawdę gada.
136. Kłamstwem świat przejdiesz, ale się nie wrócisz. —
Ruskie: brechniu świt perejdziesz, ale sia nazad ne wernesz.
137. Kochać źle, nie kochać gorzej; jedno truje, drugie morzy.
138. Kochajmy się, nie dajmy się! *Toast.*
139. Kochaj bliźniego jak siebie samego.
140. Kochajmy się jak bracia, a rachujmy się jak żydzi.
141. Kochanie i panowanie nie cierpią towarzysza.
142. Kochanki słowo i żyda przysięga — pewność nie tęga.
143. Kociel garnkowi przymawia, a sam smoli.
144. Kobieta młoda, mąż stary — pewne w domu swary.
145. Kobiecie sekret wierzchem głowy wyłazi.
146. Kogo bieda dusi, ten wszystko musi.
147. Kogo Pan Bóg chce ukarać, to mu rozum odbiera.
148. Kogo Pan Bóg lubi, tego zły człek nie zgubi.
149. Kogo Bóg ma w swej obronie, i w złej nawie nie utonie.
150. Kogo Bóg stworzy, tego nie umorzy.
151. Kogo Bóg miłuje, krzyżem go próbuje.
152. Kogo Bóg dziś zafrasuje, tego jutro umiłuje.
153. Kogo Bóg ma w swej opiece, temu bieda nie dopiecze.
154. Kogo Boża chroni ręka, niech się niczego nie lęka.
155. Kogo Bóg zasmuci, tego i pocieszy.
156. Kogo gryzie mól skryty, nie w smak mu obiad obfity.
157. Kogo kochamy, chętnie go słuchamy.
158. Kogo nic nie boli, temu śmiech do woli.
159. Kogo nie stać na buty, niech w chodakach chodzi.
160. Kogo nie boli, ten nie narzeka.
161. Kogo się nieszczęście imie, ten i nos ucierając palec
wywinie. *Rysiński.*

162. Kogo swędzi skóra, ten się drapie.
163. Kogo sumienie nie strofuje, ten przed sąd wołany żartuje.
164. Kogut pieje na grzędzie; jak było wczoraj, tak i jutro będzie. *Ludowe.*
165. Kogut pieje na ziemi, to się czas przemieni.
166. Kołacza pragnij, lecz chleba nie porzucaj.
167. Komu Pan Bóg co przeznaczył, to go nie minie.
168. Komu Bóg da urząd, da mu i rozum.
169. Komu Pan Bóg nie obiecał śmierci, ten się i z grobu wywierci. *Ludowe.*
170. Komu Pan Bóg płaci, ten nigdy nie traci.
171. Komu bieda dokuczy, ten się modlić nauczy.
172. Komu ciasno, niech ustępuje.
173. Komu pieniędzy przybywa, więcej też starania miewa.
174. Komu się morze udało przepłynąć, może na Dunajcu zginąć.
175. Komu się noga powinie, lada kto się go nabije.
176. Komu się robić nie chce, tego mąka w ręce kole.
177. Komu wiele dano, wiele żądać będą od niego.
178. Komu w drogę, temu czas.
179. Komu żony umierają, a konie się chowają, ten się wzbogaci.
180. Komu życie ciężkie, ziemia będzie lekka.
181. Komu dobrze w domu, niech się po świecie nie włóczy.
182. Komu choroba miła, temu lekarza nie wołaj.
183. Komu zbyt miłe ciało, dba o duszę mało.
184. Komu się umrzeć nie chce, temu się żadna śmierć nie podoba.
185. Komu niebo było wrogiem, zrobiło go pedagogiem.
186. Konajcie tatulku, bo gromnica gaśnie. *Ludowe.*
187. Koniec języka za przewodnika. *Ludowe.*
188. Koniec każdej rzeczy trzeba mieć na pieczy.
189. Koniec uwieńcza dzieło. *Łacińskie: Finis coronat opus.*
190. Konia ślepego, chłopą starego i brzydkiej jejmości nikt nie zazdrości.

191. Konia hamuj z góry, chcąc ochronić skóry.
192. Konia i żonę trudno dostać bez wady.
193. Konia poganiaj owsem, a nie biczem.
194. Konia strzeż się z tyłu, wołu z przodu, a głupiego ze wszystkich stron.
195. Koniarz gdyby mógł, toby okpił sam siebie.
196. Konie rządźmy cugłami, ludzi mądrymi mowami.
197. Koniowi daj owsa i goń go jak psa.
198. Koniowi nogę kują, a żaba też swoją nadstawia.
199. Koń kobyły nie udusi.
200. Koń ma cztery nogi, a potknie się.
201. Koń o święto nie prosi, tylko postu nie znosi.
202. Koń srokaty, żona Magda; co ma Bóg dać, to i tak da.
Żartobliwe.
203. Koń za młodu bryka, na starość utyka.
204. Korzec wysiał, kopę zebrał, kopa korzec daje. O *nieurodzajnym gruncie.*
205. Kościół, panna i karczma zawsze są wolne.
206. Kotka i żona niech siedzą w domu.
207. Kotowi żart, a myszce śmierć. *Gdy z nią igra.*
208. Kot zawsze na nogi upada.
209. Kowal fortuny nie kuje, sobie ją każdy zbuduje.
210. Kowalowi kuźnia gorzała, a nie poszedł bronić, aż pojadł. *Ludowe.*
211. Kozła ogrodnikiem robić nie trzeba.
212. Kradnij, rozbijaj, ale Kraków mijaj. *Sąd w Krakowie.*
213. Kradzione nie tuczy.
214. Krakowa nie kupisz za złoty.
215. Krawiec w najgorszym surducie, szewc w najgorszych butach chodzi.
216. Krawiec jest sługa Boży: jednemu weźmie, drugiemu dołoży. *Żartobliwe.*
217. Krew nie woda; rozlewać ją szkoda.
218. Krowa co wiele ryczy, mało mleka daje.
219. Król jest wielki pan, a łopatą cukru nie jada.
220. Królowie grzeszą, a poddani pokutują.

221. Królowie długie ręce mają i daleko sięgają.
222. Kruk krukowi oka nie wydzióbie.
223. Krzywda ludzka zawsze bokiem wylezie.
224. Ksiądz grzeszy i rozgrzeszy.
225. Ksiądz i doktor wspierają się w potrzebie: jeden ludzi zabija, a drugi ich grzebie.
226. Ksiądz i doktor niczem się nie brzydzą.
227. Ksiądz i dziewczyna nie wiedzą, kędy ich dziedzina.
228. Ksiądz ludzi chowa, pochowają i jego. *Ruskie: Pop ludej chowaje, schowajut i popa.*
229. Ksiądz od księdza nie bierze dziesięciny.
230. Ksiądz, panna i anioł trzeci — to są Boże dzieci.
231. Ksiądz (pop) swoje, djabeł swoje.
232. Ksiądz żyje z ołtarza, pisarz z kałamarza.
233. Księdza dziś oskubiesz z pierza, to jutro porośnie.
234. Księdza nie szkoda (skrzywdzić), pana nie żal (bo pan ma dużo, a ksiądz nie potrzebuje). *Ludowe.*
235. Księdza okraść nie szkoda, pana nie grzech, a żyda zasługa. *Ludowe.*
236. Księdzu djabeł worek szyje.
237. Księża gospodyni, a młynarska świnią, to rodzone siostry.
238. Księża łaska piechotą nie chodzi. *Warta coś.*
239. Księżę kucharki djabli biorą. *Ludowe.*
240. Księżę oczy, wilcze gardło, co zobaczy, toby żarło.
241. Księżę prepozycie! innych dobrze uczycie, sami źle robicie. *Żartobliwe.*
242. Księżę wiąż! twoja stuła, a mój mąż.
243. Księżę prałacie! czemu tak nie żyjecie, jako nauczacie?
244. Kto A powiedział, musi i B powiedzieć.
245. Kto barana pragnie, niech prosi o jagnię.
246. Kto bierze ładną dziewczę, sieje dla wróbla pszenicę.
247. Kto blisko kościoła mieszka, najpóźniej do niego przychodzi.
248. Kto biednemu daje skoro, da mu niebo w dziesięcioro.
249. Kto bije, ten bywa bity.

250. Kto Bogu służy, ma dobrego pana.
251. Kto bije w błoto, temu ono do gęby przyska.
252. Kto bredzi, niema odpowiedzi.
253. Kto brzuch nazbyt tuczy, ten się nie rad uczy.
254. Kto bydląt swych nie szanuje, sam siebie oszukuje.
255. Kto bydlu karmy w jesieni żałuje, ten strawę dla psów na wiosnę gotuje. *Bo bydlę pozdycha.*
256. Kto bywa na koniu (wozie), bywa i pod koniem (wozem).
257. Kto całuje cudze dziatki, zyska serce ich matki.
258. Kto chce co sprawić, trzeba się zabawić.
259. Kto chce drugim rozkazywać, ma wprzód na sobie spróbować.
260. Kto chce wiele wiedzieć, nie trza doma siedzieć.
261. Kto chce drugim dogodzić, musi sobie zaszkodzić.
262. Kto chce używać pokoju, musi być gotów do boju.
263. Kto chce mieć ptaszka, niech się o klatkę postara.
264. Kto chce co umieć, musi się uczyć.
265. Kto chce drugiego bić, musi sam przy tem być.
266. Kto chlebem gardzi, to nim Pan Bóg bardziej.
267. Kto chleb ze sobą nosi, ten o niego nie prosi.
268. Kto chwyta dwie sroki za ogon, żadnej nie złapie.
269. Kto ciało zbyt stroi, o duszę nie stoi.
270. Kto cię skrzywdzi w rzeczy małej, skrzywdzi i w wielkiej.
271. Kto cieliczki nie uchowa, ten się krową nie ucieszy.
272. Kto cnotliwy, ten szczęśliwy.
273. Kto co czyni przez drugiego, jakby przez siebie samego.
274. Kto co lubi, a Jaś Kaśkę. *Ludowe.*
275. Kto co po trzeźwemu myśli, to po pijanemu powie.
276. Kto cudze wlecze, temu swoje uciecze. *Wlecze — bierze.*
277. Kto cudze błędy wspomina, a swych większych zapomina.
278. Kto cudze je, ten i swoim częstuje.
279. Kto cudzego pragnie, ten i swoje straci.
280. Kto daje, temu będzie dano.

281. Kto daje a odbiera, tego Pan Bóg poniewiera.
282. Kto daje jałmużnę, bywa mu niebo dłużne.
283. Kto dał, to dał, bylebym ja miał.
284. Kto długo gnieje, krótko żyje. *Gnić znaczy tu — spać.*
285. Kto długo lega, tego chleb odbiega.
286. Kto dobrze nasmaruje, temu nie skrzypi.
287. Kto dobrze przyjął gości, niech potem tydzień pości.
288. Kto dobrze rachuje, dobrze gazduje.
289. Kto dobrze żyje, śmierci (piekła) się nie boi.
290. Kto doje, dopije, ten w rozum nie tyje.
291. Kto drugiego łaje, niech sam przykład daje.
292. Kto drugiemu szkodzi, niech się na szkodę gotuje.
293. Kto dużo obiecuje, mało dotrzymuje.
294. Kto dwa zające goni, żadnego nie złapie.
295. Kto grywa w karty, ten ma łeb obdarty.
296. Kto jada flaki, myśli, że każdy taki.
297. Kto jada ostatki, bywa ładny i gładki. *Żartobliwe.*
298. Kto jest głupi, ten i za pieniądze rozumu nie kupi.
299. Kto jest człowiekiem pocziwym, ten jest szlachcicem prawdziwym. *Knapski.*
300. Kto jest w cudzym domu, gospodarza słuchać musi.
301. Kto jest słaby, idź po radę do baby.
302. Kto kadzi, nie wadzi; kto kropi, nie utopi.
303. Kto karze jednego, stu poprawia.
304. Kto klnie, dzwoni djabłu na mszę.
305. Kto kłamie, ten i kradnie.
306. Kto kocha niebezpieczeństwo, w niem zginie.
307. Kto kocha Marję, pamięta wiliją. *Pości.*
308. Kto kogo miłuje, wad jego nie czuje.
309. Kto komu sprzyja, ten go nie omija.
310. Kto kościołowi służy, ten z kościoła żyje.
311. Kto kupuje, czego mu nie trzeba, nie będzie miał potem za co kupić chleba.
312. Kto liczy, ten dziedziczy. *Znaczy: kto liczy pieniądze, ten nabywa dziedzictwo.*
313. Kto lubi fajeczkę, wódeczkę i dzieweczkę, niewiele wart.

314. Kto lepiej smaruje, ten sporzej jedzie.
315. Kto łakomie zbiera, djabeł mu wydziera.
316. Kto łaskaw, nie zapominaj; kto nie łaskaw, nie wspominaj. *Do gości.*
317. Kto łąta i oszczędza, nie zajrzy mu w oczy nędza.
318. Kto ma pszczoły, ma świat wesoły.
319. Kto ma za sobą panów i baby, ten daleko zajdzie.
320. Kto ma dużo, pragnie jeszcze więcej.
321. Kto ma zegarki, musi mieć folwarki.
322. Kto ma pobrząkacze, ma i posługacze. *Pobrząkacze = pieniądze.*
323. Kto ma stodołę, ma myszy; kto ma pieniądze, ten od strachu dyszy. *Cinciata.*
324. Kto ma chleb, ten znajdzie i nóż.
325. Kto ma, to mu bierą; a kto niema, to go pierą. *Pierą = biją. Cinciata.*
326. Kto ma cztery centy, a wydaje pięć, temu mieszek niepotrzebny.
327. Kto ma długi język, to mu go utną.
328. Kto ma pięć krajcarów, szuka szóstego.
329. Kto ma pszczoły, ma miód; kto ma dzieci, ma smród. *Ludowe.*
330. Kto konia kupuje, ten go próbuje.
331. Kto ma w głowie, ten ma i w mowie.
332. Kto ma dziatki, temu potrzebne szmatki. *Na pieluszki i koszulki.*
333. Kto ma trzodę, ma i szkodę.
334. Kto ma księdza w rodzie, temu bieda nie dobiedzie.
335. Kto małemu datkowi przygania, większego nie dostanie.
336. Kto mieszka blisko wody, niech się gotuje na szkody.
337. Kto milczy, znać że przyzwala.
338. Kto mieczem wojuje, od miecza ginie.
339. Kto miernie je i pije, ten długo, zdrowo żyje.
340. Kto mieszka w gminie, musi pasać świnie. *Musi ponosić ciężary gminne.*
341. Kto pierwszy, ten lepszy (szerszy).

342. Kto mówi co chce, usłyszysz czego nie chce.
343. Kto muruje, ten buduje; kto z drzewa stawia, ten się zabawia; a kto podpira, ten pieniądze zbiera.
344. Kto na małym przestaje, temu Pan Bóg więcej daje.
345. Kto na dwóch stołkach siada, na ziemię upada.
346. Kto na małym nie przestaje, temu zawsze nie dostaje.
347. Kto na piszczałkę dał, będzie na niej grał. *Staropolskie*.
348. Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem.
349. Kto na cudzym koniu jedzie, ten i w pół drogi zejść z niego musi.
350. Kto nie miał konia siwego, ten nie miał dobrego. *Ludowe*.
351. Kto niema koni, niech piechotą chodzi. *Żartobliwie mówią: Qui konikos non habet, piechotare debet*.
352. Kto nie zaznał biedy, nie umie szczęścia ocenić.
353. Kto nie był dobrym we dworze, nie będzie lepszym w klasztorze.
354. Kto niema woli dać, ten się lubi wymawiać.
355. Kto nie prosi chleba, temu go nie trzeba.
356. Kto nie buduje, ten nie wie, co kosztuje.
357. Kto niema miedzi, niech doma siedzi. *Miedź = drobne pieniądze*.
358. Kto nie pilnuje porządku, zapłaci sobie w kątku.
359. Kto nie dołoży pyskiem, ten dołoży mieszkciem. *Znaczy: Kto się nie umie targować, musi więcej zapłacić*.
360. Kto nie chce mało, temu więcej nie dadzą.
361. Kto nie szanuje grajcara, nie będzie miał talara.
362. Kto nie pyta, temu nie odpowiadają.
363. Kto nie słucha, musi cierpieć.
364. Kto nie słucha ojca, matki, posłucha psiej skóry. *Bębna przy wojsku lub bata, zrobionego z psiej skóry*.
365. Kto nie dołoży okiem, ten dołoży workiem. *Kto nie patrzy, co kupuje, często przepłaci*.
366. Kto nie pracuje, jeść nie powinien.
367. Kto niema zbroje, mijaj boje.
368. Kto nikomu nie wierzy, temu nikt nie wierzy.

369. Kto nie doje, nie dopije, ten mądrze i długo żyje.
370. Kto nie zna swej żadnej wady, niech się powadzi z sąsiady. *Knapski. To powiedzą.*
371. Kto niema w głowie, musi mieć w nogach. *Kto zapomni wziąć co potrzeba, musi potem po to wracać.*
372. Kto niema chęci, ten się zawsze wykreści.
373. Kto nie umie wołać: „Boże“, niech jedzie na morze. *Łacińskie: Qui nescit orare, pergat in mare.*
374. Kto nie wierzy, niech przemierzy.
375. Kto nie ryzykuje, ten nie zyskuje.
376. Kto nie żałował na ryby, da i na pieprz.
377. Kto nie może datkiem, ten zapłaci zadkiem.
378. Kto nie chciał pracować na chleb, musi dziękować za chleb. *Musi iść po zebranym chlebie.*
379. Kto nie szanuje swego, nie będzie szanował cudzego.
380. Kto nie słucha swych rodziców, ten słucha katowskich biczów. *Knapski.*
381. Kto nie umie pływać, niech się nie puszcza na głęboką wodę.
382. Kto nigdzie nie bywał, ten swą chałupkę za najpiękniejszą uważa.
383. Kto nikogo nie kocha, tego nikt nie kocha.
384. Kto nogami mało chodzi, językiem i uszyna sobie nagrodzi.
385. Kto o czem często myśli, to mu się i przyśni.
386. Kto orze i sieje, temu się dobrze dzieje.
387. Kto obce kraje zwiedzi, domaki w rozum wyprzedzi.
388. Kto obdarza bogatego, śmieje się djabeł z niego.
389. Kto od strachu umiera, temu bzdź... dzwonią.
390. Kto od Boga odstąpi, temu czart rady nie skąpi.
391. Kto o grosz nie dba, ten grosza nie wart.
392. Kto ojca, matki nie słucha, słucha złego ducha.
393. Kto ojcu nie wycierpi, ten drugim oczy wylupi.
394. Kto o jutrze pamięta, ten ma suknię od święta.
395. Kto o kim przed tobą, ten pewnie o tobie przed drugim.
396. Kto o prawdzie dzwoni, ten na guza goni.

397. Kto panu prawdę gada, łaskę straci.
398. Kto pacierz mówi leżący, tego Pan Bóg słucha śpiący.
399. Kto pieniądze ma, temu duda gra.
400. Kto po kładkach mądrze stąpa, ten się rzadko w błocie kapa. *Knapski.*
401. Kto pożycza igły, sam jej niema nigdy. *Ludowe.*
402. Kto pożyczy, oddać musi.
403. Kto podsłuchuje pod ścianą, ten usłyszy ciacianą. *Ciaciany = ładny. Ciacianą scil. nowinę.*
404. Kto późno przychodzi, sam sobie szkodzi.
405. Kto pożytek miewa, niech się i szkody spodziewa.
406. Kto po cudze z rączką, to djabeł po jego z wózkiem.
407. Kto powiedział, to powiedział, byle dobrze powiedział.
408. Kto pod drugim dołki kopie, sam w nie wpada.
409. Kto popuści cugle językowi, często głupstwo powie.
410. Kto pomału jedzie, ten dalej zajedzie.
411. Kto pół ceny daje, ten kupcem zostaje.
412. Kto pragnie cudzego, postrada i swego.
413. Kto pracuje z młodu, nie dozna na starość głodu.
414. Kto prędzej zasypie, temu prędzej zmielą.
415. Kto pyta, ten nie błądzi.
416. Kto przy dobrem stoi, złego się nie boi.
417. Kto przy bramie piekła mieszka, ten djabła w kumy prosi.
418. Kto przypomina, ten się upomina.
419. Kto puka, temu otworzą.
420. Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje.
421. Kto raz skłamał, temu drugi raz nie wierzą.
422. Kto robi, ten się dorobi (ten zarobi).
423. Kto sam ładajaki, ten myśli, że każdy taki.
424. Kto sam w piecu lega, ten drugich ożogiem maca.
425. Kto sam wiarę łamie, temu wiara skłamie.
426. Kto sam czego doznał, najlepiej to poznał.
427. Kto sam kłamać lubi, ten innych za kłamców uważa.
428. Kto się baranem czyni, tego wilk zje.
429. Kto się chce dostać do nieba, żyć cnotliwie trzeba.

430. Kto się bardzo sili, prędko się wysili.
431. Kto się cudzem chce wzbogacić, ten i swego nie spożyje.
432. Kto się często kłóci, życie sobie króci.
433. Kto się gani, ten się chwali.
434. Kto się ludzi nie wstydzi, tym się Pan Bóg brzydzi.
435. Kto się nie leni, temu się zieleni (lub: zrobi złoto z kamieni).
436. Kto się kpem urodzi, kpem zginie.
437. Kto się lubi, ten się czubi.
438. Kto się dwa razy potknie na kamieniu, to trzeci raz możesz go nim w łeb. *Rysiński*.
439. Kto się nie poruszy słowy, poruszy go kij dębowy.
440. Kto się frasuje, ten nie rad żartuje.
441. Kto się nie swarzy, temu Pan Bóg darzy.
442. Kto się irytuje, krew sobie psuje.
443. Kto się na gorącym sparzył, ten na zimne dmucha.
444. Kto się o cudze kusi, swem przypłacić musi.
445. Kto się o gęś prawuje, przeprawuje wołu.
446. Kto się ożeni, ten się odmieni.
447. Kto się podwyższa, będzie poniżony.
448. Kto się nie zna na grzeczności, nie wart mieć gości.
449. Kto się prawuje a buduje, ręki z kieszeni nie wyjmuje.
Bo musi wiele wydawać.
450. Kto się rodzi, umierać musi.
451. Kto się raz sprzeniewierzy, temu potem nikt nie wierzy.
452. Kto się rządzi czyjem, ten dostanie kijem.
453. Kto się kocha powoli, tego głowa nie boli.
454. Kto się tłómaczy, ten się oskarża.
455. Kto się tylko bawi, niczem się nie wślawi.
456. Kto się w nieszczęściu śmieje, rzekłbym, że szaleje.
457. Kto się wiele pyta, ten się wiele uczy.
458. Kto się nie zda w domu, nie zda się i komu.
459. Kto się ze złym (głupim) wdaje, ten się sam złym (głupim) staje.
460. Kto się sam chwali, tego inni nie pochwalą.

461. Kto się sam w czym czuje, niech drugich nie strofuje.
462. Kto się śmieje, temu sadło rośnie.
463. Kto się straty boi, ten zarobku niema.
464. Kto się z groszem nie liczy, tego bieda wyćwiczy.
465. Kto się smoły dotyka, ten się osmoli.
466. Kto się nazbyt ofiaruje, albo już zdradził, albo się gotuje.
467. Kto się wiatrem karmi, nie utyje.
468. Kto się sam gani, chce aby go inni chwalili.
469. Kto się na Boga spuści, tego On nie opuści.
470. Kto się buduje, ma wiórki; kto się procesuje, ma papierki. *Wiórki* = *wióry*, *trzaski*. *Papierki* = *wezwania sądowe*.
471. Kto się zaleca w Adwenta, będzie miał żonę na Święta.
472. Kto się pięć razy przenosi, to jakby raz zgorzał.
473. Kto się zginąć napiera, próżno stróż przed nim zawiera.
474. Kto sieje tatarkę, ma żonę Barbarkę i krowami orze, pożał się Boże.
475. Kto sieje wiatry, zbiera burze.
476. Kto sieje groch w marcu, gotuje go w garcu; a kto w maju, to w jaju. *Ludowe*.
477. Kto sieje w czerwcu, ten zbierze w kierpcu.
478. Kto sieje w koszuli, zbierać będzie w kożuchu.
479. Kto sieje, ten też ma nadzieje. *Ruskie*: *Kto sije, taj sia nadije*.
480. Kto skąpo sieje, skąpo też żąć będzie.
481. Kto słucha pochlebce, ten mądrym być nie chce.
482. Kto słucha pod cudzemi ścianami, usłyszy własne nagany.
483. Kto śmiały, ten ma brzuch niemający. *Ludowe*.
484. Kto śpiewa, ten się dwa razy modli.
485. Kto sobie sam pomaga, temu i Bóg pomoże.
486. Kto śpi, ten nie grzeszy.
487. Kto smaruje, ten jedzie.
488. Kto sobie każe grać, musi zapłacić.
489. Kto szuka guza, ten go znajdzie.
490. Kto szuka rady u głupiego, szuka nieszczęścia własnego.

491. Kto szuka, ten znajdzie.
492. Kto starą babę pocałuje, sto dni odpustu dostępuje.
493. Kto tańczy, a nie umie, temu Pan Bóg wyrozumie.
494. Kto trzyma cugi, wpadnie w dług. *Cugi = konie cugowe.*
495. Kto umie rozkazywać, tego ludzie słuchają.
496. Kto umie łąć składnie, ten pewnie i kradnie.
497. Kto umie kraść, umie i schować.
498. Kto umie czekać, wszystkiego się doczeka.
499. Kto ukradnie, schowa ładnie, to przepadnie.
500. Kto w Boga wierzy, dobrą miarką mierzy.
501. Kto w deszcz kosi, w pogodę grabi.
502. Kto w domu łotr, i w Rzymie takim będzie.
503. Kto w dymie siedzi, dymem śmierdzi.
504. Kto wierzy w czary, tego porwie djabeł stary.
505. Kto wiele pragnie, temu wiele braknie.
506. Kto wiele zaczyna, mało kończy.
507. Kto wiele widział, wiele wie.
508. Kto wiele grozi, mało zaszkodzi.
509. Kto więcej je, niż robi, biedę sobie sposobi.
510. Kto wino pije, ten zdrów żyje.
511. Kto co winien, oddać powinien.
512. Kto wczas sieje, ten się śmieje; kto sieje późno, ten ma różno. *Siew wczesny najlepszy.*
513. Kto w niedzielę pracuje, wnet biedę poczuje.
514. Kto w niedzielę jarmarczy, temu na sól nie starczy.
515. Kto w karty często przegrywa, szczęśliwym w miłości bywa. *Mówią gracze.*
516. Kto włazi na cudze śliwy, spada nieszczęśliwy.
517. Kto w lecie nie zbiera, w zimie głodem przymiera.
518. Kto w lecie szuka chłodu, nacierpi się w zimie głodu.
519. Kto w piątek tańczy, a w sobotę śpiewa, niech się w niedzielę frasunku spodziewa.
520. Kto w lecie próżnuje, w zimie głód poczuje.
521. Kto w piątek skacze, ten w niedzielę płacze.
522. Kto wprzód robi, niż rozważa, ten się na szkodę naraża.

523. Kto w święto poluje, djabłu służy.
524. Kto wyjdzie z dziada na pana, niema gorszego gałgana.
525. Kto wysoko lata, ten nisko upada.
526. Kto wszystko zrozumie, ten wszystko przebaczy.
527. Kto w ul dmuchnie, temu pysk spuchnie.
528. Kto za młodu bankietuje, na starość tego żałuje.
529. Kto za młodu skacze, ten na starość płacze.
530. Kto za młodu w hafcie, ten na starość w płachcie.
531. Kto zażył dobrego, niech skosztuje i złego.
532. Kto za drugich ręczy, tego djabeł męczy.
533. Kto z babą wojuje, pewnie pożałuje.
534. Kto z biednego szydzi, tym się Pan Bóg brzydzi.
535. Kto z Bogiem, Bóg z nim.
536. Kto z Bogiem zacznie, uczyni bacznie.
537. Kto z Bogiem zaczyna, tego Pan Bóg wspiera.
538. Kto zbyt oszukuje, ten sobie targ psuje.
539. Kto z djabłem handluje, ten zawsze straci.
540. Kto ze sobą nosi, nikogo nie prosi.
541. Kto zjadł mięso, niech zje i kości.
542. Kto złym pobłaża, ten dobrych obraża.
543. Kto z natury głupi, ten i w Paryżu rozumu nie kupi.
544. Kto złe broi, ten się boi.
545. Kto z psami lega, z pchłami wstaje.
546. Kto z wilkami przestaje, musi wyć jak one.
547. Kto źle drugim radzi, jemu też to zawadzi.
548. Kto źle zaczyna, rzadko dobrze skończy.
549. Kto źle rozkazuje, niedługo panuje.
550. Kto żądze swe hamuje, ten mało potrzebuje.
551. Kto żyje bez rachunku, umiera bez pogrzebu.
552. Kucharza ten rad winuje, kto swych gości źle częstuje.
Knapski.
553. Kucharz z głodu nie umrze.
554. Kumoterstwo kumoterstwem, a od kozucha zapłać. —
Ludowe.
555. Kupić nie kupić, portargować można.
556. Kupiłbym wieś, ale pieniądze gdzieś. *Ludowe.*

557. Kury niosą jaja dzióbem, a krowy, dają mleko pyskiem.
Jak dobrze karmisz kury i krowy, będziesz miał jaja i mleko.
558. Kurować się, budować i procesować — najdroższe rzeczy.
559. Kwaśną miną gospodarza kwasi się gościom dobra warza.
560. Kwiecień plecień, bo przeplata: trochę zimy, trochę lata.
561. Kwita byka za indyka.
562. Kwituję z chwały, wolę być cały. *Tchórzliwy żołnierz tak mówi.*

L.

1. Lasu i ludzi nigdy nie zabraknie.
2. Lekarza trzeba szanować, bo się też trafi chorować.
3. Lekarza o zabójstwo nie pozywają.
4. Lekarzu! ulecz wprzód siebie samego.
5. Lekarstwo nieraz gorsze jest od choroby.
6. Lekce sobie szacujemy, czego łatwo dostajemy.
7. Leniwego nędza do pracy napędza.
8. Leniwo pracuje, kto mały pożytek czuje.
9. Leniwy kot nie złapie myszy.
10. Leniwy marznie przy robocie, a jak je, to cały w pocie.
11. Leniwy nawet w chacie zmoknie.
12. Leniwy wyleży miejsce, a jeść się chce. *Ludowe.*
13. „Leniu! naści jajo!” — A czy obłupione?
14. Leż, leniu, leż! przyniesie ci kukielkę pies.
15. Len zasiany w Stanisława, urośnie jak ława.
16. Lepiej być dobrym chłopem, niż lada jakim popem.
17. Lepiej być sytym w komorze, niż głodnym we dworze.
18. Lepiej chleb ze sobą nosić, niż o niego prosić.
19. Lepiej darować, niż zmarnować.
20. Lepiej dawać, niżli brać.
21. Lepiej dziesięć razy ciężko chorować, niż raz lekko umrzeć.
22. Lepiej dojrzeć samemu, niż wierzyć drugiemu.
23. Lepiej dźwigać, niżli ścigać.
24. Lepiej gdy zbywa, niż gdy brakuje.
25. Lepiej mało a dobrze, niż dużo a źle.

26. Lepiej mało dać, niż wiele obiecywać.
27. Lepiej mierzyć, niż wierzyć.
28. Lepiej milczeć, niż głupstwa gadać.
29. Lepiej mieć brudną koszulę, niż brudne sumienie.
30. Lepiej mieć jajo bez znoju, niż kurę po ciężkim boju.
31. Lepiej mieć stu przyjaciół, niż jednego nieprzyjaciela.
32. Lepiej nie grzeszyć, niż pokutować.
33. Lepiej nie dosolić, jak przesolić.
34. Lepiej nie dać, niż dać, a potem wymawiać.
35. Lepiej nosić, niż prosić.
36. Lepiej oszczędzić gotowego, niż szukać nowego.
37. Lepiej płakać ze swoimi, niż skakać z obcymi.
38. Lepiej pójść na mary, niż w niewolę na Tatary.
39. Lepiej późno, niż nigdy.
40. Lepiej później z Bogiem, niż prędzej z djabełem.
41. Lepiej psy paść, niż dzieci uczyć.
42. Lepiej psa rozdrażnić, niż babę.
43. Lepiej się brzydko ugiąć, niż ładnie zaszargać.
44. Lepiej się pokłonić głowie, niż nogom (z...). *Ludowe.*
45. Lepiej swoje stracić, niż się cudzem wzbogacić.
46. Lepiej śpiewać, niż się gniewać.
47. Lepiej trochę dobrego, niż wiele złego.
48. Lepiej trzy razy spytać, niż raz źle zrobić.
49. Lepiej w domu kosą kosić, niż na wojnie szablę nosić.
50. Lepiej zaczekać, niż potem narzekać.
51. Lepiej za starego cesarza, niż za młodego pisarza.
52. Lepiej z cnotą bez bogactwa, niż z bogactwem bez cnoty.
53. Lepiej z Bogiem w kozuchu, niż bez Boga w szubie.
54. Lepiej z mądrym się bić, niż z głupim w przyjaźni żyć.
55. Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć.
56. Lepiej z psem w budzie, niż tam, gdzie źli ludzie.
57. Lepiej że dzieci proszą ojca, niż żeby ojciec miał dzieci prosić.
58. Lepiej rozumem, niż tłumem. *Staropolskie.*
59. Lepiej że dzieci tve płaczą, niż żebyś ty miał na nie płakać.

60. Lepiej, że się brzuch zepsuje, niż jadlo (boski dar). —
Ludowe.
61. Lepsza Agata, niżeli jej tata. *Żartobliwe.*
62. Lepsza cnota w kapocie, niż niecnota w złocie.
63. Lepsze jest cnota, niżeli wór złota.
64. Lepsza chuda (słomiana) zgoda, niż tłusty (złoty) proces.
65. Lepsza jedna świeca za żywota, niż po śmierci sto.
66. Lepsza garść z błogosławieństwem, niż fura z przekleństwem.
67. Lepsza Kaśka spracowana, niż Anielka wychuchana.
68. Lepsza kopa za żywota, niż po śmierci sterta.
69. Lepsza mała a pełna, niż wielka a pusta stodoła.
70. Lepsza łaska Boska, niżli cała Polska. *Ludowe.*
71. Lepsza prostacka cnota, niż grzeczne występki.
72. Lepsza swoja chatka, niż cudze pałace.
73. Lepsza własna gęś, niż cudzy baran.
74. Lepsza zgoda, niż niezgoda.
75. Lepsza zwada na dworze, niż zgoda za kratą.
76. Lepsze czyste sumienie, niż wielkie nieprawie mienie.
77. Lepsze co posiadane, niż co spodziewane.
78. Lepsze dziś jedno, niż jutro dwoje.
79. Lepsze jedno „chwała Bogu“, niż dwoje „dalibóg“.
80. Lepsze jedno „mam“, niż sto „będę miał“.
81. Lepsze małe danie, niż wielkie obiecanie.
82. Lepsze dziś jajko, niż jutro kokosz.
83. Lepsze posłuszeństwo, niż nabożeństwo.
84. Lepsze spanie, jak śniadanie.
85. Lepsze wino niż woda; rozlewać go szkoda.
86. Lepsze pańskie ostatki, niż szlacheckie dostatki.
87. Lepsze zdrowie, niż pieniądze.
88. Lepsze jedno oko swoje, niż cudze oboje.
89. Lepszy chłopski rozum, niż pańska nauka.
90. Lepszy dziś kęs, niżli jutro gęś.
91. Lepszy gorzki listek od Boga, niż słodki od ludzi.
92. Lepszy grosz otrzymany, niż dukat obiecany.

93. Lepszy grosz na ziemi w potrzebie, niż sto dukatów w niebie.
94. Lepszy dukat przed procesem, niż trzy po procesie.
95. Lepszy funt szczęścia, niż centnar rozumu.
96. Lepszy mały a częsty zysk, niż duży a rzadki.
97. Lepszy mały kąsek kielbasy, niż siąga psiego g...
Cinciata.
98. Lepszy nędzarz na ziemi, niż cesarz w ziemi.
99. Lepszy mądry nieprzyjaciół, niż głupi przyjaciel.
100. Lepszy pan To-masz, niżli pan Ja-dam.
101. Lepszy pies choć szczeka, od złego człowieka.
102. Lepszy rydz, niż nic. *Ludowe.*
103. Lepszy sąsiad bliski, niż brat daleki.
104. Lepszy swój grosz, niż cudzy trzos.
105. Lepszy taki, niż nijaki.
106. Lepszy w domu czeski, niż u ludzi reński.
107. Lepszy w domu groch, kapusta, niż na wojnie kura tłusta. *Ludowe.*
108. Lepszy wróbel w garcu, niż przepiórka w jarcu.
Jarzec = jęczmień, lub jare zboże.
109. Lepszy wróbel w rękę, niż orzeł na sęku.
110. Lepszy żywy pies, niż zdechły lew.
111. Leżąc wilk nie utyje.
112. Licząc cudze pieniądze nikt się nie wzbogaci.
113. Lipiec, ostatek starej mąki wypiec.
114. Lisa starego trudno ułować.
115. Liską kusa drugim ogon przycinać radzi.
116. Ludzie człowieka nauczają rozumu.
117. Ludzie są ludźmi. *To znaczy: są ułomni.*
118. Ludzie sądzą, ludzie błędzą.
119. Ludzie z igły robią widły, a z muchy wołu.
120. Ludzi się radź, a swój rozum miej. *Ruskie: Ludej sia raj, a swój rozum maj.*
121. Ludzkie błędy znajdziesz wszędy.
122. Ludziom gęby nie zatkasz; zawsze gadać będą.

Ł.

1. Ładnemu we wszystkim ładnie.
2. Łaj, ale daj (albo: niech łaje, jeno niech daje).
3. Łakomstwo i rodzonych braci powadzi.
4. Łakomy i Pana Bogaby sprzedał.
5. Łakomy dopiero po życia kresie pożytek niesie.
6. Łakomy, skąpy i świnia — po śmierci zwierzyna. *Bo dopiero po śmierci z nich pożytek.*
7. Łaska bez datku nie chroni od niedostatku.
8. Łaska Boża, dobre zdrowie; co lepszego, niech kto powie.
9. Łaska pańska bez datku nic nie znaczy.
10. Łaska pańska, gust kobiet, pogoda w jesieni — nie stałe rzeczy.
11. Łaska pańska na bystrym koniu jeździ.
12. Łaska po niewczasie na nic nie przyda się.
13. Łatwiej dobre zepsuć, niż złe naprawić.
14. Łatwiej nowy dom budować, niż stary naprawiać.
15. Łatwiej o dzieciątko, niż o cielątko. *Ludowe.*
16. Łatwiej o siadło, niż o jadło. *Siadło = siedzenie.*
17. Łatwiej słomianemu Jasiowi się ożenić, niż złotej Kasi się wydać. *Ludowe.*
18. Łatwiej wroga pokonać, niż kobietę przekonać.
19. Łatwiej z chlebem kija szukać, niż z kijem chleba. — *Kij tu w znaczeniu: las, drzewo na opał.*
20. Łatwiej z dobrego stać się złym, niż ze złego dobrym.
21. Łatwiej zgodzić stu chłopów, niż trzy baby.
22. Łatwo długi robić, ale trudno je płacić.
23. Łatwo idą swaty, gdzie liczą dukaty.
24. Łatwo o kij, kto chce psa uderzyć.
25. Łatwo o przyczynę, kto chce bić chudzinę (biedaka).
26. Łatwo o wymówkę, choć kto każdą noc kraść chodzi.
27. Łatwo pościć, jak człek niema co jeść.
28. Łatwo wilk na barana znajdzie przyczynę.
29. Łatwo zacząć, ale trudno skończyć.
30. Łatwo zbierać gałęzie, gdy dąb upadnie.

31. Łatwo zdrowemu cieszyć chorego.
32. Łatwo bić tego, kto się nie broni.
33. Łuk zanadto naciągnięty pęka.
34. „Łukasz, czego szukasz? — Tych koni, com ich stracił łoni.
35. Łysemu grzebień, ślepemu zwierciadło niepotrzebne.
36. Łys, zyz, kuternoga — jeśli co dobrego, wielka łaska Boga.
37. Łyse źrebię i koniem łysym będzie.

M.

1. Ma Bóg skrzynię bez wieka dla każdego człowieka.
2. Ma chleb rogi, bieda nogi.
3. Maciek zrobił, Maciek zjadł.
4. Maciek pisać umie, ale czytać nie. *Żartobliwe.*
5. Macochy się bój, a matkę szanuj.
6. Mając gościa w domu, nie czyńmy gomonu. *Gomon = hałas, zwada.*
7. Maleparta idą do czarta. *Maleparta = źle nabyte mienie.*
8. Malutko, ale wdzięczniutko. *Ludowe. Kto daje mało, ale chętnie, zwykł tak mawiać.*
9. Mała czerniucha wielką kłodę rucha. *Czerniucha = pchła.*
10. Mała jest mysz, a broni się też.
11. Mała dziewczka do pieszczoty, duża do roboty.
12. Mała szkoda, krótki żal.
13. Małe dzieci, mały kłopot; duże dzieci, duży kłopot.
14. Małe dzieci nie dadzą spać, duże nie dadzą żyć.
15. Małe rzeczy zgodą rosną, duże niezgodą upadają.
16. Mało bogactwa, mało kłopotu.
17. Mało dać wstyd, a dużo żal. *Mówią skąpcy.*
18. Małpa zawsze będzie małpą, choćby w jedwabiu.
19. Małych złodziejów wieszają, a wielkim się kłaniają (lub: wielkich wolno puszczają).
20. Małżeństwo — męczeństwo.

21. Mąż — wąż; żona — męczeńska korona.
22. Marcowy lód, rada młodego, majowa pogoda — niepewne.
23. Marja się rodzi, jaskółka odchodzi. *Na Narodzenie M. Boskiej (8 września) odlatują jaskółki.*
24. Masło przed obiadem złoto, po obiedzie srebro, po wieczery ołów. *Bo ciężko strawne.*
25. Masz co, kłopot; nie masz nic — większy.
26. Masz dochody niemałe, miejże serce wspaniałe.
27. Masz pszenicę w maku, będziesz chodził we fraku; a jak masz w rumianku, bywaj zdrów kochanku!
28. Matka jest miła, choćby cię i biła.
29. Matka mężowa, głowa wężowa. *Świekry są zwykle ciężkie dla synowych.*
30. Mądra głowa nie dba na głupie słowa.
31. Mądra Kaśka, ale sobie; jeszcze pół garnka kaszy, a już skrobie. *Żartobliwe.*
32. Mądrej głowie dość dwie słowie.
33. Mądrym ustą, głupiemu wybaczyć.
34. Mądre nieboże, co czekać może.
35. Mądry cudzym grzechem własny poprawia.
36. Mądry głupiego nie przegada.
37. Mądry głupiemu ustąpi.
38. Mądry obiecuje, a głupi się raduje.
39. Mądry niczyją radą nie gardzi.
40. Mądry Polak po szkodzie.
41. Mądry sobie szkodzi, gdy z głupim w poufałość wchodzi.
42. Mądry wybaczy, a głupi nie zobaczy.
43. Mądrzy choć się wadzą, sekretu nie wydadzą.
44. Mędrsze ciele, niż krowa, póki cielęcia przy wymieniu głowa.
45. Mężczyzna dość jest ładny, gdy nie brzydszy od biesa.
46. Mężniejsza jest baba na górze, niż dzielny rycerz na dole.
47. Miara, wiara i waga też (potrzebne).
48. Miara, miara, mój panie, to ci na dłużej stanie.
49. Miara kocie, idzie o cię. *Ludowe.*

50. Miarka za miarkę, wet za wet; darmo nic.
51. Miej Boga blisko, nie upadniesz nisko.
52. Miej na pieczy swoje rzeczy.
53. Miej się dobrze! czego nie masz, kupże sobie. *Żartobliwe.*
54. Miej wielu do rady, a jednego do sekretu.
55. Między ślepymi jednooki królem.
56. Michałowe siano, Marcinowe żytko — warto licha wszystko. *Za późno kosić trawę na św. Michała, a żyto siać na św. Marcin; — trawa nie wyschnie, a żyto się nie zakorzeni.*
57. Milszy jest czarny chleb własny, niż pieróg cudzy.
58. Miła своя chatka, jak rodzona matka.
59. Miło jest duszy, gdy się druga nad nią wzruszy.
60. Miło u ludzi, ale najmilej w domu.
61. Miłość gorąca i dobra sanna niedługo trwają.
62. Miłość i berło nie chcą towarzysza.
63. Miłość i kaszel nie dadzą się ukryć.
64. Miłość rodzi miłość.
65. Miłość stała cuda działa.
66. Miłość z bojaźnią nie stoi; nie miłuje, kto się boi.
67. Miłuj bliźniego, a weź kija, ubij go. *Żartobliwe.*
68. Miły mi Platon, ale milsza prawda.
69. Minęły te czasy, kiedy były płoty z kiełbasy.
70. Młode drzewko łatwo naprostować.
71. Młodego upominać, a wilka uczyć pacierza — na jedno wychodzi.
72. Młodość leniwa, starość płaczliwa.
73. Młodość — płochość. *To znaczy: młodzi są lekkomyślni.*
74. Młody ma myśleć o starości, a stary o wieczności.
75. Młody nie wesoły, a stary nie nabożny — niewiele warci.
76. Młody umrzeć może, a stary musi.
77. Młody z młodym jak chleb z miodem.
78. Młodemu taniec, staremu różaniec. *Przystoi.*
79. Młodzieź zamiast cnotami, zajmuje się figlami.
80. Młodzi dobrodziejstw cenić nie umieją.

81. Młynarzowi przerwie się spanie, gdy mu koło stanie.
82. Mnie obiecano, drugiemu dano.
83. Mocny łatwo znajdzie winę i do krzywdy przyczynę.
84. Modlij się, nie modlij się; próżna miska, nie najesz się.
Cinciála.
85. Modli się pod figurą, a ma djabła za skórą. *O obłudnym.*
86. Modli się pod krzyżem, a ma djabła za kołnierzem.
87. Módl się i pracuj.
88. Moje dziecię, nie wierz kobiecie.
89. Mój panie Ignacy, będzie to inaczej. *Żartobliwe.*
90. Mokre drzewo przy suchem się spali (zgore).
91. Mokre Gody, mało urody.
92. Mokry nie boi się deszczu, ni goły rozboju.
93. Mostem ci się kładzie, a myśli o zdradzie. *Kłaść się mostem = uniząć się. O obłudnym.*
94. Mowa się mówi, a chleb się je. *Ruskie: mowa sia mowyt, a chlib sia jist.*
95. Mowa jest srebrem, a milczenie złotem.
96. Mowa wydaje ludzkie obyczaje.
97. Mówiła Gertruda: nie zawsze się uda. *Żartobliwe.*
98. Mówił święty Toma, że najlepiej w doma.
99. Mów: „Boże daj!“ — ale ręki przykładaj.
100. Mów wilku pacierz, a on: owca, baran owca!
101. Można morze przepłynąć, a na Dunajcu zginąć.
102. Mrą ludzie wszędzie, i z nami tak będzie. *Ruskie: mrut liude, takoz i nam bude.*
103. Muru głową nie przebije, a morza nikt nie wypije.
104. Muru głową nie rozrzuci, Boskiej woli nie odwróci.
105. Musi być prawda, bo wydrukowano. *Staropolskie.*
106. Mus jest największy pan. *Ludowe.*
107. Musisz jeść z pieprzem, jak niema z czem lepszem.
108. Musi za młodu pracować, kto na starość chce próżnować.
109. Musi żyć w nędzy, kto niema pieniędzy.
110. Musisz umrzeć nieboże; nic nie pomoże.

- 111. Myj często ręce, nogi niekiedy, a głowę rzadko, będziesz zdrów wtedy.
- 112. Myśl o swoim, zapomnisz o cudzem.
- 113. Myśli za morzami, a śmierć za plecami.
- 114. Myto jak myto, ale gorsze koryto. *Myto = zapłata; koryto = jedzenie. Mawiają słudzy, gdy im lichy dają jeść.*
- 115. Mąż z żoną we dnie się pokłóca, a w nocy się pogodzą. *Ludowe.*

N.

- 1. Na Adama i Ewy dobre bydło i plewy.
- 2. Na Babiej Górze siedzi djabeł w dziurze. *Ludowe.*
- 3. Na bezrybiu to i rak ryba.
- 4. Na Boże Ciało siej tatarkę śmiało.
- 5. Naco się chwalić, jak niema czem palić?
- 6. Naco chłopu zegarek, kiedy go nie umie nakręcić?
- 7. Naco szukać cudzych bogów, kiedy się ma swoich?
- 8. Na czym wózku siedzisz, tego piosnkę śpiewać musisz.
- 9. Na czarnem się chleb rodzi, a na białe psi s... *Ludowe.*
Czarne = czarna, żyzna ziemia.
- 10. Na dobry towar zawsze się kupiec znajdzie.
- 11. Na dolegliwość lekarstwo — cierpliwość.
- 12. Na dwoje babka wróżyła: albo umrze, albo będzie żyła. *Ruskie: na dwoje baba worożyła: abo umre, abo bude żyła.*
- 13. Nad sierotą Bóg stoi z kaletą. *Ruskie: nad syrotoju Boh z kalitoju.*
- 14. Nad złą niewiastę niemasz nic gorszego.
- 15. Na dzieci z nieba leci. *Błogosławieństwo Boże.*
- 16. Nadzieja jest matką głupich.
- 17. Nadzieja karmi, ale nie utuczy.
- 18. Na dziurawy wór nie nastarczy dwór.
- 19. Na Fabjana i Sebastjana nie żałuj bydła siana.
- 20. Na frasunek dobry trunek.
- 21. Nagiemu zawsze zimno.

22. Naginać trzeba drzewo, póki młode.
23. Nagły dwa razy robi, skąpy dwa razy płaci.
24. Na głupie pytanie niema odpowiedzi.
25. Na grzeczności nikt nie stracił.
26. Na jarmark bez pieniędzy, bez towaru do domu.
27. Na jadle w czasie świnia się upasie. *Karmić regularnie.*
28. Najbardziej potrzeba dosłużyć się nieba.
29. Najgorszy gałgan z chłopa pan.
30. Najgorsze koło najbardziej skrzypi.
31. Najlepiej się śmieje, kto się naostatku śmieje.
32. Najlepiej ze swoimi skakać i ze swoimi płakać.
33. Najlepsze są stare wina, a młoda dziewczyna.
34. Najlepsze jest zdrowie, a przy zdrowiu mleko krowie.
Ludowe.
35. Najlepszy gracz, największy łotr.
36. Najlepsza sprawa według starego prawa.
37. Najmłodszy z cechu świeczki gasi.
38. Najprędzej zbłądzi, kto rychło sądzi.
39. Najprędzej stanie u celu ubogi, bo mu rabuś nie zastąpi
drogi. *Knapski.*
40. Najprostsze pokarmy są najzdrowsze.
41. Najtańszy jest kozuch w lecie.
42. Najwięcej jest na świecie doktorów.
43. Największy mędrzec zgłupieje, jak pięć dni nie je.
44. Nakarm konie i człowieka, za to cię potem oszczeka.
45. Na kogo Bóg, na tego i ludzie.
46. Na kogo przymówka, na siebie ni słówka.
47. Na drugiego gada, a sam w to wpada.
48. Na księży zbiór szyje djabeł wór.
49. Na krzywą dziurę krzywy kołek potrzebny.
50. Na Marcina gęś do komina. *Ludowe.*
51. Nam co cudze, drugim co nasze bardziej się podoba.
52. Namierz sprawiedliwie, a sprzedaj jak możesz.
53. Na miód dziadek zęby szczyrzy, a poszedł spać bez
wieczerzy.

54. Na nic warza, kiedy nie parza. *Ludowe. Warza = warzone jadło.*
55. Na nic nauka, kto Boga nie szuka.
56. Na nic największe gospodarstwo, kiedy złe szafarstwo.
57. Na nic pierwszy sztych, jak na końcu nici węzła nie zawiążesz. *Ludowe o krawcach.*
58. Na Nowy Rok gdy jasno, będzie w gumnach ciasno.
59. Na Nowy Rok pogoda, będzie w polu uroda.
60. Na Nowy Rok przybywa dnia na zajęczy skok.
61. Na nic tam buta, gdzie palce wychodzą z buta. *Buta = pycha.*
62. Na pieniądzach świat nie stoi. *Ludowe.*
63. Napisano w niebie: pilnuj każdy siebie.
64. Napluj w oczy podłemu, to powie, że deszcz pada.
65. Na pochyłe drzewo i kozy skoczą.
66. Na prawdę świadka nie trzeba. *Ludowe.*
67. Naprzód się nie wyrrywaj, na ostatku nie zostaj, środka się zawsze trzymaj. *Ruskie: Na pered ne wyrrywajsia, na zadi nezostajsia, sredka trimajsia.*
68. Na ręczego konia nie potrzeba bata.
69. Na różne nogi różne są drogi.
70. Na różne choroby różne są sposoby.
71. Na ryby i raki chodzą tylko próżniaki.
72. Na saniach anielska jazda, ale djabelski wywrót.
73. Na serce niema prawa.
74. Na sposoby są inne sposoby.
75. Na sto lat się obzieraj, codzień się śmierci spodziewaj. *Ludowe.*
76. Naści Panie Boże, co mnie służyć nie może. *Ruskie: Na tobi Boże, szczo meni ne hoże.*
77. Na śmierć niema lekarstwa.
78. Na śmierć nie urosło ziele, choć go w polu rośnie wiele.
79. Naśmiewisko chodzi blisko.
80. Na spółce z babą i djabeł źle wyszedł.
81. Na stare lata trza poprzestać świata.

82. Na świętą Jadwigę jeśli deszcz nie pada, to do kapusty Bóg miodu dokłada.
83. Na świętą Katarzynę spraw sobie pierzynę.
84. Na świętego Andrzeja błyska panom nadzieja.
85. Na świętego Andrzeja trza kożucha dobrodzieja.
86. Na świętego Grzegorza idzie śnieg do morza. *12 marca.*
87. Na świętego Macieja jest już wiosny nadzieja. *24 lutego.*
88. Na świętego Marcina najlepsza gęsina (gęś do komina).
89. Na świętego Marcina zima się zaczyna.
90. Na świętego Mikołaja czeka dzieci cała zgraja.
91. Na świętego Wita zboże już zakwita.
92. Na św. Wojciecha już w polu pociecha. *23 kwietnia.*
93. Na świętego Szymona babskie lato już kona. *28 października.*
94. Na święty Antoni jagoda się zapłoni. *12 czerwca.*
95. Na święty Duch do rzeki buch! *Święty Duch = Zielone Świątki.*
96. Na święty Jacek z nowej pszenicy placek. *18 sierpnia.*
97. Na święty Jan (Szczepan) każdy sługa pan. *24 czerwca. Słudzy wtedy odchodzili ze służby półrocznej, lub na święty Szczepan (26 grudnia) na końcu roku.*
98. Na święty Jan kwas w piwo, robak w mięso, a djabeł w babę wstępuje.
99. Na święty Józef pogoda, będzie w polu uroda.
100. Na święty Krzyż owce strzyż. *14 września.*
101. Na święty Wit słowik cyt. *15 czerwca.* Od tego czasu ptaki ustają śpiewać.
102. Nasz Andrychów chociaż lichy, przyodziewa świat w drelichy.
103. Na Szymona i Judy lęka się koń grudy. *28 października.*
104. Na to biją, żeby bolało. *Ludowe.*
105. Na to jest, żeby jeść. *Ludowe.*
106. Na to się daje gębie papać, żeby mogła dobrze kłapać. *Papać = jeść, kłapać = gadać.*
107. Na to kowal ma kleszcze, żeby sobie rąk nie parzył.
108. Na to kura grzebie, żeby ziarno wygrzebla.

109. Natura ciągnie wilka do lasu.
110. Na twarde drzewo twardej trzeba siekiery.
111. Na tem cała sztuka, kto kogo oszuka.
112. Na weselach wesela się zawiązują. *Bo się młodzi przy zabawie poznają.*
113. Nawiedzenie Matki Boski, więc się przed Nią chylą kłoski. *2 lipca.*
114. Na wilka pomówka, a zając kobyłę zjadł. *Ruskie: na wowka pomowka, a zając kobyłu zjił. Pomówka = posądzienie.*
115. Na wiosnę ceber deszczu, łyżka błota; w jesieni łyżka deszczu, ceber błota.
116. Na Wniebowzięcie najlepsze jest żęcie. *15 sierpnia.*
117. Na Wniebowstąpienie Bóg wstępuje w niebo, robak w mięso, kwas w piwo, a djabeł w babę. *Bo ma dużo roboty, więc się niecierpliwi i złości.*
118. Na wszystko doktor ma leki, tylko na biedę niema.
119. Na ubogiego wszędzie kapie.
120. Na upór niema lekarstwa.
121. Na zamianie zawsze jeden stracić musi.
122. Na Zielone Świątki najlepsze z krów wziętki. *Jest najwięcej mleka i masta.*
123. Na złodzieju czapka gore.
124. Nędza jest złym doradcą.
125. Nędza z biedą w taniec idą, a mizerja gra.
126. Nic darmo na świecie.
127. Nic pod słońcem nowego.
128. Nic po tytule, jak pustki w szkatule.
129. Nic po honorze, jak pustki w komorze.
130. Nic na świecie niemasz tak mocnego, żeby złoto nie zwojowało tego.
131. Nic nie nasze, wszystko Boskie. *Ludowe.*
132. Nic w naturze nie ginie.
133. Nie bierz, czegoś nie położył.
134. Nie będziesz dbał (siał), nie będziesz miał.
135. Nieba za pieniądze nie kupisz.

136. Nieboszczyk zawsze lepszy. *Marwiają wdowy.*
137. Nie będzie z wilka baranina, ani z psa słonina.
138. Nie bądź błaznem, kiedy nie możesz być wielkim panem.
139. Nie bądź ciekawy, bo się prędko zestarzejesz.
140. Nie bądź za słodkim, bo cię zjedzą; nie bądź za gorzkim, bo cię wyplują.
141. Nie byłby nikt bogocem, gdyby nie był plugocem. — *Ludowe. Plugoc = brzydak, skąpiec.*
142. Nie brataj się z dworem, bo przyplacisz worem.
143. Nie budź licha, kiedy śpi.
144. Nie było nas, był las; nie będzie nas, będzie las.
145. Niech będzie kącik ciasny, byle był własny.
146. Niech Pocięj Macieja, a nie Maciej Pocięja ma za dobrodzieja.
147. Niech nie wie lewica, co daje prawica.
148. Niech nie będzie Wydawalski większy, niż pan Dochodalski.
149. Niechże będzie, jak bywało; kiedy bili, to bolało. *Ludowe. Ruskie: naj bude, jak buwało.*
150. Niechacemu wszystko trudne.
151. Niech każdy patrzy swego nosa.
152. Niech Bóg broni, jak dwóch jednego goni.
153. Niech każdy pamięta, że cudza własność święta.
154. Niech się dobrze zbroi, kogo się lud boi.
155. Niech się kobyła frasuje, bo ma wielką głowę. *Żartobl.*
156. Niech chucha chudeusza, kto zabył Mateusza. *Zabył = zapomniał zaopatrzyć się w jesieni w ciepłe ubranie.*
157. Niech ładny spojrzy na ładną, zaraz się serca zgadną.
158. Niech będzie jak chce duchowi, byle było dobrze brzuchowi. *Mówią żartocy i pijacy.*
159. Niech tylko pan gałąź ruszy, to słudzy gruszki oberwą.
160. Niech głupi mądrego rozumu nie uczy.
161. Niech i tak będzie, jak stara baba naprzędzie.
162. Niech się dzieje woła Tego, co świat cały Jego.
163. Niech cię chwala cudze, a nie własne usta.
164. Nie chwalać nie przedasz, nie ganiać nie kupisz.

165. Nie chwal człowieka przed śmiercią.
166. Nie chwal żony po siedmiu dniach, ale po siedmiu latach
pożycia.
167. Nie chwytaj psa za ogon, to cię nie ukąsi.
168. Nie chodź ku wodzie, nie oblej cię; nie chodź do
karczmy, nie obmówią cię.
169. Nie chodź do sądu, kiedy inaczej możesz dojść rządu.
170. Nie ciężą skrzydła ptakowi, ani ogon koniowi.
171. Nie ciągnij kota za ogon, to cię nie zadrapie.
172. Nie ciesz się dziadku z cudzego upadku.
173. Nie człowiek rządzi losem, ale los człowiekiem.
174. Nie czyn drugiemu, co tobie niemiło.
175. Nie daleko pada jabłko od jabłoni.
176. Nie daj Boże, nikomu na łasce żyć w obcym domu.
177. Nie da mydło ani woda, czego nie dała uroda.
178. Nie dawaj za późno, nie dziękuj za wcześniej.
179. Nie daj, nie daruj; nie płacz, nie żałuj.
180. Nie daj, a nie wymawiaj; nie łaj, a nie przepraszaj.
181. Nie dał Pan Bóg świni rogów, boby bodła i gryzła.
182. Niedaleko zajdzie w świecie, kto niema giętkości
w grzbiecie.
183. Niedaleko Sokal Buga; nie będziesz ty, będzie druga.
184. Nie dasz nikomu, i tobie nikt nie da.
185. Nie dbam o gwiazdy, kiedy księżyc świeci.
186. Nie dbaj o piękny strój, tylko o pożytek swój.
187. Nie dla psa kielbasa, nie dla kota sadło.
188. Nie dla wilka jagnię, choć go bardzo pragnie.
189. Nie dopędzisz „wczora“ cugiem, nie wyorzesz „jutra“
pługiem.
190. Nie dotykaj garnca, to się nie oczernisz.
191. Nie dotykaj ognia, to się nie sparzysz.
192. Niedostatek pokazuje, jak mało człek potrzebuje.
193. Niedźwiedź choć głośno, to w krzyżach trzaśnie.
194. Nie dziwota staremu duchota. *Duchota* = *kaszel, dusz-
ność, astma*.
195. Nie gniewaj dziś tego, kogo jutro musisz przeprosić.

196. Nie graj Wojtek, nie przegrasz portek. *Ludowe.*
197. Nie gadaj na pana w lesie, bo się i stąd do niego doniesie.
198. Nie gań cudzych błędów, gdy masz takie same.
199. Nie idź niebogo, bo niema za kogo. *Żartobliwe.*
200. Nie igraj myszko, z kotką, choćby ci była i rodzoną ciotką.
201. Niejeden szukał polepszenia, a znalazł pogorszenie.
202. Nie jednemu psu łysek.
203. Nie każdy kasa, kto wąsami wstrząsa.
204. Nie każdy weźmie po Bekwarku lutnię. *To znaczy: nie każdy potrafi tak grać na lutni, jak słynny lutnista Bekwark, który żył za panowania Zygmunta Starego.*
205. Nie każdy śpi, kto chrapie.
206. Nie kawalerską to sztuką, gdy jednego kilku tłuką.
207. Nie każdy jest święty, kto w Suche dni pości.
208. Nie kijem go, ale pałką.
209. Nie kładź palca między drzwi, to ci go nie przycisną.
210. Nie kładź palca w ogień, to go nie sparzysz.
211. Nie kłaniam się tobie bracie, ale twojej szacie.
212. Nie kradnij, nie cudzołóż; skądeś wziął, tam połóż. *Ludowe.*
213. Nie kraj jest dla urzędnika, ale urzędnik dla kraju.
214. Nie kupuj owsa u gęsi. *Ludowe.*
215. Nikt bez ale, panie Michale.
216. Nikt nie zgadnie, co nań jutro przypadnie.
217. Nikt nie kraje chleba od siebie, tylko do siebie.
218. Nikt nie da drugiemu, czego sam niema.
219. Nikt niema dwóch brzuchów, ani nosi dwóch kożuchów.
220. Nikt nie broni wesołości, byle była w poczciwości.
221. Nikt się nie żali, gdy go nic nie boli.
222. Nikt nie jest prorokiem we własnej ojczyźnie.
223. Nikt póki żywy nie jest szczęśliwy.
224. Nikt na indyku nie wjechał do piekła, ani na śledziu do nieba. *Sam post nikogo nie zbawi.*
225. Nikt nie odgadnie, gdzie i kiedy upadnie.

226. Nikt o tem nie wie, tylko ksiądz i cała parafja (albo: tylko wójt i cała gromada). *Wszyscy wiedzą.*
227. Nie lataj wysoko, nie upadniesz nisko.
228. Nie leż w błoto, to się nie zwalasz.
229. Nie lubi dziad kaszy, jak mu jej nie dadzą.
230. Nie pragnij cudzego, nie utracisz swego.
231. Niema większej nędzy, jak się żenić bez pieniędzy.
232. Niema człeka tak głupiego, żeby nie znalazł od siebie głupszego.
233. Niema chatki, gdzieby nie było zwadki.
234. Niema kącika bez krzyżyka.
235. Niema reguły bez wyjątku.
236. Niema mięsa bez kości, a człowieka bez złości.
237. Niema nic gorszego nad sąsiada złego.
238. Niema złej drogi do mojej niebogi. *Nieboga = ko-chanka.*
239. Niema w języku kości; jak się zegniesz, tak się wyprościs.
240. Niema lepszego leku, jak gorzałka po mleku. *Żartobl.*
241. Niema złego, któreby na dobre nie wyszło.
242. Niema tam grzechu, gdzie trochę śmiechu.
243. Niema na świecie takiego potwora, żeby nie znalazł swego amatora.
244. Niema człowieka bez ale; nie chwal się cnotą Michale.
245. Niema karesu bez interesu.
246. Niemasz małżonka, żeby na niego nie krakała żonka.
247. Niema w stodole, niema i na stole.
248. Niema słodczy bez goryczy, ni róży bez kolców.
249. Niema tego w świecie, co się we śnie plecie.
250. Niema rodu bez wyrodu. *Często w zacnej familji znajduje się wyrodek.*
251. Niema pana nad ułana.
252. Niema wina nad węgrzyna. *Staropolskie.*
253. Niema gorszego tyrana, jak gdy chłop wyjdzie na pana.
254. Nie miał konia dobrego, kto nie miał siwego.
255. Nie miała baba kłopotu, kupiła se prosię.
256. Nie mieszaj się z plewami, to cię świni nie zjedzą.

257. Niemiła jest taka praca, za którą jest licha płaca.
258. Nie mów prawdy w oczy, bo kij na cię skoczy.
259. Nie mów „hop!“, aż przeskoczysz.
260. Nie mówię, żeś ukradł, ale oddaj. *Żartobliwe.*
261. Nim doktor jednego chorego uzdrowi, dziesięciu umorzy.
262. Nim tłusty schudnie, chudego djabli wezmą.
263. Nie naśladowuj biedo pana; nie zawsze świętego Jana.
264. Nie na to człek żyje, aby jadł; ale je, aby żył.
265. Nie napastuj psa, to cię nie ukąsi.
266. Nie naucz się pies pływać, póki mu się do uszu nie
należy wody.
267. Nie niesie jaj kurka, tylko komórka. *Ludowe.*
268. Nie nos dla tabakiery, tylko tabakiera dla nosa.
269. Nim słońce wejdzie, rosa oczy wyje.
270. Niósł wilka razy kilka, ponieśli i wilka.
271. Nie obiecuj skoro, bo spełnić niesporo.
272. Nieobecni nigdy nie mają słuszności.
273. Nie odrazu Kraków zbudowano.
274. Nie ojciec, nie matka córuszkę wydaje; robota, ochota,
piękne obyczaje. *Cinciła.*
275. Nie patrz na Kasię, bo ci do niej zasię.
276. Nie patrz na smaki, byleś napchał flaki.
277. Nie pamięta wół, że cielęciem był. *Ludowe.*
278. Nie pamięta krowa zimy, kiedy lata doczeka.
279. Nie patrz cudzych rzeczy, miej swoje na pieczy.
280. Nie pchaj rzeki, sama płynie.
281. Nie pij na żywego niedźwiedzia skórę.
282. Nie pij wina, boś chudzina. *Chudzina = biedny.*
283. Nie pluj w wodę; przyjdzie ci się napić.
284. Nie pomogą uwagi różne, gdy kieszenie próżne.
285. Nie pomogą ludzkie gany, jak przyjdzie ten obiecany.
Przeznaczony od Boga na męża. Cinciła.
286. Nie pomoże apteka, tylko rydel, motyka. O ciężko
chorym.
287. Nie pomoże atlas, kiedy w brzuch nie natkas.
288. Nie pomoże prosba, to pomoże groźba.

289. Nie pomoże woda, mydło, kiedy człowiek jak straszidło.
290. Nie pomoże mydło, woda, jak człowiek nieuroda.
Niewroda = brzydki.
291. Nie pomoże krukowi mydło, ani umarłemu kadzidło.
292. Nie pomoże i bielidło, kiedy baba jak straszidło.
293. Nie porywaj się z motyką na słońce.
294. Nie porywaj się kotku na niedźwiedzia, bo mu rady nie dasz.
295. Nie pożyczaj — zły obyczaj; nie oddają, jeszcze łają.
296. Nie potrzeba rady niewieście do zdrady.
297. Nie pozna brat brata, gdy na nim zła szata.
298. „Nie pozwalam!“ — A na co? — „Na to, co i drudzy“.
299. „Nie powiadaj żadnemu“, a sam powie każdemu.
300. Nie pożyczył, jeden gniew; pożyczył — dwa gniewy.
301. Nie przeciągaj struny, bo urwiesz.
302. Nie przyjął ksiądz ofiary — pójdź cię do domu!
303. Nieprzyjacielowi nigdy nie wierz.
304. Nie przysłał góra do Mahometa, poszedł Mahomet do góry. *Znana anegdota.*
305. Nie pytaj winiarza, czy ma dobre wino.
306. Nie ranoś wstał, nie będziesz miał.
307. Nierad baran na targ, ale musi.
308. Nieraz siekierą trzeba uderzyć, kto chce ściąć dęba.
309. Nie raj nikomu żony, bo to towar uprzykrzony.
310. Nie rodzi rola, ale Boża wola.
311. Nie rodzice, ale cnota czyni szlachcice.
312. Nie rozkazuj drugiemu, coć ciężko samemu.
313. Nie rób tego dziś, czego jutro musisz żałować.
314. Nie róbmy nic, nie będzie nic. *Ludowe.*
315. Nierychło się bać ognia, jak się już spaliło.
316. Nierychło w starości poprzestawać złości.
317. Nierychło po śmierci za grzechy żałować.
318. Nie rządz się czyjem, bo dostaniesz kijem.
319. Nie mierz strzelbą do nikogo, bo możesz przypłacić drogo.
320. Nie samym chlebem żyje człowiek.

321. Nie sądźcie, a nie będziecie sądzeni.
322. Nie sieją chwastu, a rodzi się.
323. Nie siej głupich, sami się rodzą.
324. Nie skryją i wieże, gdy Bóg nie strzeże.
325. Nie śpiesz się, bo ustaniesz.
326. „Nie spodziewałem się tego“ — jest słowo człeka głupiego.
327. Nie sprzedawaj skóry na niedźwiedziu, póki żywy.
328. Nie strzelaj, aż nabijesz.
329. Nie spojrzysz ci w oczy, kogo sumienie tłoczy.
330. Nie Święci garnki lepią.
331. Nieszczęście nigdy samo nie chodzi.
332. Nieszczęście pokazuje, kto nas szczerze miłuje.
333. Nieszczęście i na równej drodze człowieka spotkać może.
334. Nie szkoda mozołu stracić jajo, a zarobić wołu.
335. Nie sztuka brać, jak jest z czego.
336. Nie sztuka być hojnym z cudzej kieszeni.
337. Nie sztuka dobrze zacząć, ale dobrze skończyć.
338. Nie sztuka niegrzeszyć, gdy kto nie może.
339. Nie szukaj biedy, bo ona sama cię znajdzie.
340. Nie szukaj, czegoś nie zgubił.
341. Nie tak czynmy, jak chcemy, ale jak możemy.
342. Nie taki djabeł straszny, jak go malują.
343. Nie ta matka, co porodziła, ale ta, co wychowała.
344. Nie tak się bardzo czuje, kto się na co przygotowuje.
345. Nie ten bogaty, kto ma dukaty.
346. Nie ten ubogi, kto nic niema; ale kto ma wiele, a z djabłem trzyma.
347. Nie ten da kto ma, ale ten kto chce dać.
348. Nie ten majster, co zacznie, ale ten, co skończy.
349. Nie tędy droga do Pana Boga.
350. Nie ten grzeszy kto pije, ale ten kto się upije.
351. Nie ten kiep, kto oszukał, ale ten, kto się dał oszukać.
352. Nie ten przyjaciel, kto w oczy chwali, ale ten, kto poza oczy.

353. Nie tego są ptaki, kto o nich wie, ale tego, kto ich zje.
Ludowe.
354. Nie to miłe, co miłe, ale to, co się komu podoba.
355. Nie to grzech, co do gęby, ale to, co z gęby.
356. Ni to panna, ni wdowa, tylko ludzka obmowa. O *roz-
wódce.*
357. Nie trzeba do studni (morza) wody lać.
358. Nie trzeba szukać dziury na całym.
359. Nie trzeba się wstydzić jeść, jeno źle robić. *Ludowe.*
360. Nie trzeba maku siekać.
361. Nie trzeba w ul dmuchać.
362. Nie trzeba kupować kota we worku.
363. Nie trzeba wszystkich jednym łokciem mierzyć.
364. Nie trzeba dolewać oliwy do ognia.
365. Nie trzeba łowić ryb przed sakiem.
366. Nie trzeba chlebem gardzić.
367. Nie trzeba się chwalić, żeć kobyła zdechła.
368. Nie trzeba smarować tłustego pościa.
369. Nie trzeba się z Bogiem targować.
370. Nie trzeba bydłciu świątku, byle nie znało piątku.
Ludowe.
371. Nie trzeba z góry popychać, bo się samo toczy.
372. Nie trzeba do morza wody nosić, bo jej tam jest dosyć.
373. Nie trzeba budować zamków na lodzie.
374. Nie trzeba się żadnej rzeczy odrzekać, chyba kraść, a
nosa sobie odkąsić. *Wójcicki.*
375. Nie trzeba robić z gęby cholewy. *Mówi się o tym, kto
nie chce dotrzymać danego słowa.*
376. Nie trzeba rzucać pereł przed wieprze.
377. Nie tylko rękami, ale i głową nabywają ludzie chleba.
378. Nieuczciwe zebranie djabłu się dostanie.
379. Nie ucz księdza pacierza. *Ludowe.*
380. Nie urodzi sowa sokoła.
381. Nie ukryje się szydło w worku.
382. Nie urągaj cudzej biedzie, bo twoja za tobą jedzie.

- 383. Nie uczyłem się w szkole, jeno cepami w stodole.
- 384. Nie wart dobrego, kto nie ucierpiał złego.
- 385. Nie wart w gębie języka, kto nim brata dotyka.
- 386. Niewiadomość nie czyni grzechu.
- 387. Niewiasta gdy wstyd straci, wnet się z niecnotą zbraci.
- 388. Niewiasta na złe jest mądra, a na dobre głupia.
- 389. Niewieścia jest rzecz nie grzeszyć, gdy nie można.
- 390. Niewdzięcznemu dobrze czynić szkoda.
- 391. Nie wierz wszystkiemu, co ludzie mówią.
- 392. Niewdzięczność jest zapłatą świata.
- 393. Niewiele tego, co jest dobrego.
- 394. Nie wie, co to pokój, kto nie skosztował wojny.
- 395. Nie wierz niebu jasnemu, ni człeku śmiejącemu.
- 396. Niewiele mądrości mają, którzy się w strojach kochają.

Rysiński.

- 397. Nie wiemy co mamy, aż postradamy.
- 398. Niewielka to sztuka być mądrym między głupimi.
- 399. Nie leż w cudzy groch, to ci koszuli nie wezmą.
- 400. Nie wprzód niebo, ale wprzód idzie zasługa.
- 401. Nie wszystkim Pan Bóg jednako daje; jednemu kurę, drugiemu jaje.
- 402. Nie wszyscy święci bywają, co kościoły odwiedzają.
- 403. Nie wszystko ludzie robią, co mówią. *Ruskie: nie tak sia bardzo dije, jak sia bardzo howorit.*
- 404. Nie wszystko się dobrze kończy, co się dobrze zaczyna.
- 405. Nie wszystko złoto, co się świeci.
- 406. Nie wszystko to bajka, co ludzie bają.
- 407. Nie wszystko to prawda, co ksiądz na ambonie gada.
- 408. Nie wszystko się mówi, co się myśli.
- 409. Nie wtrącaj nosa, gdzieś nie dał grosza.
- 410. Nie wychylaj do dna, bo poruszysz męty.
- 411. Nie wydumasz nic inaczej, jeno co ci Bóg przeznaczy.
- 412. Nie wyrzucaj starych trzewików, póki nie masz nowych.
- 413. Nie wywołuj wilka z lasu.
- 414. Nie wymawiaj Panu Bogu pacierza.

415. Nie zaniedbuj małej rzeczy, byś nie poniósł wielkiej szkody.
416. Nie zapłaci bogaty, ale winowaty. *Winny, ten kto zawinił.*
417. Nie za to go bili, że ukradł, ale za to, że źle schował.
418. Nie za to go bili, że spał, ale za to, że nie wstał.
419. Nie zasypia w nocy śmieie, kto ma pieniędzy zbyt wiele.
420. Nie zasłużony, ale szczęśliwy bierze.
421. Nie zaszkodzi, co się godzi.
422. Nie zawsze się uda robić takie cuda. *Żartobliwe.*
423. Nie za nas to nastąpi i nie za nas się skończy.
424. Nie za to ją bito, że chodziła w żyto, ale za to, że w domu nie sypiała.
425. Nie zato wilka biją że szary, ale za to, że owcę zjadł.
426. Nie zbierze tego jesień, czego wiosna nie zasiała.
427. Nie zje żaba wołu, choć nań gębę rozdziawi.
428. Nie zje pies kaskę, póki go nie zwala.
429. Niezła boleść, co da pojeść. *Ludowe.*
430. Nie zmienisz się nieboże, choćbyś jeździł za morze.
431. Nie szyj nic na sobie, bo zaszyjesz rozum. *Ludowe.*
432. Nie zna obawy, kto pewny swej sprawy.
433. Nie robi się w niebie dziura, tylko na ziemi góra.
Góra = mogiła, gdy kto umrze.
434. Nie żałuj dać gdy trzeba; nie ubędzie ci chleba.
435. Nie żądaj złego nikomu, byś tego nie doznał w domu.
436. Nie będziesz kradł, nie będziesz jadł; nie będziesz brał, nie będziesz miał. *Złodziejskie.*
437. Nowina zła częściej się sprawdzi, niż dobra.
438. Nowina zła rzadko się odmieni.
439. Nowin ludzie przyczyniają, gdy je gadają.
440. Nowy kościelny przed każdym ołtarzem klęka, a staremu i przed wielkim się nie chce.
441. Nowy ksiądz w kościeleby spał, a potem trudno go sprowadzić do kościoła.
442. Nowy Rok jaki, i cały rok taki.

443. Naśmiewał się kociel z garnca, a sam przywrzał na dwa palca. *Ludowe.*
444. Nie potrzeba rajce, jak się komu spać chce. *Ludowe. Żartobliwe.*

O.

1. Obejrzyj grosz dwa razy, nim go raz wydasz.
2. Obcowanie zwykle daje złe i dobre obyczaje.
3. Obiecanka cacanka, a głupiemu radość.
4. Obiecał pan kozuch, ciepłe było jego słowo. *Żartobliwe.*
5. Obietnicą nikogo nie nakarmisz.
6. Objechał świat kołem: pojechał cielęciami, a powrócił wołem. *O głupim.*
7. Obrazić łatwo, przejednać trudno.
8. Ochotnemu robota idzie śpiewający.
9. Ochotnego dawcę Bóg miłuje.
10. Oczy widziały, co kupowały. *Gdy się ktoś oszuka przy kupnie.*
11. Od głowy ryba cuchnie.
12. Od przybytku głowa nie boli.
13. Od miłego wszystko miłe.
14. Od procesów, długów i złej żony zachowaj nas Panie!
15. Odpust bez ofiary, a młyn bez miary nic nie warte.
16. Od śmierci nikt się nie wywierci.
17. Od swawoli głowa boli.
18. Od łyczka do rzemyczka, od rzemyczka do koniczka, a nareszcie aż do stryczka.
19. Od gruszek boli brzuszki. *Żartobliwe.*
20. Od świętej Hanki chłodne wieczory i ranki.
21. Od słowa do słowa, aż boli głowa.
22. Od wina gęsta mina, od piwa łeb się kiwa, a od wódki rozum krótki.
23. Od wódki częste smutki, a od wody człek zdrowy i młody.
24. Od złego dłużnika trzeba brać i łyka.
25. Od złego dłużnika bierz i kozę bez mleka.

26. Od złego dłużnika i plewy bierz.
27. Od złego człowieka połę odrzynaj i uciekaj.
28. Od złośliwej baby i djabeł uciekł.
29. Od Warszawy do Krakowa wszędzie bieda jednakowa.
30. Od Wielkanocy do Świątek można się łać i w piątek.
Ludowe o śmigusie.
31. Odwaga wygrywa, odwaga przegrywa.
32. Odwagi mi nie brak, ale się trochę boję. *Żartobliwe o tchórze.*
33. O dla Boga! boli głowa; róbcie trumnę, bo już umrę.
Ludowe. Żartobliwe. Gdy kto w małej słabości o śmierci mówi.
34. Oddaj, coś winien. *Łacińskie: redde, quod debes.*
35. Oddaj co należy, albo idź do więzy (aresztu).
36. Oddaj cesarzowi, co cesarskiego, a Bogu, co Boskiego.
37. Oddaję dług, żeby się nie tłukł. *Ludowe.*
38. Odzież jest nie dla mody, ale dla wygody.
39. Ofiara się traci, a ołtarz zostanie.
40. Oglądaj się zawsze na tylne koła.
41. Ognia do ognia przydaje, kto młodemu wino daje.
42. Ognia i wody nie trzeba nikomu żałować.
43. Ogień i woda dobrzy słudzy, ale źli gospodarze.
44. Ogień w piecu, chleb na desce; napijwa się kumo jescie.
Ludowe.
45. O godzinie ósmej, to się spać położmy.
46. Oj, bieda to, bieda, jak chłopu Jadwiga! *Ludowe. To znaczy: źle jest, gdy chłop jest jak baba niedołężny.*
47. Oj Boże na świecie! niema to jak w lecie (jak przyjdzie w jesieni, to się wszystko zmieni).
48. O, jak piękna kompanija: Jezus, Józef i Maryja.
49. Ojciec utula, synek przehula. *Utulać = uciulać.*
50. Ojcowie nasi mawiali: „kto pracuje, Boga chwali“.
51. Ojciec nasz w niebie! patrz każdy siebie.
52. O jutro nie dbam, gdy się dziś dobrze mam. *Mówi lekkomyślny.*
53. O jutro nie stoję wiele, gdy sobie dziś podwesełę.

54. Okazja raz stracona rzadko wraca.
55. Oko pańskie konia tuczy.
56. Oko pańskie więcej zrobi, niż ręce.
57. Oko pokazuje, co w duszy panuje.
58. O mój miły panie! każdy ma swe zdanie. *Staropolskie.*
59. O mulieres! mulieres! po djabie z wami interes.
60. O nieszczęście nie trudno. *Łatwo się zdarzyć może.*
61. O pańskim obiedzie niedaleko zajedzie. *Bo lekki.*
62. O pobożność przy pokorze trudno jest we dworze.
63. Organista i ksiądz patrzą, żeby co wziąć; kościelny przyświeci, bo też rad pochwyci. *Żartobliwe.*
64. O rodzice! żyjcie święcie, bo to dzieci wniebowzięcie.
Knapski.
65. Osieł Pana Boga nosił, a ty kpie noś mnie. *Żartobliwe.*
66. Osoba godna pije do dna. *Przy toastach.*
67. Ostatni w kościele bywają, co przy dzwonnicy mieszkają.
68. Ostrożnego Pan Bóg strzeże.
69. Ostrożnie i wedle miary szafuj słowa i talary.
70. Ostrożnie z ogniem (się obchodź). *Ludowe.*
71. Ostrożność jest matką mądrości.
72. Ostrożność nigdy nie zawadzi.
73. Ostrożny bywa, kto się raz oszuka.
74. Oszczędnością i pracą ludzie się bogacą.
75. Oszczędzaj swego, abyś nie potrzebował cudzego.
76. Oszukany klnie zdaleka, a łąsi się zbliśka.
77. O tej dobie każdy sobie.
78. O wilku mowa, a wilk tu. *Staropolskie.*
79. Ożenić się — tydzień dobrze; wieprza zabić — miesiąc dobrze, księdzem zostać — zawsze dobrze.
80. Ożenił się Ryło, djabieł mu po tem było.
81. Ożenienia ani radź, ani odradzaj.
82. Ożeń syna, kiedy chcesz; wydaj córkę, kiedy możesz.
83. Owies koniowi nie cięży.
84. Od dziada do cysarza wszystko żyje z gospodarza. —
Ludowe.

P.

1. Pacierz temu nie w pamięci, komu wódka we łbie kręci.
2. Pająk szuka jadu, ale pszczoła miodu.
3. Palec na niego zakrzyw, to krzyczy; w pysk mu daj pięścią, to milczy.
4. Palcem w bucie można i królowi pogrozić.
5. Pał płotem, zrobisz nowy potem. *Cinciała.*
6. Pamiętaj rozchodzie żyć z dochodem w zgodzie.
7. Pan Bóg dał, Pan Bóg wziął.
8. Pan Bóg łaskawy; da na rękawy.
9. Pan Bóg najlepszy gospodarz (albo: doktor).
10. Pan Bóg nie dziecina, nie wysłucha głupiego Marcina.
Ruskie: hospod Boh ne detyna, usłuchaty durnoho Łytwina.
11. Pan Bóg pszenicę mnoży, a djabeł kąkol sporzy.
12. Pan Bóg obiecał dać, ale kazał poczekać.
13. Pan Bóg stworzył wieś, a człowiek miasto.
14. Pan Bóg robi igrzysko: jednego w górę, drugiego nisko.
15. Panie Boże! nagódź chleba, a moja gęba gotowa. *Nagodzić = dać. Ludowe.*
16. Panu Bogu i boso służyć można.
17. Pan Jezus jest dobry, tylko ludzie źli.
18. Panie Jezu Chryste! daj mi serce czyste.
19. Pan co obietnicami płaci, prędko sługę straci.
20. Pan co się sługi boi, za niewolnika stoi.
21. Pan i w piekle będzie panem, bo mu diabli służyć będą.
22. Pan się na sługę za żywota jerzy, po śmierci razem z nim w kostnicy leży. *Jerzyć się = gniewać się.*
23. Pan umiera z głodu, chłop z dostatku, a ksiądz z zimna.
Bo pana chorego trzymają na ostrej dyecie, chłopu dużo tłustego jeść dają, a gdy ksiądz ciężko jest chory, wystudzą izbę kręcący się spadkobiercy.
24. Pan z panem się zgodzi, a chłop w skórę weźmie.
25. Pan zbyt surowy nie długo jest zdrowy.

26. Pan każe, sługa musi. *Ruskie: skaczy wraże, jak pan każe.*
27. Pan sąsiad nie pies, nie zje całego jaja. *Żartobliwe.*
28. Panie gościu! dobrze się sprawuj; cudzego nie bierz, swego nie zostawuj.
29. Panie Michale! któż z nas jest bez ale?
30. Panie sędzio, pomnij na mary, nie sądz za dary.
31. Panie atlas! szanują was, a przy was i nas.
32. Panie wójcie! Boga się bójcie. *Ludowe.*
33. Panowie wiele dają, jak nic nie biorą.
34. Panowie szlachta! jeden worek, drugi płachta. *O biednym a dumnym panu.*
35. Panu Bogu zapala świeczkę, a djabłu drugą.
36. Panu i kpu wszystko wolno.
37. Panu niegrzeczność za cnotę uchodzi.
38. Panu wolno i sto djabłów zjeść.
39. Pańska choroba, ubogiego zdrowie.
40. Pańska prośba za rozkazanie stoi.
41. Pańskie jedno słowo więcej znaczy, niż chłopskich sto.
42. Pańskie jutro, a żydowskie zaraz jednakie.
43. Pankracy, Serwacy i Bonifacy wielcy dziwacy. *Bo w tym czasie, t. j. około 13 maja, często temperatura spada i śnieg sypie.*
44. Papieru do wody, pióra do ognia nie przybliżaj.
45. Papieżowi dobrze w Rzymie, chłopu dobrze w chacie, w dymie. *Ludowe.*
46. Parobek za pługiem chodzi, dziewczyna się rodzi i ta mu się za żonę nagodzi.
47. Patrzyć trza przez szpary na cudze przywary.
48. Patrz lepiej swego, niż nosa cudzego.
49. Patrz na siebie, będzie z ciebie.
50. Patrz swego nosa, nie cudzego prosa.
51. Pewnych rzeczy nie odstępuj dla niepewnych.
52. Pieczeń wołowa każdemu jest zdrowa.
53. Pieczone gołąbki nie wlecą same do gąbki.
54. Pieniądze się toczą, bo okrągłe. *Ludowe.*

55. Pieniądz wygrany, od szatana dany; grosz zarobiony —
błogosławiony.
56. Pieniądz rodzi pieniądz.
57. Pieniądze i białogłowy zawracają ludziom głowy.
58. Pieprz i rozum nigdy nie zawadzi.
59. Pierwej robią, potem płacą.
60. Pierwej rozważ, potem się odważ.
61. Pierwej sobie, potem tobie.
62. Pierwsza miłość od siebie się zaczyna.
63. Pierwsza wina darowana, druga opuszczona, trzecia
ukarana. *Ludowe.*
64. Pierwsza żona od Boga, druga od ludzi, trzecia od diabła.
65. Pierwsze dziecko Bogu, pierwsze cielę księdzu.
66. Pierwszego maja deszcz, nieurodzaży wieszcz.
67. Pierwszego roku mówi księża gospodyni: to dobro-
dzieja, drugiego: to nasze; trzeciego: to moje.
68. Pierwsze koty za płoty.
69. Pierwszego kupca nie mijaj.
70. Pierwszy kupiec najlepszy.
71. Pies babę za spodnicę, baba męża za łeb.
72. Pies głodny pokorny, człowiek głodny zły.
73. Pies kudłaty, ciepło mu; pan bogaty, dobrze mu.
74. Pies najwięcej szczeka, kiedy kto ucieka.
75. Pies nie wraca tam, gdzie mu raz dobrze skórę obito.
76. Pies przez płot, ogon za nim.
77. Pies psu ogona nie urwie.
78. Pies śpiący nie złapie zająca.
79. Pies szczeka na słońce, a słońce świeci.
80. Pies szczeka, wiatr niesie.
81. Pies szczeka po lesie, wiatr szczekanie niesie. *Ruskie:*
pes bresze, witer nese. O potwarcach.
82. Pięknie, grzecznie, ale swego nie darować.
83. Piękne słowa nic nie kosztują, a dużo pomagają.
84. Piękność przeminie, cnota nie żginie.
85. Piękności się nikt nie naje. *Ludowe.*
86. Piękny to malarz, co ukradł, a mówi, że znalazł.

87. Pijanemu się nie sprzeciwiaj.
88. Pijany a dziecię najprędzej prawdę powie.
89. Pijany chłop jest jak świnia, a baba pijana podobna do szatana.
90. Pijany człowiek co czyni, we wszystkim podobny do świni.
91. Pijąc cudze zdrowie, tracimy swoje.
92. Pij, ale rozum miej (albo: lecz się nie upij).
93. Pij, pijaku! pij! a potem torba i kij.
94. Pij piwko, rumień się; kochaj się, nie żeń się.
95. Piłoby się, piło, żeby w dzbanie było.
96. Pilnuj każdy swego, nie kożucha cudzego.
97. Pilnuj sam swego, nie spuszczaaj się na drugiego.
98. Po całym mieście chodzą plotki niewieście.
99. Pocałuj mnie w rękę, dam ci na sukienkę.
100. Pochlebca zjadł panu serek. *Mówimy temu, kto nam zbyt pochlebia.*
101. Pochlebca, zdrajca i łgarz trzeci, to są diabła dzieci.
102. Pochlebstwo idzie po chlebie.
103. Pochwała z własnych ust śmierdzi, z cudzych pachnie.
104. Po czasie każdy mądry.
105. Początek próżniacki, koniec łajdacki.
106. Początek dobry, połowa roboty.
107. Począwszy od Adama, każdy człowiek kłama.
108. Po czym poznać głupiego? Po mowie jego.
109. Poczekawszy, Pan Bóg łaskawszy.
110. Poczciwość trwa najdłużej.
111. Podczas wojny milczą prawa.
112. Po deszczu pogoda, a po kłótni zgoda (nastaje).
113. Podlejsze srebro od złota, a nad złoto droższa cnota.
114. Pod lichą siermięgą znajdziesz duszę tęgą.
115. Po dobrym obiedzie często licha wieczerza.
116. Podhalanin żyje powietrzem, wodą i ogniem.
117. Podobać się wszystkim niepodobna.
118. Podobny podobnego szuka. *Łać.: similis samili gaudet.*

119. Podróż nie tuczy, ale rozumu uczy.
120. Po gościach jak po wojnie. *Nieład.*
121. Po groszu zbierając — zbierzesz; po szelągu ciskając — rozciskasz.
122. Pojechał cieleciem, a powrócił wołem. *O takim, kto zagranicę głupim pojechał i głupim wrócił.*
123. Pojednana przyjaźń jak marcowy lód. *Niestala.*
124. Po języku i na koniec świata trafisz. *Pytając innych o drogę.*
125. Pójdź chlebiczku, zjem cię, a nie zarobiem cię. *Cinciata. O próżniakach.*
126. Pójdź placek! zje cię Jacek. *Żartobliwe.*
127. Pokazują oczy, co się w duszy toczy.
128. Po kielbasie napijwa się. *Ludowe.*
129. Póki człek ziewa, zawsze się spodziewa.
130. Pókim grosz miał, każdy mnie bratem zwał.
131. Póki w twym mieszkcu co czują, póty cię wszyscy szanują.
132. Pokora niebiosą przebija.
133. Pokorne ciele dwie krowy wyssie.
134. Pokuta późna często próżna.
135. Polak głodny klnie, Francuz gwizda, a Włoch śpiewa.
136. Polityka panie majster, to nie smoła ani klajster.
Gdy kto rozprawia o polityce, nie znając się na niej.
137. Polska to cnota: każdemu otworzyć wrota.
138. Polski most, niemiecki post, włoskie nabożeństwo —
wszystko to błazeństwo. *Niewiele warte.*
139. Po łacinie mądry, a po polsku głupi. *Żartobliwe.*
140. Połknął czart babę, ale jej nie mógł strawić.
141. Połóż chorego jak chcesz, zawsze go boli.
142. Południe zrobisz kiedy chcesz, a wieczór sam przyjdzie.
Ludowe.
143. Pół psa, pół kozy, niedowiarek Boży. *O człowieku niepewnym.*
144. Pomagaj sobie, to i Bóg ci pomoże.
145. Pomyśl dobrze głowo, nim wymówisz słowo.

146. Po nitce do kłębka dochodzą.
147. Po obiedzie nie legaj, ale tysiąc kroków biegaj.
148. Po obiedzie spocznij chwilę, po wieczerzy przejdź się z miłą.
149. Po obiecaną rzecz trzeba na prędkim koniu jechać.
150. Popatrz się do nieba, spadnie ci kęs chleba.
151. Po pracy miły spoczynek.
152. Po rosole kieliszek wina wypędza doktorowi dukata z kieszeni. *Żartobliwe.*
153. Posagu teraz żądają, o cnotę mało pytają.
154. Posła ani ścinają, ani wieszają.
155. Poseł jak osieł: co nań włożą, to niesie.
156. Po smacznym kąsku i wodę pić miło.
157. Po starszemu na gałąź.
158. Poślij głupiego, a za nim drugiego.
159. Poślij głupca na ryby, to on żab nałapie.
160. Poświęć, Boże moje zboże, a cudze jako kto może.
161. Po świętej Łucji dzień trwa najkrócej.
162. Po świętej Urszuli chłop się w kozuch tuli.
163. Po świętym Mateuszu już zimno w kapeluszu.
164. Po świętym Michale wolno paść i po powale (ale po swojej). *Ludowe.*
165. Poszedł rak (jerz) po drożdże, nie wrócił aż za rok i jeszcze na progu rozlał. *O powolnych i niezgrabnych.*
166. Po tłuste cielę i do domu trafiają, a chudego i na targu nie kupią.
167. Potrawę próbuje się jedzeniem.
168. Potrosze zbiorą się grosze.
169. Potrzeba czyni człowieka przemyślnym.
170. Potrzeba jest matką wynalazków.
171. Potrzeba nie zna prawa.
172. Potrzeba (bieda) uczy człowieka rozumu.
173. Póty dzban wodę nosi, aż się ucho urwie.
174. Póty wół orze, póki może.
175. Po wielkiej wesołości nieraz wiele żałości.
176. Po śmiechu płacz, po płaczu radość (nastaje).

177. Powiadają ludzie, że ciepło w brudzie. O *niechlujnym*.
178. Powiedział święty Ignacy, żeśmy nie wszyscy jednacy.
179. Powiedział pan Benet: beatus, qui tenet.
180. Powiedział pies suce: „znam się na tej sztuce“.
181. Po wieczerzy każdy leży. *Ludowe*.
182. Powoli zajdziesz najdalej.
183. Po złym panie gorszy nastanie.
184. Poznać głupiego po śmiechu jego.
185. Poznać pana po cholewach, a ptaka po pierzu.
186. Poznać po mowie, co u kogo w głowie.
187. Poznasz w starości, jakim kto był w młodości.
188. Pozory często mylą.
189. Pozwól kurze grzędy, ona lezie wszędy.
190. Późno nakrywać studnię, gdy już w niej dziecko utonęło.
191. Późno zamykać stajnię, jak już konia ukradli.
192. Pożycz komu konia, a sam siedź doma.
193. Praca odkładana niewiele warta.
194. Praca ludzi wzbogaca.
195. Praca od ubóstwa strzeże; kto nie sieje, ten nie zbierze.
196. Praca tuczy, bieda uczy.
197. Praca z ochotą przerabia słomę w złoto.
198. Pracowitemu nigdy dzień nie jest długi.
199. Pracowitym Bóg pomaga, a próżniaków bieda smaga.
200. Pracuj nieboże, a Bóg ci pomoże.
201. Pracuj rękami, nie nachodzisz się nogami.
202. Prawda jak lekarstwo jest gorzka, ale zdrowa.
203. Prawda nienawiść rodzi.
204. Prawda w oczy kole.
205. Prawda wszędzie ma miejsce.
206. Prawda wyjdzie na wierzch, jak oliwa.
207. Prawdę i żartem powiedzieć można.
208. Prawdę najdalej zajdziesz.
209. Prawdę każdy chwali, ale nie każdy chętnie słucha.
210. Prawdy dla przyjaźni nie odstępuj.
211. Prawdy i żartów jak soli zażywaj.
212. Prędką odmowa — datku połowa.

213. Prędzej jeden zły dziesięciu dobrych zepsuje, niż dziesięciu dobrych jednego złego naprawi.
214. Prędzej robią, potem płacą. *Ludowe.*
215. Prędzej się zgodzą dwie suki w jednej budzie, niż dwie baby, choć to ludzie. *Ludowe.*
216. Prędzej chudzina chudzinę wspomůže, niż bogaty.
217. Prima aprilis! nie słuchaj, bo się omylisz.
218. Proces parzy jak pokrzywa, a śmierdzi jak g...
219. Prosta droga jest najkrótsza.
220. Prosto mierz, w Boga wierz, legnie zwierz. *Myśliwskie.*
221. Proś jak najwięcej, a weź, co dają.
222. Próżna beczka najgłośniej brzęczy.
223. Próżna chwała u drzwi stała (nic nie robiła, tylko się chwaliła). *Ludowe.*
224. Próżnowanie prędko w nędzę wprowadza.
225. Próżno myjesz z wierzchu ciało, jeśli wewnątrz co przywrzało.
226. Przebierała, aż dostała sowizdrzała. O pannie zbyt przebierającej.
227. Przeciwno bliźniemu co masz, wymów jemu.
228. Przeciw prądowi trudno płynąć.
229. Przecierp swoje w cierpliwości, a doczekasz się radości.
230. Przedaj ochtusę, a pokrzep dusę. *Ludowe. Ochłusa = płachta.*
231. Przed Bogiem wszyscy równi.
232. Przed jednym chartem ucieka sto zajęcy.
233. Przed Maciejem jak połamie lody, to po Macieju szukaj pod lodem wody.
234. Przed pijanym i głupim z furą siana ustępuj.
235. Przed ślubem aniołek, po ślubie djabełek.
236. Przed świętym Janem o deszcz trzeba prosić, potem i sam będzie rosić.
237. Przed domowym złodziejem niema zamku.
238. Przełożonych wady najlepiej ludzie widzą.
239. Przepadło starej babie klepadło. *Żartobliwe.*

240. Przez karczmę droga do piekła, przez kościół do nieba.
241. Przez ludzi do chleba, przez Świętych do nieba.
242. Przez ludzi do ludzi, przez świętych do Boga.
243. Przez niezgodę tracą ludzie swobodę.
244. Przez posły wilk nie utyje.
245. Przez zazdrość nie trzeba być w niebie.
246. Przybywaj flisie, póki co na misie.
247. Przy czystem sumieniu zaśniesz smacznie i na kamieniu.
248. Przygania motyka gracy, a oba jednacy. *Ludowe.*
249. Przy głodzie nie chce się wojewodzie, a przy chlebie chce mi się ciebie.
250. Przygody chodzą nie po lasach, ale po ludziach.
251. Przyjaciela bacznie obieraj; raz obrawszy, mocno trzymaj.
252. Przyjaciela jawnie chwal, tajemnie upominaj.
253. Przyjaciela prawdziwego najlepiej w biedzie poznasz.
254. Przyjaciela tak potrzeba, jak wody i chleba.
255. Przyjaciela trudno znaleźć, a łatwo stracić.
256. Przyjaciele za szczęściem idą.
257. Przyjaciół jednany, wilk chowany — kata warci.
258. Przyjaciół od wczora — krucha podpora.
259. Przyjaciół wierny rzadki jest na świecie.
260. Przyjaciół dość nabędziesz, gdy mało brać, wiele dawać będziesz.
261. Przyjaźń przyjaźnią, a interes interesem.
262. Przyjaźń szczerą nigdy nie umiera.
263. Przyjaźń szkolna i wojskowa — najtrwalsze.
264. Przyjdzie głupi, co i to kupi. *Mawiają kupcy.*
265. Przyjdzie maj, przecie bydłu daj.
266. Przyjdzie koza do woza.
267. Przy kieliszku serce się otwiera.
268. Przykład najlepiej uczy.
269. Przykład zły najlepszego zepsuje.
270. Przykład dobry, to najlepsze kazanie.
271. Przymuszony pacierz nie idzie do nieba.
272. Przy pańskim dworze żywi się kto może.

273. Przypomniała sobie babka, że miała kiedyś dziadka (albo: kiedy panną była). *Ludowe.*
274. Przysłowie dobrze powiada, że mąż żony nie przegada.
275. Przysłowie prawdę mówi.
276. Przysłowie to stare: we wszystkim znaj miarę.
277. Przysługa przyjaciół rodzi.
278. Po śmierci bogatego pełno gości w domu jego.
279. Przy stole jak w kościele — wszyscy równi.
280. Przy stole z nikim się nie kłóć.
281. Przyszła kreska na Matyska.
282. Przy tym prawo, z kim gromada.
283. Przy winnym i niewinnemu się dostanie.
284. Przy dobrej zgodzie ugotują dwie baby kluski w jednej wodzie.
285. Przy złym i dobry się zepsuje.
286. Przyzwyczajenie jest drugą naturą.
287. Psa od słoniny, pijaka od flaszki kijem nie odstraszy.
288. Psie głosy nie idą w niebiosy.
289. Psi wszędzie boso chodzą.
290. Psu i chłopu nigdy nie wierz.
291. Psu, koniowi, strzelbie, czwartej babie szelmie — nie wierz.
292. Psu wolno i na Pana Boga (księżyc) czekać.
293. Ptak, co chce na dwóch drzewach usiąść, upada na ziemię.
294. Ptacy nie orzą ani sieją, a też żyją.
295. Pustki w domu miewa, kto rad w karczmie bywa.
296. Pycha przed upadkiem przychodzi.
297. Pycha z nieba spycha.
298. Pszczołka, kłacza i pszenica wyprowadza z nędzy szlachcica.
299. Przyjdzie czas, będzie nasz. *Ludowe.*

R.

1. Racja fizyka, Kaśka nie miała trzewika. *Żartobliwe.*
2. Raczkciem — gdzie nisko, powoli — gdzie ślisko.
3. Rączemu guz na brzuchu rośnie, a leniwemu na grzbiecie.
4. Rączemu koniowi nie trzeba ostrogi.
5. Radaby dusza do nieba, ale niema co trzeba.
6. Radaby dusza do raju, ale grzechy nie puszczają. —
Ruskie: radab' dusza do raju, taj chrichi ne puskajut.
7. Rada w pokoju, a oręż w boju — potrzebne.
8. Rada zdrowa — majątność gotowa.
9. Radź się drugiego, a trzymaj się zdania swego. *Ruskie: ludej sia raj, a swoj rozum maj.*
10. Rannego wstania, wczesnego zasiania, rychłego ożenienia
nikt nie żałował.
11. Ranny deszcz i babski płacz — niedługo trwają.
12. Rano zuch, a wieczór pod pierzynę buch.
13. Raz co widzieć więcej znaczy, niż sto razy słyszeć.
14. Raz matka rodziła, raz kozie śmierć. *Ruskie: Raz rodyla maty, raz nam umiraty.*
15. Raz nie często, dwa razy nie zawsze.
16. Raz tylko człowiek żyje; to jego, co użyje.
17. Ręka dla każdego, serce dla jednego.
18. Ręka rękę myje, noga nogę wspiera.
19. Robota nagła warta djabła.
20. Robota nikomu nie sromota.
21. Robota nie zając, to nie ucieknie.
22. Robotny człek niema czasu chorować.
23. Rób co chcesz, a patrz końca.
24. Rób co chcesz; głowę susz, ani rusz.
25. Rób komu dobrze, to ci da po ziobrze.
26. Rodem kurki czubate. *Dzieci podobne są zwykle do rodziców.*
27. Rój pszczoł w maju wart furę siana, ale lada co na
świętego Jana. *Wczesny rój najlepszy.*

28. Rola (ziemia) jest dobra mać, tylko jej trzeba dać.
Mać = matka. Dać jej nawozu, da urodzaj.
29. Rozkazuje pan, niech się ruszy (niech se zrobi) sam.
30. Rozum dopiero z latami przychodzi.
31. Rozumnym się nazwiesz wtedy, gdy się uczysz z cudzej biedy.
32. Rozumu kupić nie można.
33. Rośnie Jaś jak cielątko, będzie wołek z niego.
34. Rośnie w ciało, a w głowie mało. *O głupim.*
35. Rozkosz z początku smakuje, potem katuje.
36. Rozmyślaj bracie, co ma przypaść na cię.
37. Równy równemu rad (równy równego szuka).
38. Ruski dar: dziś dał, jutro odebrał.
39. Ryba Fisch, Geld auf den Tisch. *Żartobliwe.*
40. Ryba rybą, ptak ptakiem, a człek człekiem żyje.
41. Ryba szuka gdzie głębiej, a człowiek gdzie lepiej.
42. Rybom woda, ludziom zgoda — potrzebne.
43. Ryby, grzyby, wieprzowina — potrzebują szklanki wina.
Bo są ciężko strawne.
44. Ryby łowią sieciami, ludzi pięknymi słówkami.
45. Rzadko macocha swe pasierby kocha.
46. Rzadko rzecz uczciwa bez pożytku bywa.
47. Rzeczpospolita i żona od dwóch źle bywa rządzona.
48. Rzeka w górę nie popłynie.
49. Rzekł duchownemu stan świecki: wieczne między nami sprzeczki. *Łacińskie: dixit laicus clero...*
50. Rzuć przed siebie, znajdziesz za sobą.
51. Rzym święty, ale lud przeklęty. *Żartobliwe łacińskie: Roma benedictus, sed populus maledictus.*

S.

1. Są ludzie i ludziska. *Ludowe. Są różni ludzie.*
2. Sadź ziemniaki w wilję Marka, to będzie pod krzakiem miarka.

3. Salomon był bardzo mądry, a nie umiał z próżnej miski jeść. *Żartobliwe.*
4. Sam błędzisz, a drugimi rządzisz.
5. Sam nie jedz, a gościowi daj.
6. Sam się ozwie niepytany, kto usłyszysz swe przygany.
7. Samo się nic nie zrobi.
8. Sąsiad dobry za przyjaciela stoi.
9. Ścisły rachunek utrzymuje przyjaźń.
10. Sen mara, Bóg wiara.
11. Serce nie sługa, nie zna co to pany.
12. Serce się nie starzeje, choć głowa siwieje.
13. Sąd skwapliwy rzadko jest sprawiedliwy.
14. Siadła mucha na wole i mówi: orzemy. *Żartobliwe.*
15. Siedź cicho, nie spotka cię lichy.
16. Siedź grzybie, aż cię kto zdybie.
17. Siedź w kacie; bądź dobrym, ujrzą cię. *Ludowe.*
18. Siła posiadał włości, kto ujął chciwości.
19. Siła złego stu na jednego.
20. Sierota, ale ma pysk jak wrota. *O zuchwałym.*
21. Skąpiec dla drugich zbiera, sam głodem przymiera.
22. Skąpy a świnia, to jedna rodzina. *Ludowe.*
23. Skąpiec zawsze w nędzy, choć ma dość pieniędzy.
24. Skąpy zbiera, a diabeł worek szyje. *Ruskie: Skupyj zbieraj, a czort kałytka szyje.*
25. Skoro wąż kogo skaleczy, niechaj go żmija nie leczy.
26. Skromne życie, oszczędzanie — nie wstyd; gorsze pożyczanie.
27. Skurczy się i pan jasny, gdy wlezie w grób ciasny.
28. Ślepego o drogę, głupiego o radę nie pytaj.
29. Ślepy jest Mazur do dziewiątego dnia, ale jak przejrzy, to wszystkich oszuka.
30. Ślusarz zawinił, a kowala powiesili. *Staropolskie.*
31. Słaba zima, kiepskie lato. *Ludowe.*
32. Słodka twarz gospodyni i chrzan w miód zamieni.
33. Słodko jest pić wino, ale gorzko za nie płacić.
34. Słodkie życie, gorzka śmierć.

35. Słodki Jezu pożycz, gorzka męko oddaj. *Ludowe.*
36. Słomiany parobek złotą dziewczkę dostanie.
37. Słowa ulatują, przykłady budują.
38. Słowo dobre stoi za datek.
39. Słowo „moje“ i „twoje“ rodzi wszystkie boje.
40. Słowo raz dane ma być wiernie dotrzymane.
41. Słowo szlacheckie święte. *Łacińskie: Verbum nobile.*
42. Słowo się rzekło — kobyła u płotu. *Staropolskie.*
43. Słowo wiatr, pismo papier, pieniądze grunt.
44. Słów trzeba do rady, a pięści do zwady.
45. Słówka anielskie, a uczynki djabelskie. *O obłudnym.*
46. Słowo raz wyrzeczone nigdy nie wrócone.
47. Słówko wyleci wróblem, a powróci wołem.
48. Słuchać mądryemu nie wadzi, kiedy głupi dobrze radzi.
49. Słuchać panu nie zawadzi, kiedy sługa dobrze radzi.
50. Sługa, nad którym stać trzeba, nie wart płacy ani chleba.
51. Służba wolność traci (służba nie družba). *Ludowe.*
52. Służ Bogu samemu, nie światu nędznemu. *Żartobliwe.*
53. Służ ty panu wiernie, on ci za to pierdn... *Ludowe.*
54. Służy mi, służy garnek żuru duży. *Żartobliwe.*
55. Smaczniejszy chleb kradziony.
56. Smaruj chłopą łojem, a on śmierdzi gnojem.
57. Smaruj durnia miodem, odpowie ci smrodem.
58. Śmiałków psy gryzą. *Ludowe.*
59. Śmiały dziesięć progów przeskoczy, nim skromny przez jeden przejdzie.
60. Śmiały jest kto się z dwoma bije, ale śmielszy kto się żeni, a nic niema.
61. Śmiały jest każdy na swoich śmieciach.
62. Śmiałym szczęście sprzyja. *Łać.: audaces fortuna iuvat.*
63. Śmielszy jest kogut na swoich śmieciach, niż wilk w cudzej oborze.
64. Śmierć choćby w miodzie zawsze jest gorzka.
65. Śmierć i żona od Boga przeznaczona.
66. Śmierć jest głucha, nic nie słucha.
67. Śmierć nieużyta bierze, nic nie pyta.

68. Śmierć nie przebiera, ale jednego po drugim zabiera.
69. Śmierć oczy zawiera, a skrzynię otwiera.
70. Śmierci wzywać nie trzeba, bo sama przyjdzie.
71. Sowa na dachu kwili, ktoś umrze po chwili. *Ludowe.*
72. Śpiącego lwa budzić nie trzeba.
73. Śpiesz się powoli. *Łacińskie: Festina lente.*
74. Spodziewaj się śmieie, póki dusza w ciele.
75. Spółka tylko z Panem Bogiem dobra.
76. Sposobność czyni złodziejem.
77. Sposób na pysznego — nic nie dbać o niego.
78. Spyta się luty, czy masz dobre buty?
79. Spyta się zima, gdzie się lato podziało? *Ludowe.*
80. Spyta się zima zarazem: byłeś w lecie gospodarzem?
Knapski.
81. Sroka zawsze wpstra zostaje, w którekolwiek leci kraje.
Knapski.
82. Stara prawda, stare wino i stara księga zawsze są dobre.
83. Stara miłość nie rdzewieje.
84. Stara panna i z kamieniami na drodze się wadzi.
85. Stare baby wiedzą, co w piekle warzą i jedzą.
86. Stare sitko pod stołek, a nowe na kołek.
87. Stare ustawy a świeże potrawy — najlepsze.
88. Stare wino, żona młoda, niejednemu życia doda.
89. Starego trzeba szanować.
90. Starszego i w piekle szanują.
91. Staremu łgać, młodemu kochać, księdzu grzeszyć uchodzi.
92. Starość sama za chorobę stoi.
93. Starość nie radość, młodość nie wieczność.
94. Starość w progi, rozum w nogi.
95. Stary do rady, a młody do zwady.
96. Stary niech radzi, a młody niech słucha.
97. Stary płacze, młody skacze.
98. Stary ze starym, młody z młodym rad przebywa.
99. Stary z młodą jak ogień z wodą.
100. Stary wróbel nie da się złapać na plewy.
101. Starzy radzi sobie lat przyczyniają, a młodzi ujmują.

102. Strach czasem gorszy, niż sama śmierć.
103. Strach ma wielkie oczy. *Ludowe.*
104. Strata nie tuczy, ale rozumu uczy.
105. Stroi baba firleje, kiedy w czubek naleje.
106. Strzeż się niezgody, unikniesz szkody.
107. Strzeż się takich do domu prosić, co lubią za próg wynosić. *Złodziejów i plotkarzy.*
108. Stworzyłeś mnie Panie Boże, boś chciał, a ja żyję, bo muszę. *Ludowe.*
109. Suchy marzec, mokry maj, będzie żyto jako gaj.
110. Suchy rok chleba nie traci. *Ludowe.*
111. Suchy rybak, mokry strzelec niema co wziąć na widelec.
112. Suknia wydaje ludzkie obyczaje.
113. Swego nie daruję, cudzego nie pragnę.
114. Świadczy się cygan swojemi dziećmi.
115. Świadczę się wami cyganami, bo i ja sam cygan. — *Żartobliwe.*
116. Świadek nieraz dostanie w zadek. *Ludowe.*
117. Świat chce być oszukiwanym, niechże go oszukują. *Łacińskie: mundus vult decipi...*
118. Świergocą jaskółki, że nie dobre spółki.
119. Świerzbi język tego, kto wie co nowego.
120. Święta Barbara po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie.
121. Święta Agnieszka wypuszcza skowronka z mieszka.
122. Święta Anno! uproś wnuka, niech ma każdy, czego szuka. *Wnuk św. Anny — Pan Jezus.*
123. Święta Łucja dnia przykróca. *13 grudnia.*
124. Święta Katarzyna advent zaczyna, święty Jędrzej jeszcze prędej.
125. Święta Katarzyna skrzypki zgubiła, święty Andrzej znalazł, zamknął zaraz.
126. Święty Antoni od zguby broni.
127. Święty Antoni! pomóż odszukać koni. *Ludowe.*
128. Święty Idzi w polu mało widzi. *1 września.*
129. Święty Jan ochrzcił wodę, już się kąpać mogą.
130. Święty Jan przyniesie jagód dzban. *24 czerwca.*

131. Święty Józek wiezie trawy wózek, ale czasem smuci,
bo śniegiem przyrzuci. *19 marca.*
132. Święty Józef pogodny, będzie roczek urodny.
133. Święty Maciej zimę traci (albo ją bogaci). *24 lutego.*
134. Święty Marcin przyjeżdża na białym koniu. *Zwykle koło św. Marcina pierwszy śnieg spada.*
135. Święty Marek rzuca do wody ogarek. *Od św. Marka (25 kwietnia) przestają ludzie wieczorami świecić.*
136. Święty Mikołaju! wprowadź nas do raj; daj nam tyle
złota, ile mamy błota. *Św. Mikołaja 6 grudnia.*
137. Świętych rzeczy nie trzeba pospolitować.
138. Świnia choć umyta, to wraca do błota.
139. Świnia nie chce długo żyć, jeno dobrze jeść i pić. *Lud.*
140. Świnia swinię poznała, niedaleko szukała.
141. Świnia w sadzie, prostak w radzie — niepotrzebne.
142. Swoja siermiżka nikomu nie ciężka.
143. Swój swego poznał i za świadka pozwał.
144. Syty głodnemu nie wierzy (że mu się chce jeść).
145. Szafranu nie przetrze, a baby nie przeprze.
146. Szanuj sam siebie, będą inni ciebie.
147. Szanuj tego, czyj chleb jesz.
148. Szedł Job po Joba, zostali tam oba.
149. Szewc im lepszy majster, tem większy pijak.
150. Szewcze! patrz swego kopyta. *Nie wtrącaj się do nie-swoich rzeczy.*
151. Szklanek i dzieci nigdy nadto, bo szklanki się tłuką, a
dzieci umierają.
152. Szkoda balsamu do kapusty i drogiego olejku na buty.
153. Szkoda i strawy, jak człowiek plugawy.
154. Szkoda, przygoda — do mądrości droga.
155. Szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie.
156. Szpetna twarz zwierciadła nie lubi.
157. Szczęście czego nie dało, tego nie będzie brało.
158. Szczęście i nieszczęście na jednym wózku jeżdżą.
159. Szczęście rozum odbiera, nieszczęście go daje.
160. Szczęście ustało, przyjaciół mało.

161. Szczęście wojenne bardzo jest odmienne.
162. Szczęście przyjdzie, rozum się znajdzie. *Ruskie: Pribud szczie, rozum bude.*
163. Szynekar lubi pijaków, ale córki za pijaka nie wyda.

T.

1. Tabakiera jest dla nosa, a nie nos dla tabakiery.
2. Tajemnicę swą wyjawić jest na siebie pęta sprawić.
3. Taka kiszka nalana, jak i nadziana.
4. Taką sztuką Niemców tłuką. *Staropolskie.*
5. Tak daleko z Krakowa do Warszawy, jak z Warszawy do Krakowa.
6. Taka dobra msza czytana, jak i śpiewana.
7. Tak było za Boga Ojca, niech tak będzie i za Syna Jego. *Ludowe.*
8. Tak gdy hultaj drwi z nahaja, kij już czeka na hultaja. *Staropolskie.*
9. Tak krawiec kraje, jak mu sukna staje.
10. Taki Polak po szkodzie, jaki przed szkodą. *O człowieku, którego szkoda nie nauczyła rozumu.*
11. Tak tańcuj, jak ci zagrają.
12. Tak świat płaci; za twoje żyto jeszcze cię obito.
13. Tak to bywa na świecie: każdy o swej biedzie plecie.
14. Tak to jest na świecie: gdzie jest dwoje, tam będzie i trzecie.
15. Tak to prawda, jak że kiełbasy po świecie latały. *Mówi się takiemu, kto opowiada niewiarogodne rzeczy.*
16. Tam dobrze, gdzie nas niema (jak tam przyjdziemy, wszystko popsujemy).
17. Tani towar djabła wart (tanie, ale kiepskie).
18. Tatuś wygrali, jeno w skórę będą brali. *Ludowe.*
19. Tego nikt kochać nie może, kto woła ciągle: „daj nieboże!”
20. Tego kwiatu jest pół świata. *O pannach.*

21. Ten drugiego niech strofuje, kto się sam w niczem nie czuje.
22. Ten mnie wnet namówi, kto czyni to, co mówi.
23. Ten pan zdaniem mojem, kto przestał na swoim.
24. Ten przyjaciół prawdziwy, kto w nieszczęściu życzliwy.
25. Ten się nie boi, kto złego nie broi.
26. Ten wszystko może, komu Bóg pomoże.
27. Teraz i cnota nie popłaca bez złota.
28. Tobie do śmiechu, a mnie do zdechu.
29. Tonący brzytwy się chwytą.
30. To pewna nowina: było lato, będzie zima.
31. Torowanym gościńcem lada kto się wlecze.
32. To samo słońce czyni płótno białem, a cygana czarnym.
33. To się liczy (pisze), co się ma.
34. To wielka nowina, że Kaśka pocałowała Jaśka. *Nic wielkiego.*
35. Trafiła kosa na kamień.
36. Trafił frant na franta i wyciął mu kuranta.
37. Trafił mądry na głupiego i odebrał podatek od niego. *Znane ludowe.*
38. Trafił swój na swego.
39. Trafi się i ślepej kurze ziarnko znaleźć.
40. Trudna zgoda z ogniem woda.
41. Trudność ustąpi, gdy chęć przystąpi.
42. Trudno ciągnąć do tańca tego, kto nie rad skacze.
43. Trudno dwie sroki na ogon chwycić.
44. Trudno Kaśkę niewolić, jak nie chce swawolić.
45. Trudno ku Bogu ze złego nałogu.
46. Trudno mądrego oszukać.
47. Trudno tam co znaleźć, gdzie nic niema.
48. Trudno tego wodzić, kto sam nie chce chodzić.
49. Trudno wilkiem orać.
50. Trudno z jednego wołu dwie skóry zedrzeć.
51. Trwalsze co zapracowane, niżli to, co darowane.
52. Trzeba ci wiedzieć Michale, że na świecie nic bez ale.
53. Trzeba nie dospać, kto chce chleba dostać.

54. Trzeba kuć żelazo, póki gorące.
55. Trzeba się mądrze sprawować, żeby potem nie żałować.
56. Trzeba umieć zrobić z potrzeby cnotę.
57. Trzeba zgryźć orzech, kto chce zjeść jądro.
58. Trzech na jednego nie czekają.
59. Trzy dni wesela, całe życie biedy.
60. Trzy stany pragną odmiany: słudzy pana, uczniowie nauczyciela, chłopci urzędnika.
61. Tydzień zachodu, a dzień odpustu. *Ruskie: sim dni zachodu, a deń praznyku.*
62. Tyle zysku, co w pysku. *Ruskie: tolko zysku, szczo w pysku.*
63. Tyle waży funt pierza, co i funt ołowiu.
64. Tylko do czasu sztuka uchodzi.
65. Tylko djabeł jest biedny, bo niema duszy. *Ludowe.*
66. Tylko głupiec strzela wróble blisko stodoły.
67. Tylko ser odkładany jest dobry.
68. Tyło mnie nie „tykaj“, bo ja z tobą świni nie pasał. *Ludowe.*
69. Tym co dudki mają, ludzie się kłaniają.
70. Tysiąc racyj szeląga długu nie zapłaci.
71. Tyś skrzypka zapłacił, a inni tańcowali.
72. Ty szczyptę cudzego, a djabeł garść twego.
73. Trzeba chleba, ale trza i nieba.
74. Trzy lata płot, trzy płoty kot, trzy koty koń, trzy konie człek — zwyczajny wiek.

U.

1. Ubierz świnię w złoto, ona wlezie w błoto.
2. U Boga, gdy każe, i mucha żołnierzem być musi.
3. U Boga nic niema niepodobnego.
4. Ubogiego zdanie, nie zważa nikt na nie.
5. Ubogiemu dzieciątko, bogatemu cielątko.
6. Ubogi nie lęka się śmierci.
7. Ubogi je co może, bogaty je co chce.

8. Ubóstwo i pycha nie pasują razem.
9. Ubóstwo nie tuczy, ale wiele uczy.
10. Ubóstwo nikogo nie hańbi.
11. Uciekać niegrzecznie, ale pożytecznie.
12. Uczepiła się baba żyda, że jej ksiądz drogę przejechał.
13. Uczył Marcin Marcina, a sam głupi jak świnia.
14. Uda się, dobrze; nie uda się, drugie dobrze.
15. Uderz w stół, a nożyce się odezwą.
16. U dobrego pana i sługa dobry.
17. U dziewczki próżne chlewki, a u wdowy chleb gotowy.
18. Ufaj! Bóg ci dopomoże, ale pracuj sam nieboże.
19. Ujechawszy milę, postój z końmi chwilę; ujechawszy sześć, dajże koniom jeść. *Staropolskie.*
20. Ukłon za ukłon, datek za datek.
21. U kogo czyste sumienie, u tego jasne spojrzenie.
22. U końca cierpliwości wyje wściekłość.
23. Ukróć człeku babie ozór, a stracisz do kłótni pozór.
24. U leniwego zawsze święto.
25. Ulitował się kruk nad żabą, jak jej oczy wydłubał. *Żartobliwe.*
26. Umarł dawno, kto dawał darmo.
27. Umarli zębów nie mają. *Nie mogą się bronić.*
28. Upartego trudno przekonać.
29. U pawia strój anielski, głos djabelski, a mięso baranie. *Rysiński.*
30. Urazy pamiętamy, dobrodziejstw zapominamy.
31. Uroda ciała — rzecz to jest nietrwała.
32. U rozwódki interes krótki.
33. Urząd nie ciebie szanują, gdy ci lepsi ustępują.
34. Urzędowanie, to ciężar mospanie.
35. U skąpego cała dusza w mieszku.
36. U skąpego pana słudzy są złodzieje.
37. U skąpego zawsze po obiedzie.
38. Ustawa to stara, że za grzech jest kara.
39. Utrapionemu nie przyczyniaj utrapienia.
40. Uważcie to gospodarze: święty Józef groch siać każe.

41. U wdowy chleb gotowy, ale nie każdemu zdrowy.
42. Używaj świata, póki służą lata. *Pókiś młody. Maksyma ludzi zmysłowych.*

W.

1. W Adwenta same posty i święta.
2. Wara djable, bo Pan Bóg jedzie. *Ludowe.*
3. Warszawa matka, Kraków ojciec. *Dla Polaka.*
4. Wart pałac Paca i Pac pałaca.
5. Wawrzyniec pokazuje, jaka jesień następuje.
6. W tłustem ciele — nauki niewiele.
7. W Bogu nadzieja, w torbie chleb.
8. W czerwcu się pokaże, co nam Bóg da w darze.
9. Wczesna siejba rzadko zawiedzie, późna często.
10. W swoją żonę wsadził djabeł jedną łyżkę miodu, a w cudzą dwie.
11. W domu jest spokój, gdy mąż głuchy, a żona ślepa.
12. W dostatku trudno miarę zachować.
13. W domu powieszonego nie wspominaj o stryczku.
14. Wdowa bez chłopa jak ogród bez płota.
15. Wdowa — ludzka pomowa. *Pomowa = obmowa.*
16. Wdowiec jak weźmie ciebie, co chwila nieboszczkę wygrzebie. *Będzie powtarzał, że nieboszczka była lepsza.*
17. W dzień świętej Tekli będziemy ziemniaki piekli.
23 września.
18. Wedle stawu groblę brać trzeba.
19. Wesela godzina, biedy wiek.
20. We sto koni nie dogoni, co moment opóźni.
21. We wilią dzieci biją. *Ludowe. Żartobliwe.*
22. We Wszystkich Świętych jak jest ziemia skrzepła, to będzie zima ciepła.
23. Wędruj z cnotą bracie, a szczęście spotka cię.
24. W grze i wojnie niema brata.
25. Wiara zbawia i uzdrawia. *Ludowe.*
26. Widać zwykle z twarzy, co się w sercu warzy.

27. Widzi Pan Bóg z góry, jak tu żyje który.
28. Widzi Pan Bóg z nieba, czego komu trzeba.
29. Wieczera hojna, noc niespokojna.
30. Wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi.
31. Wiele chartów — zająca śmierć.
32. Wiele słuchaj, mało mów, jeśli chcesz, byś był zdrów.
33. Wiele ten czyni, kto musi; wiedzą to i w Rusi.
34. Wielka to wada, gdy kto dużo gada.
35. Wielkie rzeczy pomału rosną.
36. Wielkiemu panu wiele trzeba wybaczyć.
37. Wiemy co mamy, ale nie wiemy, co będzie z nami.
38. Wierz w jednego Boga i we wszystkich djabłów. *Żartobl.*
39. Więcej dni, niż kielbas. *Ludowe. Trzeba oszczędzać.*
40. Więcej ludzi utonęło w kieliszku, niż w morzu.
41. Więcej gość za godzinę w cudzym domu ujrzy, niż gospodarz za rok.
42. Więcej ujrzyysz jednym swoim okiem, niż cudzemi dwoma.
43. Więcej wart grosz zarobiony, niż dukat ukradziony.
44. Więcej robi chętny, niż umiejętny.
45. Więcej żona wyniesie fartuchem, niż mąż wywiezie wozem.
46. Większa moc Boska, niż złość ludzka.
47. Witajcie, a co wiecie, gadajcie! (albo: co macie, to dajcie). *Żartobliwe.*
48. Wilk znalazł przyczynę, gdy chciał zjeść owcę.
49. Wilcze oczy, księży wóz, co zobaczy, toby wióz (wiózł == brał). *Żartobliwe.*
50. Wilczysko się ożeniło i uszy opuściło. *Ludowe.*
51. Wino i pieniądze rodzą różne żądze.
52. Wiśnia i kobieta rumienia się, gdy dojrzewają.
53. Wisi kielbasa, ale nie dla psa. *Ludowe.*
54. W jakim cechu siedziesz, takim i sam będziesz.
54. W karczmie, w młynie i w kościele nie znać pana.
56. W każdej przygodzie Bóg stoi w odwodzie.
57. W każdej sprawie zważ, jaki będzie koniec.

58. W każdym kłamstwie jest trochę prawdy.
59. W każdym kątku po dzieciątku, na przypiecku troje.
Żartobliwie się mówi, gdy w domu dużo dzieci.
60. W kompanji i tchórz bywa śmiały.
61. W kościele, w karczmie i w grobie — wszyscy równi sobie.
62. W listopadzie goło w sadzie.
63. W pięknej ciele często cnoty niewiele.
64. W małej kompanji pij, a w dużej się bij.
65. W marcu kto siać nie zaczyna, swego dobra zapomina.
66. W marzec umrze niejeden starzec (albo: niejeden za-
drze nogi starzec).
67. W mętnej wodzie dobrze ryby łowić.
68. W miłości i w gniewie co człek czyni, nie wie.
69. W młodości myśl o starości.
70. W młodości próżniak, na starość żebrak.
71. W młynie co zasypiesz, to zmielą.
72. W najwyższe góry najczęściej biją pioruny.
73. W niebie dekret napisany, kto komu jest obiecany.
74. W nocy wszystkie koty czarne.
75. Wobec prawa wszyscy są równi.
76. Woda jednemu bierze, drugiemu daje.
77. Wodę grabiła, piasek wiązała; po tej robocie trzy dni
leżała. *O nierobotnej dziewce.*
78. Wodę warzyć, woda będzie.
79. Wodę czerpa przetakiem, kto bez książek chce być za-
kiem (uczonym). *Knapski.*
80. Wojna jednego wzbogaci, a stu zuboży.
81. Wolę tu o północy, jak tam w południe.
82. Wolę później z Bogiem, niż wcześniej z djabłem.
83. W oczy cudnie, poza oczy obłudnie.
84. Wolniej mnie jak komu w moim własnym domu.
85. Wolność Tomku w swoim domku (robić, co chcesz).
86. Wolno w Polsce, jak kto chce. *Ludowe.*
87. Wołu za rogi, człowieka za słowo (trzymają).

88. W piątek dobry początek; sobota największa robota.
89. Wpierw się grosz narodził, niżli dukat chodził.
90. Wprzód trzeba dać, niż „Bóg zapłać“ słuchać.
91. Wpuść djabła do kościoła, to na ołtarz wlezie.
92. W pustkach największe echo.
93. Wrona kracze, będzie deszcz. *Ludowe.*
94. W Rzymie był, a papieża nie widział. *Ludowe.*
95. Wsadził Bóg duszę ni w pień, ni w gruszę. O *niezgrabnym.*
96. Wspominać miło, co przedtem trapiło.
97. W starych latach djabeł człowieka żeni.
98. W starym piecu djabeł pali.
99. Wstąpił do piekieł, po drodze mu było.
100. Wstawaj rano, uzbierasz na wiano.
101. Wstyd jest dziewczce, gdy jej parobek nie chce.
102. Wszak już święty Łukasz, czegoż w polu szukasz? *Św. Łukasz 18 października.*
103. Wszędzie dobrze, a w domu najlepiej.
104. „Wszelki duch Pana Boga chwali“. — I ja Go chwale.
105. Wszyscy ludzie grzeszni — i ksiądz pleban człowiek.
106. Wszystkie żydy złodzieje, a rabin największy.
107. Wszystko do czasu, Pan Bóg na wieki.
108. Wszystko dobrze, jak chleb w torbie.
109. Wszystko już było na świecie.
110. Wszystko ma swój czas.
111. Wszystko mamy z Boga ręki, czynmy za to szczerę dzięki.
112. Wszystko można, ale ostrożno. *Ruskie! Wsio można, ale ostorožno.*
113. W targu niema gniewu. *Ludowe.*
114. W tę samą gębę wyborna potrawa i licha idzie strawa.
115. Wtedy bierz, kiedy dają. *Ludowe.*
116. Wtedy grabią, kiedy schnie. *Ludowe.*
117. Wtedy ludzie na grzyby chodzą, jak się rodzą.
118. Wtedyś dobry, kiedy dajesz. *Ludowe.*

119. Wtedy święto u myszy, kiedy kota nie słyszy.
120. W tem się polu dobrze rodzi, po którym gospodarz chodzi.
121. W Warszawie jest taki zwyczaj: nie masz oddać, nie pożyczaj. *Żartobliwe.*
122. W Wielki Piątek dobry siewu początek.
123. W Wielki Piątek mróz, na suchym brzeżku siana wóz. *Będzie rok mokry. Ludowe.*
124. W wiosnie wszystko rośnie (z wiosną nadzieje rosą).
125. Wybaczcie, a jak nie, to przepadnie. *Ludowe.*
126. Wybrał się na dzika, zastrzelił królika.
127. Wychowanie surowe czyni dzieci zdrowe.
128. Wyrzeczonego słowa nie cofniesz do gęby, choćbyś cztery konie zaprzągnął.
129. Wystarczy, gdy panna brzydsza od anioła, a chłop ładniejszy od diabła. *Żartobliwe.*
130. W zbytym swarze prawda ginie.
131. Wziął wilk krowę, niechże weźmie i powróż.
132. W złości niema miłości.
133. W złym razie furman wyrzeka się swego stanu, a przyjechawszy na nocleg, znowu wóz smaruje.

Z.

1. Za byczka będzie cieliczka.
2. Za cierpienie da Pan Bóg zbawienie.
3. Zacinaj konia owsem, a nie biczem.
4. Zachować co w sekrecie najtrudniej jest kobiecie.
5. Zadek nie szklanka, to się nie rozbije. *Mówią studenci, gdy im grożą chłostą.*
6. Za dobre Bóg niebem płaci, a za złe piekłem karze. — *Ludowe.*
7. Za głos to Boski uznają, co wszyscy zgodnie trzymają.
8. Za głupią głowę musi zadek pokutować.
9. Za grzechy młodości karze Pan Bóg stare kości.
10. Za grzechy ojców karze Pan Bóg dzieci.

11. Za grzechem idzie kara.
12. Za jednego chłopą będzie innych kopa.
13. Za jednego kpa będzie innych dwa.
14. Za jednego tysiące giną. *Ludowe.*
15. Za jednym zasiadem śniadanie z obiadem. *Ludowe.*
16. Zajrzy słoneczko i w nasze okieneczko.
17. Zakazany owoc najlepiej smakuje.
18. Za kim Pan Bóg, za tym wszyscy Święci.
19. Za króla Batorego stało się wiele dobrego.
20. Za króla Olbrachta wyginęła szlachta.
21. Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa.
22. Zalecał się Bartek Marynie, gdy ujrzał kielbasy w kominie. *Ludowe.*
23. Zamiast anioła za nogi, schwycił djabła za rogi. *Żartobliwe.*
24. Zamienił stryjek siekierkę za kijek.
25. Za młodości zbytki trzęsą się na starość łydki.
26. Za moje żyto (myto) jeszcze mnie wybito.
27. Za mundurem panny sznurem. *Lubią żołnierzy.*
28. Za pan brat świnia z pastuchem. *Gdy się kto z wyższym chce poufalić.*
29. Za panią matką idzie pacierz gładko.
30. Zapłać długi, będziesz jak i drugi. *Ludowe.*
31. Za pługiem chleb znojny, ale zdrowy i spokojny.
32. Za prawdę ludzie giną. *Ludowe.*
33. Za smaczne wieczór frykasy, w nocy z brzuchem ober-tasy. *Knapski.*
34. Zastaw się, a postaw się! *Mówi się o takich, którzy się na przyjęcie gości sadzą.*
35. Za tanie (psie) pieniądze psi mięso jedzą. *Co tanie, to kiepskie.*
36. Zawiodą tego nadzieje, kto wprzód zbiera, niż sieje.
37. Za wysokie progi na moje nogi. *Ludowe.*
38. Zawsze ci najwięcej zjedzą, co najbliżej misy siedzą.
39. Zawsze łgarze Pan Bóg karze. *Łgarz = kłamca.*

40. Zazdrość jest gdyby rów; kto w nią wpadł, bywaj zdrów!
41. Za złe rady karze Pan Bóg konsyljarze. *Konsyljarz = doradca.*
42. Z Bogiem żartować nie można.
43. Z chłopą największy pan.
44. Z cudzego konia wśród błota zsiadaj.
45. Z cudzej biedy śmiech — to największy grzech.
46. Z cudzej kieszeni łatwo być hojnym.
47. Z cudzej skóry szeroko się rzemień kraje.
48. Z człowiekiem złej sławy nie miej żadnej sprawy.
49. Zdrowie łatwo stracić, ale trudno odzyskać.
50. Zdrowie twoje, a w gębę moje. *Żartobliwe.*
51. Zdrowy musi się bać choroby, a chory śmierci.
52. Z dwojga złego mniejsze obierać trzeba.
53. Zepsuć łatwo, naprawić trudno.
54. Ze śmiechu przychodzi często do grzechu.
55. Ze stodoły pustej nie wyleci wróbel tłusty.
56. Ze szczęściem i rozumu przybywa.
57. Zgadza się zawsze gębo z mieszkciem.
58. Zginął, kto darmo dał; kup se, to będziesz miał.
59. Z głupim i pijanym nie dojdiesz końca.
60. Z głupim się nie dogadasz, ze smarkatym się nie najesz. *Ludowe.*
61. Zgoda buduje, niezgoda rujnuje.
62. Zgubił dziad torbę, nie płakał; znalazł, nie skakał. *Gdy kto małą szkodę poniesie.*
63. Ziarno do ziarnka, zbierze się miarka.
64. Zjadłoby się z masłem chleba, ale robić trzeba.
65. Z jakim się wdajesz, takim się stajesz.
66. Zje pies kobyłę, jak mu wilk pomoże.
67. Zje pies psa, jak niema zająca. *Ludowe.*
68. Zjesz beczkę soli, nim poznasz do woli.
69. Z każdego kraju jednako do raj.
70. Z każdym bądź grzecznie, a z dobrym serdecznie.
71. Z kłótni dwóch trzeci korzysta.

72. Z kogo się naśmiewają, z tego ludzie bywają.
73. Źle czynić się nie godzi, choć się dobre stąd urodzi.
74. Źle nabędziesz, źle pozbędziesz.
75. Źle jest trzem o jednej pierzynie. *Staropolskie.*
76. Źle jest, gdy pana słudzy gospodarzyć uczyć.
77. Źle nabyte mienie nie przejdzie na trzecie pokolenie.
78. Źle się tam dzieciom powodzi, gdzie się małżeństwo rozwodzi.
79. Źle swego domu broni, kto dom sąsiada podpala.
80. Źle tam jest, gdzie mąż w spodnicy, a żona w spodniach chodzi.
81. Źle w tym domu bywa, gdzie żona swarliwa.
82. Zła drużyna (towarzystwo) zepsuje dobrego syna.
83. Zła miłość o głodzie — uprzykrzy się i wojewodzie.
84. Zła rada często dla doradcy najgorsza.
85. Zła szkapą gdy się uprze, to i z góry nie pociągnie.
86. Zła żona, zły sąsiad, djabeł trzeci — jednej matki dzieci.
87. Złego djabeł nie weźmie, bo go dawno ma.
88. Złego uczyć nie trzeba, a umiać ludzie.
89. Źle łatwo zrobić, ale trudno odrobić.
90. Źle dłużej pamiętamy, niż dobre.
91. Źle ma sąsiady, kto się sam chwali.
92. Źle oko wszędzie źle widzi.
93. Źłej tanecznicy zawadzi i rąbek u spodnicy.
94. Źłe sprawy rodzą dobre ustawy.
95. Źle się zawsze wkońcu o Bożą Mękę rozbije.
96. Źle złem pozbywają, klin klinem wybijają.
97. Źle ziele najbujniej się krzewi.
98. Zły nabytek nie idzie na pożytek.
99. Zły przykład idzie z góry.
100. Zły radby, żeby z nim wszyscy zginęli.
101. Zły to ptak, co swe gniazdo kała.
102. Zły to sługa, co często służbę zmienia.
103. Złapał Kozak Tatarzyna, a Tatarzyn za łeb trzyma. — *Staropolskie.*
104. Złoto ogniem, a człowieka złotem próbują.

105. Złote góry obiecuje, a ołowianych nie daje.
106. Z łysiną do panny, jak z jeżem do psa.
107. Złodzieja nie wieszają, póki go nie mają.
108. Złodziejby nie kradł, gdyby nie miał gdzie schować.
Ludowe.
109. Złodziej na złodzieja nie powie.
110. Złodziej nie okradnie złodzieja.
111. Złodziej złodzieja nie rad sądzi.
112. Złodziej domowy gorszy jest od rozbójnika.
113. Zły kucharz gotuje na dwie osoby: psu i sobie.
114. Z małej iskierki wielkie pożary powstają.
115. Z małych przyczyn nieraz wielkie skutki.
116. Zmiataj żydzie, bo szewc idzie. *Szewcy żydom najbardziej dokuczali.*
117. Z młodu nabywaj, na starość używaj.
118. Z niczego nic nie będzie.
119. Z ogniem i złym człowiekiem żartować nie trzeba.
120. Z Panem Bogiem do wójta się nie idzie.
121. Z panną długo, z wdową krócej, a z rozwódką gadaj krótko.
123. Z piasku bicza nie ukręcisz, ani z plew powroza.
124. Z pieniędzmi kłopot, ale gorszy bez nich.
125. Z pochwały nie uszyjesz koszuli.
126. Z prawdą do ludzi, jak z jeżem do psa.
127. Z próżnego i Salomon nie należy.
128. Z rączki do rączki, żeby nie było mierziaczki. *Cinciata.*
129. Zróbmy rząd, idźmy stąd. *Ludowe. „Rząd“ znaczy tu „porządek“.*
130. Zródź babo dziecko, a babie sto lat. *Żartobliwe.*
131. Z rusznicą, ze lwem i z królem niebezpiecznie żartować.
132. Z tej mąki nie będzie chleba. *Ruskie: Ne bude z tej kuźni brosz.*
133. Z wielkiej chmury nieraz mały deszcz.
134. Z wielkimi panami nie dobrze żartować.
135. Zwyczaj za prawo stoi.
136. Zwykle głupcom szczęście sprzyja.

137. Zwykle po szkodzie człowiek mądrzejszy.
138. Zwykle w mieście za dwóch dobrych łotrów dwieście.
139. Zwykle z jedynaka albo pies, albo sobaka.
140. Z zatargu braci wróg się bogaci.
141. Żaden na siebie nie powie.
142. Żaden dwoma łyżkami nie je.
143. Żaden się na świat z rozumem nie rodzi.
144. Żaden tego nie nawróci, od kogo Bóg twarz odwróci.
145. Żaden w swej sprawie sędzią być nie może.
146. Żal po niewczasie na nic nie przyda się.
147. Żal (gniew) uwagi nie ma, lepiej jednak, kto go wstrzyma.
148. Żałuje za grzechy, gdy już grzeszyć nie może.
149. Żeby głupich nie było, toby mądrzy z głodu pomarli.
150. Żeby kózka nie skakała, toby nóżki nie złamała.
151. Żebym miał tyle pieniędzy, tobym spytał, co Kraków kosztuje. *Gdy kto pokazuje dużą kwotę.*
152. Żeby nie klin i nie mech, toby cieśla zdechł.
153. Żebyś była dobra żona, siedziałabyś z dziećmi doma.
154. Żeby ubogi bogatemu nie dawał, wnetby bogaty zubożał.
155. Żeń się w pobliżu, a kradnij daleko (od domu).
156. Żona bez dzieci jako bez ryb sieci.
157. Żona ładna najczęściej zradna.
158. Żonę obieraj stanu równego, chcesz-li gomonu ująć ustawicznego.
159. Żony trzeba dwa razy słuchać: raz, jak woła: „chodź jeść!“, a drugi raz: „chodź spać!“ *Ruskie: Żinku potreba dwa razy słuchaty: raz jak kłyzcze isty, a druhy raz spaty.*
160. Żony, brzytwy i konia nikomu nie pożyczaj.
161. Żony szukaj nogami, oczami i uszami.
162. Z żoną, doktorem i księdzem w zgodzie żyć trzeba.
163. Żwawo do niej, choć się broni. *Żartobliwe.*
164. Z żartem jak z solą: nie przesadz, bo bolą.
165. Żyda wypchniesz jednemi drzwiami, to drugimi lezie.
166. Żyd bijąc innych, o ratunek woła.

167. Żyd zawsze żydem śmierdzi.
168. Żydowską lichwę, księży zbiór, bierze czart w jeden wór.
169. Żydowskie wesele obejdzie się bez słoniny. *Ruskie: Obyjdesia cyhańskie wesile bez marcipaniw.*
170. Żydzie! djabeł za tobą idzie (żeby cię porwał).
171. Żydzie! świnią za tobą idzie, ryczy, kwiczy, żebyś jej dał jeść. *Często uliczniki tak na żydów wołają, żeby im dokuczyć.*
172. Żywy do chleba, umarły do nieba.
173. Życie nasze w rękach Boskich.
-

II. WYRAŻENIA PRZYSŁOWIOWE I INNE.

A.

1. Abecadło, zjadł pies sadło. *Dla nieumiejących wymówić litery ł.*
2. A, b, c, wilk kobyłę wlece; wlece za nogę i ja mu pomogę. *Żartobliwe.*
3. Albo ja to wczorajszy? — *Nie jestem dziecko.*
4. Albo ja to od macochy? — *Przecie coś wartam.*
5. Albo pij, albo się ze mną bij. *Staropolskie.*
6. Ananas, ale nie dla nas. *Żartobliwe.*
7. Aniby pies od niego kawałka chleba nie wziął. *Wzgardzony, sponiewierany.*
8. Ani „Bóg zapłać!“ nie powiedział. *Nie podziękował.*
9. Ani do ambony, ani do żony. *Do niczego niezdatny, ani na księdza, ani do żeniaczki.*
10. Ani do patyny, ani do dziewczyny. *Do niczego, j. w.*
11. Ani do tańca, ani do różańca. *Ani do zabawy, ani do modlitwy. Do niczego.*
12. Ani niema domu, ani łomu. *Nic niema, biedny.*
13. Ani djabła się nie złęknie. *Śmiały.*
14. Ani mi to w głowie nie powstało. *Nie myślę o tem.*
15. Ani mnie to grzeje, ani ziębi. *Jest mi obojętne.*
16. Ani tego na lekarstwo niema. *Ani odrobiny.*
17. Ani na krzyż słomy nie przełoży. *Próżniak.*
18. Ani na słoną wodę nie zarobi. *Lichy robotnik.*
19. Ani on mi swat, ani brat. *Nie krewny.*
20. Ani pary z gęby nie puści. *Umie milczeć.*
21. Ani palca na niego nie zakrzywił. *Nic mu nie zrobił.*

22. Ani pies ogonem nie ruszy, a robota będzie zrobiona.
Wnet, prędko.
23. Ani prośbą, ani groźbą nic nie wskórasz. *Nie dba na nic.*
24. Ani ręką, ani nogą nie ruszy. *O bardzo pijanym.*
25. Ani się umył do niego. *Nie może mu dorównać.*
26. Ani się pies o to nie spytał. *Mówi ten, co chciał co sprzedać, a nikt nie chciał kupić.*
27. Ani słychu, ani dychu o nim. *Nic nie wiadomo.*
28. Ani to zaszkodzi, ani pomoże. *Jest obojętne.*
29. Ani umrzeć, ani ożyć. *O obłożnie chorym.*
30. Apelacja do Pana Boga. *Gdy ludzie nic nie pomogą.*
31. Austryjackie gadanie. *Głupie, do niczego.*
32. Aż mu w pięty poszło. *Gdy kogo ostro skarcono.*
33. Aż się flaki we mnie przewracają (z oburzenia). *Gdy kto musi słuchać bredni.*
34. Aż uszy puchną słuchać. *Gdy kto łże, bluźni lub głupstwa gada.*
35. Ani widu, ani słychu. *Nie widać, ani nie słyszeć nikogo.*

B.

1. Baba jak stodoła. *Tęga, silna.*
2. Babka mu się przypomniła. *Gdy kto płacze o byle co.*
3. Bać się kogo, jak ognia. *Bardzo.*
4. Baj baj! siedzi gęś na jaju. *Gdy kto byle co plecie.*
5. Bardzoś mądry, nie uchowasz się. *O zbyt mądrym dziecku mówią: „nie będzie się chowało“ (nie będzie długo żyło).*
6. Bazgrze, jak kura. *O piszącym brzydko.*
7. Bądźcie zdrowcie! co nie macie, to se kupcie. *Żartobliwe pożegnanie. Ludowe.*
8. Bądź zdrow marny świecie. *Żartobliwe.*
9. Bezpieczny, jak u Pana Boga za piecem. *Zupełnie bezpieczny.*
10. Bez pieniędzy ani rusz. *Nic nie zrobisz.*
11. Będzie kij w robocie. *Dostaniesz kijem.*
12. Będzie — piorunem za pięć godzin. *Żartobliwe.*

13. Będziesz się miał z pyszna. Groźba.
14. Będziesz inaczej śpiewał. *Zmienisz twe zdanie.*
15. Będziesz to wtedy widział, jak twoje ucho. *Nigdy.*
16. Będzie z niego ksiądz, jak z djabła kościelny. *Zły, kiepski.*
17. Bić się z myślami. *Myśleć o czymś dużo.*
18. Bieda aż strach, aż piszczy. *Wielka bieda.*
19. Bieda, że i siekierą niema co uciąć. *Wielka bieda.*
20. Biega, jak kot w marcu, jak warjat. *Prędko.*
21. Bierze się, jak pies do jeża, jak żyd do słoniny. *Niechętnie.*
22. Bij go, bo to Niemiec! *Żartobliwe.*
23. Biorę cię za słowo. *Dotrzymaj, coś przyrzekł.*
24. Błogosławiony między niewiastami. *Żartobliwe. Używa się, gdy jeden mężczyzna wśród większej ilości kobiet się znajduje.*
25. Błyszczysz nieobecnością. *Żartobliwe. Znaczą: niema go.*
26. Bodaj cię Pan Jezus kochał! *Żartobliwe.*
27. Bodaj cię gęś kopła zadnią nogą. *Żartobliwe.*
28. Bodaj cię kaczki zdeptały! *Żartobliwe.*
29. Bodaj cię pierwsza kula nie minęła! *Przekleństwo.*
30. Bodaj ci nóżka spuchła. *Żartobliwe.*
31. Bodajesz skapał, zmarniał, z piekła nie wyrzwał! *Przekleństwo.*
32. Bodaj się tacy ludzie na kamieniu rodzili! *Mówi się o bardzo dobrym człowieku.*
33. Bodaj to kaduk porwał, djabli wzięli! *Przekleństwo.*
34. Bogaty, jak Krezus, jak Rotszyld. *Bardzo bogaty.*
35. Bogu ducha winien. *Zupełnie niewinny.*
36. Bóg od niego miarę zgubił. *O człowieku wysokiego wzrostu.*
37. Bóg świadek (że prawdę mówię). *Przysięga.*
38. Bóg zapłać! daj jeszcze. *Gdy kto dostał trochę, a chce jeszcze więcej.*
39. Boginki go odmieniły! *Gdy się kto bardzo zmieni — na gorsze. Dawniej lud wierzył, że boginki swe brzydkie i*

złe dzieci podrzucały ludziom, a ludzkie ładne porywały.
Stąd przysłowie.

40. Boże z wysokości! przykryj te kości. *Żartobliwe.*
41. Boi się, jak djabeł święconej wody, jak pies kija, jak wilk bębna, jak żyd chrztu. *Bardzo się boi.*
42. Boi się, żeby mu rozum nie wywietrzył. *O takim, który nie lubi odkrywać głowy.*
43. Boi się, żeby go niebo nie przywaliło. *Niema się czego bać.*
44. Bierze to za dobrą monetę. *Łatwo wierzy.*
45. Brać kogo na fundusz. *Drwić z niego.*
46. Brać sobie co do serca. *Martwić się.*
47. Brać co na rozum. *Zastanawiać się. Ruskie: bery Petre na rozum.*
48. Bractwo wzajemnej adoracji. *Gay sobie ludzie nawzajem kadzą.*
49. Brak mu piątej klepki. *Warjat.*
50. Brat brata rodzi. *Mówi góral, gdy tyle namłóci, ile wysiał.*
51. Brzydki, jak siedem grzechów śniertelnych. *Bardzo brzydki.*
52. Brzydzi się, jak żyd cebulą. *Nie brzydzi się. Żartobliwe.*
53. Buduje zamki na lodzie. *Marzyciel.*
54. Być między młotem a kowadłem. *W krytycznem położeniu.*
55. Być na cudzej łasce. *Zależać od kogo.*
56. Być przy wielkim ołtarzu. *Blisko mających władzę.*
57. Być w siódmym niebie. *Czuć się bardzo szczęśliwym.*
58. Być z kim na bakier. *W złych stosunkach.*
59. Był na wozie i pod wozem. *Doświadczył wiele.*
60. Był pod dobrą datą. *Miał w głowie, napił się.*
61. Był w Pacanowie, gdzie kozy kuja. *Żartobliwe.*
62. Było tego po uszy. *Dużo, obficie.*

C.

1. Całą gębą pan. *Wielki, możny.*
2. Całuje, jak Judasz Pana Jezusa. *Obludnie.*
3. Całuj mnie w gębę, jak w piecu głową będę. *Gminne.*

4. Całuj psa w nos, jak go znos (znasz). *Gminne.*
5. Chce szybki z okna, gwiazdy z nieba. *Rzeczy niepodobnych.*
6. Chciałby mu kołki na głowie ciosać. *Ma go za nic.*
7. Chciałby się pod ziemię schować. *Ze wstydu.*
8. Chciwy na grosz, jak djabeł na duszę. *Bardzo chciwy.*
9. Chlustał, chlustał, aż ustał. *O rozpustnym.*
10. Chleb go w zęby kole. *Wybredny, smakosz.*
11. Chłop jak dąb, jak smok, jak lew. *Silny.*
12. Chłop, jak u ludzi baba. *Żartobliwe. Lichy.*
13. Chodzi jak bez głowy, jak mruk, jak struty. *O bardzo zmartwionym.*
14. Chodzi, jak cielę za krową. *Wszędzie.*
15. Chodzi, jak kot koło gorącej kaszy. *Ostrożnie.*
16. Chodzi obuto, a boso go znać. *Ma dziurawe obuwie.*
17. Chodzi po katolicku. *Prędko.*
18. Chodzi spać (wstaje) z kurami. *Wczas.*
19. Chodzi w samorodnych trzewikach. *Boso.*
20. Choruje na pana. *Dumny, próżniak.*
21. Chować co od wielkiego święta. *Szanować.*
22. Chudy jak chart, jak deska, jak tyka. *Bardzo chudy.*
23. Chwali się, jak żyd dziećmi. *Niema z czego.*
24. Chybaby Pana Boga na niebie nie było. *Gdyby się to stało.*
25. Ciapu kapusta, ciapu groch. *O niezdarnym.*
26. Ciągnąć kogo za język. *Wypytywać.*
27. Cicho, jakby makiem siał. *Bardzo cicho.*
28. Ciemno, jak w grobie. *Bardzo ciemno.*
29. Ciemno, choć oczy wykół, choć w pysk daj. *Bardzo ciemno.*
30. Cienia się swego boi. *Tchórz.*
31. Ciepłą ręką komu co dać. *Za życia.*
32. Ciepłe piwko z niego. *Zbyt łagodny, bez energii.*
33. Cieszy się, jakby go na sto koni wsadził. *Bardzo.*
34. Cieszy się, jak nagi w pokrzywach. *Żartobliwe.*
35. Co innego gada, co innego myśli. *Obludny.*
36. Co z tym fantem zrobić? *Jak postąpić?*

37. Cóżby sroki robiły, jakby nie krzyczały? O *plotkarzach*.
38. Cudze kąty wycierać. *Poniewierać się*.
39. Cygany ci się przyśnią. *Gdy kto idzie spać głodny*.
40. Czarny jak cygan, jak murzyn, jak kominiarz. *Bardzo czarny*.
41. Czatuje, jak kot na mysz, jak djabeł na dobrą duszę. *Chytrze, chciwie*.
42. Czekaamy jedną ręką. *Ludowe. Tak mówią, gdy kto przybywa do jadła, a zastaje drugich już jedzących*.
43. Czeka tego jak zbawienia, jak zmiłowania Boskiego, jak żydzi Mesjasza. *Z upragnieniem*.
44. Czeka na to, jak na lato. *Niecierpliwie*.
45. Czekać na co do sądneho dnia. *Gdy się nie można doczekać*.
46. Czerwony jak ćwik, jak burak, jak krew. *Bardzo*.
47. Człowiek bez żółci. *Bardzo dobry, cierpliwy*.
48. Człowiek od siedmiu boleści. *Lichy*.
49. Człowiek dziwnego nabożeństwa. *Dziwak*.
50. Człowiek starej daty. *Cnotliwy, uczciwy*.
51. Czy ja z tobą świnię pasł? *Nie równaj się ze mną*.
52. Czy kpisz, czy o drogę pytasz? *Gdy kto stawia wygórowane żądania*.
53. Czy masz ogon, że drzwi nie zamykasz? *Ludowe*.
54. Czysty, jak żydowskie pomyje. *Żartobliwe. Brudny*.

D.

1. Dać komu łupnia. *Wybić*.
2. Dam ci opał w lecie, a światło w dzień. *Opalu w lecie, ani światła w dzień nie trzeba*.
3. Dać się komu we znaki. *Dokuczyć*.
4. Dać za wygraną. *Ustąpić*.
5. Daje jajo, żeby dostał wołu. *Gdy kto daje mało, a chce za to dużo*.
6. Daje, co mu od brody odpadło. *Byle co*.
7. Daje się za nos wodzić. *Rządzić sobą*.

8. Daj go katu! bierz go kat! pal go kat! *Terminy z procedury karnej średnich wieków.*
9. Dałby się za niego porąbać (zabić). *Kocha go bardzo.*
10. Dałby dla niego krwi z pod serca. *Kocha go bardzo.*
11. Dać komu dach nad głową. *Mieszkanie.*
12. Dałże sobie chleba! *Narobił sobie kłopotu.*
13. Dał mu twardy orzech do zgryzienia. *Rzecz trudną.*
14. Dam konia z rzędem. *Dam dużo. Koń z rzędem znaczy: z siodłem i innemi potrzebnemi sprzętami.*
15. Dbam o to, jak o łośński śnieg. *Nie dbam.*
16. Dbam o to, jak pies o piątą nogę (gdy ma cztery zdrowe). *Nie dbam.*
17. Dłutko zjadł, a świdrem patrzy. *Ludowe. O zyzowatym.*
18. Dni jego są policzone. *Wnet umrze.*
19. Dobry, jak anioł. *Bardzo dobry.*
20. Dobry, ale lepszych wieszają. *Bardzo zły.*
21. Dobry jak śpi, to nie je; jak siedzi, to nie leży. *Żartobliwe.*
22. Dobrzeby go było posłać po śmierć. *O bardzo powolnym.*
23. Dobrze mu, jak w niebie. *Bardzo dobrze.*
24. Dogadza mu, jak Jaś Kaśce. *Bardzo dogadza.*
25. Dojechać komu końca, zrobić koniec. *Zgubić.*
26. Dogryźć komu do żywego. *Dokuczyć.*
27. Dojna to krówka. *O dobrej posadzie lub hojnym człowieku.*
28. Doi kozę. *Żartobliwe. Siedzi w areszcie.*
29. Dolki pod nim kopie. *Stara się mu podstępnie szkodzić.*
30. Do rany go można przyłożyć. *Bardzo dobry człowiek.*
31. Do roboty chory, ale do miski — to chłop. *O leniuchu.*
32. Do samej śmierci będzie żył. *Żartobliwe.*
33. Dostaniesz, aż ci się babka przysnije. *Groźba.*
34. Dostaniesz tak, że ruski miesiąc popamiętasz. *Porządnie, mocno.*
35. Dobry to człowiek, ale skóra gałgan. *Żartobliwe.*
36. Dostał kosza, harbuza. *Odmowną odpowiedź od rodziców panny.*
37. Dostał się, jak Piłat w Credo. *Niepotrzebny tam.*

38. Dostał nosa. *Otrzymał naganę.*
39. Dotrzymać komu placu. *Nie dać się pokonać.*
40. Droga na końcu języka. *Można się o nią dopytać.*
41. Drugi raz nie będę taki głupi. *Nie dam się oszukać.*
42. Drzeć z kim koty. *Być w niezgodzie.*
43. Drzwi się u niego nie zamykają. *Ma ciągle gości.*
44. Dużo krzyżyków na barkach dżwiga. *Stary.*
45. Dużo wody w rzece upłynie. *Nim się to stanie.*
46. Dwa grzyby w barszcz. *Za wiele, nie potrzeba.*
47. Dwie dziurki w nosie i skończyło się. *Żartobliwie.*
48. Djabli go przynieśli. *Niepotrzebny.*
49. Djabli mnie biorą. *Jestem bardzo rozgniewany.*
50. Djabli się żenią. *Gdy straszna burza i wichor.*
51. Djabłuby duszę sprzedał. *Łakomy bardzo.*
52. Dziury w niebie nie będzie (jak zginiiesz). *Obejdzie się bez ciebie.*
53. Dusza mu poszła w pięty. *Stchórzył.*

G.

1. Gada, jak ksiądz na ambonie, jak z książki. *Wyraźnie.*
2. Gada, jak najęty, jak papuga. *Plecie byle co.*
3. Gada nie do rzeczy. *Głupio.*
4. Garbowali na psie skórę, aże w niej zrobili dziurę. *Żart.*
5. Gdyby było wszystko jedno, toby było g... miodem. *Gminne.* Tak powiadają temu, kto często mówi: „to wszystko jedno“.
6. Gdzie go nie posiejesz, tam wyrośnie. *O wściubskim.*
7. Gęba mu się nie zamyka. *Gaduła.*
8. Gęby otworzyć nie umie. *Głupi.*
9. Gęsie wino. *Tak żartobliwie nazywają wodę.*
10. Głodny jak wilk, jak pies. *Bardzo głodny.*
11. Głodny, jak młynarska kura. *Nieglodny.*
12. Głową bić o ścianę. *Rozpaczać.*
13. Głowę komu suszyć. *Nudzić go.*
14. Głowę ma tępą, zakutą. *Głupi.*

15. Głowę sobie łamać. *Kłopotać się o co.*
16. Głowę stracił. *Nie wie, co począć.*
17. Głowy mi za to nie zetną. *To nie zbrodnia główna.*
18. Głupi jak but, jak osieł, jak stołowe nogi. *Bardzo głupi.*
19. Głupstwo rozum zjadło. *Gdy kto lada co gada.*
20. Goły jak turecki święty. *Nic niema.*
21. Gorąco kąpały. *Porywczy, raptus.*
22. Gorąco jak w piekle, jak w łaźni, jak w piecu. *Bardzo gorąco.*
23. Góry na kogo walić. *Potępiać, ganić bardzo.*
24. Gorzej jest, niż źle. *Bardzo źle.*
25. Gospodarzy, jak świnia w ogrodzie. *Niszczy wszystko.*
26. Gościem jest we własnym domu. *Często wyjeżdża.*
27. Gotów za niego w piekło (ogień) skoczyć. *Kocha go bardzo.*
28. Grać w otwarte karty. *Nie ukrywać swych zamiarów.*
29. Grosz u niego miejsca nie zagrzeje. *O zbyt rozrzutnym lub hojnym.*

H.

1. Hajduckie sumienie. *Złe, łotrowskie.*
2. Haruje, jak wół. *Pracuje ciężko.*
3. Herezji nie wymyśli. *O głupim.*
4. Heród-baba. *Tak zowiemy tęgą, a złą kobietę.*

I.

1. Idąc przez las, wisiała torba na dębie. *Gdy kto plecie bez sensu.*
2. I do wypitki i do wybitki. *Umie pić i bić. Tęgi.*
3. I do tańca i do różańca. *Do zabawy i modlitwy. Zdatny do wszystkiego.*
4. Idą gęsiego. *Jeden za drugim.*
5. Idź, gdzie cię oczy poniosą, na złamanie karku. *Precz.*
6. Idź z Panem Bogiem! *Idź precz!*
7. Idzie, jak na ścięcie, jak na stracenie. *Bardzo smutny.*
8. Idzie mu, jak po maśle, jak z płatka. *Dobrze.*

9. Idzie mu, jak z kamienia. *Ciężko.*
10. Idzie mu na to ślinka. *Ma chęć do tego.*
11. Idzie z nim ręka w rękę. *Zgodnie.*
12. I groszabym za to nie dał. *To nic nie warte.*
13. I grosza niema przy duszy. *Bardzo biedny.*
14. I jagodaby się z nim podzielił. *Bardzo go kocha.*
15. I kamieńby się poruszył. *Na widok takiego nieszczęścia.*
16. Ile kropli, tyle lat zdrowia! *Toast.*
17. Indyk myślał i zdechł. *Żartobliwe.*
18. I piesby tak nie żył. *Nędznie jak ...*
19. I ślepyby to zobaczył. *Tak wyraźne.*
20. I „święty Boże“ nie pomoże. *Nic nie pomoże.*
21. I trzech zliczyć nie umie. *Głupi.*
22. I wierzę i nie wierzę. *Trudno w to uwierzyć.*
23. I z jajkaby ułał. *O łakomym.*
24. I w niebie mu lepiej nie będzie. *Bardzo mu dobrze.*

J.

1. Ja do zgody, jak ryba do wody. *Skory.*
2. Jajo (kurczę) chce być mądrzejsze niż kura. *Gdy dzieci nie chcą słuchać starszych.*
3. Ja głupi na to. *Nie rozumiem tego.*
4. Ja i ty, dwa braty; ty i on, psi ogon. *Żartobliwe.*
5. Jakby go zimną wodą oblał. *Opamiętał się.*
6. Jakby go co urzekło. *Zgłupiał.*
7. Jakbyś do ściany gadał. *Nie chce słuchać.*
8. Jakby mi kto prawą rękę odjął. *Gdy kto straci najlepszą pomoc.*
9. Jakby mi nóż w serce wbił. *Takiej doznałem boleści.*
10. Jakby mu kamień z piersi zdjął. *Gdy kto dozna ulgi.*
11. Jakby kamień do wody rzucił. *Przepadło.*
12. Jakby się na nowo na świat narodził. *Tak zadowolony, zdrów.*
13. Jakby z nieba spadł. *O niespodzianym ratunku.*
14. Jak ci się śpieszy, to sobie usiądź. *Żartobliwe.*
15. Jakiś długi, takiś głupi. *Żartobliwe.*

16. Jak mi Bóg miły! jak mi Boga przy śmierci trzeba, jak Boga kocham, jak Bóg na niebie. *Tak to prawda.*
17. Jak Bochnię kocham (a Wieliczki nie opuszczam). *Żart.*
18. Jak prawda, to świadka nie trzeba. *Tak odpowiadają temu, kto często pyta: prawda?*
19. Jak mu się nie pogorszy, to trudno będzie umrzeć. *Żartobliwe o niebardzo chorym.*
20. Jak się macie? Do góry głową, na dół nogami. *Żartobliwe.*
21. Jak w błoto wrzucił. *Zmarnował.*
22. Jak z rękawa wytrząsnął. *Prędko się sprawił.*
23. Ja nie dzisiejszy. *Nie jestem dzieckiem.*
24. Ja się na to nie piszę. *Nie przystaję.*
25. Ja też na to kazanie dzwonił. *Nawoływałem, pomagałem do tego.*
26. Ja też nie od macochy. *Nie dam się poniewierać.*
27. Jak długi i szeroki, kiep na wszystkie boki. *Głupi.*
28. Ja sroce z pod ogona nie wypadłem. *Mam porządných rodziców.*
29. Jeden głupi, a drugi nie mądry. *Żartobliwe. Jednacy.*
30. Jeden wart 18, a drugi 20 bez dwóch. *Oba jednacy.*
31. Jeden zły i drugi niedobry. *Obaj jednacy.*
32. Jedną nogą jest w grobie. *Cieężko chory.*
33. Jednem uchem wpuści, drugim wypuści. *Nie zapamięta.*
34. Jednemu radu być. *Ludowe. Jedno z dwojga wybrać.*
35. Jedno drugiego się nie trzyma. *Gdy kto plecie bez związku.*
36. Jedzie, jak (ze smołą) po smole. *Powoli.*
37. Jedzie rzemiennym dyszlem. *Wstępuje po drodze do znajomych.*
38. Jedzie z pieca na łeb. *Gwałtownie.*
39. Jego mieszek chory na suchoty. *Pusty.*
40. Jeno na nim skóra i kości. *O bardzo chudym.*
41. Jest łąka i mąka, i ryby i grzyby. *Jest siano, zboże, woda, las. O dobrym majątku.*
42. Jest tego do Pana Boga. *Dosyć dużo.*
43. Jest tego jak mrowia, jak piasku. *Bardzo dużo.*

44. Jest w różowym humorze. *W dobrym.*
45. Jest mu z tem do twarzy. *Ładnie mu z tem.*
46. Jest go na czem patrzeć. *Ma grunt, własność.*
47. Język go świerzbi. *Nie może zamilczeć.*
48. Jeszcze ja za ciebie pacierz zmówię. *Prędszej umrzesz, niż ja.*
49. Jeszcze ma mleko (matczyne) pod nosem. *Bardzo młody.*
50. Jeszcze prochu nie wachał. *Nie był w ogniu, bitwie.*
51. Jeszcześ gatki gubił, a ja już był chłop. *Ludowe. Ja starszy od ciebie.*
52. Jeszcze nie wszystkie rozumy pojadł. *Nie jesteś najmądrzejszy.*
53. Już cienko przędzie, cienko śpiewa, ostatkiem goni. *Żle z nim.*
54. Już jestem w domu. *Wiem, co to znaczy.*
55. Już klamka zapadła. *Stało się.*
56. Już jest na Boskim sądzie. *Umarł.*

K.

1. Kamieniem siedzi w domu. *Nie wychodzi nigdzie.*
2. Kamień na kamieniu nie pozostał. *Zburzono wszystko do fundamentów.*
3. Kamień mi spadł z serca. *Ulżyło mi się.*
4. Kątem mieszkać u kogo. *Mieć kąt, mieszkać komornem.*
5. Kąty kim wycierać. *Używać go do różnych robót.*
6. Kiedyś zjadł, to bądź rad. *Żartobliwe.*
7. Kiszki mu marsza grają. *O bardzo głodnym.*
8. Klnie, aż trawa schnie (klnie na czem świat stoi) *Bardzo przeklina.*
9. Klnę się na ciało i duszę (lub: na wszystkie świętości). *Że to prawda.*
10. Kłaść komu jak łopatą do głowy. *Tłumaczyć.*
11. Kłamać, aż się za nim kurzy, aż uszy bołą słuchać. *Bardzo kłamać.*
12. Kłamać jak z nut, kłamać w żywe oczy. *Bezczelnie.*
13. Kłaść głowę pod ewangelją. *Leczyć się będąc zdrowym.*

U Rusinów, gdy głowa boli, kładą na nią ewangelję św. Jana.

14. Kocha go, jak pies kota, jak psy dziada. *Nie cierpi.*
15. Kochają się, jak dzieci jednej matki. *Bardzo.*
16. Kogo biją? — Żyda biją, niech zabiją tę bestyją. *Ludowe.*
17. Kokoszka zniosła jajo i gdacze. *Gdy ktoś niewielkiej rzeczy dokazał i rozpowiada o niej.*
18. Koń Pana Jezusa. *Żartobliwe. Znaczy — osieł.*
19. Koniec Ende, więcej pisać nie będę. *Żartobliwe.*
20. Kontent, że go Pan Bóg stworzył. *O głupim.*
21. Kołysała baba dziada od poranku do obiada. *Żartobliwe.*
22. Kopyta wyciągnął. *Gminne. Tyle co: umarł.*
23. Korona ci z głowy nie spadnie (bo jej nie masz). *Choć to zrobisz.*
24. Koronny pijak. *Wielki, znany w kraju (Koronie).*
25. Kości komu porachować. *Obić porządnie.*
26. Kot się myje, będzie deszcz. *Ludowe.*
27. Kradnie, jak kruk. *Chciwie.*
28. Krewny po Adamie. *Daleki krewny, bo po Adamie wszyscyśmy krewni.*
29. Kręci bat na własną skórę. *Robi to, co mu szkodę przyniesie.*
30. Kręci, jak szewc kopytem. *Wykręt, przewrotny.*
31. Kręci się, jak chorągiewka na dachu. *Niestaty.*
32. Kruszyć za kim kopje. *Bronić go.*
33. Krwi komu napsuć. *Nagniewać go.*
34. Krwibym mu z palca utoczył. *Tak go kocham.*
35. Krzyki, jak w żydowskiej szkole. *Wielki hałas.*
36. Krzyżyk na drogę! *Życzę ci szczęśliwej drogi.*
37. Książdz za ciebie robi. *Ludowe. Gdy komu nie chce się czegoś zrobić.*
38. Ktoby go nie znał, toby go kupił. *Mówi się o złym, który umie udawać dobrego.*
39. Kto ci to powiedział, niech ci pieniądze zwróci. *Ludowe. Znaczy: w błąd cię wprowadził i jeżeliś mu za to zapłacił, powinien ci zwrócić pieniądze.*

40. Kuba Kubie w nosie dłubie. *Gminne. Żartobliwe.*
41. Kuchta do patyny. *Gdy się kto wtrąca w nieswoje rzeczy.*
42. Kukułka go przy pieniądzach okukała. *Ludowe. Ma pieniądze.* Lud wierzy, że gdy kto ma przy sobie pieniądze, gdy pierwszy raz usłyszy kukułkę na wiosnę, to je zawsze będzie miał.
43. Kupił bez pieniędzy. *Żartobliwe. Znaczy: ukradł.*
44. Kupił za bezcen, za pół ceny. *Tanio.*
45. Kuty na wszystkie cztery nogi. *Przebiegły.*
46. Kwaśny, jak ocet siedmiu złodziei. *Bardzo kwaśny.*
47. Kwita z byka za indyka. *Gdy kto zrobi kiepski interes lub zamianę.*
48. Koch Kochową kocha, ale Kochowa Kocha nie kocha. *Żartobliwe o niezgodnem małżeństwie.*
49. Książę, co psy wiąże; hrabia, co psy obrabia. *Żartobliwe.*

L.

1. Labuj duszo! piekło gore. *Labuj = używaj. Ironiczne upomnienie.* Znaczy: nie hulaj, bój się piekła.
2. Leci na łeb, na szyję, na złamanie karku, jak szewc z butami na jarmark. *Prędko.*
3. Ledwo mi serce nie wyskoczy. *Z radości.*
4. Ledwom ze skóry nie wyskoczył. *Tak się przestraszyłem.*
5. Ledwo się nie spalił ze wstydu. *Bardzo się zawstydył.*
6. Leje jak z cebra, jak z beczki. *Bardzo leje.*
7. Lęka się go, jak złego ducha. *Bardzo.*
8. Lecą, jak muchy do miodu. *Chciwie.*

Ł.

1. Łachy pod pachy i fora ze dwora! *Wynoś się.*
2. Łacińska kuchnia. *Apteka, bo nazwy leków są łacińskie.*
3. Ładna! warta grzechu. *Żartobliwe o przystojnej kobiecie.*
4. Ładny! mógłby nim dzieci straszyć. *Żartobliwe. Znaczy: brzydki.*
5. Ładnie, jak w świńskim chlewku. *Brzydko.*
6. Łagodny, jak baranek. *Bardzo łagodny.*

7. Łata będę (albo: ogania się biedzie), jak może.
8. Łatwo to gadać. *To znaczy: nie tak łatwo zrobić, jak się mówi.*
9. Łotr z pod ciemnej gwiazdy. *Wielki.*
10. Łzy krokodyla. *Fałszywe. Mówią, że krokodyl jedząc człowieka łzy leje.*
11. Łże jak kalendarz, jak pies, jak najęty. *Bardzo.*

M.

1. Ma babę z piekła rodem. *Wielką złośnicę.*
2. Ma być kwaśne, niech będzie ocet. *Wszystko jedno.*
3. Ma chlebne suchoty. *Ludowe. Mówi się żartobliwie o człowieku dość otyłym.*
4. Ma coś na sumieniu. *Jest niespokojny.*
5. Maciek pisać umie, ale czytać nie. *Ludowe.*
6. Ma czarno na białem. *Na piśmie.*
7. Ma długie ręce (smotę w rękach). *Lubi kraść.*
8. Ma długi język (dużą gębę). *Lubi obmawiać.*
9. Ma dobry nos (węch). *Ostrożny.*
10. Ma dobre plecy. *Ma protekcję.*
11. Ma dobry spust. *Potrafi wiele wypić.*
12. Ma duszę na ramieniu (w pięcie). *Tchórz.*
13. Ma duszę rogatą. *Twardy, uparty.*
14. Ma głowę na karku (nie od parady). *Przytomny.*
15. Ma inkluzę. *Inkluz, to jakiś cudowny pieniądz, który wydany znów do właściciela wraca.*
16. Ma kota (Geldkatze). *Bogaty.*
17. Mamo! kura na mnie patrzy. *Mówi się, żartując z rozpieszczanego dziecka.*
18. Ma łeb jak kolano. *O łysym.*
19. Ma miedziane (wytarte) czoło. *Niema wstydu.*
20. Ma mleko pod nosem. *O bezwąsy młodziuku.*
21. Mam cię w kieszeni. *Jesteś mym dłużnikiem.*
22. Mam z tobą na piwo. *Nie daruję ci.*
23. Ma muchy w nosie. *O kapryśnym.*
24. Ma olej w głowie. *Jest mądry.*

25. Ma palce ciekawe, bo mu z butów wyglądają. *Żartobliwie o mającym dziurawe obuwie.*
26. Ma pieniędzy, jak lodu, jak plewy. *Dużo.*
27. Ma język pieprzny (ostry jak brzytwa). *Złośliwy.*
28. Ma Pietra. *Tchórz, boi się. Napędzić Pietra = nastraszyć.*
29. Ma płacz na zawołanie. *Gdy płacze, kiedy chce.*
30. Ma pustki (suchoty, płótno) w kieszeni. *Goły.*
31. Ma pstro (wróble) w głowie. *Lekkomyślny.*
32. Ma strusi żołądek. *Strawny, zdrowy.*
33. Ma się, jak groch przy drodze. *Kiepsko.*
34. Ma węża (jeża) w kieszeni. *O skąpym, bo ten nie lubi do niej sięgać.*
35. Ma więcej długów, jak włosów na głowie. *Bardzo dużo.*
36. Ma wilczy apetyt. *Dobry, je chciwie.*
37. Ma złote serce. *Bardzo dobry człowiek.*
38. Ma żelazne zdrowie. *Bardzo zdrowy.*
39. Ma źle (kiepsko) w głowie. *Niespełna rozumu.*
40. Mazur z pod ciemnej gwiazdy. *Twardy, zabity.*
41. Masz rację! Każ dać piwa. *Żartobliwie.*
42. Masz recht, a świnia drugi (bo rechce). *Gminne.*
43. Masz wóz i przewóz. *Możesz wybierać.*
44. Mądry, jak Maćków kot (co świecę zjadł i w ciemnościach siedział). *Żartobliwie.*
45. Mądry, jak Salomon (jak Salomonowe portki). *Bardzo mądry.*
46. Mieć kogo na sumieniu. *Gdy się przeciw niemu zawiniło.*
47. Mieć z kim krzyż Pański. *Utrapienie.*
48. Mieć z kim sto pociech. *Gdy głupi lub dowcipny.*
49. Miejsca sobie znaleźć nie może. *Niespokojny.*
50. Mieć kogo za hetkę-pętelkę. *Za nic.*
51. Miele językiem, jak najęty. *Dużo gada.*
52. Między cielętami się wychował. *Nieokrzesany.*
53. Milczy, jak ryba. *Nic nie mówi.*
54. Miodowy miesiąc. *Pierwszy po ślubie.*
55. Młode piwko musi wyszumieć. *Mawiają starsi, by uniewinnić figle młodszych.*

56. Mocny jak Samson, jak lew. *Bardzo mocny.*
57. Mógłbym cię w kieszeń schować. *Bogatszym od ciebie.*
58. Mógłby na nim rzepy nasiać. *Taki brudny.*
59. Moja babka i twoja babka były rodzone babki. *Żartobliwie o dalekiem pokrewieństwie.*
60. Moja babka twojej babce podawała gruszki w czapce. *Żartobliwie.*
61. Moja gęba nie cholewa. *Dotrzymam, co mówię.*
62. Moja noga tam więcej nie stanie. *Nie pójdę tam.*
63. Mości dobrodzieju! dobre kluski na oleju. *Żartobliwie.*
64. Mówi, co mu ślina na język przyniesie. *Bez zastanowienia.*
65. Mówi, jak do ściany (na wiatr). *Naprawdę.*
66. Mówi mądrze o głupich rzeczach. *Żartobliwie.*
67. Mówi prosto z mostu. *Otwarcie.*
68. Morze jest szerokie i głębokie. *Odpowiada się takiemu, kto często używa słowa „może“.*
69. Można to na palcach policzyć. *Niewiele tego.*
70. Myślałby głupi, że to prawda. *To nieprawda.*
71. Myśli o niebieskich migdałach. *O marzycielu.*
72. Myszy z nikogo nie wynoszą. *Gminne. Tak uniewinnia się ten, kto przypadkiem wiatr puści.*

N.

1. Na chybił trafił co robić. *Na los szczęścia.*
2. Nadyma się, jak paw. *Pyszny.*
3. Najadł się biedy. *Użył biedy.*
4. Najadł się strachu. *Użył strachu.*
5. Na mój głupi rozum. *Tak myślę, takie moje zdanie.*
6. Najprzód Boskie, potem moje. *Ludowe.* Lud tak mówi, bo uważa Boga za właściciela, a siebie za szafarza własności ziemskiej.
7. Nakłąć komu do uszu. *Nagadać.*
8. Napędzić komu rozumu do głowy. *Nauczyć, ukarać.*
9. Na psa urok, na koty suchoty (niech padną). *Lud tak mówi, żeby urok od swego bydłęcia odwrócić.*
10. Na rękach kogo nosić. *Dogadzać mu.*

11. Na rozum komu powiedzieć. *Dobitnie.*
12. Na święty A dam. *To znaczy nigdy, bo świętego A niema.*
13. Nastąpić komu na honor. *Obrazić, ubliżyć.*
14. Natrzeć komu oszu. *Skarcić.*
15. Nauczę ja cię rozumu* (nauczę cię tańcować, po kościele gwizdać). *Groźba. Dam ja ci!*
16. Nauka w las nie poszła. *Nie była daremną.*
17. Nawarzyć komu piwa (kaszy). *Narobić kłopotu.*
18. Nawet nieprzyjacielowi tego nie życzę. *Nikommu.*
19. Nazywa rzeczy po imieniu. *Otwarcie.*
20. Na żydowskie „Trzy Króle“. *To znaczy nigdy, bo żydzi święta „Trzy Króle“ nie mają.*
21. Ni Bogu świeczki, ni djabłu ogarka. *Nic nikomu nie da.*
22. Niebabym ci przychylił. *Kocham cię bardzo.*
23. Nie bądź taki, daj tabaki. *Żartobliwe.*
24. Nie będzie z niego pociechy. *Nic nie będzie.*
25. Nie bój się nic, bo ja sam w strachu. *Żartobliwe.*
26. Nie bij, boś nie wychował. *Mówi się temu, kto obce dziecko chce bić.*
27. Nie w ciemię mię bito. *Nie głupim.*
28. Niech cię Bóg skarze na gładkiej drodze!
29. Niech cię kule biją: (albo: niech cię śnieg spali). *Żartobliwe.*
30. Niech cię dziadzi, kaci, diabli wezmą!
31. Niech cię o to głowa nie boli. *Nie troszcz się o to.*
32. Niech ci będzie na zdrowie. *Życzenie.*
33. Nie chciałbym być w jego skórze. *Gdy komu ciężka kara grozi.*
34. Niech mu będzie Wojtek! *Żartobliwe.*
35. Niech to będzie Bogu niewymowne. *Nie wymawiam tego Bogu, com dobrego zrobił.*
36. Niech to będzie bez urazy. *Gdy kto chce prawdę powiedzieć, a boi się urazić.*
37. Niech to zostanie między nami! *Nie powiem nikomu.*
38. Nie dam za to ani szeląga. *To nic nie warto.*

39. Nie da mi dobrego słowa. *Nie przemówi zyczliwie.*
40. Nie da sobie tego dwa razy powiedzieć. *Pojętny, posłuszny.*
41. Nie da się w kaszy zjeść (nie da sobie w kaszę napluć, po nosie grać). *Cięty, energiczny.*
42. Nie dla nieba, ale dla chleba. *Gdy kto co robi dla zysku.*
43. Nie dokażesz tego, choćbyś na głowie stanął. *W żaden sposób.*
44. Ni do zwady, ni do rady. *Człowiek do niczego.*
45. Nie frasuj się Kuba, znajdzie się zguba. *Żartobliwe.*
46. Nie grzeszy pięknoscią (urodą). *Nie bardzo piękny.*
47. Nie jadł darmo chleba (kaszy). *Skończył nauki dobrze.*
48. Nie jest mi to na rękę. *Nie podoba się.*
49. Nie ma ani na obwinięcie palca. *Ani szmatki, biedny.*
50. Nie ma Boga w sercu. *Zły, grzeszny.*
51. Nie ma co w gębę włożyć. *Bardzo biedny.*
52. Niema głupich! (pojechali do Częstochowy). *To znaczy: nie głupim, nie dam się oszukać.*
53. Nie mam do niego serca (nabożeństwa). *Nie podoba mi się.*
54. Nie mam czerwonej czapki (żeby cię przeprosić). — *Ludowe. Nie myślę cię przepraszać.*
55. Nie masz głosu. *Milcz, nie odzywaj się.*
56. Niema panny, chodź babo do tańca. *Żartobliwe.*
57. Niema za grosz (fenig) litości. *Nielitościwy.*
58. Nie obwija w bawełnę. *Śmiało mówi prawdę.*
59. Nie może mi się to w głowie pomieścić. *Nie mogę tego pojąć.*
60. Nie można tego w kieszeń schować (płazem puścić). *Nie można bez kary zostawić.*
61. Nie pachnie mu robota. *Jest leniwy.*
62. Nie pasłem z tobą świni. *Nie równaj się ze mną.*
63. Nie powiedział mu marnego słowa. *Nic nie rzekł.*
64. Nie pójdziemy o to do wójta. *Pogodzimy się bez skargi.*
65. Nie potrzeba apteki, jeno rydla, motyki. *Kto śmiertelnie chory.*

66. Nie pieprz Pietrze wieprza pieprzem, bo przepie-
przysz Pietrze wieprza pieprzem. *Żartobliwe.*
67. Nie przystępuj do niego bez kija. *Bardzo hardy, bitnik.*
68. Ni przyszył, ni przyłatał. *O lichej robocie.*
69. Nie weźmie, gdzie nic niema. *Żartobliwie o lubiącym
kraść.*
70. Nie skłamał i prawdy nie powiedział. *Wykręcił się.*
71. Nie śmierdzi grajcarem. *Biedny.*
72. Nie stanie skórka za wyprawę. *Nie opłaci się wydatek.*
73. Nie śpiewaj przy jedzeniu, bo głupią żonę dostaniesz.
Ludowe.
74. Nie taka szkoda, jak niewygoda. *Mówimy, gdy zginie
rzecz małej wartości, ale potrzebna.*
75. Nie tędy droga (nie tędy go wiedli). *Nie zwiedziesz mnie.*
76. Nie ujdzie ci to na sucho. *Nie daruję ci.*
77. Nie uświadczy ani jednego. *Niema nikogo.*
78. Nie uwierzę, aż zmierzę. *Mówi ostrożny.*
79. Nieużyty, (twardy), jak kamień. *Nielitościwy.*
80. Nie wart torby sieczki (funta kłaków, złamanego sze-
łaga). *Nic nie wart.*
81. Nie wart, żeby go święta ziemia nosiła. *Bardzo zły.*
82. Nie widzi dalej, jak na koniec nosa. *Krótkowidzący.*
83. Nie wie, gdzie oczy podziać. *Wstydzi się.*
84. Nie wie o Bożym świecie. *Gdy straci przytomność.*
85. Nie wiemy, kto z kraja (z brzegu). *Kto prędzej umrze.*
86. Niewinny, jak nowonarodzone dziecko. *Zupełnie nie-
winny.*
87. Nie wyleje za kołnierza. *Wypije, jak mu dadzą.*
88. Nie zagrzeje nigdzie miejsca. *Kto się często przenosi.*
89. Nie zamąci nikomu wody. *Spokojny.*
90. Nie zaśpi gruszek w popiele. *Pilny, czujny.*
91. Nie z cukruś, to się nie roztopisz. *Mówimy, gdy się kto
deszczu boi.*
92. Nie z jednego pieca chleb jadł. *Bywalec, doświadczony.*
93. Niktby za niego trzech groszy nie dał. *Niepozorny.*
94. Noga (żywa dusza) nie ujdzie. *Nikt nie ujdzie.*

95. Nogi drze, a buty na kiju nosi. *Żartobliwe o takim, kto idzie boso, a obuwie niesie na lasce.*
96. Nogiś mu powinien myć i brudy pić. *Powinieneś go nadzwyczaj szanować.*
97. Nos wszędzie wtyka. *O wściubskim.*
98. Nosi nos do góry (zadziera nosa). *Dumny.*
99. Nowej wiary (prochu) nie wymyśli. *Głupi.*
100. Nowe, ale ze starymi dziurami. *Znaczy tyle, co: stare, podarte.*
101. Nic się nie nauczyli i nic nie zapomnieli. *Mówi się o ludziach głupich.*

O.

1. Obchodzić się z kim, jak z jajem. *Delikatnie.*
2. Obejść się smakiem. *Nic ci nie dam.*
3. Obiecywać komu gruszki na wierzbie. *Nieprawdopodobne rzeczy.*
4. Obiło się o moje uszy. *Słyszałem.*
5. Obu na jednej gałęzi powiesić. *Obaj jednacy.*
6. Oczy komu otworzyć. *Wykazać prawdę.*
7. Od Adama zaczyna. *Od dalekiego początku.*
8. Oddać komu pięknem za nadobne. *Tak samo mu zrobić, jak on zrobił.*
9. Oddam ci na święte „Nigdy“. *Nie oddam, bo świętego „Nigdy“ niema.*
10. Oddam ci po świętym Janie. *Ale po którym? bo świętych Janów jest kilkunastu.*
11. Oddany mu (zaprzedany) z duszą i z ciałem. *Bardzo wierny.*
12. Odkładać na czarną godzinę. *Oszczędzać.*
13. Odkładać do sądnego dnia. *Z dnia na dzień.*
14. Oddać komu z nawiązką. *Z procentem.*
15. Odplacić komu tą samą monetą. *Złem za złe.*
16. Odsyłać od Annasza do Kajfasza. *Zwodzić.*
17. Od ust sobie odejmować. *Żałować sobie.*
18. Odwróciła się karta. *Gdy się komu zacznie niepowodzić.*

19. Ogolić kogo bez mydła. *Oszukać.*
20. Ona nie pierwsza i nie ostatnia. *Mówimy o dziewczynie, gdy upadła.*
21. Oniemiał, jakby wilka zobaczył. *Gdy kto ze strachu mowę straci.*
22. Onby mnie w łyżce wody utopił. *Nienawidzi mnie.*
23. On ma tam rozum, gdzie kura jajo. *Gminne. Znaczy: on głupi.*
24. On mi jest solą w oku. *Nie mogę nań patrzeć.*
25. On się boi, a złe broi. *O tchórze a złym.*
26. On się umie sprzedać (on się ceni). *Łapownik.*
27. On u niego oczko w głowie. *Faworyt, zaufany.*
28. On z nim za pan-brat. *Poufale.*
29. Oszuka w żywe oczy. *Chytry.*
30. O tem już wróble na dachu świergocą. *Wszyscy to wiedzą..*
31. O tem mi się ani śniło. *Nic o tem nie wiem.*
32. O mało ze skóry nie wyskoczył. *Tak się przeląkł.*
33. On mi jest prawą ręką. *Bardzo pomocnym.*

P.

1. Palcami kogo wytykać. *Potępiać, gdy źle zrobił.*
2. Palec na niego zakrzyw, to się gniewa. *Obrażliwy.*
3. Pan Bóg łaskaw na Mazury. *Pan Bóg dość dobrze nam daje.*
4. Pan z dziada pradziada. *Dawny, możny.*
5. Pana Jezusaby sprzedał. *Chciwy.*
6. Pan Jezus więcej cierpiał. *Ludowe. Temi słowy pociesza się prostaczek, gdy go duże cierpienie nawiedzi.*
7. Panu Bogu czas kradnie. *Próżniak.*
8. Papier jest cierpliwy. *Można na nim pisać, co się podoba.*
9. Patrzeć komu na palce. *Uważać, żeby czego nie ukradł.*
10. Patrzeć na co przez palce (szpary). *Pobłażliwie.*
11. Patrzmy na się, wypatrzmy ślepą Kasię. *Ludowe. Żartobliwe.*

12. Patrzy, gdzie się z komina kurzy. *Pieczeniarz.*
13. Patrzy, jak kozieł na wodę, jak sroka w kość, jak cielę na malowane wrota. *Bezmyślnie.*
14. Patrzy jak zbój, jak ten, co sto wsi spalił. *Groźnie.*
15. Patrzy jak w tęczę, jak w cudowny obraz. *Z uwielbieniem.*
16. Pcha się, jak przysiężny do piekła (jak góral na Kalwarji). *Żartobliwie.*
17. Piaskiem komu w oczy rzucać. *Starać się go oślepić, zwiść.*
18. Pieniacz, jakich mało. *Zacięty.*
19. Pilnować czego, jak oka w głowie. *Troskliwie.*
20. Piękny jak anioł, jak malowanie. *Bardzo piękny.*
21. Pisuj do mnie na Berdyczów. *To list do mnie nie dojdzie. Nie chcę cię znać.*
22. Plecie, aż uszy bolą (puchną). *Głupstwa.*
23. Plecie koszałki, opałki, banialuki, niestworzone rzeczy, plecie trzy po trzy, plecie jak stara baba w lecie, jak o żelaznym wilku, jak Piekarski na mękach. *Mówi głupstwa, bez sensu.*
24. Pod szczęśliwą gwiazdą się urodził. *Gdy się komu dobrze powodzi. Tak astrologowie uczyli.*
25. Pod nieszczęśliwą gwiazdą się urodził. *Gdy się komu nic nie wiedzie. Astrologja j. w.*
26. Podobny do niego, jak dwie krople wody. *Bardzo.*
27. Podobny, jak pięść do nosa. *Zupełnie niepodobny.*
28. Pójdę, gdzie mnie oczy poniosą. *Prosto w świat.*
29. Pokazać komu figę (dudka na kościele). *Zwodzić.*
30. Pójdź! pochodzaj! nie zawadzaj! *Ludowe. O takim, kto lubi kraść.*
31. Pójdź Kuba do wójta. *Chodź na sąd.*
32. Pójdiesz do Pana Boga na skargę. *Gdy kto na ziemi nie może znaleźć sprawiedliwości.*
33. Poleciał na skargę, wziął g... na wargę. *Gminne. O takim, kto lubi drugich o byle co skarżyć.*
34. Polegał na nim, jak na Zawiszy. *Zaufaj zupełnie.*

35. Polityka jak motyka. *Żartobliwe. Do niczego.*
36. Pół na pół, krakowskim targiem. *Za pół ceny.*
37. Pomału dziadkowie skaczcie, bo mało w torbeczkach macie. *Ludowe. Gdy kto zbyt sobie pozwala.*
38. Popamiętasz ruski miesiąc. *Długo.*
39. Po mieczu i po kądzieli. *Po ojcu i matce.*
40. Pomieszać co, jak groch z kapustą. *Bardzo.*
41. Poprawił się z pieca na łeb. *Stał się gorszym.*
42. Porastać w pierze. *Bogacić się.*
43. Porosiło, jak ksiądz kropidłem. *Gdy spadł mały deszczyk.*
44. Porwał się, jak mucha na słonia. *Gdy się słaby porywa na mocnego.*
45. Porwał się, jak burmistrz gdański na króla polskiego. *Staropolskie.*
46. Porwał się z motyką na słońce. *Gdy kto chce dokazać rzeczy niepodobnej.*
47. Porwał się jak lew, zginął jak mucha. *O zuchwałym, a słabym.*
48. Porządek, jak w dziadowskiej torbie. *Nieporządek.*
49. Porządny, jak żydowska ciotka (świnia). *Nieporządny.*
50. Pośpieszył się, jak jeź z drożdżami. *Żartobliwe o powolnych.*
51. Postawić kogo na nogi. *Dopomóc mu.*
52. Pości, gdy niema co jeść. *Żartobliwie o niełubiących pościć.*
53. Poszedł na łono Abrahama (na księżą oborę). *Umarł.*
54. Poszedł po rozum do głowy. *Zastanowił się.*
55. Poszedł tam, skąd się nie wraca. *Umarł.*
56. Poszedł z torbami. *Zeszedł na dziady.*
57. Poszło mu to po nosie. *Bardzo go dotknęło.*
58. Potrzebny, jak djabeł w Częstochowie, jak dziura w moście, jak piąte koło u wozu. *Niepotrzebny.*
59. Powiedz to temu, co palec ssie, ale nie mnie. *Ludowe. Gdy kto opowiada rzeczy nieprawdopodobne, mówią*

mu: „powiedz to temu, co palec ssie, to jest maluczkiemu dziecku, bo ja nie głupi uwierzyć“.

60. Powiedzieć co w cztery oczy. *Bez świadków.*
61. Powiedział słowo, jak kapelusz. *Mądre.*
62. Powinęła mu się noga. *Wpadł w biedę.*
63. Pożycza na wieczne nieoddanie. *Pożycza takiemu, który oddać nie może, lub nie chce.*
64. Pracowity, jak mrówka. *Bardzo pracowity.*
65. Pragnie tego, jak zbawienia, jak kania deszczu. *Bardzo pragnie.*
66. Powąchajcie panie kumie, jaka to kapusta u mnie. *Ludowe. Gdy kto żałuje gościowi i tylko go smakiem zbywa.*
67. Prawdę powie, jak się omyli. *O lubiącym kłamać.*
68. Prędszej mi ziemi na oczy nasypią. *Prędszej umrę, niż na to pozwolę.*
69. Prędszejbym się śmierci spodziewał. *Niż że się to stanie.*
70. Prędszej mi włosy na dłoni wyrosną (prędszej woda w górę popłynie). *Nim się to stanie.*
71. Prosili, nie chciał; kazali, musiał. *O nieposłusznym.*
72. Przebrała się miarka. *Za wiele tego.*
73. Przewróciłby się w grobie. *Z oburzenia.*
74. Przebiera, jak dziad w kijach. *Nie może wybrać.*
75. Przeczytać od deski do deski. *Od początku do końca. Dawniej na oprawę książek używano cienkich deseczek.*
76. Przejść nad czem do porządku dziennego. *Pominać.*
77. Przelewać z pustego w próżne. *Robić rzecz niepotrzebną.*
78. Przerobić kogo na swoje kopyto.
79. Przeszedł czyścowe męki. *Bardzo wielkie.*
80. Przetakiem wodę czerpać. *Robić rzecz daremną.*
81. Przewrócić wszystko do góry nogami. *Narobić nieładu.*
82. Przez kij kogo przesadzić (pogłaskać kijem, sprawić lanie, skroić kurtę). *Obić.*
83. Przyczepił się, jak wesz do kozucha (jak oset do psiego ogona). *O natrętnym.*
84. Przyczepił się do niego, jak pijawka. *Mocno.*

85. Przychodzi do kościoła świece gasić. *Na koniec nabożeństwa.*
86. Przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec. *Za jednym zawodem podwójnie zyskać, lub dwie rzeczy zrobić.*
87. Przyjdzie na psa mróz. *Przyjdzie czas zły.*
88. Przystawić komu stołka (uszyć buty). *Zaszkodzić.*
89. Przyszedł do gotowej miski. *Do gotowego.*
90. Przyszedł jak po ogień. *Wpadł na chwilę.*
91. Przyszło mu na koniec. *Przepadł, zginął.*
92. Przytrzeć komu rogów. *Upokorzyć go.*
93. Przywołać kogo do porządku. *Upomnieć.*
94. Psu oczy sprzedał. *Bezwstydny.*
95. Psy na kim wieszać. *Mówić o nim jak najgorzej.*
96. Pusto jakby wymiół (jak w stodole na przednowku). *Nic niema.*
97. Puścić kogo na zieloną paszę. *Pozbawić posady.*
98. Pytaj powrotu! *Ludowe. Gdy kogo gdzie posyłają, a chcą, żeby wnet wrócił, mówią mu: „pytaj powrotu“, to znaczy: wracaj wnet!*
99. Puścić ostatnią parę (dech). *Umrzeć.*

R.

1. Rachuje się z groszem. *Oszczędny, wyrachowany.*
2. Radby się pod ziemię schować. *Ze wstydu.*
3. Radbym z drogiej duszy. *Ludowe. Zrobiłbym chętnie, ale.*
4. Radzi się widzą, jak pies z kotem. *Nie cierpią się.*
5. Ratuj, kto w Boga wierzy (kto słyszy). *Ludowe.*
6. Raz kozie śmierć! *Gdy kto zdecydowany na wszystko.*
7. Robić co, byle zbyć (jak za pańszczyznę). *Niedbale.*
8. Robić dziurę dla załatania drugiej. *Zaciągać nowe długi dla spłacenia starych.*
9. Robić co na własną rękę. *Samodzielnie.*
10. Robić piąte przez dziesiąte. *Aby zbyć.*
11. Robi za jednego, a je za trzech. *O żartoku.*
12. Robota od siedmiu boleści i ósmego smutku. *Licha.*
13. Robota mu się pali w rękach. *Pracuje gorliwie.*

14. Rośnie, jak chleb przy gębie. *Ludowe. Nie rośnie.*
15. Rośnie, jak grzyby po deszczu (jak na drożdżach).
Prędko.
16. Rozpuścił się, jak dziadowski bicz. *Zepsuł się.*
17. Rozwiązał mu się język. *Gdy kto dużo gadać zacznie.*
18. Ruszył konceptem, jak martwe ciele ogonem. *Gdy kto głupi dowcip powie.*
19. Rutkę sieje. *O pannie, która się nie wydała. Panny rutę siały w ogródkach na wianki.*
20. Rządzi się, jak szara gęś. *Dużo sobie pozwala.*
21. Rzuca się, jak Pietrowa mać. *Ludowe.* Znana jest legenda o matce św. Piotra, która była w czyście (czy w piekle), a Pan Jezus ze względu na zasługi jej syna spuścił tam długi sznur, żeby się go uchwyciła. Ale za zbawczy sznur uchwyciło z nią wiele dusz, które także prędzej z mąk wydostać się chciały. Matka św. Piotra rzucała się z zazdrości, żeby je otrząsnąć z liny i — sama odpadła. Stąd też pochodzi przysłowie: przez zazdrość nie trzeba być w niebie.
22. Rzuć to za dziadem (daj to dziadowi). *To nic nie warte.*
23. Rzucić komu rękawicę. *Wyzwać do walki. Z dawnych zwyczajów rycerskich.*
24. Rzekł raz gołąb do gołąba: „widziałeś ty w polu głąba?“
Żartobliwe.

S.

1. Sądzi, jak ślepy o kolorach. *Błędnie, fałszywie.*
2. Są ludzie i ludziska. *To znaczy: różni są ludzie.*
3. Semper pijus, nunquam trzeźwy. *Żartobliwe o pijaku.*
Pijus = pijak; pius = pobożny.
4. Siadajcie, żeby nam dzieci spały (lub: kury jaja niosły).
Ludowe. Tak mówią, gdy gość przyjdzie.
5. Siedzi, jak borsuk w norze. *Nie wychodzi nigdzie.*
6. Siedzi, jak mysz pod miotłą (na pudle). *W strachu.*
7. Siedzi, jak na szpilkach (jak na żarzących węglach).
Niecierpliwi się.

8. Siedzi, jak na tureckiem (niemieckiem) kazaniu. *Nic nie rozumie.*
9. Siedzi, jak żyd na pokucie. *Nie rusza się.*
10. Siedzi na dwóch stołkach. *Prowadzi podwójną politykę.*
11. Siedzi pod pantoflem. *Musi ulegać żonie.*
12. Skacze, jak mu zagrają. *Musi innych słuchać.*
13. Skaczcie myszy, która słyszy; (która głucha, niech nie słucha). *Mówimy, gdy kto lichy rzempoli.*
14. Skowronkowie mu pole gnoją. *O niedbałym gospodarzu.*
15. Skromny (wstydlivy), jak panienka. *Bardzo skromny.*
16. Słaby, jak mucha. *Bardzo słaby.*
17. Słomiany wdowiec. *Słomianym wdowcem zowiemy męża, którego żona na krótko opuściła.*
18. Smalcem słoninę smaruje (do studni wodę leje). *Robi rzecz zbyteczną.*
19. Służka! wyleż z pod łóżka, daj panu wody! *Ludowe.*
20. Słuchaj uchem, a nie brzuchem. *Ludowe. Gdy kto pyta drugi raz o to, co dopiero kto powiedział.*
21. Słyszy, jak trawa rośnie. *Ma bystry słuch, mądry.*
22. Słyszał że dzwonili, ale nie wie, w którym kościele. *Mówimy, gdy kto powtarza niepewne wieści.*
23. Śmieje się, jak głupi do jajecznicy. *Głupio.*
24. Śmierć mu z oczu patrzy. *O bardzo schorzałym.*
25. Śmierć za pasem (nad karkiem). *Bardzo blisko.*
26. Sobek z niego. *To znaczy: dba tylko o siebie, egoista.*
27. Sobie od gęby odejmie, a da. *O litościwym.*
28. Spadła z ambony. *Mówią o dziewczynie, której zaczęła głośno zapowiedzi.*
29. Spasły jak wieprz, jak niedźwiedź. *Otyły.*
30. Śpieszy się, jak dziad na Kalwaryją. *Bardzo.*
31. Śpi jak zabity, jak zarznięty, jak drewno. *Twardo.*
32. Śpiewać Tadeusza. *Pójść z torbami.* Żebracy śpiewali pieśń o świętym Tadeuszu, stąd przysłowie.
33. Śpiewa jak słowik, który konie dusi. *Brzydko, jak wilk.*
34. Spocił się, jak mysz (jak góral nad maślanką). *Bardzo.*
35. Sprawić komu lanie (łaźnię). *Obić go.*

36. Sprzecza się o kozią wełnę (o polewkę z gwoźdźcia). *O to, co nic nie warte.*
37. Stało mu się z oczu. *Ludowe. Znaczy: urzekł go ktoś oczyma. Mówią, gdy kto bez widocznej przyczyny zasłabnie.*
38. Stało się! szklanne było, stłukło się. *Gdy się co rozbije.*
39. Stanał mi kością w gardle. *Dokuczył bardzo.*
40. Stara się związać początek z końcem. *Żyje z wyrachowaniem.*
41. Stary Adam w nas żyje. *Wszyscyśmy ułomni.*
42. Stary, ale jary. *Krzepki. O wiekowym, a jeszcze silnym człowieku.*
43. Stary jak świat, a głupi jak cap. *Stary a głupi.*
44. Stoi jak wryty, jak wkopany. *Nieruchomo.*
45. Straszdyło na wróble. *Człowiek bardzo brzydki.*
46. Strzelać Panu Bogu w okna. *Nie celnie, źle.*
47. Strzel w łeb, a nie zgadnę. *Nie zgadnę, choćbyś mi w łeb strzelić groził.*
48. Strzelił, a nie nabił. *Gdy kto coś powie bez zastanowienia.*
49. Strzeliło mu do głowy. *Przyszła mu nagła myśl.*
50. Strzec się kogo, jak ognia, jak zarazy, jak wściekłego psa. *Bardzo.*
51. Suchej nitki na nim nie zostawił. *Obmówił go bardzo.*
52. Suknia od wielkiego święta. *Piękna.*
53. Suszy; co dopadnie, to skruszy. *Ludowe. Suszyć znaczy: nie jeść nic gotowanego.*
54. Swarzy się (wygadany), jak przekupka krakowska.
55. Świat sobie zawiązać. *Ożenić się nieszczęśliwie.*
56. Świat deskami zabity. *Mówimy tak o nieprzystępnym zakątku.*
57. Świecą mu się oczy, jak wilkowi w nocy.
58. Świeczki mu w oczach stanęły. *Gdy się komu na płacz zbiera.*
59. Święte „nie rusz“! *Ludowe. Wyraża głębokie poszanowanie prawa własności, stąd przysłowie ludowe: „co czyje, niech zgnije, a ruszać nie trzeba“.*

60. Święty Jacku z pierogami, módl się za nami! *Żartobliwe.*
61. Święty! tylko go w ramki oprawić. *O bardzo pobożnym.*
62. Synu Dawidów, weź kija, bij żydów! *Żartobliwe.*
63. Szewska pasja mnie zbiera. *Wielka. Szewcy są skorzy do gniewu, jako że lubią wódkę i prowadzą siedzące życie!*
64. Szczwany to lis! *O człowieku chytrym.*
65. Szeroko o tem król Dawid pisał. *To znane.*
66. Szkoda psa z domu wygnąć. *Bardzo na polu brzydko.*
67. Szkoda sobie gębę psuć (drzeć). *Szkoda gadać. Gdy kto nie chce słuchać.*
68. Szpakami (wronami) karmiony. *Mądry.*
69. Szuka cudzych bogów, a ma swoich. *Szuka tego, co ma w domu.*
70. Szuka konia, a siedzi na nim. *Żartobliwe.*
71. Szuka, a prosi Pana Boga, żeby nie znalazł. *Gdy kto niechętnie czego szuka.*
72. Szuka, czego nie zgubił. *Robi, co nie potrzeba.*
73. Szuka igły w kopie siana. *Robi coś, czego dokonać nie-sposób.*
74. Szukaj wiatru w polu (po świecie). *Gdy kto uciekł i trudno go dogonić.*
75. Szwab drab kury kradł; na górę wynosił, Pana Boga prosił, żeby prędzej zjadł. *Żartobliwe.*
76. Szyć czwartkowym sztychem na piątkowy targ. *Pośpiesznie.*
77. Szpilki nie było gdzie wetknąć. *Tak było ciasno.*
78. Szczęśliwą ma rękę. *To znaczy: ma szczęście; co zacznie robić, to mu się udaje.*

T.

1. Taką sztuką Niemców tłuką. *Gdy kto drugiego zgrabnie podejdzie.*
2. Takie to smaczne, że palce lizać. *Smaczne bardzo.*
3. Takiego ze świecą poszukać. *Bardzo dobry.*

4. Takiej łaski i u żyda za pieniądze dostanę. *To nie jest żadna łaska.*
5. Taki jeden, jak i drugi. *Obaj jednacy.*
6. Tak daleko, jak niebo od ziemi. *Bardzo daleko.*
7. Tak daleko, jak z piątku do soboty. *Blisko.*
8. Taki ostry nóż, żeby nim mógł ojca rznąć. *Tępy.*
9. Tak jasno, żeby szpilkę znalazł. *Bardzo jasno.*
10. Tak mu się chce, jak kozie do rzeźnika. *Nie chce się.*
11. Tak się boję, że ledwo stoję. *Żartobliwe.*
12. Tak to prawda, jak że się koty (kury) bodły. *To nie-prawda.*
13. Tak źle i tak nie dobrze. *Nie wiedzieć, jak robić.*
14. Tamby święty nie wytrzymał. *Tak jest źle.*
15. Tam kukielkami płoty grodzą. *Żartobliwe.*
16. Tańcowała, nie umiała, aż jej matka pokazała. *Żartobl.*
17. Tanio jakby znalazł, a pieniądze, jakby w błoto wrzucił. *Gdy kto kupi tanio, ale rzecz lichą.*
18. Targuje się, jak żyd, jak przekupka krakowska. *Bardzo.*
19. Tak robić, żeby był wilk syty i koza cała. *Żeby obie strony zadowolić.*
20. Tchórzem podszyty (tchórz go obleciał). *Bojaźliwy.*
21. Tegoby i pies nie zjadł. *Takie to złe.*
22. Tegoby i na wołowej skórze nie spisał. *Tak tego dużo.*
23. Tegom z palca nie wyssał. *Nie zmyśliłem.*
24. Tego za psem nie warto rzucić. *Nic nie warte.*
25. Temu nie żal będzie umierać. *Gdy w życiu wiele użył.*
26. Tłucze się, jak Marek po piekle. *Pląta się, hałasuje.*
27. To ananas! *Ironiczne. Znaczy gałgan.*
28. To będzie wtedy, jak rak święnie. *Nigdy.*
29. To biały kruk! *Rzecz bardzo rzadka. Rzadkie książki zowiemy „białemi krukami”.*
30. To brylantowy (złoty) interes. *Bardzo korzystny.*
31. To było wtedy, kiedy się Adam do Ewy zalecał. *Bardzo dawno.*
32. Toby i sroka na ogonie uniosła. *Mało tego.*
33. Toby na złamanym kiju uniósł. *Niewiele tego.*

34. To dla niego chleb powszedni. *To mu nie dziwne.*
35. To djabeł wcielony! *Bardzo zły człowiek.*
36. To dziurawy wór (dziurawa beczka). *Człowiek nie-nasycony.*
37. To gruba ryba. *Człowiek piastujący wysoką godność.*
38. To i baby szpitalne wiedzą. *To znane.*
39. To i szczypty tabaki, lojowej świeczki nie warte. *Nic nie warte.*
40. To jasne, jak słońce (jak na dłoni). *Bardzo jasne.*
41. To jasne, jak szwarc (proste, jak obręcz). *Żartobliwe. Ciemne, krzywe.*
42. To jest publiczną tajemnicą. *Znane wszystkim.*
43. To majster, jakich mało. *Bardzo dobry.*
44. To mi nie przyszło do głowy. *Nie pomyślałem o tem.*
45. To mi ciąży na sercu. *Dolega.*
46. To mi nie na rękę. *Nie jest mi dogodne.*
47. To moja prawa ręka. *Najlepszy pomocnik.*
48. To nie chodzi piechotą. *To nie byle co.*
49. To niewierny Tomasz. *Człowiek, nie chcący łatwo uwierzyć.*
50. To nie tak łatwo, jak zjeść kromkę chleba z masłem. *To trudno.*
51. To nie bez kozery. *W tem coś jest.*
52. To ósmy cud świata. *Rzecz rzadka, a piękna.*
53. To prawdziwy Łazarz. *Biedny i ciężko chory.*
54. To ranny ptaszek. *O człowieku wczas ze snu wstającym.*
55. To koniec świata (sądny dzień, sąd Boski). *Gdy się dzieje coś strasznego.*
56. To prawowierny niedowiarek. *Żartobliwe.*
57. To sęk (a w sęku dziura). *Gdy nie wiemy, co począć.*
58. To się po mnie nie pokaże. *Tego nie uczynię.*
59. To się psu na budę nie zda. *Nic nie warte.*
60. To Sodoma i Gomora! *Straszne zgorszenie.*
61. To szalona pałka. *Człowiek nierozważny, a śmiały.*
62. To takie buty? *To tak się rzecz ma?*
63. To tak łatwo, jak orzech zgryźć. *Bardzo łatwo.*

64. To tak pewne, jak dwa a dwa cztery (jak amen w pa-
cierzu, jak słońce na niebie, jak Bóg w niebie). *Bardzo
pewne.*
65. To tyle pomoże, jak groch o ścianę rzucać (jak umarłemu
kadzidło). *Nic nie pomoże.*
66. To twardy orzech do zgryzienia. *Rzecz trudna.*
67. To więcej, niż pewne. *Bardzo pewne.*
68. To woda na jego młyn. *Dobra okazja do zysku.*
69. To złoty (najlepszy w świecie) człowiek. *Bardzo dobry.*
70. To z flakami (kośćciami) pocziwy człowiek. *Bardzo
pocziwy.*
71. Trafiała mu się gratka. *Zarobił coś.*
72. Trafił, jak kulą w płot. *Źle trafił.*
73. Trafiło mu się, jak ślepej kurze ziarno. *Gdy kto niespo-
dzianie coś dobrego dostanie.*
74. Trafił swój na swego. *Gdy hultaja hultaj oszuka.*
75. Trudno mu to z głowy wybić. *O upartym.*
76. Trupem śmierdzi. *Człek bardzo stary lub chory.*
77. Trzeba mu dać, boby dostał pypeć. *Ludowe. Pypeć =
narośl na języku u kury. Boby mu się zachciało.*
78. Trzeba popiołem nogi posypać. *Gdy rzadki gość przy-
będzie.*
79. Trzeba to zapisać węglem w kominie. *Ironicznie.*
80. Trzeba się znać na polityce. *Umieć roztropnie postąpić.*
81. Trzeci dzień za wilkiem strzela. *Zapóźno coś robi.*
82. Trzech zliczyć nie umie. *Prostak, głupi.*
83. Trzy ćwierci do śmierci. *Bardzo blisko.*
84. Trzymaj się ciepło! *Ludowy sposób pożegnania: bądź
zdrów, a trzymaj się ciepło!*
85. Trzymaj się, nie daj się! *Ludowe.*
86. Trzymajcie dwaj, bo jeden niema co. *Żartobliwe.*
87. Trzymać kogo krótko. *Pilnie strzec.*
88. Trzyma się, jak ślepy klamki, jak pijany płotu. *Mocno.*
89. Trzymać się pańskiej klamki. *Starać się o względy.*
90. Tu jest, tu go niema. *O takim, którego wszędzie pełno.*
91. Tu chodzi o moją skórę. *O moje życie.*

92. Tu żyć, nie umierać. *Bardzo tu dobrze.*
93. Tyle wie, co zje. *Ludowe. Znaczy: nic nie wie.*
94. Tylko dziada z babą brakuje. *Żartobliwe. Są wszyscy.*
95. Tylko (chyba) ptasiego mleka brakuje. *To znaczy: nic nie brakuje (bo ptasiego mleka niema).*
96. Ty wiesz jedno, ja wiem drugie. *Nie wiesz wszystkiego.*
97. Tyle zarobi, co pies napłakał. *Bardzo mało.*
98. Twardy jak kamień, jak żyd. *Bardzo twardy.*

U.

1. Ucieka, aż się za nim kurzy. *Prędko.*
2. Uczciwszy uszy! *Ludowe. Tak mówi ten, kto musi coś szpetnego powiedzieć.*
3. Udaje pana, a nie jadł od rana. *O biednym a pysznym.*
4. Uderz się w piersi! *Przyznaj się do winy.*
5. Ugryź się w język (jak cię świerzbi). *Nic nie mów.*
6. Ująć komu obroku. *Zmniejszyć dochód.*
7. Ujrzysz to w niebie na dachu. *Nigdzie, bo w niebie dachu niema.*
8. Ujrzysz to wtedy, jak twoje ucho. *Nigdy.*
9. Umie trzymać język za zębami. *Milczeć.*
10. Umiesz ty co więcej, jak chleb jeść? *Żartobliwe.*
11. U niego cztery kąty, a piec piąty. *Nic niema.*
12. U niego się nie przelewa. *Niema obfitości.*
13. U niego ładnie, jak w chlewku. *Brzydko.*
14. Upadam do nóg (ale stoję); całuję rączki (ale swoje). *Żartobliwe.*
15. Uparty, jak kozieł, jak Rusin. *Bardzo uparty.*
16. Upił się, jak Sztok, jak Bela, jak cztery dziewczki, jak nieboskie stworzenie, jak szewc. *Bardzo.*
17. Usmarkała się bieda i płacze. *O ślamazarnym.*
18. Uszargana, jak żydówka. *O niechłujnej babie.*
19. Uszlachcić kogo (ubrać). *Zwalać.*
20. Utrzyj se nos! *Ludowe. Nie wtrącaj się.*
21. Utopiłby go w łyżce wody. *Nienawidzi go.*
22. Uwija się, jak mucha w smole. *O powolnym.*

23. Uwija się, jak złodziej na jarmarku. *Zręcznie.*
24. Użył, jak pies w studni. *Żartobliwie. Użył biedy.*
25. Uszom nie wierzę. *Nie wierzę temu, co słyszę.*

W.

1. W Adamowym stroju. *Zupełnie nago.*
2. Warto temu dać gęby. *Warto to jeść lub pić, bo smaczne.*
3. Was ist das? Kapusta i kwas. *Żartobliwie.*
4. Wątpi o tem kościół Boży. *Nie chce się w to wierzyć.*
5. Wchodzić komu w drogę. *Robić przeszkody.*
6. W czepku się urodził. *O takim, któremu szczęście sprzyja.*
7. Wczorajszego dnia szuka. *Szuka tego, czego niema.*
8. W cudze się piórka stroić. *Przypisywać sobie zasługę cudzych uczynków.*
9. W dobrem schowaniu, w skrzyni pod ławą. *W nieporządku.*
10. Werbum słowo panie Twardowski. *Żartobliwie.*
11. Wesoło, jak w raju (jak w niebie). *Bardzo wesoło.*
12. Weź nogi za pas (na ramię). *Uciekaj.*
13. Widzi przez ścianę. *Bardzo bystry.*
14. Wjechało mu to do głowy, jak fura siana.
15. Wiem, co się święci. *Wiem, co będzie.*
16. Wiem, czem to pachnie. *Jaka za to kara.*
17. Wiercić (wygadać) komu dziurę w brzuchu. *Dużo gadać.*
18. Wierny, jak pies. *Bardzo wierny.*
19. Wierzy, jak w artykuł wiary (w ewangelję). *Mocno.*
20. Większa strata, niż intrata. *Gdy rozchód większy, niż dochód.*
21. Wilcza choroba (wilczy apetyt). *Obżarstwo.*
22. Wilk w owczej skórze. *Obludny. Baranek w wilczej skórze.*
23. Wilkowi kozę w opiekę oddaje. *Głupstwo robi.*
24. Winszuję, ale nie zazdroszczę. *Bo niema czego.*

25. Witac kogo kosmatą ręką. Po ślubie przez połę kozucha Rusini podają rękę i mówią: „witamy kosmato, niech będzie bogato“. To znaczy: miej pieniędzy tak dużo, jak dużo jest włosów w kozuchu.
26. Witam i o zdrowie pytam. *Ludowe.*
27. Wiwat! niech żyje, kto nie umarł. *Żartobliwe.*
28. W korcu maku się szukali, aż się dobrali. O *dobranem małżeństwie.*
29. Włosy mu stanęły na głowie. *Ze strachu.*
30. Wlecz się, jak ślimak, jak żółw. *Powoli.*
31. W lesie się wychował. *Nieokrzesany.*
32. Włos ci z głowy nie spadnie. *Nic ci się nie stanie.*
33. W mysiej dziurze (pod ziemią) cię znajdę. *Nie skryjesz się przede mną.*
34. W ogieńby (w piekło) za nim skoczył. *Kocha go bardzo.*
35. Wodząc kogo za nos. *Kierować nim.*
36. Wojtek! jak ci na imię? *Żartobliwe.*
37. Wolałby żyda zabić, jak w piątek z rosółu łyżkę oblizać. *Żartobliwe o przestrzegających ściśle postu.*
38. Wolny, jak ptaszek polny. *Żartobliwe.*
39. W Pana Boga wierzę, ale Panu Bogu nie wierzę. *Ludowe.* Tak powiedział chłop, który w najpiękniejszą pogodę z domu wyszedł, a za pół godziny, zaskoczony przez ulewę, do nitki przemókł.
40. Wpadł z deszczu pod rynnę. *Mówią o takim, kto chcąc uniknąć jednego niebezpieczeństwa wpadnie w drugie jeszcze większe.*
41. W pana się bawi (udaje pana). *Żyje, jak pan.*
42. W pole kogo wyprowadzić. *Zwieść.*
43. W przetaku wodę nosić. *Robić rzecz daremną.*
44. Wrona ci wlezie do gęby. *Ludowe. Tak mówią temu, kto lubi otwartą gębę trzymać.*
45. Wrzeszczy, jak opętany, jakby go ze skóry obdzierał. *Bardzo.*
46. Wstaje, jak idą kury od wody, a dziad z trzeciej wsi. *Bardzo późno.*

47. Wstąpił do zakonu świętego Adama. *Żartobliwe. Znaczy: Ożenił się.*
48. Wstydzi się, jak koza w kapuscie. *Nie wstydzi się.*
49. Wszędzie włoży swoje trzy grosze. *O wściubskim.*
50. Wszyscy na jedno kopyto (po jednych pieniądzach). *Równej są wartości.*
51. Wszystkiego liznał potrosze. *Wszystkiego spróbował.*
52. Wszystko idzie naopak. *Źle.*
53. Wszystko idzie po Bożemu. *Dobrze.*
54. Wszystko w Boskich rękach. *Ludowe. Bóg wszystkim rządzi.*
55. W to mu graj! *Ludowe. Tego chciał.*
56. Wybiła twoja godzina. *Umrzesz.*
57. Wybij sobie to z głowy. *Zapomnij o tem.*
58. Wybrał się na tamten świat. *Umarł.*
59. Wygląda, jakby się urwał od szubienicy. *Po zbójceku.*
60. Wygląda, jakby trzech zliczyć nie umiał. *Skrromnie.*
61. Wygląda, jak księżyc w pełni. *Ma pełne policzki, tłusty.*
62. Wygląda, jak strasydło na wróble, jak śmierć, jak z krzyża zdjęty, jak Piotrowin, jakby trzy dni w grobie leżał. *Źle, nędznie.*
63. Wykręcił się sianem z piwnicy. *Gdy kto figlami z przykrego położenia się wydostanie. Znana jest anegdota Kochanowskiego o błaznie Smoliku, która dała początek temu przysłowiu.*
64. Wykręty panie święty! *Mówimy temu, kto winien, a wykręca się.*
65. Wylazł na gruszkę, kopał pietruszkę. *Gdy kto plecie nie do rzeczy.*
66. Wynosić kogo pod niebiosą. *Bardzo chwalić.*
67. Wypędzić kogo, gdzie pieprz rośnie. *W zamorskie kraje.*
68. Wypłatać komu figła. *Dokuczyć sprytnie.*
69. Wyprawić komu łaźnię. *Oćwiczyc. Chrobry brał winnych do łaźni i siekł różgami, stąd przysłowie.*
70. Wyprawić kogo na tamten świat. *Odebrać życie.*
71. Wyrósł, gdzie go nie posiali.

72. Wyrwał się, jak Filip z konopi. *Gdy kto nie w porę coś powie lub zrobi.* Znana jest gawęda Syrokomli o Filipie z Konopi.
73. Wyrosły mu rogi. *Zhardział.*
74. Wyrządzić komu niedźwiedzią przysługę. *Tak pomóc, że ta pomoc więcej szkody, niż pożytku przyniosła.* Znana jest bajka o pustelniku i jego niedźwiedziu.
75. Wyrzucać pieniądze za okno. *Marnować.*
76. Wysadzić kogo z siodła. *Zwyciężyć.* Z rycerskich igrzysk.
77. Wysiłił się w rozum, jak sarna w ogon. *Niema go wiele.*
78. Wysoki, jak Marjacka wieża. *Bardzo wysoki.*
79. Wyszczersza zęby, jak pies na otręby.
80. Wyszedł na tem (zarobił), jak Zabłocki na mydle. *Stracił.* Znana jest gawęda Syrokomli o Zabłockim, który dał początek temu przysłowiu.
81. Wyszedł z próżnemi rękami. *Nic nie zyskał.*
82. Wyszło sztydło z worka. *Gdy się kto ze swymi zamiarami zdradzi.*
83. Wyznał, jak na świętej spowiedzi. *Szczerze.*
84. Wyżej nosa gębę nosi. *O pysznym.*
85. Wziąć kogo we dwa ognie. *Zaatakować z dwóch stron.*
86. Wziąć kogo na kawał. *Zadrzeć z niego.*
87. Wziąłby i z ołtarza. *O bardzo chciwym.*
88. Wziął sobie to do serca. *Zmartwił się tem.*
89. W Zygmunta dzwonią. *Wielkie święto.* Dzwon Zygmunt na Wawelu, ulany przez króla Zygmunta Starego. Dzwonią w niego, gdy święto narodowe lub wielkie.

Z.

1. Zabawił się, jak pies nad kielbasą. *Wnet się sprawił.*
2. Zabierać komu czas. *Nudzić go.*
3. Zachciało mu się tego, jak starej babie chłopca. *Gdy kto pragnie tego, bez czego obejść się może.*
4. Zaczaił się, jak kot na mysz. *Chytrze.*
5. Zaczyna z innej beczki. *O czem innem.*

6. Zagląda do kieliszka (zalewa robaka). *Upija się.*
7. Zagląda w cudze garnki. *Wtrąca się w cudze sprawy.*
8. Za godzinę, za dwie, a za trzecią ledwie. *Ludowe.*
9. Zaklina się na wszystkie świętości.
10. Zakochany po uszy (jak kot w szperce). *Bardzo.*
11. Zalać komu gorącego sadła za skórę. *Dokuczyć bardzo.*
12. Zagania kaczki. *Upił się i idąc, zatacza się.*
13. Zamydlić komu oczy. *Oszukać.*
14. Zapalisz mi konopie w moczydle. *Nic mi nie zrobisz.*
15. Za pieniądze diabłu duszę sprzeda. *O chciwym.*
16. Zapłacę ci trzy dni po śmierci. *Nigdy.*
17. Zapomniał języka w gębie. *Zamilknał.*
18. Zapomniał o Bożym świecie. *O wszystkim.*
19. Za rok i sześć niedziel. *Nie tak prędko.*
20. Zaśpiewać komu requiem. *Doczekać się jego śmierci.*
21. Za siódmą górą, za dziesiątą rzeką. *Bardzo daleko.*
22. Za żadne skarby (pieniądze) tego nie zrobię. *Za nic.*
23. Zawracać komu głowę. *Balamucić go.*
24. Zażyć kogo z mańki. *Mańka = lewa ręka.*
25. Zbesztać kogo, jak burą sukę. *Bardzo złajać.*
26. Zbić kogo na kwaśne jabłko. *Bardzo.*
27. Z błotem kogo mieszać. *Złajać bardzo.*
28. Zbyć kogo psim smędem. *Zbyć byle czem.*
29. Z czarnego zrobić białe. *Złe uniewinniać.*
30. Zdatny, jak wół do karety. *Niezdatny.*
31. Zdrow, jak rydz, jak ryba, jak pieniądz. *Bardzo.*
32. Z dziada torbę brać. *Od biednego dary.*
33. Ze świecą tego nie znajdziesz. *Niema tego.*
34. Zeszedł na psy (na dziady). *Zubożał.*
35. Zgadnij, a będziesz mądry. *Bo ja nie mogę.*
36. Zgadzają się, jak ogień z wodą. *Nie zgadzają się.*
37. Z gęby (z ust) mi to wyjąłeś. *To samo chciałem powiedzieć.*
38. Z głupia frant. *Udający głupiego, a mądry.*
39. Zginął, jak pies na jarmarku. *Bez śladu.*
40. Zginął, jak mucha, jak mysz. *Marnie.*

41. Zjadłem z nim beczkę soli. *Znam go dobrze.*
42. Zjadłby konia z kopytami. *Bardzo głodny.*
43. Z igły robi widły, a z muchy wołu. *Przesadza.*
44. Zimno, jak w psiarni (jak w lodowni). *Bardzo zimno.*
45. Zje wieprza bez pieprza. *Żartobliwe.*
46. Zlecieli się, jak kury (psy, sępy) do padliny. *Chciwie.*
47. Żle mu z oczy patrzy. *Ma wzrok wstrętny.*
48. Złapiesz ptaka, tylko mu soli na ogon nasyp. *Ludowe. Żartobliwe.*
49. Z łaski na uciechę co zrobić. *Za darmo.*
50. Złodziej na złodzieju jedzie i złodziejem pogania. *Dużo tam złodziejów.*
51. Złote góry komu obiecywać. *Dużo.*
52. Zły jak djabeł, jak pies, jak osa. *Bardzo zły.*
53. Zmyć komu głowę. *Skarcić.*
54. Znać się na rzeczy. *Umieć się odwdzińczyć.*
55. Znają się, jak łyse konie na jarmarku. *Dobrze.*
56. Znam cię ptaszku (wiem, jakiś paszek). *Jesteś hultaj.*
57. Znam go, jak zły pieniądz (jak własną dłoń). *Znam dobrze.*
58. Znam się na farbowanych lisach. *Nie dam się oszukać.*
59. Zna się, jak koza (kura) na pieprzu. *Nie zna się.*
60. Z nieba mi spadłeś. *Gdy kto z niespodzianą pomocą przychodzi.*
61. Z niejednego pieca chleb jadł. *Doświadczony.*
62. Zginął, jak kamień w morzu. *Bez śladu.*
63. Z nim trudno dojść do ładu. *Uparty, głupi.*
64. Zobaczymy się na dolinie Józafata. *W sądny dzień.*
65. Zobaczysz się ze świętą Trójcą. *Umrzesz.*
66. Została mu droga przez wieś. *Nic mu nie zostało, jeno iść po zebranym chlebie.*
67. Zostało mu tylko niebo i ziemia. *Wszystko zniszczone.*
68. Z pocałowaniem ręki przyjmę. *Z wdzięcznością.*
69. Z rączki do rączki. *Ja ci dam towar, ty daj pieniądze. Nie zborguję.*
70. Zrobić co ode złego amen. *Aby zbyć.*

71. Zrobić komu amen. *Zrobić koniec.*
72. Zrobić kozła ogrodnikiem. *Zrobić coś głupio.*
73. Zrobić sobie śmierć. *Ludowe. Zabić się.*
74. Zrobić z kim krótki proces. *Stracić go.*
75. Zrzucić pychę z serca. *Upokorzyć się.*
76. Zuch do kluch, a od kaszy i kijem go nie odstraszy.
Żartobliwie.
77. Zuch do miski, ale do roboty Boże odpuść. *Ludowe.*
78. Zuch, jak się niema czego bać. *Tchórz.*
79. Żebym tak miał, jak nie mam. *Tobym dał.*
80. Żebym tak zdrow był! *Jak to prawda.*
81. Żeby mnie Bóg skarał (jak to nieprawda).
82. Żydaby oszukał. *Chytry.*
83. Żyd koniowi uciekł. *Żartobliwa odpowiedź, gdy kto pyta: co tam słychać?*
84. Żydowski Wojtek (ujek, parobek). *Ustępujący żydom.*
85. Żyją, jak pies z kotem. *W niezgodzie.*
86. Żyje Bożą manną. *Nie wiedzieć czem.*
87. Żyje, jak pustelnik. *W samotności.*
88. Żyje, jak Pan Bóg przykazał. *Uczciwie.*
89. Żyje na wiarę. *W nieślubnym związku.*
90. Żyje o chlebie i wodzie. *Bardzo skromnie.*
91. Żyje z pięciu palców. *Z pracy rąk.*
92. Żywego ducha (żywej duszy) niema. *Nikogo niema.*

III. PRZYSŁOWIA NIEMIECKIE.

A.

1. Affe bleibt Affe, auch wenn man ihn in Seide kleidet.
2. Alle Wege führen nach Rom.
3. Aller Anfang ist schwer.
4. Aller guten Dinge sind drei.
5. Alles hat seinen Anfang und sein Ende.
6. Alles hat seine Zeit.
7. Alles vergeht, Tugend besteht.
8. Alte ehre, Junge lehre, Weise frage, Narren trage.
9. Alte Feindschaft wird leicht neu.
10. Alte Freunde und alte Wege soll man nicht verlassen.
11. Alte Kuh gar leicht vergißt, daß sie ein Kalb gewesen ist.
12. Alte Liebe rostet niemals.
13. Alter schützt vor Torheit nicht.
14. Alter Wein verjüngt den Greis.
15. Altes Recht und alter Wein sind am besten.
16. Alt Wein, alt Freund, alt Geld — führen den Preis in aller Welt.
17. Allzu straff gespannt zerspringt der Bogen.
18. Allzuviel ist ungesund.
19. Am meisten Unkraut trägt der fett'ste Boden.
20. Andere Städtchen, andere Mädchen.
21. Anderer Leute Fehler sind uns gute Lehrer.
22. Anfang und Ende reichen sich die Hände.
23. An Gottes Segen ist alles gelegen.
24. Arbeit macht das Leben süß.
25. Armut lehrt geizen (schläft sicher).
26. Armut Wehe tut, ist aber zu manchen Dingen gut.
27. Arm oder reich — der Tod macht Alles gleich.

28. Auch der Esel ist so weise, tanzt nur einmal auf dem Eise.
29. Auch der Teufel war schön, als er jung war.
30. Auch der Tor weiß hintennach, was er hätte tun sollen.
31. Auch ein guter Fuhrmann kann einmal umwerfen.
32. Auf den Jahrmarkt ohne Geld, ohne Ware nach Hause.
33. Auf einem Bein ist nicht gut stehen.
34. Auf einen groben Klotz gehört ein grober Keil.
35. Auf einen Hieb fällt kein Baum.
36. Aufgeschoben ist nicht aufgehoben.
37. Aus den Augen, aus dem Sinn.
38. Aus Nichts wird Nichts.
39. Andere Vögel, andere Lieder.
40. Andere Zeiten, andere Menschen.

B.

1. Behaupte das Deine, gib Jedem das Seine.
2. Begossener Hund fürchtet das Wasser.
3. Bei drei Herren verhungert das Pferd, weil jeder denkt, der andere habe es schon gefüttert.
4. Bei der Nacht sind die Katzen alle schwarz.
5. Bei Gott gilt der Bauer so viel, wie der Junker.
6. Bei Käse und Brot fürchte keine Not.
7. Bei neuen Freunden soll man der alten nicht vergessen.
8. Bei Wasser und Brod wird man nicht tot.
9. Berge kommen nicht zusammen, wohl aber Menschen.
10. Beschäftigung des Geistes sichert die Ruhe des Herzens.
11. Besser arm in Ehren, als reich in Schande.
12. Besser demütig fahren, als stolz zu Fuß gehen.
13. Besser die Zunge im Herzen, als das Herz auf der Zunge.
14. Besser der Spatz in der Hand, als eine Taube auf dem Dach.
15. Besser ein bäurischer Friede, als ein herrischer Krieg.
16. Besser ein Ei im Frieden, als ein Ochs im Kriege.
17. Besser ein kleiner Fisch, als gar nichts auf dem Tisch.

18. Besser ein kleines Unrecht gelitten, als darüber vor Gericht gestritten.
19. Besser ein kleines Unrecht, als ein langer Streit um das Recht.
20. Besser einmal sterben, als immer in Furcht leben.
21. Besser ein magerer Vergleich, als ein fetter Prozeß.
22. Besser ein Nachbar in der Nähe, als ein Bruder in der Ferne.
23. Besser ein offener Feind, als ein falscher Freund.
24. Besser ein reicher Bauer, als ein armer Edelmann.
25. Besser ein Vogel in der Hand, als zehn über Land (in der Luft).
26. Besser mit Schaden, als mit Schande klug werden.
27. Besser ohne Abendbrot zu Bette gehen, als mit Schulden aufstehen.
28. Besser sich spät zu bekehren, als niemals.
29. Besser Unrecht leiden, als Unrecht tun.
30. Besser zweimal fragen, als einmal irregehen.
31. Besser zweimal gemessen, als einmal das Rechte vergessen.
32. Besser Zucht erwerben, als zuchtlos verderben.
33. Beten lehrt man in Nöten.
34. Beten und früh aufstehen, Almosen geben und in die Kirche gehen — sind vier Dinge, die niemand arm machen.
35. Bete und arbeite!
36. Biege den Baum, so lange er jung ist.
37. Bier auf Wein, laß das sein; Wein auf Bier, das rat' ich dir.
38. Bleibe im G'leise und du bleibst weise.
39. Bleibe im Lande und nähre dich redlich.
40. Borgen macht Sorgen.
41. Böse Gesellschaften verderben gute Sitten.
42. Böser Anfang, böses Ende.
43. Böser Gewinn ist bald dahin.

- 44. Böser Rat schlägt seinen eigenen Herrn.
- 45. Böses schreibt man im Stein, Gutes im Sand.
- 46. Brot ist der Stab des Lebens.

D.

- 1. Da Adam hackt und Eva spann, wer war da ein Edelmann?
- 2. Darüber sind die Gelehrten noch nicht einig.
- 3. Das Auge des Herrn macht das Pferd fett.
- 4. Das Beste ist gut genug.
- 5. Das Beste kommt zuletzt.
- 6. Das Ei will klüger sein, als die Henne.
- 7. Das Ende krönt das Werk.
- 8. Das gebrannte Kind fürchtet das Feuer.
- 9. Das Glück hilft denen nicht, die sich selbst nicht helfen.
- 10. Das Glück kommt über Nacht.
- 11. Das Handwerk hat einen goldenen Boden.
- 12. Das Haus ziert nicht die Frau, die Frau muß das Haus zieren.
- 13. Das Hemd liegt näher als der Rock.
- 14. Das Jahr hat ein weites Maul und einen großen Magen.
- 15. Das Kind ist gestorben, Gevatterschaft hat ein Ende.
- 16. Das Kleid macht nicht den Mann.
- 17. Das Recht soll man mit Erbarmen mischen.
- 18. Das Unglück führt zu Gott.
- 19. Das Werk lobt den Meister.
- 20. Dem Advokaten, Beichtvater und dem Arzte soll man nichts verschweigen.
- 21. Dem faulen Diener ist jeder Tag zu lang.
- 22. Dem Fleißigen guckt der Hunger zuweilen ins Fenster, aber ins Haus darf er nicht kommen.
- 23. Dem fliehenden Feinde soll man goldene Brücken bauen.
- 24. Dem Gerechten gibt's der Herr im Schlafe.
- 25. Dem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul.
- 26. Dem Hungrigen schmeckt alles wohl.

27. Dem Kühnen ist das Glück gewogen.
28. Dem Klugen ist ein Wort genug.
29. Dem Magen viel Plage macht viel Essen auf die Nacht.
30. Dem Mutigen hilft Gott.
31. Dem schlafenden Hund läuft kein Hase ins Maul.
32. Dem traue nie, der einmal Treue brach.
33. Dem Verdienste seine Kronen.
34. Den Kopf kühl, die Füße warm, das macht den besten Doktor arm.
35. Den Krebs straft man nicht mit Ersaufen.
36. Den sicheren Freund erkennt man in unsicherer Lage.
37. Den Willen gibt Gott, den Zwang die Not.
38. Den Vater kennt man an dem Kind, den Herrn an seinem Hofgesind.
39. Der Adler fängt keine Mücken.
40. Der alte Gott lebt noch.
41. Der Alte zum Rat, der Junge zur Tat.
42. Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.
43. Der Bauer hat immer seine Hintergedanken.
44. Der Dumme hat das meiste Glück.
45. Der Freunde Fehler soll man kennen, aber nicht nennen.
46. Der Freunde in der Not gehen hundert auf ein Lot.
47. Der Fuchs wechselt den Balg, aber nicht die Sitten.
48. Der Geizige hat seinen Gott im Kasten.
49. Der gerade Weg ist der kürzeste.
50. Der Gescheite (Klügere) gibt nach.
51. Der Gewinn des Einen ist der Verlust des Andern.
52. Der gute Zweck will auch gute Mittel.
53. Der Hehler ist so arg, wie der Stehler.
54. Der Herren Sünde, der Bauern Buße.
55. Der Herr sieht mit einem Auge besser, als der Knecht mit zweien.
56. Der Horcher an der Wand hört seine eigene Schand'.
57. Der Hunger ist der beste Koch.
58. Der Hunger macht saure Bohnen süß.

59. Der ist der Mann, der sich selbst regieren kann.
60. Der ist reich, wer Vergnügen hat; der ist arm, wer nie wird satt.
61. Der Junge kann und der Alte muß sterben.
62. Der kleinste Wurm krümmt sich, wenn er getreten ist.
63. Der Kluge weiß sich in die Zeit zu schicken.
64. Der Krug geht so lange zum Brunnen, bis er bricht.
65. Der kürzeste Spaß ist der beste.
66. Der Lügner fängt sich selbst in seiner Lüge.
67. Der Lügner und der Dieb wohnen unter einem Dach.
68. Der Mensch denkt, Gott lenkt.
69. Der Mensch lebt nicht vom Brot allein.
70. Der Mensch wird durch Erfahrungen klüger.
71. Der Mohr hat seine Arbeit getan, der Mohr kann gehen.
72. Der Mutter schenk' ich, die Tochter denk' ich.
73. Der Müßiggang ist ein Kopfkissen des Teufels.
74. Der Narben lacht, wer Wunden nie gefühlt.
75. Der Prophet gilt nichts in seinem Vaterlande.
76. Der Raupen wegen soll man den Baum nicht umhauen.
77. Der Schein trügt.
78. Der Schlaf ist ein Bild des Todes.
79. Der Schuster hat die schlechtesten Schuhe.
80. Der Segen der Eltern baut den Kindern Häuser.
81. Der Speisen Würze ist der Hunger.
82. Der Teufel kann sich auch auf die Schrift berufen.
83. Der Teufel ist nicht so schwarz, als er gemalt wird.
84. Der Teufel sch... immer auf den größten Haufen.
85. Der Tod ist das Ende aller Not.
86. Der Verstand kommt mit den Jahren.
87. Der Weg zur Hölle ist mit guten Vorsätzen gepflastert.
88. Der Weiber Zungen ja nimmer ruhen.
89. Der Wein erfreut des Menschen Herz.
90. Der Weise tut das am Anfang, was der Narr am Ende tut.
91. Der Wolf ändert das Haar und bleibt wie er war.
92. Der Wolf frißt auch die gezählten Schafe.

93. Des einen Leid ist des andern Freud'.
94. Des einen Schaden ist des andern Nutzen.
95. Des Herrn Auge schafft mehr als seine Hände.
96. Des Menschen Wille ist sein Himmelreich.
97. Des Zornes Ende ist der Reue Anfang.
98. Die Alten sind auch keine Narren gewesen.
99. Die aufgehende Sonne hat mehr Anbeter, als die untergehende.
100. Die Aemter sind Gottes, aber die Amtsleute des Teufels.
101. Die Apotheke ist eine teure Küche.
102. Die Blume im Garten lehrt, wie lange Schönheit währt.
103. Die Dummheit und der Stolz wachsen auf einem Holz.
104. Die Dümmersten haben das meiste Glück.
105. Die Düngergrube ist der Goldbeutel des Bauern.
106. Die fleißige Hand nährt Leut' und Land.
107. Die Gänse gehen überall barfuß.
108. Die Geheimnisse bewahrt am besten der Todte.
109. Die Gedanken sind zollfrei.
110. Die Gesundheit schätzt man erst, wenn man krank wird.
111. Die Gewohnheit wird zur zweiten Natur.
112. Die Glocken läuten andern zur Kirche, kommen aber selbst nicht hinein.
113. Die Henne, die viel gackert, legt wenig Eier.
114. Die Hölle und der karge Mann werden nimmer satt.
115. Die Kuh melkt man durchs Maul.
116. Die Kunst ist lang und das Leben kurz.
117. Die Kutte macht nicht den Mönch.
118. Die Kühe, die am meisten brüllen, geben am wenigsten Milch.
119. Die Liebe braucht keinen Kompan.
120. Die Menschen in der Welt trachten alle nach Geld.
121. Die Morgenstunde hat Gold im Munde.
122. Die Neider sterben wohl, doch nie stirbt der Neid.
123. Die Not ist die Mutter der Erfindungen.
124. Die Not kennt kein Gebot.
125. Die Not lehrt uns beten.

126. Die Not macht erfinderisch.
127. Die Nürnberger henken keinen Dieb, bevor sie ihn nicht fangen.
128. Die Schönheit vergeht, die Tugend währt ewig.
129. Die Sonne bringt es an den Tag.
130. Die späte Rose blüht uns doppelt schön.
131. Die Wahrheit hört man nicht gern.
132. Die Wahrheit liegt in der Mitte.
133. Die Weiber und der Teufel gehen einen Weg.
134. Die Zeit lindert jeden Schmerz.
135. Doppelt gibt, wer gleich gibt.
136. Doppelt hält besser.
137. Drei Weiber und drei Gänse machen einen Jahrmarkt.
138. Durch den Wein und Weiberlist mancher Weise betört ist.
139. Durch wiederholte Streiche fällt zuletzt die stärkste Eiche.
140. Durch zweier Zeugen Mund wird erst die Wahrheit kund.
141. Durst macht aus Wasser Wein.
142. Der Neid frißt seinen eigenen Herrn.
143. Die dumme Jugend hat wenig Verstand und Tugend.
144. Die Mäuse haben Kirchtag, wenn die Katze nicht zu Hause ist.

E.

1. Ehestand ist Wehestand.
2. Ehre dem, wem Ehre gebührt.
3. Ehrlich währt am längsten, schuftig lebt in Aengsten.
4. Eigenlob stinkt, Freundes Lob hinkt, fremdes Lob klingt.
5. Eigener Herd ist Goldes wert.
6. Eile mit Weile.
7. Ein bellender Hund beißt nicht.
8. Ein bischen Glück ist besser, als Weisheit ganze Fässer.
9. Ein böser Geselle führt den andern in die Hölle.
10. Ein böser Mensch ist wie eine Kohle; er brennt oder schwärzt.

11. Ein dreitätiger Gast — eine große Last.
12. Ein Dummkopf findet immer einen größeren, der ihn bewundert.
13. Eine dumme Frage ist keiner Antwort wert.
14. Eine fleißige Hausfrau ist die beste Sparkasse.
15. Eine gescheidte Maus weiß mehr als ein Loch.
16. Eine gute Kuh deckt alle Armut zu.
17. Eine Hand wäscht die andere.
18. Eine Handvoll Stroh gibt zwei Hände von Mist, und diese geben eine Handvoll Körner.
19. Eine Krähe hackt der andern kein Auge aus.
20. Eine Lüge zieht gewöhnlich zehn andere nach sich.
21. Eine Schwalbe macht keinen Sommer.
22. Eine unwillige Gabe ist eben, als hättest keine gegeben.
23. Eine Wohltat ist niemals verloren.
24. Einem jeden Lappen gefällt seine Kappen.
25. Ein fauler Apfel steckt hundert gesunde an.
26. Ein freundliches Gesicht ist das beste Gericht.
27. Ein frohes Herz, gesundes Blut ist besser, als viel Geld und Gut.
28. Ein Funke kann den ganzen Wald vernichten.
29. Ein Fürst ist so selten im Himmel, als ein Hirsch in des Bauern Küche.
30. Ein gottloser Vater hat selten einen frommen Sohn.
31. Ein großer Herr, ein großer Sünder.
32. Ein guter Tag kann hundert böse Nächte kosten.
33. Ein gutes Gewissen ist ein sanftes Ruhekissen.
34. Ein gutes Wort findet immer einen guten Ort.
35. Ein gutes Pferd ist seines Futters wert.
36. Ein gutes Werk ist niemals verloren.
37. Ein gutes Gläschen Wein hilft dem Alten auf die Bein'.
38. Ein „Heute“ ist besser, als zehn „Morgen“.
39. Einigkeit gewinnt viel, Uneinigkeit verdirbt das Spiel.
40. Ein jeder strecke sich nach seiner Decke.
41. Ein Kuß in Ehren, wer kann's verwehren?
42. Ein lebendiger Hund ist besser, als ein todter Löwe.

43. Ein Lot Glück ist besser, als ein Pfund Weisheit.
44. Ein Mann, ein Wort; ein Wort, ein Mann.
45. Einmal ist keinmal, zweimal ist nicht immer.
46. Ein Narr fragt in einer Stunde mehr, als zehn Gescheidte in einem Jahr beantworten können.
47. Ein Narr kann mehr fragen, als zehn Gelehrte sagen.
48. Ein Narr macht viele Narren.
49. Ein Narr macht zehn Narren, aber tausend Kluge noch keinen Klugen.
50. Ein Narr wirft leicht einen Stein in den Brunnen, und zehn gescheidte Menschen bringen ihn nicht heraus.
51. Ein rüdiges Schaf steckt die ganze Herde an.
52. Ein reicher Bauer kennt seine Verwandten nicht.
53. Ein Richter muß zwei gleiche Ohren haben.
54. Ein Saumagen kann alles vertragen.
55. Ein schlafender Hund fängt keinen Hasen.
56. Ein schlechter Ast ist des Baumes Last.
57. Ein schlechtes Pferd verdient sein Futter nicht.
58. Ein Stoß bricht leicht den Topf, der Tod den stärksten Kopf.
59. Ein unnützes Leben ist ein früher Tod.
60. Ein Vater kann leichter zehn Kinder ernähren, als zehn Kinder einen Vater.
61. Ein wahrer Freund ist ein großer Schatz.
62. Ein wenig zu spät ist viel zu spät.
63. Ein Wolf frißt den andern nicht.
64. Ein Wolf ist der ganzen Herde Schafe zu viel.
65. Ende gut, alles gut; Ende schlecht, alles schlecht.
66. Er ist in Rom gewesen und hat den Papst nicht gesehen.
67. Erst besinne's, dann beginne's.
68. Erst erwäge, dann wage.
69. Er sucht das Pferd und reit't darauf.
70. Erwiesene Wohltaten schreibe man auf den Sand, empfangene auf Marmor.
71. Erzwungene Gabe ist nicht lieb.
72. Es fällt kein Baum vom ersten Streiche.

73. Es ist bald um einen Menschen geschehen, und es kostet so viel, bis man ihn erzieht.
74. Es ist besser, wenn das Kind weint, als der Vater.
75. Es ist besser, daß dich die Kinder bitten, als wenn du sie bitten mußt.
76. Es ist gut, wenn man den Herrn Gott (oder den Kaiser) zum Gevatter hat.
77. Es ist kein Meister vom Himmel gefallen.
78. Es ist kein Mensch ohne ein „Aber“.
79. Es ist nicht alle Tage Kirchweih' (Sonntag).
80. Es ist nicht alles Gold, was glänzt.
81. Es ist noch nicht aller Tage Abend.
82. Es ist Zeit zu reden und Zeit zu schweigen.
83. Es stolpert auch ein Pferd, hat es auch vier Füße.
84. Etwas ist besser, als gar nichts.
85. Es wird leicht verdorben, was man mit Mühe hat erworben.
86. Es wird nicht so heiß gegessen, wie es gekocht ist.
87. Es macht zuletzt der Tod ein Ende jeder Not.

F.

1. Faule Leute haben lange Tage.
2. Fege jeder vor seiner Tür, dann ist die Straße bald sauber.
3. Feuer soll man nicht mit Feuer löschen.
4. Feuer und Wasser sind zwar gute Diener, aber schlechte Herren.
5. Fische fängt man mit Angeln, Leute mit Worten.
6. Fleiß bring Brot, Faulheit Not.
7. Fleiß bringt Schweiß, Schweiß bringt Preis.
8. Fleißiger Hausherr macht fleißiges Gesinde.
9. Frech gewagt ist halb verloren.
10. Fremder Schade soll witzig machen.
11. Fremdes Brot schmeckt immer besser; als eigenes.
12. Freudig getan, leicht getan.

13. Freudlich' Wort und Hand am Hut kostet nichts und ist sehr gut.
14. Frisches Ei, gutes Ei.
15. Frisch behauptet ist halb bewiesen.
16. Frisch gewagt ist halb gewonnen.
17. Frisch' Wasser und schwarzes Brot macht blasse Wangen rot.
18. Früh auf und spät nieder bringt verlор'nes Gut wieder.
19. Frühhafer — Schwerhafer.
20. Frühling, Sommer, Herbst und Winter sind des lieben Herrgotts Kinder.
21. Frühsaat trägt selten, Spätsaat oft.
22. Früh übt sich, wer ein Meister werden will.
23. Fürchte Gott, tue Recht, scheue Niemand.
24. Für den Tonboden ist der Frost der beste Ackersmann.
25. Für die geile Sucht das beste — schnelle Flucht.

G.

1. Gar zu viel Höflichkeit ist selten Aufrichtigkeit.
2. Geben ist seliger als nehmen.
3. Gebratene Tauben fliegen einem nicht ins Maul.
4. Geduld ist ein edel' Kraut, welches nicht in allen Gärten wächst.
5. Gegen den Tod gibt es keine Dispens von Rom.
6. Gegen den Tod ist kein Kraut im Garten gewachsen.
7. Geht der Wein ein, geht das Herz auf.
8. Geld regiert die Welt.
9. Geld und Glück haben den Schalk im Genick.
10. Gelegenheit macht Diebe.
11. Geringes ist die Wiege des Großen.
12. Geschehene Dinge kann man nicht ändern.
13. Geschehene Dinge lassen sich nicht ungeschehen machen.
14. Geschenke zerbrechen Felsen.
15. Gewohnheit wird zur zweiten Natur.
16. Gesundheit ist der größte Reichtum.

17. Gewalt geht oft vor Recht.
18. Gib dem Hunde die Wurst, er schnappt auch nach dem Schinken.
19. Gibst du deinem Vieh, so gibt es dir wieder.
20. Gibst du mir, so geh ich mit dir.
21. Gibt der Bauer, so sieht er sauer.
22. Gibt Gott ein Häs'chen, gibt er auch ein Gräs'chen.
23. Gleich und Gleich gesellt sich gern.
24. Glück in der Liebe, Unglück im Spiel.
25. Glück ist blind und macht viele blind.
26. Glück macht Mut, Mut macht Hochmut.
27. Glück und Gold sind oft den Dummen hold.
28. Glück und Glas — wie bald bricht das!
29. Glück und Unglück wandern auf einem Steg.
30. Glücklich ist, wer vergißt, was nicht mehr zu ändern ist.
31. Gold geht durch alle Türen, ausgenommen die Himmels-
tür.
32. Gott gibt wohl die Kuh, aber nicht den Strick dazu.
33. Gott gibt's den Seinen im Schlafe.
34. Gott grüßt Manchen, der ihm nicht dankt.
35. Gott hat schon gesorgt, daß die Bäume nicht in den
Himmel wachsen.
36. Gott hat wohl Füße von Baumwolle, aber auch Hände
von Eisen.
37. Gott hat den Brunnen erschaffen, aber nicht den Eimer.
38. Gott läßt Seiner nicht spotten.
39. Gott läßt sich viel abbitten, aber nichts abzwängen.
40. Gott läßt uns wohl sinken, aber nicht ertrinken.
41. Gott verläßt die Seinen nicht.
42. Gott weiß schon, warum Er nicht alle Finger gleich
gemacht hat.
43. Gottes Mühlen mahlen langsam, aber fein (sicher).
44. Gottes Mühlen mahlen fein, Gottes Besen fegen rein.
45. Gottloser Leute Freud' währt eine kurze Zeit.
46. Grobe Säcke näht man nicht mit Seide.
47. Große Ehren tun Manchen verkehren.

48. Große Herren haben lange Hände.
49. Große Prahler, schlechte Zahler.
50. Große Worte, kleine Werke.
51. Großer Reichtum hilft gar nicht, wenn Gott nicht den Segen spricht.
52. Grüne Weihnachten, weiße Ostern.
53. Gut begonnen ist halb gewonnen.
54. Guter Anfang ist die halbe Arbeit.
55. Gut ist man nur bedient, wenn man sich selbst bedient.

H.

1. Halb schon gewann, wer mutig begann.
2. Halte die Füße warm, den Kopf kalt, den ganzen Körper offen, so kannst du Gesundheit und langes Leben hoffen.
3. Halte Ordnung, liebe sie; Ordnung spart dir Zeit und Müh'.
4. Halte Rat vor der Tat.
5. Halt' still, wo Viel'.
6. Hanf, Hopfen und Mais sollte man auf dem Misthaufen bauen.
7. Hans ohne Fleiß wird nimmer weis'.
8. Hast du verloren dein Gut, verliere nicht den Mut.
9. Hat der Bauer Geld, so hat's die ganze Welt.
10. Hat die Kuh den Schwanz verloren, dann merkt sie, wozu er gut war.
11. Haust du meinen Juden, so hau' ich deinen Juden.
12. Häßliches Gesicht zeigt häßliche Sitten an.
13. Herzhafte Hand nährt Leut' und Land.
14. Herrendienst geht vor Gottesdienst.
15. Herrngunst vergeht wie Dunst.
16. Heute Freud', morgen Leid.
17. Heute im Putz, morgen im Schmutz.
18. Heute mir, morgen dir.

19. Heute rot, morgen tot.
20. Hilf dir selbst, so hilft dir Gott.
21. Hilf dir und der Himmel wird dir helfen.
22. Hinken beim Hunde und Tränen bei Frauen — wer wird denen trauen?
23. Hüte dich vor den Katzen, die vorne lecken und hinten kratzen.
24. Hochmut kommt vor dem Fall.
25. Hoffen und Harren macht Manchen zum Narren.
26. Höfliche Worte kosten wenig und vermögen viel.
27. Höflichkeit hat noch keinen gereut.
28. Höflichkeit und gute Sitten sind bei allen wohlgelitten.
29. Hohe Klimmer und tiefe Schwimmer werden selten alt.
30. Hunger lehrt arbeiten.

I.

1. Im Becher ersaufen mehr Leute, als im Meer.
2. Im Dunkeln ist gut munkeln.
3. Im Essen kommt der Appetit.
4. Im Feuer wird Gold, das Herz in Leiden geprüft.
5. Im Glücke da schneiet es Freunde; im Unglück hagelt es Feinde.
6. Im Honig ertrinken mehr Fliegen, als im Essig.
7. Im Wein ist Wahrheit und lautere Klarheit.
8. Im Zorn redet mancher Mann, daß es nicht ärger sein kann.
9. In der Jugend muß man für das Alter sparen.
10. In der Mitte wirst du am sichersten gehen.
11. In der Not frißt der Teufel Fliegen.
12. In der Schürze kann die Frau mehr aus dem Hause tragen, als der Mann auf dem Erntewagen einführt.
13. In Geldsachen hört die Gemütlichkeit auf.
14. Irren ist menschlich und vergeben göttlich.
15. Iss was gar ist, trink was klar ist, sprich was wahr ist. (Gar = gekocht.)

16. Ist der Segen gut, so dringt er auch unter den Hut.
17. Ist die Henne mein, so gehören mir auch die Eier.
18. Ist man unter Wölfen, so muß man mit ihnen heulen.

J.

1. Januar warm, daß Gott erbarm'!
2. Jede Freude hat ein Leid auf dem Rücken.
3. Jede Lüge ersticket in der Wiege.
4. Jeder Arbeiter ist seines Lohnes wert.
5. Jeder denkt für seinen eigenen Beutel.
6. Jeder beurteilt Andere nach sich.
7. Jeder hat sein Kreuz zu tragen.
8. Jeder hat seine schwache Seite.
9. Jeder ist Herr in seinem Hause.
10. Jeder ist seines gleichen neidisch.
11. Jeder ist seines Glückes Schmied.
12. Jeder ist sich selbst der Nächste.
13. Jeder kehre zuerst vor seiner Tür.
14. Jeder Krämer lobt seine Ware.
15. Jeder Mutter ist ihr Kind das schönste.
16. Jedermann's Freund, Niemand' Freund.
17. Jeder Prahler findet seinen Zahler.
18. Jeder sieht durch seine eigene Brille.
19. Jeder Tag hat seine Plage.
20. Jeder Vogel liebt sein Nest.
21. Jeder Vogel singt, wie ihm der Schnabel gewachsen ist.
22. Jeder weiß, wo ihn der Schuh drückt.
23. Jedes Ding soll man bei seinem Namen nennen.
24. Jedes Häslein findet sein Gräslein.
25. Jedes Kind muß einen Namen haben.
26. Jedes Land hat seine Gebräuche. (Ländlich, sittlich.)
27. Jedes Tier kennt seine Zeit.
28. Je fetter der Floh, desto magerer der Hund.
29. Je mehr der Mensch hat, desto mehr begehrt er.
30. Je mehr Kinder, desto mehr „Vater unser“.
31. Je näher dem Quell, desto reiner das Wasser.

32. Jugend hat selten Tugend.
33. Junger Lügner, alter Dieb.
34. Junger Schlemmer, alter Bettler.
35. Junges Blut, spar dein Gut! — Armut im Alter Wehe tut.
36. Jung gelehrt, alt geehrt.
37. Jung gewohnt, alt getan.
38. Juristen sind böse Christen.
39. Jedes Tierchen hat sein Plaisirchen.

K.

1. Kannst du nicht wie du willst, so wolle wie du kannst.
2. Keine Freud' ohne Leid.
3. Keine Regel ohne Ausnahme.
4. Keine Rose ohne Dornen.
5. Kein Häuslein ohne Kreuzlein.
6. Kein Mensch ist als fertiger Meister vom Himmel gefallen.
7. Kindeshand ist bald gefüllt, Kindeszorn ist bald gestillt.
8. Klag' Niemand dein Leid, so wird es nicht breit.
9. Kleider machen Leute.
10. Kleine Diebe hängt man auf, große haben freien Lauf.
11. Kleine Diebe hängt man, große läßt man laufen.
12. Kleine Geschenke unterhalten die Freundschaft.
13. Kleine Kinder, kleine Sorgen; große Kinder, große Sorgen.
14. Kleine Kinder treten der Mutter auf den Schoß, große treten ihr auf das Herz.
15. Kommt der Bettler auf den Gaul, wird er stolz wie König Saul.
16. Kommt Zeit, kommt Rat.
17. Könige haben lange Arme.
18. Königskronen sind Dornenkronen.
19. Korpulenz erzeugt Reverenz.
20. Kunst und Lehre gibt Geld und Ehre.
21. Kunst und Verstand gehen durch's ganze Land.
22. Kürze ist des Witzes Würze.

23. Kinder und Narren sagen die Wahrheit.
24. Kreuz wohl gefaßt ist halbe Last.
25. Kriegsjahre werden doppelt gezählt.

L.

1. Lange bleibt, was man schreibt.
2. Leere Fässer klingen hohl, volle schweigen wohl.
3. Leicht gewonnenes Gut schafft Uebermut.
4. Lerne was, so kannst du was.
5. Lieber heute ein Ei, als morgen ihrer drei.
6. Liebe schafft Leiden, wenn sich zweie scheiden.
7. Liebe deinen Nächsten, wie er dich liebt.

M.

1. Mach' mich zum Propheten und ich mach' dich reich.
2. Mai kühl und naß füllt dem Bauer Scheune und Faß.
3. Manchem gibt der Himmel das Geld, und der Teufel nimmt ihm den Beutel weg.
4. Mancher geht nach Wolle aus und kommt geschoren nach Haus.
5. Mancher gibt den Hering, um den Lachs zu kriegen.
6. Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben.
7. Man fängt mehr Mücken mit Zucker, als mit Essig.
8. Man ist nur einmal jung.
9. Man kann des Guten nicht zu viel tun.
10. Man kann Gott belügen, aber nicht betrügen.
11. Man kann Niemand zur Liebe zwingen.
12. Man kennt den Vogel an den Federn.
13. Man lebt nur einmal auf der Welt.
14. Man muß aus der Not eine Tugend machen.
15. Man muß bedenken viel, was man tun will.
16. Man muß den Hafer nicht von der Gans kaufen.
17. Man muß das Eisen schmieden, so lange es warm ist.
18. Man muß die Aemter den Leuten, und nicht die Leute den Aemtern geben.

19. Man muß die Morgensuppe nicht zu fett machen, damit man des Abends auch noch etwas habe.
20. Man muß die Leute nehmen, wie sie sind.
21. Man muß die Suppe nicht versalzen, auch wenn man Salz genug hat.
22. Man muß einen Scheffel Salz mit dem Menschen gegessen haben, ehe man ihn zum Vertrauen macht.
23. Man muß gute Miene zum bösen Spiel machen.
24. Man muß mit den Wölfen heulen.
25. Man muß sich nach der Zeit richten.
26. Man muß sich zu helfen wissen.
27. Man schmeichelt der Mutter und schielt nach der Tochter.
28. Man sieht dir auf den Kragen, aber nicht auf den Magen.
29. Man soll den Bock nicht zum Gärtner machen.
30. Man soll den Pelz nicht verkaufen, ehe man den Fuchs hat.
31. Man soll die Bärenhaut nicht verkaufen, ehe der Bär nicht erlegt ist.
32. Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben.
33. Man soll den Teufel nicht an die Wand malen.
34. Man soll die Rechnung nicht ohne den Wirt machen.
35. Man soll die Katze nicht im Sacke kaufen.
36. Man soll nicht mit zwei Ruten hauen.
37. Man soll sich nach der Decke strecken.
38. Man soll sich nicht mit fremden Federn schmücken.
39. Man verändert sich oft und bessert sich selten.
40. Maß ist in allen Dingen gut.
41. Mehr kaiserlich als der Kaiser selbst.
42. Meide böse Gesellschaften und das Böse wird dich meiden.
43. Menschengunst vergeht wie Dunst.
44. Menschen und Wind ändern sich geschwind.
45. Mit dem blossen Danke kann man keine Katze füttern.
46. Mit dem Hute in der Hand kommt man durch das ganze Land.
47. Mit der Zeit kommt man auch weit.

48. Mit einem Tropfen Honig fängt man mehr Fliegen, als mit einem Faß Essig.
49. Mitgefangen — mitgehangen.
50. Mit Geld probiert man die Welt.
51. Mit großen Herren ist nicht gut Kirschen essen.
52. Morgenrot mit Regen droht.
53. Morgen- und Abendsegen ist gut auf allen Wegen.
54. Mühe und Fleiß bricht alles Eis.
55. Müßige Jugend, unzufriedenes Alter; fleißige Jugend, behagliches Alter.
56. Müßiggang ist aller Laster Anfang.
57. Müßiggang ist des Teufels Ruhebänk.

N.

1. Nach dem Essen sollst du stehen oder tausend Schritte gehen.
2. Nach der Tat weiß auch ein Narr den Rat.
3. Nach geendeter Arbeit ist gut ruhen.
4. Nach dem Lachen kommt das Weinen.
5. Namen tun nichts zur Sache.
6. Narren soll man aus dem Wege gehen.
7. Narren wachsen unbegossen.
8. Nasse Freundschaft selten lange Freundschaft.
9. Neid folgt dem Glück.
10. „Nein“ sagen ist die wohlfeilste Philosophie.
11. Neue Besen kehren gut.
12. Nicht jedes Holz gibt einen Bolz.
13. Niemand ist mit seinem Schicksal zufrieden.
14. Nie quäle ein Tier zum Scherz, denn es fühlt wie du den Schmerz.
15. Nimm dich der Armen an und Gott wird sich deiner annehmen.
16. Nur die Lumpen (Weisen) sind bescheiden.

O.

1. Ob der Mensch was tauge, schau' ihm ins Auge.
2. Ochsen muß man aus dem Wege gehen.
3. Oft büßt das Gute ein, wer Besseres sucht.
4. Ohne der Frauen Geleit herrscht keine Fröhlichkeit.
5. Ohne ein Weib an der Seite genießt der Mann keine Freude.
6. Ohne Fleiß gibts keinen Preis.
7. Ohne Geld ist alles gefehlt.
8. Ordnung im Stall ist halbes Futter.
9. Ost, Süd, West, daheim am best (besten).

P.

1. Pack schlägt sich, Pack verträgt sich.
2. Pferd ohne Zaum, Kind ohne Ruth' — tut nimmer gut.
3. Pferde lassen sich zum Wasser bringen, aber nicht zum Trinken zwingen.
4. Pflügen und nicht säen, lesen und nicht verstehen — ist halb müßig gehen.
5. Polen ist der Bauern Hölle, der Juden Paradies, der Bürger Fegfeuer, der Edelleute Himmel und der Fremden Goldgrube.
6. Prüfet Alles und behaltet das Beste.

R.

1. Rast' ich, so rost' ich.
2. Rat nach der Tat kommt zu spat.
3. Rede wenig, rede wahr; zehre wenig, zahle bar.
4. Reden ist Silber, Schweigen ist Gold.
5. Redet das Geld, so schweigt die ganze Welt.
6. Redlichkeit lobt Jedermann, doch läßt man sie betteln gahn (gehen).
7. Reichtum vergeht, Jugend besteht.
8. Reines Herz und froher Mut ist besser als viel Geld und Gut.

9. Rein und ganz gibt dem schlichten Kleide Glanz.
10. Rom ist nicht an einem Tage erbaut.
11. Rost frißt das Eisen, Sorge den Weisen.
12. Rüben am eigenen Tisch sind besser, als am fremden Fleisch und Fisch.

S.

1. Sage mir mit wem du umgehst, und ich sage dir wer du bist.
2. Sage mir was du isst, und ich sage dir, was du bist.
3. Sag' nicht Alles, was du weißt; glaub' nicht Alles, was du hörst; tu' nicht Alles, was du kannst.
4. Schaden macht klug.
5. Schaden, Sorge und Klage wachsen alle Tage.
6. Scheiden tut weh'.
7. Schlechte Arbeiter haben nie gute Werkzeuge.
8. Schlimme Eltern, schlimme Kinder.
9. Schmutzige Wäsche soll man zu Hause waschen.
10. Schnelle Gabe, doppelte Gabe.
11. Schneller Rat und jähe Tat schon manchen Mann verdorben hat.
12. Schöne Seelen (Geister) finden sich.
13. Schöne Worte machen den Kohl nicht fett.
14. Schuster! bleib' bei deinen Leisten.
15. Schwarz auf Weiß behält den Preis.
16. Sehe Jeder auf sein Haus, Gott sieht schon auf die Welt.
17. Selbst getan, gut getan.
18. Selig ist der, wen fremder Schade witzig macht.
19. Spare in der Zeit, so hast du in der Not.
20. Sparsamkeit macht manchen Armen reich.
21. Späte Beicht' macht selten das Gewissen leicht.
22. Später Dank, schlechter Dank.
23. Stille Wasser und schweigsamen Leuten ist nicht zu trauen.
24. Stilles Wasser, tiefes Wasser.
25. Still trägt, wer viel trägt.

26. Strenge Rechnung macht gute Freunde.
27. Suchst du einen Toren, so fang' dich selbst bei den Ohren.
28. Sünden kehren lachend ein und weinend aus.
29. Sünde verteidigen heißt selber sündigen.
30. Süß getrunken, sauer bezahlt.

T.

1. Tadeln ist leichter, als besser machen.
2. Tue Recht und scheue Niemand.
3. Trau, schau wem? (Fide sed cui? vide.)
4. Träume sind Schäume.
5. Treue ist ein selt'ner Gast; halt' ihn fest, wenn du ihn hast.
6. Trink' und iss, Gott nicht vergiß.
7. Trocken' Brot macht die Backen rot.
8. Tröste Gott den Herrn, den sein Knecht lehren muß.
9. Tröste Gott den Kranken, der seinen Arzt zum Erben macht.
10. Trunkener Mund tut Wahrheit kund.
11. Tugend hat ewige Jugend.
12. Tugend wird gedrückt, aber nicht erstickt.

U.

1. Ueberall ist gut Brot essen.
2. Uebung macht den Meister.
3. Um's Denken kann man keinen henken.
4. Undank ist der Welt Lohn.
5. Ungebetener Dienst hat keinen Dank.
6. Ungeladene Gäste setzt man hinter die Tür.
7. Unglück kommt ungerufen.
8. Unrechtes Gut kommt nicht an den dritten Erben.
9. Unter den Blinden ist der einäugige König.
10. Untreue schlägt ihren eigenen Herrn.
11. Unverhofft kommt oft.
12. Unkraut wächst ungesät.

V.

1. Vereint sind auch die Schwachen mächtig.
2. Verlange nicht nach Fremdem, aber gib das Deinige nicht auf.
3. Verlorene Ehr' kehrt nimmermehr.
4. Verschiedene Kostgänger hat der liebe Herr-Gott auf der Welt.
5. Verschlüssener Mund und offene Augen haben noch Niemand geschadet.
6. Versöhnter Feindschaft und geflickter Freundschaft ist wenig zu trauen.
7. Versprechen und halten ziemt Jungen und Alten.
8. Viele haben zu viel und Niemand hat genug.
9. Viele Hunde sind des Hasen Tod.
10. 'Viel' Kinder, viel' „Vaterunser“; viel' „Vaterunser“, viel Gottessegen.
11. Viele Köche versalzen die Suppe (den Brei).
12. Viel' Körnlein machen auch einen Haufen.
13. Viel' Köpfe gehen schwer unter einen Hut.
14. Viel' Köpfe, viel' Sinne.
15. Vieler Rat hemmt die Tat.
16. Viel' Worte, wenig Verstand.
17. Volkes Stimme, Gottes Stimme.
18. Voller Bauch studiert nicht gern.
19. Von der Luft kann man nicht leben.
20. Von Worten zu den Taten ist ein weiter Weg.
21. Vorbei an Kirch' und Schulhaus geht der kürzeste Weg ins Zuchthaus.
22. Vorgetan und nachbedacht hat Manchem großes Leid gebracht.
23. Vorsicht ist die Mutter der Weisheit (der Sicherheit).
24. Vorsicht ist immer besser, wie Nachsicht.
25. Vor Winter gepflügt ist halb gedüngt.

W.

1. Wahrheit besteht, Lüge vergeht.
2. Was das Auge nicht sieht, macht dem Herzen kein Weh'.
3. Was der Mensch kann, zeigt seine Rede an.
4. Was der Mensch säet, das wird er auch ernten.
5. Was der Sonntag erwirbt, schon am Montag verdirbt.
6. Was die Rechte gibt, soll die Linke nicht wissen.
7. Was die Augen sehen, glaubt das Herz.
8. Was drei wissen, wissen hundert.
9. Was du heute tun kannst, verschiebe nicht auf Morgen.
10. Was du nicht mit Geld bezahlen kannst, bezahle wenigstens mit Dank.
11. Was Gott pflanzt, das begießt Er auch.
12. Was Gott tut, das ist wohlgetan.
13. Was Gott bindet, das soll der Mensch nicht scheiden.
14. Was Hände bauten, können Hände stürzen.
15. Was Häns'chen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr.
16. Was hilft das Geld in der Kiste, wenn der Teufel den Schlüssel dazu hat?
17. Was ich nicht weiß, macht mir nicht heiß.
18. Was zu Hause gekocht wird, soll auch zu Hause gegessen werden.
19. Was kommt in den dritten Mund, wird aller Welt kund.
20. Was kümmert's den Mond, wenn ihn die Hunde anbelln?
21. Was man Gott nimmt, holt der Teufel wieder.
22. Was man in der Jugend erwirbt, das hat man im Alter.
23. Was man wohl hat erworben, das wird manchmal schlecht verdorben.
24. Was man wünscht, das glaubt man gern.
25. Was Menschen nicht strafen, straft Gott; was Menschen nicht lohnen, lohnt Gott.
26. Wasser und Brod macht die Wangen rot.
27. Was sich liebt, das neckt sich.
28. Was sich soll klären, muß erst gähren.

29. Was zur Nessel werden soll, fängt zeitig an zu brennen.
30. Weiberlob betrüget grob.
31. Weib und Leinwand kauft man nicht beim Licht.
32. Wein und Geld verkehren die Welt.
33. Weise ehre, Dumme lehre.
34. Weisheit kommt nicht vor den Jahren.
35. Weisheit und Tugend wachsen nur auf dem harten Boden.
36. Weisheit kann man nicht aus dem Aermel heraus-schütteln.
37. Weit von der Sünde, weit von der Hölle.
38. Wem das Glück den Finger reicht, der soll ihm die Hand bieten.
39. Wem die Sonne scheint, der fragt nicht nach den Sternen.
40. Wem es wohl geht, der hat gut fröhlich sein.
41. Wem Gott gibt ein Amt, dem gibt Er auch Verstand.
42. Wem nicht zu raten ist, dem ist auch nicht zu helfen.
43. Wen Gott lieb hat, den führt Er jung heim.
44. Wen Gott naß macht, den macht Er auch trocken.
45. Wen Gott schickt, den macht Er geschickt.
46. Wenn das Kind ertrunken ist, deckt er den Brunnen zu.
47. Wenn die Reichen bauen, haben die Armen Arbeit.
48. Wenn das Geld im Beutel klingt, der Wirt mir zu essen bringt.
49. Wenn der Bauer nicht muß, rührt er weder Hand noch Fuß.
50. Wenn dem Esel zu gut ist, geht er auf das Eis tanzen.
51. Wenn der Hahn kräht auf dem Mist, so bleibt das Wetter wie es ist.
52. Wenn der Hund wacht, mag der Hirt schlafen.
53. Wenn der Schreiber nichts taugt, schilt er auf die Feder.
54. Wenn die Hoffnung nicht wär', so lebt' ich nicht mehr.
55. Wenn die Kuh gestohlen ist, sperrt er den Stall.
56. Wenn du verlierst dein Gut, verliere nicht den Mut.

57. Wenn Gott eine Türe zumacht, so macht Er die andere auf.
58. Wenn Gott jemanden erhöhen will, so legen alle Heiligen die Hände an die Leiter.
59. Wenn ich trinke Wein, so rede ich Latein.
60. Wenn man auch zehn Hennen auf ein Ei setzt, sie bringen doch kein Junges in drei Tagen fertig.
61. Wenn man den Wolf (Esel) nennt, kommt er gerennt.
62. Wenn man dem Teufel einen Finger bietet, will er gleich die ganze Hand haben.
63. Wenn man den Teufel auf die Wand malt, so kommt er.
64. Wenn man die Saite zu hoch spannt, zerreißt sie.
65. Wenn man die Treppe wäscht, muß man von oben anfangen.
66. Wenn man kleine Laster nicht straft, so wachsen die großen.
67. Wenn Unglück dem Reichen bis an die Kniee geht, geht es dem Armen bis an den Hals.
68. Wer „a“ sagt, muß auch „b“ sagen.
69. Wer Allen dienen will, kommt immer am schlimmsten weg.
70. Wer andere ehrt, seine Ehr' vermehrt.
71. Wer Anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.
72. Wer Anderen Ruten bindet, zuletzt sie selbst empfindet.
73. Wer Andere will abstrafen, muß sein Laster vor abschaffen.
74. Wer an Gott denkt, sich um nichts kränkt.
75. Wer auf zwei Wegen gehen will, muß lange Beine haben.
76. Wer bald gibt, doppelt gibt.
77. Wer barfuß geht, soll keine Dornen säen.
78. Wer das Alter nicht ehrt, ist des Alters nicht wert.
79. Wer den Brei gekocht hat, der soll ihn auch essen.
80. Wer den Honig haben will, muß den Stachel nicht scheuen.
81. Wer den Pfennig nicht ehrt, ist des Talers nicht wert.

82. Wer den Richter zum Lachen bringt, der hat den Prozeß gewonnen.
83. Wer die Augen nicht auf tut, muß den Beutel auf tun.
84. Wer die Eltern ehrt, den ehrt Gott wieder.
85. Wer die Kälber stiehlt, wird später die Kühe stehlen.
86. Wer die Wahrheit aufspielt, dem schlägt man die Geige an den Kopf.
87. Wer der Gemeinde dient, hat einen schlimmen Herrn.
88. Wer einem Reichen was schenkt, der gibt dem Teufel zu lachen.
89. Wer einem was geben will, muß fragen, ob er's eben will.
90. Wer ernten will, muß säen.
91. Wer etwas will gelten, der komme selten.
92. Wer gern Weisheit hätte, sucht sie nicht im weichen Bette.
93. Wer gewinnen will, muß auch wagen.
94. Wer Gott dient, hat einen guten Herrn.
95. Wer Großes will, muß Großes wagen.
96. Wer gut reden will, der muß lernen viel.
97. Wer gut kaut, auch gut verdaut.
98. Wer Glück hat, dem fliegen die Enten gebraten ins Maul.
99. Wer hoch steigt, fällt tief nieder.
100. Wer höher steigt, als er sollte, fällt tiefer, als er wollte.
101. Wer ins Feuer bläst, dem fliegen die Funken in die Augen.
102. Wer jedens Menschen Freund sein will, ist Niemand's Freund.
103. Wer jung nicht taugt, bleibt auch alt ein Taugenichts.
104. Wer keine Pferde hat, muß zu Fuß gehen.
105. Wer krank ist, den ärgert die Fliege an der Wand.
106. Wer langsam geht, geht sicher.
107. Wer leicht zürnt, sündigt leicht.
108. Wer mit den Hühnern zu Bette geht, kann mit den Hähnen aufstehen.

109. Wer nach jedem bellenden Hunde werfen will, muß viele Steine auflesen.
110. Wer nicht an die Hölle glaubt, der kommt hinein.
111. Wer nicht arbeitet, der soll auch nicht essen.
112. Wer nicht hören will, muß fühlen.
113. Wer Pech berührt, besudelt sich.
114. Wer redet was er will, muß hören was er nicht will.
115. Wer Schaden hat, braucht für den Spott nicht zu sorgen.
116. Wer schmiert, der fährt.
117. Wer im Alter ernten will, muß in der Jugend säen.
118. Wer sehr viel verspricht, tut sehr wenig.
119. Wer sein Geld zum Juden trägt, sich mit eigenen Fäusten schlägt.
120. Wer sein Kind lieb hat, der züchtigt es.
121. Wer sich des Fragens schämt, schämt sich des Lernens.
122. Wer sich gemein macht, wird bald veracht't.
123. Wer sich selber lobt, muß schlechte Nachbarn haben.
124. Wer sich unter die Kleie mischt, den fressen die Schweine.
125. Wer sich zum Schafe macht, den frißt der Wolf.
126. Wer sich zu viel bedenkt, wird wenig leisten.
127. Wer trinkt ohne Durst und ißt ohne Hunger, stirbt zehn Jahre jünger.
128. Wer trinkt ohne Maß, wird bald der Würmer Fraß.
129. Wer ungebeten zur Arbeit geht, geht ohne Lohn davon.
130. Wer Unglück hat, stolpert im Grase, fällt auf den Rücken und bricht sich die Nase.
131. Wer Unglück hat gekostet, weiß wie es schmeckt.
132. Wer Unkraut säet, drischt kein Getreide.
133. Wer unter Wölfen ist, der muß mit ihnen heulen.
134. Wer übel redet, muß Uebles hören.
135. Wer viel beginnt, endet wenig.
136. Wer Vieles bringt, muß jedem etwas bringen.
137. Wer viel mit Vielen spricht, dem traue nicht.

138. Wer was bringt, ist überall willkommen.
139. Wer was tut mit Rat, den reuet nicht leicht die Tat.
140. Wer weit will gehen, muß früh aufstehen.
141. Wer wenig ißt, ißt lange.
142. Wer wenig Vermögen hat, hat wenig Sorgen.
143. Wer will mitessen, muß auch mitdreschen.
144. Wer Wind säet, wird Sturm ernten.
145. Wer zuerst kommt, mahlt zuerst.
146. Wer zuletzt lacht, lacht am besten.
147. Wer zwei Hasen zugleich hetzt, fängt keinen.
148. Wessen Brod ich esse, dessen Lied ich singe.
149. Wessen das Herz voll ist, davon fließt der Mund über.
150. Wie das Leben singt, so der Tod nachklingt.
151. Wie der Acker, so die Rüben; wie der Vater, so die Buben.
152. Wie der Baum, so ist die Frucht.
153. Wie der Herr, so der Knecht.
154. Wiederholte Streiche fällen die stärkste Eiche.
155. Wie die Alten sunen, so zwitschern die Jungen.
156. Wie die Arbeit, so der Lohn; wie der Vater, so der Sohn.
157. Wie die Frage, so die Antwort.
158. Wie die Saat, so die Ernte.
159. Wie du mir, so ich dir.
160. Wie Einem wächst das Gut, so wächst ihm auch der Mut.
161. Wie Einer arbeitet, also wird er belohnt.
162. Wie einer fragt, so wird ihm geantwortet.
163. Wie gewonnen, so zerronnen.
164. Wie man in den Wald schreit, so halbt es wieder heraus.
165. Wie man sich bettet, so schläft man.
166. Will ein Freund von dir borgen, vertröst' ihn nicht auf morgen.
167. Willst du den Freund erkennen, so mußst du erst einen Scheffel Salz mit ihm gegessen haben.
168. Willst wissen wer du bist, erforsche dich wie du sprichst.

169. Wir wissen was wir sind, aber nicht was wir werden können.
170. Witz kommt nicht vor der Zeit.
171. Wo der Wolf weidet die Herd', sind die Schafe bald verzehrt.
172. Wo das Geld läutet, da gehen alle Türen auf.
173. Wo die Könige bauen, haben die Kärner zu tun.
174. Wo die Löwenhaut nicht zureicht, muß man den Fuchsbalg nehmen.
175. Wo die Not am größten, ist Gottes Hilfe am nächsten.
176. Wo ein Anfang ist, muß auch ein Ende sein.
177. Wo ein Schaf vorgeht, folgen die andern nach.
178. Wo das Geld vorangeht, da stehen alle Türen offen.
179. Wo Gott eine Kirche baut, baut der Teufel ein Wirtshaus daneben.
180. Wo Hochmut aufgeht, geht die Demut unter.
181. Wohl anfangen ist gut, wohl enden besser.
182. Wo Liebe kommt ins Haus, da zieht die Klugheit aus.
183. Wo Menschenhand zu kurz ist, dort ist Gotteshand noch lang genug.
184. Womit man sündigt, damit wird man gestraft.
185. Wo nichts zu nehmen ist, dort hat der Kaiser sein Recht verloren.
186. Wo redet das Geld, dort schweigt die ganze Welt.
187. Wo viele Herren befehlen, ist der Gehorsam schwer.
188. Wo viel Licht, dort ist auch starker Schatten.
189. Wurst wider Wurst.
190. Würden sind Bürden.
191. Wein vergeht, Durst besteht.

Z.

1. Zeit gewonnen, alles gewonnen.
2. Zorn ohne Macht wird ausgelacht.

3. Zu einer Lüge gehören immer sieben Lügen.
 4. Zufrieden sein verwandelt Wasser in Wein.
 5. Zu geschehenen Dingen muß man das Beste reden.
 6. Zu viel hat manchmal Einer, jedoch genug hat Keiner.
 7. Zu viel Genuß bringt Ueberdruß.
 8. Zu viel Salz verdirbt die Suppe.
 9. Zu viel Weisheit macht oft große Narren.
 10. Zu viel Zucker in der Jugend macht unbrauchbare Zähne im Alter.
 11. Zu wenig und zu viel verdirbt ein jedes Spiel.
 12. Züchtig, fromm, bescheiden sein steht allen Menschen fein.
-

IV. PRZYSŁOWIA ŁACIŃSKIE.

A.

1. Ab amico indiscreto libera me Domine!
2. Ab amicis justa sunt petenda.
3. Ab inimicis injusta sunt expectanda.
4. Ab iracundo cave.
5. A bove majore discit arare minor.
6. Ab Jove principium. *Vergil.*
7. Absentem non esse blasphemandum.
8. Absentem qui rodit amicum, hunc caveto!
9. Absint offensae, cum sit celebratio mensae.
10. Absque pugna non est victoria.
11. Absque victoria non datur corona.
12. Abstinencia prima hominum est disciplina.
13. A capite piscis foetet.
14. Accepto damno januam claudit.
15. Accidit in puncto, quod non speratur in anno.
16. Accipere melius, quam inferre injuriam.
17. Accipere donum est libertatem vendere.
18. Accipere humanum est; inopi dare — deorum.
19. Acrius appetimus nova, quam parta tenemus.
20. Acti labores jucundi.
21. Adam primus homo damnavit saecula pomo.
22. Ad consilium ne accesseris, antequam voceris.
23. Adde parum modico, tandem cumulatur acervus.
24. Ad magnos honores non pervenitur, nisi per magnos labores.
25. Ad poenitendum properat, qui cito judicat.
26. A dextera parca turgebit plenior arca.
27. A Deo vocatus est rite paratus.

28. Adversae res admonent religionem.
29. Adulator non est verus amator.
30. Aedibus in propriis canis est mordacior omnis.
31. Aequam memento rebus in arduis servare mentem.
32. Aequo animo poenam, qui meruere ferant. *Ovid.*
33. Afflicto non est addenda afflictio. *Horat.*
34. Ager non multus, sed bene cultus facit divitem.
35. Alea, vinum, Venus — tribus his sum factus egeus.
36. Aliena curant, negligunt multi sua.
37. Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra.
38. Aliud cupido, mens aliud suadet.
39. Alter habet titulum, alter vitulum.
40. Alterius vita est nobis bona magistra.
41. Altissima flumina minimo sono labuntur.
42. Amantium irae amoris intergratio sunt.
43. Amare et sapere vix Deo conceditur.
44. Amare juveni fructus est, crimen seni.
45. Amici fures temporum.
46. Amicis omnia sunt communia.
47. Amicitia saepe prodest, amor et nocet.
48. Amicitia inter pocula contracta vitrea est.
49. Amicitia vera in calamitate agnoscitur.
50. Amicitia vera rara avis in terra.
51. Amico laudanti et inimico detrahenti non est credendum. *S. August.*
52. Amicos res secundae parant, adversae probant.
53. Amicus verus est tanquam alter ego. *Cicero.*
54. Amicus certus in re incerta cernitur.
55. Amicus quo veterior, eo melior.
56. Amicus est unus animus in duobus corporibus. *Aristot.*
57. Amicus personae, inimicus causae.
58. Amicus mihi Plato, sed magis amica veritas. *Ammonius.*
59. Amicus stulti similis efficietur. *Lib. Sap.*
60. Amicus est magis necessarius, quam ignis et aqua. *Seneca.*
61. Amittit proprium, qui alienum appetit. *Phaedrus.*

62. Amor addit alas.
63. Amor non patitur socios.
64. Amor omnia vincit.
65. Ante senectutem curandum, ut bene vivatur; in senectute, ut bene moriatur.
66. An nescis, longas regibus esse manus? *Ovid.*
67. Ante Dei vultum nihil clausum est vel inultum.
68. Ante mortem nemo beatus dici debet. *Solon.*
69. Appetitus inter edendum crescit.
70. Apud Deum omnia sunt possibilia. *Evang.*
71. Aquae furtivae dulciores. *Proverbia.*
72. Aquila solus volat, corvi gregatim.
73. Aquila (leo) non capit muscas.
74. Arbor honoretur, cujus nos umbra tuetur.
75. Arbore dejecta quilibet ligna colligit.
76. Arcanum mulier nulla tenere potest.
77. Ardua res regi cuncto placere gregi.
78. Ars artificem alit.
79. Ars est longa, vita brevis. *Hippocr.*
80. Ars non habet osorem, nisi ignorantem.
81. Artem quaevis terra alit.
82. A seriis ad ridiculosa tantum unus passus.
83. Asinus asino, sus sui pulcher est.
84. Asinus foeno magis gaudet, quam auro.
85. Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.
86. Aspiciunt oculis Superi mortalia justis.
87. A tenui coena mens est levis atque serena.
88. Audaces juvat fortuna timidosque repellit. *Verg.*
89. Audax et loquax ad opus saepe est ignavissimus.
90. Audentes Deus ipse juvat.
91. Audi, cerne, tace, si vis vivere in pace.
92. Aurea ne credas, quaecunque nitescere cernis.
93. Aurae popularis avidi — raro beati.
94. Aurora Musis amica.
95. Aures hominum novitate laetantur. *Plinius.*
96. Auro loquente omnia tacent.

97. Auro quaecunque janua panditur.
98. Auro venalia jura.
99. Aurum gestans asinus manet, et si hoc pondere praestans.
100. Aut amat, aut odit, medium nil femina novit.
101. Avaritia prima scelerum mater.
102. Avarus nisi cum moritur, nihil recte facit.
103. Avarus non nummos habet, sed a nummis habetur.
104. Avarus semper eget. *Horat.*

B.

1. Bacchus et argentum mutant mores sapientum.
2. Balnea, vina, Venus corrumpunt corpora nostra. *Hor.*
3. Barba non facit philosophum.
4. Beati non numerant horas.
5. Beatius est dare, quam accipere. *S. Paulus.*
6. Bene docere et male vivere est: una manu aedificare et altera destruere.
7. Benefacta male locata malefacta arbitror. *Cic.*
8. Bene qui latuit, bene vixit.
9. Bene orat, qui corde plorat.
10. Bis dat, qui cito dat. *P. Syrus.*
11. Blanda patrum indulgentia segnes facit natos.
12. Blanda venire Venus, tristis abire solet.
13. Blanditiae etiam cum rejiciuntur, placent.
14. Bonae leges ex malis moribus procreantur.
15. Bona cui vis relinque, modo animam relinqueas Deo.
16. Bona existimatio optimum patrimonium.
17. Bonis nocet, qui malis parcit.
18. Bonis semper patet — donis semper patet avidus.
19. Bonos mores corrumpunt colloquia mala. *Tertul.*
20. Bono vincere mala — est ad coelum scala.
21. Bonus rex, bonus grex.
22. Bonus vir semper tiro. *Martial.*
23. Bonus pastor tondeat gregem suum, sed non glabret.
Tiberius c.

C.

1. Calumniator in crimen vocat omnia, probat nihil.
2. Canities, calvieties malae vitae indities?
3. Cantabit vacuus coram latrone viator. *Juvenal.*
4. Cantores amant humores (liquores).
5. Candida pax homines, trux decet ira feras. *Ovid.*
6. Capta una avis melior est, quam mille in gramine ruris.
7. Cari mihi parentes, cara patria, carissima veritas. *Cic.*
8. Caseus et panis sunt optima fercula sanis.
9. Castis omnia casta. *S. Paulus.*
10. Casus dementis correctio fit sapientis.
11. Cauda de vulpe testatur.
12. Cautis pericula aliorum prodesse solent. *Phaedrus.*
13. Caveas grande aliquid timido committere cordi.
14. Cave, ne lingua praecurrat mentem.
15. Cave tibi a cane muto et aqua silente.
16. Cede repugnanti, cedendo victor abibis. *Ovid.*
17. Cedendum multitudini. *Seneca.*
18. Cedere majori non est pudor inferiori.
19. Charius est charum, si praegustatur amarum.
20. Cibi condimentum fames est, potionis sitis. *Cic.*
21. Clara pacta claros faciunt amicos.
22. Clauditur oranti, sed panditur aula ferenti.
23. Clementia non minus victori, quam victo utilis.
24. Clementia regni custos. *Marc. Aurel.*
25. Coecus si coecum ducit, ambo in foveam cadunt.
26. Coecus ducens coecum facit eum procumbere secum.
27. Coelum non quaeret, qui terrae totus adhaeret.
28. Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt.
29. Commodum nostrum debet esse cum modo.
30. Comes facundus in via pro vehiculo est. *P. Syrus.*
31. Concordia res parvae crescunt, discordia et maximae dilabuntur. *Sallust.*
32. Connubium sine prole est sicut dies nebulosa sine sole.

33. Conscia mens recti famae mendacia ridet. *Ovid.*
34. Consilium factum celerem mox postulat actum.
35. Conscius ipsi sibi de se putat omnia dici.
36. Consilio utilius, quam viribus arma geruntur.
37. Consilio factum non poenitet esse peractum.
38. Consilio coeptum vix unquam evadit ineptum.
39. Consuetudo est quasi altera natura. *Cicero.*
40. Contra verbosos noli contendere verbis. *Cato.*
41. Contra vim mortis non est medicamentum in hortis.
42. Contraria contrariis curantur.
43. Cornua qui fecit, nec cornua ferre recuset.
44. Corruptio optimi pessima.
45. Corvus non effodit corvo oculos. *Macrobius.*
46. Crescentem sequitur cura pecuniam. *Horat.*
47. Crescit amor pecuniae, quando ipsa pecunia crescit.
48. Cui mens est stulta, pro paucis vult dare multa.
49. Cuique in sua arte credendum est.
50. Cuique nocet sua stultitia aut aliena nequitia.
51. Cujusvis hominis est errare, tantum insipientis in errore perseverare. *Cicero.*
52. Cum bonis bonus eris, cum perversis perverteris.
53. Cum lupis ulula.
54. Cum fortuna perit, rarus amicus erit.
55. Cum Jove membra move.
56. Cum recte vivis, non cures verba malorum.
57. Cum talaris sum hilaris, sine istis homo tristis.
58. Cum tumulum cernis, cur non mortalia spernis?
59. Cum sis mortalis, quae sunt mortalia cura. *Cato.*
60. Cupiditas nunquam dicit: sufficit!
61. Curis plenus eris, si vis ut glorificeris.
62. Curis multis jactatur, qui Veneri famulatur.

D.

1. Dabit Deus omnia bona.
2. Da mihi de libo, tecumque libentius ibo.

3. Dant saepe parvam magna nubila pluviam.
4. Dat census honores. *Ovid.*
5. Dat bene, dat multum, qui dat cum munere vultum.
6. Dat Galenus opes, dat Justinianus honores.
7. Dat pira, dat poma, qui non habet alia dona.
8. Dat veniam corvis, vexat censura columbas. *Juvenal.*
9. De absentibus et mortuis nil nisi bene. *Diog. Laert.*
10. Debilis et fortis veniunt ad funera mortis.
11. Debes parva dare, ut possis majora rogare.
12. Deficit ambobus, qui vult servire duobus.
13. De gustibus non est disputandum.
14. Deliberandum diu, quod statuendum semel.
15. De lingua stulta veniunt incommoda multa.
16. De male quaesitis non gaudet tertius haeres.
17. Desidi semper feriae.
18. De sua domo migrabit omnis homo.
19. Deo ingratus cui erit gratus?
20. Deus est maximus in minimis.
21. Deum si imitatis, date etiam ingratis.
22. Deum invoca et manum move.
23. Deus est mirabilis, fortuna variabilis.
24. Deus quem amat, castigat.
25. Diabolus non est tam ater, ac pingitur.
26. Dicitur a multis, quod sors est optima stultis.
27. Difficile est simul sorbere et flare.
28. Dies diei discipulus.
29. Dilige virtutem, si vis reperire salutem.
30. Discat qui nescit, nam sic sapientia crescit.
31. Discere ne cesses, si doctor maximus esses.
32. Disce, sed a doctis; indoctos ipse doceto. *Cato.*
33. Dispar vivendi ratio est; mors omnibus una.
34. Diu vixit, qui bene vixit.
35. Diu delibera et cito fac.
36. Divitiae grandes homini sunt: vivere parce.
37. Dixit laicus clero: nunquam tibi amicus ero.
38. Docendo (errando) discimus. *Seneca.*

39. Dolor gravis est brevis, longus levis.
40. Domino coelesti non placent scelesti.
41. Donec erunt homines, et vitia erunt. *Tacit.*
42. Dormit nocte parum possessor divitiarum.
43. Dubius est belli eventus. *Livius.*
44. Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.
45. Dulce et decorum est pro patria mori. *Cic.*
46. Dulce est meminisse, quod fuit acerbe pati.
47. Dum convivaris, carreas ne multa loquaris.
48. Dum sapiens errat, graviter errat.
49. Dum spiro, spero; sed nescio quid ero.
50. Dum Roma deliberat, Saguntum perit.
51. Dum subera suberant, subera suberare memento.
52. Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
53. Duobus litigantibus tertius gaudet.
54. Duos insequens lepores neutrum capit.
55. Dupliciter peccat, qui se de crimine jactat.

E.

1. Ejicitur parvus magno veniente magistro.
2. Ebrietas prodit, quod amat cor sive quod odit.
3. Ebrius atque satur nunquam bene philosophatur.
4. Edere oportet ut vivas, non vivere ut edas.
5. Ede, bibe, lude; post mortem nulla voluptas.
6. Eligat aequalem sibi prudens quisque sodalem.
7. Epistola non erubescit. *Cicero.*
8. E plumis (cantu) cognoscitur avis.
9. Equus peccat, asinus punitur.
10. Equi donati dentes non inspiciuntur.
11. Errare humanum est. *Seneca.*
12. Error hesternus sit tibi magister hodiernus.
13. Errores medicorum terra tegit.
14. Est dictum vere, quod fraus latet in muliere.
15. Est haec vita brevis, transit ut aura levis.
16. Est labor ingratus, quem praemium nullum sequitur.

17. Est caro nostra cinis; vix incipit, est cito finis.
18. Est virtus vere semper malefacta cavere.
19. Est facies testis, quales intrinsecus estis.
20. Est mirum bellum, cum asellus culpatus asellum.
21. Est lis ex minimis saepe maxima verbis.
22. Est casta raro bene pasta (nutrita) caro.
23. Est commune mori, mors nulli parcat honori.
24. Est non scholae, sed vitae discendum. *Seneca*.
25. Est valde rarus dives, qui non sit avarus.
26. Etiam inter rosas sunt aculei.
27. Etiam servus honorandus est propter dominum suum.
28. Etiam stultis acuit ingenium fames.
29. Et post malam segetem serendum est.
30. Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
31. Et lupus ovem amat.
32. Et hosti fides servanda.
33. Eventus stultorum magister.
34. Exempla adhuc non sunt argumenta.
35. Exitus acta probat. *Ovid*.
36. Ex duobus malis minus eligendum. *Cicero*.
37. Exitus ostendit, quo mundi gloria tendit.
38. Ex igne ut fumus, sic fama ex crimine surgit.
39. Ex minimo crescit, sed non cito fama quiescit.
40. Ex oculis domini crassa fiunt terga caballi.
41. Ex malo ovo non erit pullus bonus.
42. Exeat ex aula, qui cupit esse pius.
43. Ex siccis lignis componitur optimus ignis.
44. Ex libro doctus quilibet esse potest.
45. Ex oculis, poculis, loculis cognoscitur homo.
46. Ex opere artifex agnoscitur.
47. Ex paupere factus dominus magis superbit.
48. Experto crede Roberto.
49. Experientia optima rerum magistra.
50. Extrema gaudii luctus occupat. *Prov*.
51. Extrema se tangunt.
52. Externus timor optimum concordiae vinculum.

- 53. Ex unque leonem cognoscimus.
- 54. Ex verborum copia cognoscitur cerebri inopia.
- 55. Ex necessitate facere virtutem oportet.
- 56. Ex verbis fatuus, ex pulsu cognoscitur olla.

F.

- 1. Faber est suae quisque fortunae. *Sallust.*
- 2. Faber fabrum, figulus figulum odit.
- 3. Fabri soli de suis artibus judicent.
- 4. Fac bene dum vivis, post mortem vivere si vis.
- 5. Fac me talem, talis ero.
- 6. Fac modo, quae moriens facta fuisse velis.
- 7. Facile emergit, qui patronum habet.
- 8. Facilis est descensus Averni. *Vergil.*
- 9. Facile omnes cum valemus, recta consilia aegrotis damus.
- 10. Factum infectum fieri nequit.
- 11. Fama crescit eundo. *Vergil.*
- 12. Fama repleta malis velocibus evolat alis.
- 13. Fama volando crescit, nec unquam illa quiescit.
- 14. Fas est et ab hoste doceri. *Ovid.*
- 15. Fata volentem ducunt, nolentem trahunt. *Seneca.*
- 16. Fato junguntur, fato solvuntur amores.
- 17. Feci quod potui, faciant meliora sequentes.
- 18. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.
- 19. Felix, quem fecerunt aliena pericula cautum.
- 20. Felix multos cognatos et amicos habet.
- 21. Felix qui dat, beatus qui tenet.
- 22. Femina dum plorat, saepe decipere laborat.
- 23. Femina quod vult, valde vult.
- 24. Feminus dolor est: post factum dolere.
- 25. Feriunt summos fulmina montes. *Horat.*
- 26. Fert fructus dulces doctrinae semen amarum.
- 27. Ferendum ac sperandum.
- 28. Ferrum dum calet, tundendum est.

29. Ferrum tuetur principem, sed melius fides.
30. Festina lente. *Suetonius*.
31. Fide, sed cui, vide.
32. Fidem qui perdidit, nil potest ultra perdere.
33. Fides et anima unde semel abiit, redire nequit.
34. Finis coronat opus. *Ovidius*.
35. Finis nunquam sanctificat media.
36. Flectitur iratus voce precante Deus. *Ovid*.
37. Formosa facies muta commendatio est.
38. Forsitan et mihi olim arridebit fortuna.
39. Fortuna coeca est coecosque facit. *Cicero*.
40. Fortuna facilius reperitur, quam retinetur.
41. Fortuna vitrea est; cum splendet, frangitur.
42. Frangenti fidem fides frangitur eidem.
43. Frangitur ira gravis, cum sit responsio suavis.
44. Fraus et dolus nemini patrocinator.
45. Fructus est non multus, si ager non cultus.
46. Frustra conatur, cui non Deus auxiliatur.
47. Fugit irreparabile tempus. *Vergil*.
48. Fur furi amicus.
49. Frustra spondetis, quod non servare potestis.
50. Frustra curris post currum, qui te non vult suscipere.

G.

1. Gaudia post luctum veniunt, post gaudia luctus.
2. Gaudia vera petas, quae nunquam terminat aetas.
3. Gaudia initium nostri saepe sunt doloris.
4. Graeca fides, nulla fides.
5. Grata superveniet, quae non sperabitur hora.
6. Gratia gratiam parit.
7. Gratia est pluris, quam tota scientia juris.
8. Gratia regalis non est perpetualis.
9. Gratia nulla datur, si munere munus ematur.
10. Gratiarum actio est ad plus dandum invitatio.

11. Gravis est semper ira regum. *Seneca.*
12. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.

H.

1. Haec dicimus, quae didicimus.
2. Haeredis fletus sub persona risus est. *P. Syrus.*
3. Hanc veniam damus petimusque vicissim.
4. Haud domus est pacis, in qua regnat linqua loquacis.
5. Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro.
6. Hectora quis nosset, si felix Troja fuisset?
7. Hic offendit herum, qui semper dicit verum.
8. Hic nisi lugebis, coelesti luce carebis.
9. Hodie mihi, cras tibi.
10. Homines plus oculis, quam auribus credunt.
11. Homo morte emit immortalitatem. *Svar. Cypr.*
12. Homo probus et in vili veste tractatur a bonis honeste.
13. Homo pudicus animae suae amicus.
14. Homo sum, humani nihil a me alienum puto. *Terent.*
15. Homo proponit, Deus disponit.
16. Homo doctus in seipso divitias habet.
17. Homo homini lupus, homo homini Deus.
18. Homo quo plura habet, eo cupit ampliora.
19. Honos est virtutis praemium.
20. Honor ornat, sed etiam onerat.
21. Honores mutant mores, sed raro in meliores.
22. Hospes invitatus recedit saepe ingratus.
23. Hostis aperte, sed clam falsus nos perdit amicus.
24. Hunc fidum dico, bene qui succurrit amico.
25. Hunc homines honorant, quem vestimenta decorant.

I.

1. Idem velle atque idem nolle ea demum firma amicitia est. *Sallust.*
2. Ignis non extinguitur igne.

3. Ignoti nulla cupido. *Ovidius*.
4. Ignotum noto noli praeponere amico.
5. In domo sua quisque rex est.
6. Iliacos intra muros peccatur et extra. *Horat.*
7. Illos devita, quos diffamat mala vita.
8. Illum nemo amat, qui semper „da mihi“ clamat.
9. Immutantur hominis mores, cum dantur honores.
10. Imbellem aquila non generat columbam.
11. Impedit ira animum, ne possit cernere verum.
12. Impia venena sub dulci melle latent.
13. Imperat aut servit collecta pecunia cuique.
14. Incidit in foveam saepe, quam fodit homo.
15. In audaces non est audacia tuta.
16. In magnis et voluisse sat est. *Propertius*.
17. In medio virtus (veritas) consistit.
18. In fine velocior motus. *Ovidius*.
19. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.
20. Injuria unius — minae multorum.
21. Inopi beneficium bis dat, qui celeriter dat.
22. In patria natus non est propheta vocatus.
23. In sua causa quisque disertus est. *Ovid.*
24. Insta! ne cesses, veniunt post semina messes.
25. Inter arma silent Musae (leges). *Cicero*.
26. Integritas morum juvenem facit esse decorum.
27. Inter coecos monoculus rex est.
28. Interdum lacrimae pondera vocis habent.
29. Inter pocula non sunt tractanda seria.
30. Interpone tuis interdum gaudia curis.
31. Inter vaccas bos est abbas.
32. In terris rex summus est hoc tempore nummus.
33. Inutilis quaestio solvitur silentio.
34. Invenit interdum coeca gallina granum.
35. Invertunt jura, accipiunt qui munera plura.
36. In vili veste nemo tractatur honeste.
37. In vestimentis non est sapientia mentis.
38. Invia virtuti nulla est via. *Ovid.*

39. Invidia est gloriae comes. *C. Nepos.*
40. Ipse sibi nocet, alium qui laedere studet.
41. Ira impedit animum, ne possit cernere verum.
42. Ira pessimus consultor (est).
43. Ira furor brevis est. *Horatius.*
44. Iras sustollis, cum sit responsio mollis.
45. Ira odium generat, concordia nutrit amorem. *Cato.*
46. Irae dilatio, mentis pacatio. *Seneca.*
47. Iratus nemini magis nocet, quam sibi.
48. Jejunium forte liberat a perpetua morte.
49. Is miser est et erit, qui mundi gaudia quaerit.
50. Jejunus stomachus raro vulgaria contemnit.
51. Judicis est recti: nec munere nec prece flecti.
52. Juravi lingua, mentem injuratam gero.
53. Juristae in verbis, medici stat gloria in herbis.
54. Justitiam injustitia parit.
55. Justi vexantur, nisi pravi corripiantur.
56. Justus ubique tutus.
57. Jacula praevisa minus feriunt.

L.

1. Labitur ex animo benefactum, injuria durat.
2. Labor omnia vincit improbus. *Vergil.*
3. Labitur ex mente cito res bona, sed mala lente.
4. Lactificat multum dives promissio stultum.
5. Laudat venales, qui vult extrudere merces. *Horat.*
6. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
7. Laus in fine sonat, virtus in fine coronat.
8. Laudamus veteres, sed nostris utimur annis. *Ovid.*
9. Leve fit, quod bene fertur, onus.
10. Levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas. *Horat.*
11. Libenter homines id quod volunt, credunt. *Caesar.*
12. Liberae sunt nostrae cogitationes.
13. Lingua multorum est causa malorum.
14. Linquam unam natura, duas dedit aures.

15. Lis ex minimis verbis interdum maxima crescit.
16. Littera nocet, littera docet.
17. Littore quot conchae, tot sunt in amore dolores. *Ovid.*
18. Longa dies quaevis ignavo homini videtur.
19. Longa nostra desideria increpat vita brevis. *S. Greg.*
20. Longa solent sperni, gaudent brevitatem moderni.
21. Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla.
Seneca.
22. Lucri bonus est odor ex qualibet re. *Juvenal.*
23. Ludens taxillis bene respice, quid sit in illis.
24. Lupus non curat numerum ovium. *Vergil.*
25. Luxuriat raro non bene pasta caro.
26. Luxuriant animi rebus plerumque secundis.
27. Lutum luto non purgabis.

M.

1. Magna fortuna, magna servitus. *Seneca.*
2. Magnates dare parva pudet, dare magna recusant.
3. Male parta cito (male) dilabuntur. *Cicero.*
4. Male facere qui vult, semper causam invenit.
5. Male habet medicus nemine habente male.
6. Malum consilium consultori pessimum.
7. Malus est pessimus, quando se bonum simulat. *Sen.*
8. Malus vicinus: maximum malum.
9. Manus manum lavat. *Seneca.*
10. Maxima debetur puero reverentia. *Juvenal.*
11. Medio tutissimus ibis. *Ovidius.*
12. Melior est res, quam spes.
13. Melior est certa pax, quam sperata victoria. *Livius.*
14. Melior est sapientia, quam mundi potentia.
15. Medium tenere beati. *Horat.*
16. Melius sero, quam nunquam. *Livius.*
17. Melius est dormire, quam diabolo servire.
18. Melius est ignoscere, quam vindictam petere.
19. Melius servare unum, quam occidere mille.

20. Melius est nihil agere, quam male agere.
21. Mendacium nullum senescit.
22. Mendaci ne verum quidem dicenti credere solemus. *Cic.*
23. Mendacium est in puero levitas, in sene grande nefas.
24. Mendacem memorem esse oportet. *Quintil.*
25. Mendax in uno, mendax in omni.
26. Mens manet et virtus, cetera mortis erunt.
27. Mens sana in corpore sano. *Juvenal.*
28. Modicis utere jocis.
29. Modicus cibi, medicus sibi.
30. Morbida facta ovis totum corrumpit ovile.
31. Morbo recedente recedit medicus ex mente.
32. Morieris non quia aegrotas, sed quia vivis. *Sen.*
33. Mors est ultima linea rerum. *Horat.*
34. Mors nescit legem, tollit pauperem et regem.
35. Mors clausis portis intrat loca singula fortis.
36. Mors a tergo, bibamus ergo.
37. Mors legem facit, senem cum juvene tollit.
38. Mors pallida aequo pede pulsat pauperum casas, regum-
que turres. *Horat.*
39. Mortem effugere nemo potest. *Cicero.*
40. Mors et somnus miseros felicibus aequat.
41. Mors unicuique aetati communis est.
42. Mors sua quemque manet. *Propertius.*
43. Mulier est hominis confusio.
44. Mulier est animal, cui stat pro ratione voluntas.
45. Mulieri ne mortuae quidem credas.
46. Mulier speciosa et mala est quasi templum super cloacam
aedificatum. *Seneca.*
47. Multa licent stultis pictoribus atque poetis. *Hor.*
48. Multa petentibus desunt multa.
49. Multa cadunt inter calicem supremaque labra. *Gellius.*
50. Multis major equi cura est, quam juris et aequi.
51. Multi medici perdidere regem.
52. Multo facilius est vituperare, quam imitari.
53. Multos morbos fercula multa ferunt. *Sen.*

54. Multos timeat is, quem multi timent.
55. Multum loquentiae, parum sapientiae.
56. Multum deliras, diras cum surgis in iras.
57. Munda manus debet esse, quae mundandis vult praeesse.
58. Munera qui mittit, sperat majora remitti.
59. Mundus (vulgus) vult decipi, ergo decipiatur.
60. Mutua quae debes, ridendo solvere debes.

N.

1. Natura paucis contenta.
2. Natura sanat, medicus curat.
3. Natura trahit ad sua jura.
4. Natura est semper sibi consona. *Newton.*
5. Naturam expellas furca, tamen usque recurrit. *Hor.*
6. Naturalia non sunt turpia.
7. Nec cras nec heri credas mulieri.
8. Ne canas triumphum ante victoriam.
9. Necessitas acuit ingenium (frangit legem).
10. Necessitati parendum est. *Cicero.*
11. Nec Hercules contra plures.
12. Nec scire fas est omnia. *Horat.*
13. Nec summus cunctis Jupiter ipse placet.
14. Ne credas omne aurum esse, quod splendet ut aurum.
15. Neminem laede, sed omnes quantum potes, juva. *Schop.*
16. Nemo est tam fortis, cui pareant vincula mortis.
17. Nemo ante mortem beatus. *Solon.*
18. Nemo impetrare potest a Papa bullam nunquam moriendi.
19. Nemo omnibus placere potest.
20. Nemo omnia scire potest.
21. Nemo potest scire, quis primus debet abire.
22. Nemo repente bonus, nemo repente malus.
23. Nemo sibi sufficit (sibi satis sapiens).
24. Nemo sapiens, nisi patiens.
25. Nemo sine crimine vivit.

26. Nemo potest duobus dominis bene servire. *Evang.*
27. Nemo propheta in patria sua. *Evang.*
28. Nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur. *Seneca.*
29. Nemo mortalium omnibus horis sapit.
30. Nequam per verba, per odorem noscitur herba.
31. Nequam nequitiam prodit ubique suam.
32. Nescit vox missa reverti. *Horat.*
33. Nihil agendo homines male agere discunt. *Cato.*
34. Nihil est ab omni parte beatum. *Horat.*
35. Nihil agenti dies semper longus est. *Seneca.*
36. Nil citius arescit lacrima mulieris.
37. Nil est difficilius, quam bene imperare.
38. Nil juvat amisso bove claudere septa.
39. Nil novi (stabile) sub sole. *Eccles.*
40. Nihil timeo, quia nihil habeo.
41. Nil mortalibus arduum (est). *Horat.*
42. Nil sine magno labore vita dedit mortalibus. *Hor.*
43. Nil est onerosum, quod hilari animo agitur.
44. Nimium altercando amittitur veritas.
45. Nimia familiaritas parit contemptum.
46. Nimium ne crede colori. *Vergil.*
47. Nimium ne fide sereno (coelo).
48. Nitimur in vetitum semper cupimusque negata. *Ovid.*
49. Nobilitas morum plus valet quam genitorum.
50. Nolo esse laudator, ne videar esse adulator. *Cic.*
51. Nomina stultorum ubique locorum.
52. Nomina sunt odiosa. *Cicero.*
53. Nondum sunt visi, qui caruere „nisi“.
54. Non agnoscitur bonum, nisi amissum.
55. Non clamor, sed amor clangit in aure Dei.
56. Non cuivis homini contingit adire Corinthum. *Hor.*
57. Non curat luna allatrantes canes.
58. Non de ponte cadit, qui cum prudentia vadit.
59. Non diu latent scelera.
60. Non est dignus dandis, qui non est gratus datis.

61. Non est facile contra eum scibere, qui potest proscribere.
62. Non est in mundo dives, qui dicat „abundo“.
63. Non est venator quisquis per cornua flator.
64. Non est e terris mollis ad astra via. *Sen.*
65. Non est facile mutare naturam.
66. Non est opus verbis, quando facta loquuntur.
67. Non est sanis opus medico, sed aegrotis. *Evang.*
68. Non ideo vivimus ut edamus, sed edimus ut vivamus.
69. Non omnes sancti, qui calcant limina templi.
70. Non misceantur sacra profanis.
71. Non ignarus mali miseris succurrere disco. *Verg.*
72. Non laeta extollant animum, non tristia frangant.
73. Non locus personam, sed persona locum ornat.
74. Non multum sapit, qui a seipso consilium capit.
75. Non numeranda, sed ponderanda sunt argumenta.
76. Non nisi victori blanda corona datur.
77. Non oculus solus pinque parabit olus.
78. Non omnibus omnia apta.
79. Non omni socio cordis secreta revela.
80. Non omnia possumus omnes. *Macrobius.*
81. Non omne licitum honestum.
82. Non opibus virtus, sed opes virtute parantur.
83. Non potest generosus animus contumeliam pati. *Sen.*
84. Non procul a proprio stipite poma cadunt.
85. Non placet ille mihi, qui placet semper soli sibi.
86. Non qui bene coepit, sed qui bene finit, laudem habet.
87. Non satis est tutum mellitis credere verbis.
88. Non semper ridet Apollo.
89. Non semper violae, nec semper lilia florent.
90. Non semper Saturnalia erunt. *Sen.*
91. Non sus Minervam doceat.
92. Non volat in buccas assa columba tuas.
93. Non sit in arcanis mulier tibi conscia rebus.
94. Noscitur ex sociis, qui non cognoscitur ex se.
95. Noscitur ex propriis moribus omnis homo.
96. Nos natura parit dociles, industria doctos.

97. Nox, amor, vinumque nil moderabile suadent.
98. Nox cogitationum mater (nox feret consilium).
99. Nulla calamitas sola venit.
100. Nulla diu durant, quae male parta, bona.
101. Nulla regula sine exceptione. *Cicero*.
102. Nulla salus bello; pacem te poscimus omnes. *Verg.*
103. Nulli te facias nimis sodalem.
104. Nullum lucrum sine incommodo.
105. Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit.
Sen.
106. Nullum est dictum, quod non sit jam prius dictum. *Ter.*
107. Nummus honoratur, sine nummo nemo amatur.
108. Nummus rex summus, regina pecunia nunc est.
109. Nummus ubi loquitur, Cicero ipse tacet.
110. Nunquam aliud natura, aliud sapientia dixit.
111. Nunc vino pellite curas. *Horat.*
112. Nunquam peccares, si Christum semper amares.
113. Nunquam spondebis, quod non praestare valebis.
114. Non bene olet, qui bene semper olet.

O.

1. Obsequium amicos, veritas odium parit. *Cic.*
2. Occasio facit furem.
3. Oculis magis, quam auribus credendum.
4. Oculus domini saginat equum.
5. Occulti inimici pessimi.
6. Occurrunt homines, nequeunt occurrere montes.
7. Oderunt peccare boni virtutis amore.
8. Oderunt peccare mali formidine poenae.
9. Odi fortunam, quia malis amica est.
10. Omne latrocinium habet suum patrocinium.
11. Omne novum charum; vilescit quotidianum.
12. Omne principium grave.
13. Omnem crede diem tibi illuxisse supremum.

14. Omne nimium vertitur in vitium.
15. Omne animal simile sibi diligit. *Cic.*
16. Omne rarum charum.
17. Omnia scire licet, sed non licet omnibus uti.
18. Omnia des cupido, sua non perit inde cupido.
19. Omnia si perdas, famam servare memento.
20. Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori. *Verg.*
21. Omnia tempus habent. *Eccles.*
22. Omnia rerum principia parva sunt. *Cic.*
23. Omnia praeclara rara. *Cicero.*
24. Omnia post obitum fingit majora vetustas.
25. Omnia mea mecum porto. *Seneca.*
26. Omnia mors tollit, quam nulla potentia mollit.
27. Omni ad mortem hora curritur absque mora.
28. Omnibus est notum post ovum sumere potum.
29. Omnibus placere impossibile est.
30. Omnis juvenus est sicut ventus.
31. Omnis origo mali malo descendit ab uno.
32. Omnis comparatio claudicat.
33. Omnium mores, sed tuos imprimis observa.
34. O panis! panis! stomachus te clamat inanis.
35. Oportet dare ovem, ut acquiras bovem.
36. Opposita juxta se posita magis elucescunt.
37. Ordo est anima rerum.
38. Optima caro: lingua; pessima caro: lingua.
39. Optima est mulier, de qua nihil plane auditur.
40. Optimus orator est, qui paucis verbis plurima dicit. *Sen.*
41. Os qui non claudit, quae non vult, saepe audit.
42. Otia si quis amat „vae! vae!“ postea clamat.
43. Otium post negotium, post nubila Phoebus.

P.

1. Pacem cum hominibus, cum vitiis bellum.
2. Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.
3. Parce tu saepe cibus, et sic annosior ibis.

4. Parcimonia est magnum vectigal. *Cicero.*
5. Parcus vescendo, parcissimus esto bibendo.
6. Pares cum paribus facillime congregantur.
7. Parva domus, magna quies.
8. Parva scintilla saepe magnum excitat ignem.
9. Paterfamilias primus cubitu surgat, postremus cubitum eat.
10. Parvae curae loquuntur, ingentes stupent.
11. Parvum servabis, donec majora parabis.
12. Patiens sit principis auris.
13. Patientia vincit omnia.
14. Paulatim summa petuntur.
15. Pauperis in causa non auris sit tibi clausa.
16. Pauper caveat sese sociari potenti.
17. Pauper ubique jacet (dum sua bursa tacet).
18. Pax adsit vivis, requies aeterna defunctis.
19. Pax bello paritur; pax bello potior. *Livius.*
20. Pejor est bello timor ipse belli. *Seneca.*
21. Pectus est, quod disertum facit. *Quintil.*
22. Pecuniae obediunt omnia. *Eccles.*
23. Pereant, qui ante nos nostra dixerunt.
24. Per aspera ad astra; per angusta ad augusta.
25. Perdunt mortales pravi non raro sodales.
26. Perito in sua arte credendum est.
27. Per nimios gressus robustus fit quoque fessus.
28. Per quod quis peccat, per idem punitur ipse.
29. Per raros pastus carnales deprime fastus.
30. Per risum multum potes cognoscere stultum.
31. Pictoribus et poetis omnia licent. *Horat.*
32. Plenus venter non studet libenter.
33. Pluribus intentus minor est ad singula sensus.
34. Plus negare potest stultus, quam probare doctus.
35. Plus nocet lingua adulatoris, quam gladius persecutoris.
36. Plus nocet ut nostis, quam cuncta — domesticus hostis.
37. Plus probo docti thesaurum, quam divitis aurum.

38. Plus rector populo luce carente videt.
39. Plus valent boni mores, quam bonae leges.
40. Poenitentia sera raro vera.
41. Pone gulae metas, ut sit tibi longior aetas.
42. Porta! patens esto! nulli claudaris honesto.
43. Post coenam stabis vel passus mille meabis.
44. Posteriores cogitationes sapientiores esse solent.
45. Post florem fructus, post gaudia sequitur luctus.
46. Post mortis morsum vertit dilectio dorsum.
47. Post pisces nux sit; post carnes caseus adsit.
48. Post tres saepe dies vilescit piscis et hospes.
49. Post tristia laeta sequuntur.
50. Post vinum verba est post imbrem nascitur herba.
51. Praemia victorum pendent a fine laborum.
52. Praestat (melius est) aliquid, quam nihil.
53. Praesente medico nihil nocet.
54. Prima charitas ab ego (a seipso incipit). *Terent.*
55. Primum vivere, deinde philosophari.
56. Principes non habent cognatos.
57. Principibus placuisse viris non ultima laus est. *Horat.*
58. Proba merces emptorem inveniet.
59. Probitas laudatur et alget. *Juvenal.*
60. Promissa manum non implent.
61. Promissis nemo dives esse potest.
62. Propria laus sordet.
63. Proximus sum egomet mihi. *Terentius.*
64. Proximus quisque sibi.
65. Pueri puerilia tractant.
66. Pulchra dicuntur, quae visa placent.
67. Pulvis et umbra sumus. *Horat.*
68. Puras Deus, non plenas aspicit manus.
69. Procul a Jove, procul a fulmine. *Ovid.*
70. Plures adorant solem orientem, quam occidentem.
71. Prius cogita (considera), postea fac.

Q.

1. Quae culpare soles, ea tu ne feceris ipse. *Cato.*
2. Quae supra nos, nihil ad nos.
3. Quaevis terra sapienti patria est.
4. Quae nimis est sera, non est confessio vera.
5. Quae parentibus feceris, a liberis experieris.
6. Quae nocent, docent; quae pungunt, ungunt.
7. Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat. *Hippocrates.*
8. Quem Deus perdere vult, dementat prius.
9. Quem dii diligunt, adolescens moritur. *Plantus.*
10. Quem dii oderunt, paedagogum fecerunt.
11. Quem poenitet peccasse, fere est innocens. *Sen.*
12. Qualis pater, talis filius; qualis mater, talis filia.
13. Qualis vita, finis (mors est) ita.
14. Qualis mors, talis sors.
15. Qualis rex, talis grex.
16. Qualis dominus, talis servus. *Petronius.*
17. Qualis sit animus, ipse animus nescit.
18. Qualia quisque geret, talia quisque feret.
19. Quale opus, tale praemium.
20. Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant. *Ovid.*
O zabach.
21. Quando caput dolet, cetera membra dolent.
22. Quando bibo vinum, loquitur mea lingua latinum.
23. Quando plus honoramur, tanto plus periclitamur.
24. Quem natura notavit, hunc tu hominem caveto.
25. Qui dicit quod vult, audiet quod non vult.
26. Quidquid agis, prudenter agas et respice finem. *Gesta Romanorum.*
27. Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. *Vergil.*
28. Quidquid agit mundus, monachus vult esse secundus.
29. Quidquid animum erexit, etiam corpori prodest. *Seneca.*
30. Qui cum Deo, Deus cum eo.
31. Qui bene vult fari, debet bene praemeditari.

32. Qui caret argento, frustra utitur argumento.
33. Qui dare vult aliis, non debet dicere „vultis“?
34. Qui Deum videt, semper ridet.
35. Qui gladio ferit, gladio perit.
36. Qui fuit hic asinus, non ibi fiet equus.
37. Qui facile credit, facile decipitur.
38. Qui modicum fatur, sapiens esse probatur.
39. Qui multum bibunt, parum sapiunt.
40. Qui multum fatur, stultus esse probatur.
41. Qui multum habet, plus cupit. *Seneca.*
42. Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur.
43. Qui nescit orare, pergat in mare.
44. Qui pingit florem, non pingit floris odorem.
45. Qui perdidit numerum, incipiat iterum.
46. Qui procul est oculis, procul est a lumine cordis.
47. Qui ridet multum, fas est eum dicere stultum.
48. Qui se excusat, iste se accusat.
49. Qui seminat ventos, turbines metet.
50. Qui se fatetur reum, placat offensum Deum.
51. Qui seipsum laudat, laudis se munere fraudat.
52. Qui sibi malus est, cui bonus erit?
53. Quis non causas mille doloris habet? *Ovid.*
54. Qui spernit munus, vix est ex millibus unus.
55. Quisquis amat cervam, eam putat esse Minervam.
56. Quisquis amat ranam, putat eam esse Dianam.
57. Quisque sibi proximus est.
58. Qui spernit consilium, spernit et auxilium.
59. Qui fodit alteri foveam, saepe ipse incidit in eam.
60. Qui sorte sua contentus est, ille beatus.
61. Qui vindicat pupillum, Deus coronabit illum.
62. Quod cito fit, cito perit.
63. Quod juvenis assuescit, senex dimittere nescit.
64. Quod differtur, non aufertur.
65. Quot capita, tot sententiae. *Terentius.*
66. Quod factum est, infectum fieri nequit.
67. Quod in corde sobrii, id in ore ebrii.

68. Quod nova testa capit, inveterata sapit.
69. Quod tibi non vis fieri, ne feceris alteri.
70. Quod licet Jovi, non licet bovi.
71. Quod me non tangit, non me angit.
72. Quod multi curant, nemo curat.
73. Quod non vetat lex, vetat fieri pudor. *Sen.*
74. Quod non videt oculus, cor non dolet.
75. Quod nimis homo desiderat, hoc facile credit. *Sen.*
76. Quod parcus servat, prodigus ore vorat.
77. Quot in campo flores, tot sunt in amore dolores.
78. Quos senium frangit, mors illos proxima tangit.
79. Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu.
80. Quotidiana vilescunt.

R.

1. Rara est concordia fratrum.
2. Rarus amicus erit, qui plus tua, quam sua quaerit.
3. Recta linea brevissima, recta via tutissima.
4. Rebus in adversis miseris succurrere disce.
5. Recte fac, neminem time.
6. Reddunt delirum femina et vina virum.
7. Regis ad exemplum totus componitur orbis.
8. Regnum coelorum requies est plena laborum.
9. Repetitio est mater studiorum.
10. Rex igitur qualis, grex quoque erit talis.
11. Rex illiteratus est sicut asinus coronatus.
12. Rex est quasi viva lex. *Marc. Aurelius.*
13. Raro homini tacuisse nocet, nocet esse locutum. *Cato.*
14. Robur senibus decrescit, sapientia crescit.
15. Robustus fossor rege est felicior aegro.
16. Rumoribus, criminibus et suspicionibus non facile credendum.
17. Rustica gens est optima flens et pessima ridens.
18. Rusticus inflatur, nimium si saepe rogatur.

S.

1. Saepe nihil est homini inimicius, quam sibi ipse.
2. Saepe decipimur specie recti. *Horat.*
3. Saepe ex parva gutta mellis generantur flumina fellis.
4. Saepe fit ingratus, qui accipere semper paratus.
5. Saepe doctor laureatus est asinus coronatus.
6. Saepe summa ingenia in occulto latent.
7. Saepe solent census hominum pervertere sensus.
8. Saepe suos mores homo mutat propter honores.
9. Salus populi suprema lex esto.
10. Sanior esse potes, si moderate potes.
11. Sancta sancte tractanda.
12. Sanus erit rectam qui servat diaetam.
13. Sapiens pacis causa bellum gerit.
14. Sapientia est stultitia caruisse.
15. Sapiens si compresserit labia sua, sapientior erit.
16. Sapientis est mutare consilium (in melius).
17. Scire malum non est malum, sed facere.
18. Scopae recentiores semper meliores.
19. Scripturarum autor scribenti sis fautor.
20. Seipsum vincere maxima victoria est.
21. Semper devites cum charo quaerere lites.
22. Semper egenus erit, qui semper plus sibi quaerit.
23. Senatores boni viri, senatus vero mala bestia.
24. Senectus ipsa morbus est. *Terentius.*
25. Senes bis pueri. *Juvenalis.*
26. Senum consilia, juvenum robur fulcit patriam.
27. Septem horas dormire juveni satis est.
28. Sermo est animi index.
29. Sermo hominum mores et celat et indicat. *Cato.*
30. Sero post damnum sapiens solet esse homo.
31. Sero venientibus ossa.
32. Sic dilige alios, ut sis tibi ipsi carus amicus. *Cato.*
33. Si bibo bis vel ter, sum qualibet arte magister.
34. Sic fuit, est et erit: similis similem quaerit.

35. Sic est consuetum: comitantur tristia letum.
36. Si careas aere, cupit te nemo videre.
37. Si cupias pacem, linquam compesce loquacem.
38. Si desint vires, tamen est laudanda voluntas.
39. Si das plorando, perdis tua munera dando.
40. Si finis bonus, laudabile totum.
41. Similia similibus curantur.
42. Similis simili guadet. (Similitudo est causa dilectionis.)
43. Si mons sublimis, profundior est tibi vallis.
44. Simia quam similis turpissima bestia nobis!
45. Simia est simia, etsi aurea gestet insignia.
46. Simplex est sigillum veri.
47. Simplex apparet, simplicitate caret.
48. Si non caste, tamen caute.
49. Sine vitiis nemo vivit. *Horat.*
50. Sine Cerere et Libero friget Venus. *Terentius.*
51. Sine labore non erit panis in ore.
52. Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.
53. Sine divino Numine nihil est in homine.
54. Si „nisi“ non esset, quisque perfectus esset.
55. Si quis dat mannos, ne quaeras in dentibus annos.
56. Si tacuisses, philosophus mansisses. *Boëthius.*
57. Si natura negat, facit indignatio versum. *Juvenal.*
58. Si nihil est fumus, nos ergo nihil sumus.
59. Si vis pacem, bellum para. *Horatius.*
60. Si vis amari, ama (vel: ama, et redameris). *Seneca.*
61. Scire volunt omnes, mercedem solvere nemo.
62. Solamen miseris socios habuisse malorum (dolorum).
Spinoza.
63. Soli medico impune licet occidere.
64. Somnus est imago mortis. *Cicero.*
65. Spem retine; spes una hominem nec in morte relinquit.
66. Spes alit et fallit.
67. Sperne voluptates; nocet empti dolore voluptas. *Horat.*
68. Studia adolescentiam alunt, senectutem delectant. *Cic.*
69. Stultorum infinitus est numerus. *Proverbia.*

70. Stultorum plena sunt omnia. *Cicero*.
71. Stultus nil celat; quod habet sub corde, revelat.
72. Stultus stulta loquitur. *Proverbia*.
73. Stultus stultitiam pingit ubique suam.
74. Stultum facit fortuna, quem perdere vult.
75. Stultum caput nec canescit, nec calvescit.
76. Sub vili pallio nonnunquam latet philosophus.
77. Sub facie compta mens est ad turpia prompta.
78. Summae opes inopia cupiditatum. *Sen*.
79. Sunt bona mixta malis, sunt mala mixta bonis.
80. Surgit origo mali de pravo saepe sodali.
81. Suum cuique pulcherrimum videtur.

T.

1. Tacere qui nescit, nescit loqui.
2. Tam male nil cusum, quod nullum prosit ad usum.
3. Tantum scimus, quantum memoria tenemus.
4. Tarde post festa cantare.
5. Tecum cogita, cura valetudinem, memento mori.
6. Te hominem esse memento. *Terentius*.
7. Te prius haud jacta, quam cum probat exitus acta.
8. Tempora mutantur et nos mutamur in illis.
9. Tempora longa noli tibi promittere vitae.
10. Tempora transibunt, sed non benefacta peribunt.
11. Tempore felici multi numerantur amici.
12. Tempus medicorum primus et medicus optimus.
13. Tempus omnia revelat (omnia vulnera sanat).
14. Theoria sine praxi est sicut currus sine axi.
15. Tolerandum, quod non est mutandum.
16. Tot inimici, quot famuli (servi).
17. Totus laudatur, si finis laude beatur.
18. Totus mundus agit histrionem. *Petronius*.
19. Trahit sua quemque voluptas. *Vergil*.
20. Tum tua res agitur, paries cum proximus ardet. *Hor*.
21. Tunc alios culpa, cum fueris ipse sine culpa.

22. Tunica propior est pallio. *Plautus*.
23. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. *Verg.*
24. Turbato melius capiuntur flumine pisces.
25. Turpius est frigide laudari, quam graviter vituperari.

U.

1. Ubi bene, ibi patria (vel: patria est, ubi est bene).
Aristophanes.
2. Ubi Bacchus regnat, ibi Venus saltat.
3. Ubicunque est bene, sed domi optime.
4. Ubi erit luxuria, non deerit penuria.
5. Ubi est pulchra caro, mens est ibi casta raro.
6. Ubi erit superbia, erit et contumelia.
7. Ubi labores, ibi honores.
8. Una hirundo non facit ver.
9. Una salus victis: nullam sperare salutem.
10. Unde fames homini vetitorum tanta ciborum? *Ovid*.
11. Ungentem pungit, pungentem rusticus ungit.
12. Usus est magister optimus. *Cicero*.
13. Usus est maximus tyrannus.
14. Usus te plura docebit.
15. Ut flos et ventus, sic transit nostra juvenus.
16. Ut levis est ventus, sic levis juvenus.
17. Ut sementem fecisti, ita metes. *Rufus*.
18. Ut ego majores, sic me coluere minores.
19. Utraque mundatur palma, cum palma lavatur.
20. Uxor bona viri corona.

V.

1. Vacare culpa magnum est solatium.
2. Vana sine viribus ira. *Livius*.
3. Varietas delectat. *Val. Maximus*.
4. Varium et mutabile semper femina. *Vergil*.
5. Velut umbra transit, transit mundana voluptas.

6. Venturae memores jam nunc estote senectae.
7. Verba ligant homines, cetera animalia funes.
8. Verba in consilio, valet in certamine robur.
9. Verba volant, scripta manent.
10. Verba movent, exempla trahunt.
11. Verbis et nummis parce utendum.
12. Verbum laudatur, si factum tale sequatur.
13. Verbum bonum melius est, quam donum.
14. Verbum nobile debet esse stabile.
15. Verberibus corpus, verbis mens vulneratur.
16. Veritas premitur, sed non opprimitur.
17. Veritas odium parit, obsequium amicos.
18. Veritas est optimum vitae viaticum.
19. Verus amicus erit, qui plus me, quam mea quaerit.
20. Vespere flet crebro, qui risit mane sereno.
21. Vestis non facit monachum.
22. Vestis virum reddit. *Quintil.*
23. Vexatio dat intellectum.
24. Vicem pro vice reddo tibi care amice.
25. Victoriā nondum adeptus triumphum canis.
26. Victorem a victo superari saepe videmus.
27. Video meliora proboque, deteriora sequor. *Ovid.*
28. Vilius argentum auro, virtutibus aurum.
29. Vincit pudorem libido, timorem audacia, rationem amen-
tia. *Svarius Cyprianus.*
30. Vinum probatur colore, odore et sapore.
31. Vinum acuit ingenium.
32. Vinum lac senum, juvenum venenum.
33. Vinum laetificat cor hominis. *Lib. Sapientiae.*
34. Vina bibunt homines, cetera animalia fontes.
35. Vina, joci, lusus: juvenum est pessimus usus.
36. Vinum bibe vetus, si vis veterascere laetus.
37. Vindicta nemo magis gaudet, quam femina. *Juvenal.*
38. Victrix causa placuit diis, sed victa Catoni.
39. Vipera parva maximum bovem necare potest.
40. Vir fugiens iterum pugnabit.

41. Virgarum tactus pravos eliminat actus.
42. Virum stultum interficit iracundia. *Job.*
43. Virtus etiam in inimico laudanda est.
44. Virtus post funera vivit.
45. Virtuti nulla via est invia.
46. Virtus promotore carens non surgit in altum.
47. Virtutem posuere dii sudore parandam.
48. Virtutis florem perdis perdendo laborem.
49. Vis consilii expers mole ruit sua. *Horat.*
50. Vis unita fortior.
51. Vita sine litteris mors est, non vita. *Sen.*
52. Vivere militare est. *Seneca.*
53. Vivere non est necesse, obedire necesse. *Pompejus.*
54. Vive Deo soli; quod amat caro, quaerere noli.
55. Vivere vita docet.
56. Vivit post funera virtus.
57. Vivit securus, cui paupertas est murus.
58. Vivitur ingenio, cetera mortis erunt.
59. Vix factus monachus jam vis esse guardianus.
60. Vix erit in mundo, qui tandem dicat: abundo!
61. Vox audita perit, littera scripta manet.
62. Vox populi, vox dei. *Homer.*
63. Vota non numeranda, sed ponderanda sunt.
64. Vulgare amici nomen, sed rara est fides.
65. Vulpes pilum mutat, non mores.
66. Vulpes e pelle noscitur.
67. Vultus fortunae variatur imagine lunae.
68. Vinum etiam sapientes stultos facit.

a) Axiomata philosophica.

1. Ab „esse“ ad „posse“ valet consequentia.
2. A „posse“ ad „esse“ non valet consequentia.
3. Contra experimentum (factum) nullum valet argumentum.
4. Contraria juxta se posita magis elucescunt.
5. Cessante causa cessat effectus.

6. Deus et natura nihil faciunt frustra.
7. Exceptio confirmat regulam (vel: legem).
8. Ex nihilo nihil fit. *Lucretius*.
9. Frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora.
10. Major pars trahit ad se minorem.
11. Natura horret vacuum.
12. Natura non facit saltus. *Linne*.
13. Natura est paucis contenta.
14. Nihil fit sine causa in terra. *Job*.
15. Nihil fit sine ratione sufficiente.
16. Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.
17. Nihil volitum, nisi praecognitum.
18. Omne vivum ex vivo (vel: ex ovo).
19. Omne quod est, in quantum est, bonum est.
20. Omnis cognitio incipit a sensibus.
21. Omnia mutantur, nihil interit.
22. Omnis causa est prior suo effectui.
23. Posita causa ponitur effectus.
24. Qui nimium probat, nihil probat.
25. Qui potest majus, potest etiam minus.
26. Qui finem vult, vult etiam media.
27. Quidquid de omnibus valet, valet etiam de singulis.
28. Quod gratis asseritur, gratis negatur.
29. Ultimum in assecutione est primum in intentione.
30. Unius rei plures possunt esse fines.

b) Axiomata juridica.

1. Abusus non tollit usum.
2. Ad impossibilia nemo tenetur. *Digesta*.
3. Agens et consentiens pari poena digni sunt.
4. A iudice male informato appellandum est ad iudicem melius informatum.
5. Annis mille jam peractis nulla fides est in pactis.
6. Audiatur et altera pars.
7. Beneficium transit ad successorem cum oneribus.

8. Causa non bona patrocínio peior erit.
9. Consuetudo est altera lex.
10. Contra vim non valet jus. (Siła przed prawem.)
11. Cujus est condere (leges), ejus est tollere.
12. De internis non judicat praetor.
13. Dura est haec lex, sed est lex.
14. Extrema necessitas extremis nititur rationibus.
15. Ex codice modice, de jure obscure. O *lichym prawniku*.
16. Factum non praesumitur, nisi probetur.
17. Generi per speciem derogatur.
18. Genus perire non censetur.
19. Haeres debita defuncti praestare debet.
20. Honestè vive, neminem laede, suum cuique tribue.
Dewiza prawna.
21. Ignorantia legis neminem excusat.
22. Imperator tardus ad poenas, ad praemia velox esse debet.
23. In dubio favendum est reo.
24. In dubio mitius est judicandum.
25. In dubio judicandum est ex ordinariè contingentibus.
26. In dubio melior est conditio possidentis.
27. In dubio omne factum praesumitur recte factum.
28. In dubio pro fisco (standum).
29. In dubio tutior pars est eligenda.
30. In iudicio non est habenda acceptio personarum.
31. In necessitate extrema omnia sunt communia.
32. Invito beneficium non datur.
33. Jura sanguinis nullo jure civili dirimi possunt.
34. Jura sunt promptiora ad absolvendum, quam ad condemnandum.
35. Jurisprudentia est rerum divinarum et humanarum scientia. *Justinianus*.
36. Juri suo renunciare praesumitur, qui juri suo contrarium facit.
37. Justitia est fundamentum regnorum.
38. Justitia non respicit personas hominum.

39. Legem brevem esse oportet, ut facilius ab imperitis teneatur. *Seneca.*
40. Leges scire non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.
41. Leges sunt propter homines, non homines propter leges.
42. Legum copia, iustitiae inopia.
43. Lex dubia (vel: contra sanam rationem) non obligat.
44. Lex non promulgata non obligat. *Regula juris.*
45. Lex non habet vim retroagentem. *Reg. juris.*
46. Lex posterior derogat priori. *Reg. juris.*
47. Metus vitiat contractum.
48. Minima non curat paetor.
49. Narra mihi factum, ego narrabo tibi jus.
50. Necessitas non habet (frangit) legem.
51. Nemo dat, quod non habet. *Regula juris.*
52. Nemo potest esse bonus iudex in sua causa.
53. Nemo potest plus juris in alium transferre, quam ipse habet.
54. Nemo praesumitur malus, nisi probetur.
55. Non patitur injuriam, qui non prohibet, cum prohibere potest.
56. Nulla est injuria, quae in volentem fit.
57. Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.
58. Odiosa sunt restringenda, favores ampliandi.
59. Officium pro officio, beneficium pro beneficio.
60. Par super parem non habet potestatem.
61. Partus sequitur ventrem.
62. Parum pro nihilo reputatur.
63. Pereat mundus, fiat iustitia.
64. Plus valet favor in iudice, quam lex in codice.
65. Possessor malae fidei nunquam praescribit.
66. Privilegium personale adhaeret personae.
67. Propria confessio optima probatio.
68. Proprii oris fassio centum testibus aequivalet. *Reg. juris.*
69. Qui condemnare potest, etiam absolvere potest.

70. Qui in alieno fundo aedificat, non sibi aedificat. *Reg. juris.*
71. Qui prior tempore, potior jure.
72. Qui per alium aliquid facit, per se fecisse censendus est.
73. Qui sentit commodum, sentiat et onus.
74. Quisque habetur bonus, donec probetur malus.
75. Qui suo jure utitur, nemini facit injuriam.
76. Qui tacet, consentire videtur.
77. Quod jure fit, juste fit.
78. Quod non est in actis, non est in mundo.
79. Quod omnes tangit, ab omnibus est approbandum.
80. Quod semel placuit, amplius displicere non potest.
81. Res clamat ad dominum. *Regula juris.*
82. Res fructificat domino. *Regula juris.*
83. Res naturaliter perit domino. *Reg. juris.*
84. Res nullius fit primi occupantis.
85. Salus populi (reipublicae) suprema lex. *Cicero.*
86. Scienti et consentienti (volenti) non fit injuria. *Ulpianus.*
87. Semel haeres, semper haeres.
88. Saepe malus praesumitur esse semper malus.
89. Sine culpa (nisi subsistit causa), non est aliquis puniendus.
90. Si violandum est jus, regnandi causa violandum est. *Caesar.*
91. Suprema lex est regis voluntas.
92. Quidquid principi placuit, legis habet vigorem. *Tak prawnicy niektórzy głosili absolutną władzę panującego.*
93. Summum jus, summa injuria.
94. Testis criminosus et familiaris esse non potest.
95. Testis in sua causa nemo esse potest.
96. Tollatur abusus, teneatur pristinus usus.
97. Tres faciunt collegium. *Neratius Priscus.*
98. Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.
99. Ubi rem meam invenio, ibi eam vindico. *Reg. juris.*
100. Ultra posse nemo obligatur.

101. Unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet.
Spinoza. Siła przed prawem.
102. Unus testis, nullus testis.
103. Vigilantibus jura (scripta sunt). *Corpus juris.*
104. Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt.

c) Axiomata theologica.

1. Alia sunt prohibita quia mala; alia sunt mala quia prohibita.
2. Ama scientiam Scripturarum et carnis vitia non amabis.
S. Hieronimus.
3. Anima humana est naturaliter christiana. *Tertul.*
4. Ars artium — regimen animarum. *S. Greg. Mag.*
5. Auxilium Christi venit ad nos tempore tristi.
6. Beatus, qui semper est pavidus. *S. Scriptura.*
7. Bene vivit, qui bene orat; bene orat, qui bene vivit.
S. Augustinus.
8. Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.
9. Charitas ordinata a semetipso incipit.
10. Clericus clericum non decimat.
11. Corrige te primum, si corrector vis esse aliorum.
12. Credere non potest homo, nisi volens. *S. August.*
13. Cura ut veritas placeat, pateat et moveat.
14. Custodi ordinem et ordo custodiet te.
15. Da tua, dum tua sunt; post mortem non erunt tua.
16. Despice res viles, ut Christi sis verus miles.
17. Det tibi Deus augmentum fidei, speique, reique.
18. Detractione patientia nostra probatur. *S. August.*
19. Deum colit, qui Eum novit.
20. Diabolus te semper inveniat occupatum. *S. Hieronimus.*
21. Doctrina sine vita (scil. bona) arrogantem, vita sine doctrina inutilem facit. *S. August.*
22. Dulce et jucundum est habitare fratres in unum.
23. Esto de numero bonorum, si vis esse de numero electorum. *S. August.*

24. Extra ecclesiam nulla salus.
25. Fac ea vivens, quae moriens facta fuisse velis.
26. Homo punitur nonnunquam sine culpa, sed non sine causa.
27. Ignoratio Scripturae ignoratio Christi est. *S. Hieron.*
28. In coelo est rex veritas, lex charitas, modus aeternitas. *S. August.*
29. In errore perseverare diabolicum est. *S. August.*
30. Inimicitiae vitandae sunt cautissime, ferendae aequissime, finiendae citissime. *S. August.*
31. Initium fervet, medium tepet, ultima frigent.
32. In multis offendimus omnes. *S. Scriptura.*
33. In multiloquio non deerit peccatum. *S. Scriptura.*
34. In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas. *S. August.*
35. Inter consolationes Dei et tribulationes mundi ambulat ecclesia catholica. *S. August.*
36. Magister delicatus est, qui pleno ventre de jejunio disputat.
37. Malitia supplet aetatem. *Gdy kto młody, a zepsuty.*
38. Malo mori, quam foedari. *S. Casimirus.*
39. Meditatio mortis est philosophia optima.
40. Melius cum severitate diligere, quam cum lenitate decipere. *S. August.*
41. Melius errare in misericordia, quam in severitate. *S. Chrysost.*
42. Melius parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate. *S. Scriptura.*
43. Milites Dei estis, rapite quod potestis.
44. Militia est vita hominis super terram. *Job.*
45. Modus diligendi Deum est: sine modo diligere. *S. Bern.*
46. Multam malitiam docuit otiositas. *S. Scriptura.*
47. Nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra. *S. August.*
48. Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *S. August.*

49. Non doctores, sed doctos ego vos esse vola.
50. Non facit hominem beatum, nisi Deus, qui fecit hominem. *S. August.*
51. Non est respectus personarum apud Deum.
52. Non nocet sensus, ubi deest consensus.
53. Non sunt facienda mala, ut eveniant bona. *S. Paulus.*
54. Non vivitur in amore sine dolore. *S. August.*
55. Omnia probate; quod bonum est, tenete. *S. Paulus.*
56. Omne malum ex sacristia.
57. Omnis creatura Dei bona est. *S. Paulus.*
58. Ora et labora! (dabit Deus omnia bona).
59. Pauper et dives duo sunt contraria sibi necessaria. *S. August.*
60. Per crucem ad lucem.
61. Perditio tua ex te Israël. *S. Scriptura.*
62. Pietas ad omnia utilis est. *S. Paulus.*
63. Prima Sedes a nemine judicatur. *S. Augustinus.*
64. Primus gradus emendationis est: suam culpam agnoscere.
65. Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. *S. Paulus.*
66. Recte novit vivere, qui recte novit orare. *S. Aug.*
67. Remittendo aliis tu tibi ipsi veniam parasti. *S. Chrysologus.*
68. Roma locuta, causa finita. *S. August.*
69. Qui ascendit sine labore, descendit sine honore. *O leni-
wym mowcy lub kaznodziei.*
70. Qui cantat, bis orat.
71. Qui creavit te sine te, non salvum faciet sine te. *S. Aug.*
72. Quid est fides? credere quod non vides. *S. August.*
73. Quid mihi cum mundo, dum in coelis semper abundo?
74. Quidquid monachus acquirit, monasterio acquirit.
75. Quisque censendus est bonus, donec probetur malus.
76. Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. *Evang.*
77. Qui non ardet, non incendit. *S. Greg. Magnus.*
78. Qui redemisti perditos, noli perdere redemptos.

79. Salus est, ubi multa consilia. *S. Scriptura. Proverbia.*
S. August.
80. Sanquis martyrum est semen christianorum. *Tertul.*
81. Scientia cum caritate aedificat. *S. Bernard.*
82. Sedes Dei est in cordibus piorum hominum.
83. Sic adhibenda est correctio, ut salva sit dilectio. *S. Leo P.*
84. Si Christum scis, satis est, quamvis cetera nescias.
85. Si cor non orat, in vanum lingua laborat.
86. Si te labor terret, merces invitet. *S. August.*
87. Si non es vocatus, fac ut voceris. *S. August.*
88. Si quis amat Christum, mundus non diligit istum.
89. Si tantum facis ut longius vivas, quanto magis facien-
dum, ut semper vivas. *S. August.*
90. Si vis me flere, dolendum est prius tibi ipsi.
91. Si vis vitam (aeternam), muta vitam. *S. August.*
92. Si vis theologus fieri, serva mandata. *S. Greg. Naz.*
93. Sola fides, vana fides.
94. Spiritus non potest habitare in sicco. *S. August.*
95. Spiritus promptus est, caro autem infirma. *Evang.*
96. Stultus parochus est supra Papam.
97. Sub nimia humilitate latet superbia.
98. Suaviter aequitat, quem gratia Dei portat.
99. Tene certum et dimitte incertum.
100. Ubi amatur, non laboratur. *S. August.*
101. Ubi Petrus, ibi ecclesia. *S. Ambros.*
102. Una salus servire Deo; cetera fraudes.
103. Virtus in medio consistit.
104. Virtutes paganorum erant splendida vitia. *S. Aug.*
105. Vis laudare Deum? bene fac et laudasti Eum.
106. Voluptatem vicisse maxima est voluptas.
107. Mori possum, veritatem reticere non possum. *S. Hier.*

V. VARIAE SENTENTIAE ET VERSICULI.

1. *Sententiae ex anno symbolico* s. Thomae Aquinatis:

Vive honeste, bibe modeste — sanus eris.
Adhibe curam, serva mensuram — dives eris.
Fuge peccata, serva mandata — salvus eris.
Sis purae mentis et abstinentis — bonus eris.
Parce peccanti, da supplicanti — pius eris.
Libellos lege, quod sapis, tege — sapiens eris.
Peccantes puni, iratos uni — justus eris.
Amicos fove, rixas non move — gratus eris.
Hoc tu memento, quod in momento morieris.

*

2. *Quibus mediis procurari possit vita longa?*

Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graves, irasci crede profanum;
Parce mero, coenato parum, non sit tibi vanum
Surgere post epulas, somnum fuge meridianum,
Non mictum retine, nec comprime fortiter anum;
Haec bene si serves, tu longo tempore vives.

Schola Salernitana.

*

3. *Quibus rebus mors homini accelerat?*

Femina chara nimis, curarum copia et aurae,
Pessima temperies, luxuria atque gula.

*

4. *Quod poculum est homini nocivum?*

Quartum, nam primum ad sitim sedandam, secundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad insaniam.

5. *Quid est jurista?*

Nominativus causarum, genitivus litium, dativus terminorum, accusativus innocentium, vocativus testium, ablativus omnium.

*

6. *Quae civitas est laudabilis et felix?*

Haec, in qua tria bona P: bonus pastor, bonus praetor, bonus praeceptor.

*

7. *Qualis homo est beatus?*

Beatus ille homo, qui sedet in propria domo, habet bonam pacem, sedet post fornacem, bibit bonum vinum, laudat Deum trinum.

*

8. *Quae sunt filiae daemonis?*

Daemon octo filias habuit, quas ita in matrimonium dedit: 1. superbiam principibus et praelatis; 2. simoniam sacerdotibus; 3. hypocrisim religiosis; 4. rapinam militibus; 5. mendacium artificibus; 6. pigritiam juvenibus; 7. murmurationem operariis; 8. luxuriam omnibus.

*

9. *Cur a mulieribus cavendum sacerdoti?*

Cave tibi a mulieribus, nam istae habent oculos vocativos et manus ablativas, et si tu eis eris dativus, istae erunt tibi genitivae et postea accusativae, tu autem usque in finem manebis miserrimus nominativus.

*

10. *Bella gerant alii, tu felix Austria nube;*

Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus.

(Powiedział król węgierski Maciej Korwin o Habsburgach, którzy w XVI wieku przez związki małżeńskie wiele królestw zyskali.)

11. Femineo ex utero non est ille editus unquam,
Pro tumultu gremium qui genitricis habet.

(Adam nie urodził się z niewiasty, a ma grób w łonie swej matki — ziemi.)

*

12. Ut Parcae parcunt, ut luci lumine lucent,
Ut bellum bellum, sic Bona bona fuit.

(Gra słów. Bellum = wojna, bellum = piękne.
Bona = dobra; Bona = imię własne. Wiadomo, że królowa Bona była bardzo zła i przewrotna.)

*

13. Nostra damus, cum falsa damus, nam fallere nostrum est;
Et cum falsa damus, nil nisi nostra damus.

(Napis, ułożony po śmierci astrologa Nostradamusa.
Gra słów: nostra damus.)

*

14. Nummus est pro Numine et pro Marco marca;
Estque minus celebris ara, quam sit arca.

(O niepobożnym a chciwym kapłanie.)

*

15. Solus dis deus est, dites dii, pecunia, nummi;
Cum plausu loquitur Pluto, tacetque Plato.

(Dis = dives, bogaty.)

*

16. Hoc scio pro certo, quoties cum stercore certo,
Vincō seu vincor, semper ego maculor.

(Gra słów: Pro certo = pewnie; certo = walczę.)

*

17. Una salus sanis modicam potare salutem;
Non est in pota salute vera salus.

(Gra słów: salus = zdrowie. Znaczy też „zdrowie pite“.)

*

18. Si qua sede sedes et est tibi commoda sedes,
Illa sede sede nec ab illa sede recede.

(Gra słów: Sedes = siedzenie. Sedes = siedzisz.)

19. Quid facies, facies Veneris si veneris ante?

Ne sedeas sed eas, ne pereas per eas.

(*Gra słów: Facies = oblicze. Facies — futurum od facio.*)

*

20. Qui semel est, divus est; bis homo, sed bestia qui ter;

Qui quater, daemon; quinquies ejus pater.

(*Gra słów: Est = edit. Est = jest.*)

*

21. Sol verus Deus est, quia respicit omnia solus;

Soli sola Deo gloria lausque meo.

(*Gra słów: Sol = słońce. Solus = sam jeden.*)

*

22. Qui scripsit haec scripta, dextera ejus sit benedicta,

Ut scribat plura et habeat regna futura.

(*Napis na starym rękopisie.*)

*

23. Comedatis et bibatis et pro donis gratis datis

Gratiam Deo referatis; si hoc facere omittatis,

Poenas debitas luatis.

*

24. Bibit hera, bibit herus, bibit miles, bibit clerus;

Bibit ille, bibit illa, bibit servus cum ancilla.

*

25. Dic mihi avare, cur imples tu arcas?

Neque per nummos, neque per marcas

Placabis Parcas, hinc a vitiis tibi parcas.

*

26. Flos fueram factus, florem fortuna fefellit;

Florentem florem florida Flora flect.

(*Gdy dziecko rozkwitające śmierć zabierze.*)

*

27. Hungaricum vinum est opus divinum;

Exhilarat mentem et reddit sapientem.

28. Ad mensam sedens et panem non benedicens,
Ille sedet quasi sus et surgit sicut asellus.

*

29. Avarus semper a v et nec finem sentit avendi;
Nunquam: numme vale! sed semper dicit: ave!

*

30. Ex alterius oculis qui vult extergere labem,
E propriis oculis eruat ante trabem.

*

31. Conturbare cave, non est placare suave;
Diffamare vace, nam revocare grave. *S. J. Cant.*

*

32. Cum moritur dives, concurrunt ubique cives;
Cum moritur pauper, currit vix unus vel alter.

*

33. Dimidium facti qui bene coepit, habet;
Opprobrium facti qui male claudit, habet. *Horat.*

*

34. Donec eris felix, multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris. *Ovid.*

*

35. Dic homo quid speres, qui mundo totus adhaeres?
Tecum nihil feres, licet omnia solus haberes.

*

36. Dicere et facere non semper ejusdem est;
Dicere perfacile, opus exercere molestum.

*

37. Duplex libelli dos est: quod risum movet,
Et quod prudenti vitam consilio fovet. *Phaedrus.*

*

38. Ducere quam velis, habeat p quinque puella:
Sit pia, prudens, pudica, pulchra et pecuniosa.

39. Dives eram dudum, fecerunt me haec tria nudum:
Alea, vinum, Venus; tribus his sum factus egenus.

*

40. Aurea sunt vere nunc saecula, plurimus auro
Honor venit, auro conciliatur amor. *Ovid.*

*

41. Est mulier tamquam generalis regula, quare?
In multis fallit regula, sic *mulier. Oven.*

*

42. Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

*

43. Ex magna coena stomacho fit maxima poena;
Ut sis nocte levis, sit tibi coena brevis.

*

44. Laudat alauda Deum, cum sese tollit in altum;
Dum cadit in terram, laudat alauda Deum.

*

45. Munera placant hominesque deosque;
Placatur donis Jupiter ipse datis. *Ovid.*

*

46. Me mea delectant, te tua, quemque sua;
Nauta de ventis, de agris narrat arator,
Enumerat miles vulnera, pastor oves.

*

47. Millenos annos in terris vive beatus,
Et semper fiant prospera cuncta tibi.

*

48. Mane rubens coelum venturos indicat imbres;
Vespere rubens coelum cras indicat fore serenum.

*

49. Nox et amor vinumque nil moderabile suadent;
Illa pudore vacat, Liber Amorque metu.

50. Non jacet in molli veneranda scientia lecto;
Ipsa sed assiduo parta labore venit.
*
51. Nutritur vento, vento extinguitur ignis;
Lenis alit flammās, grandior aura necat.
*
52. Omnibus in mundo cum nemo possit placere,
Ut bonis placeas, cura sit una tibi.
*
53. Parisios si quis stolidum transmittat asellum,
Si fuit hic asinus, non ibi fiet equus.
*
54. Principiis obsta; sero medicina paratur,
Cum mala per longas convaluere moras.
*
55. Felix conjugium, quod copulat una voluntas,
Una fides, unus lectulus, unus amor.
*
56. Qui capit uxorem, capit crucem et dolorem;
Qui caret uxore, caret cruce et dolore.
*
57. Quando lanquebat lupus, monachus esse volebat;
Sed ubi convaluit, mansit ut ante fuit.
*
58. Si fueris Romae, romano vivito more;
Si fueris alibi, vivito sicut ibi.
*
59. Si tibi deficient medici, medici tibi fiant
Haec tria: mens hilaris, requies, moderata diaeta.
*
60. Si, quoties peccant homines, fulmina mitteret
Jupiter, exiquo tempore nullus erit.

61. Si fructus plus flore placet, fructum lege;
Si flos plus fructu, florem — si duo, carpe duo.

*

62. Rebus in angustis facile est contemnere vitam;
Fortiter ille facit, qui miser esse potest. *Martial.*

*

63. Rebus in adversis patientia debet adesse;
Dum fortuna favet, debet adesse modus.

*

64. Tutior in terris est locus, quam sedibus altis;
Qui sedet in terra, non habet unde cadat.

*

65. Unde superbit homo, cujus conceptio culpa,
Nasci poena, labor vita, necesse mori?

*

66. Absint a mensa: detractio, murmur et ira,
Ast cum laetitia sumatur potus et esca.

*

67. *Aequo* plus solent semper potare poëtae;
Equo plus solent semper potare poëtae.

*

68. Arcta via in coelum; lata est, quae ducit ad Orcum;
Illa nimis longa est, est nimis ista brevis.

*

69. Aurum, opes et rura frequens donabit amicus;
Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Cato.*

*

70. Bene philosophari disce et bene mori;
Ut bene moriari o homo! bene vivere disce.

*

71. Carmina laudantur, sed munera magna petuntur;
Dummodo sit dives, barbarus ipse placet. *Ovid.*

72. Contra hominem justum prave contendere noli;
Semper enim Deus injustas ulciscitur iras.

*

73. Corpora vix ferro quaedam sanantur acuto;
Auxilium multis succus et herba fuit. Ovid.

*

74. Corporis exiqui vires contemnere noli;
Consilio pollet, cui vim natura negavit. Cato.

*

75. Cras (inquis) faciam, concessaque labitur hora;
Fac hodie — fugit haec non reditura dies.

*

76. Cum faex, cum limus, cum res vilissima simus,
Unde superbimus? cum in terram terra redimus.

*

77. Cum tibi proponas animalia cuncta timere,
Unum praecipio tibi: plus hominem esse timendum.

*

78. Cum tibi vel socium, vel fidum quaeris amicum,
Non tibi fortuna est hominis, sed vita petenda. Cato.

*

79. Disce aliquid, nam cum subito fortuna recessit,
Ars remanet, vitamque hominis non deserit unquam.

*

80. Discere ne cesses, cura sapientia crescit;
Rara prudentia datur longo temporis usu. Cato.

*

81. Divitias dives non congerit absque labore;
Non tenet absque metu, non deserit absque dolore.

*

82. Dum aegrotus visitatur, cura te accipere;
Nam restituta sanitate rarus curat solvere.

83. Grammaticam didici multosque docui per annos:
Declinare tamen non potui tumultum.
*
84. Esse, fuisse, fore: tria florida sunt sine flore;
Nam simul omne perit, quod fuit, est et erit.
*
85. Exiguum munus cum dat tibi pauper amicus,
Accipito placide, plene et laudare memento. Cato.
*
86. Fallere, flere, nere et mentiri, nilque tacere:
Haec quinque vere sunt dotes in muliere.
*
87. Fallitur et fallit mundus; deliria spargit,
Et sua cum Circeis pocula miscet aquis.
*
88. Fertilior seges est alienis semper in agris,
Vicinumque pecus grandiora habet ubera. Ovid.
*
89. Fide parum, sed multa vide, nam multa videre
Saepe juvat; multum fidere saepe nocet.
*
90. Formosos saepe ego inveni pessimos,
Et turpi facie multos cognovi optimos. Phaedrus.
*
91. Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit
Moenia, nec virtus altius ire potest.
*
92. Gigni pariter cum corpore et una crescere
Sentimus pariterque senescere mentem.
*
93. Hic liber*) est apotheca gratiarum, in qua omnis
Anima invenit, quidquid necesse habet.

*) S. Scriptura.

94. Hic liber**) est, in quo quaerit sua dogmata quisque,
Invenit pariter dogmata quisque sua.
*
95. Humanae vitae scopulos ante omnia vita;
Tres fuge: divitias, daemona, delicias.
*
96. In matutinis vigilem qui se cupit esse,
Is cum gallinis habet ire cubare necesse.
*
97. In pretio pretium nunc est; dat census honores,
Census amicitias; pauper ubique jacet. Ovid.
*
98. Inveni jam portum — spes et fortuna valete!
Sat me lusistis in vita, ludite nunc alios.
*
99. Lento gradu ad vindictam divina praeit ira;
Sed tarditatem supplicii gravitate compensat.
*
100. Lex et natura, coelum et simul omnia jura
Damnant ingratum, tetro quasi sidere natum.
*
101. Lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus
Res turpes, neque eas faciamus rogati.
*
102. Nec te collaudes, nec te culpaveris ipse;
Hoc faciunt stulti, quos vexat gloria inanis. Cato.
*
103. Nam levius laedit, quidquid praevimus ante;
Jacula quidem praevisa minus feriunt. Cato.
*
104. Mille modis morimur, mortales nascimur uno;
Sunt hominum morbi mille, sed unica mors.

**) S. Scriptura.

105. Noli tu quaedam referenti credere semper;
Exigua his tribuenda fides, qui multa loquuntur.

*

106. Nolo putes, pravos homines peccatis lucrari;
Temporibus peccata latent, sed tempore patent.

*

107. Non gravis est adeo tam densis nubibus aëter;
Quin soleat pulsa nube redire clara dies.

*

108. Non homo, sed lapis est, quem non clementia tangit;
Qui non alterius miseranda sorte movetur.

*

109. Non poterat medicus medico praestare salutem;
Sis ergo medico Tu medicina Deus!

*

110. Nos solet immundus promissis fallere mundus;
Aurum promittit, stipulas pro munere mittit.

*

111. Nulla ditari ratione potestis o vos avari!
Vos faciunt inopes, quas cumulatis opes.

*

112. Nulla domus domino caret; vos hancine tantum
Nullius Domini creditis esse domum?

*

113. Oderunt peccare boni virtutis amore;
Oderunt peccare mali formidine poenae.

*

114. O fallacem hominum spem fragilemque
Fortunam et inanes nostras contentiones!

*

115. O homo! disce mori! treme Judicis ora supremi;
Exhorre infernum! gaudia quaere poli!

116. Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major qui peccat, habetur. Juven.

*

117. Perfer et obdura, dolor hic tibi proderit olim;
Saepe tulit lassus succus amarus opem.

*

118. Plorabas, cum natus eras, fuit ergo voluptas
Nulla tibi nasci; cur dolet ergo mori?

*

119. Plurimus in coelis amor est, connubia nulla;
Conjugia in terris plurima, nullus amor.

*

120. Plus vigila semper nec somno deditus esto;
Nam diuturna quies vitiis alimenta ministrat. Cato.

*

121. Quid valet argentum? quidve annis vivere centum?
Post mortem fumus, pulvis et umbra sumus.

*

122. Qui Jesum nescit, nihil est, si cetera discit;
Qui Jesum discit, nihil est si cetera nescit.

*

123. Qui non assvescit virtuti, dum juvenescit;
A vitiis nescit desistere, quando senescit.

*

124. Qui vult laudari et charus ubique vocari,
Discat adulari, nam tales sunt modo chari.

*

125. Quod si deficient vires, audacia certe
Laus erit — in magnis et voluisse sat est.

*

126. Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
Iliacos intra muros peccatur et extra. Horat.

*

127. Si fueris quarum divisor particularum,
Hanc disce artem: meliorem sume partem.

128. Si „nisi“ non esset, quisque perfectus esset;
Ast vix sunt visi, qui caruere „nisi“.

*

129. Si quis habet, quod habere decet, sit laetus habendo;
Alterius non sit, qui suus esse potest.

*

130. Si tarde cupis esse senex, utaris oportet
Vel modico medice, vel medico modice.

*

131. Si secretarum seriem vis noscere rerum,
Ebrius, insipiens, puer dicent tibi verum.

*

132. Surge puer! vigila, canta, lege, disce, labora;
Fac ut nulla tibi sine fructu transeat hora.

*

133. Facere verba et componere fraudes:
Hoc unum didicit femina semper opus.

*

134. Verba „meum“ atque „tuum“ sunt omnis semina belli;
Vis ne sit bellum? tolle meum atque tuum.

*

135. Vive Deo gratus, toti mundo tumultus;
Pectore pacatus, semperque migrare paratus.

*

136. Vivere si laetus cupis, atque in pace quietus,
Certamen, lites, rixas et jurgia vites.

*

137. Sunt, si recte opinor, quinque tibi causae bibendi:
Hospitis adventus, praesens sitis, atque futura,
Et vini bonitas et quaelibet altera causa.

*

138. Magna vitae pars elabitur male agentibus,
Major pars aliud agentibus,
Maxima autem pars nihil agentibus. *Seneca.*

139. Nunc tu viator me e tumultu supplicanti audi:
Mortuus orator supplex te oro o viator!
Vixi peccator, pro quo nunc tu esto precator.
(Napis na nagrobku dra Hilbiga.)

*

140. Desine grande loqui; frangit Deus omnem superbum;
Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur.

*

141. Virtutem primam esse puta: compescere linquam;
Proximus ille Deo, qui scit ratione tacere.

*

142. Vultus fortunae variatur imagine lunae;
Crescit, decrescit, in eodem sistere nescit.

*

143. Cura facit canos, quamvis homo non habet annos;
Rebus in adversis venit accelerata senectus.

*

144. Bibit abbas cum priore claro vini de liquore,
Datur aqua fratribus.

*

145. In vino veritas atque sinceritas;
Quidquid latebit, per vinum patebit. Aeschylus.

*

146. Felix illa parochia, in qua desunt illa tria:
Moses David et Elia.
(Moses znaczy tu żyda, Dawid szlachcica, Eliaz zakon-
nika.)

*

147. Et in sene ardent venae, raro, quidem, tamen bene.
(I starzec ma cielesne pokusy.)

VI. CYTATY ŁACIŃSKIE.

A.

Ab ovo. Horat. Ars poët. Ab ovo Ledaë (z którego Helena jakoby powstała). Od jaja, od najdalszego początku. My mówimy: „zaczyna od Adama“.

*

Ab ovo usque ad mala (od jaja aż do jabłek). Hor. Sat. I. 3. Znaczy: od początku do końca. Rzymianie zaczynali ucztę od jaj na twardo, a kończyli na owocach, zwłaszcza jabłkach.

*

Absit violentia! Tak mówimy, gdy kogo częstujemy, a nie chce pić. Niema musu, nie zmuszam. Mówimy też: *absit violentia clero*.

*

Accipite! non semper habebitis Ferdinandum. Tak miał powiedzieć cesarz Ferdynand II do Jezuitów, gdy przyjęcie pewnego przywileju na później odkładali.

*

A capite. Od początku, od ustępu.

*

Actum agere, aquam scindere, aërem verberare. Znaczy tyle co: robić rzecz niepotrzebną.

*

Ad acta. Złożyć co do aktów, odłożyć na potem.

*

Ad aeternam rei memoriam (na wieczną rzeczy pamiątkę). Tak zaczynano ważne akta.

A casu ad casum (od wypadku do wypadku). Dorywczo, bez konsekwencji. Polityka *vom Fall zu Fall* — bez stałych zasad.

*

Ad audiendum verbum. Używa się, gdy przełożony wzywa podwładnego, aby go upomnieć.

*

Ad calendas graecas. Sueton. „Vita Augusti.“ „Calendae“ zwał się u Rzymian pierwszy dzień miesiąca; Grecy „Calendas“ nie mieli. **Ad calendas graecas** coś odkładać znaczy: do terminu bardzo dalekiego, do „sądnego dnia“, jak my mówimy.

*

Ad captandam benevolentiam. (Dla zjednania sobie ła-
ski.) Tak mówimy, gdy kto drugiemu daje dary lub świadczy usługi, aby sobie zjednać jego względy.

*

Ad feliciora tempora. Odkładać co do „lepszych czasów“, jak my mówimy.

*

Adhuc sub iudice lis est (jeszcze spór sądownie nie rozstrzygnięty). Hor. Ars poet. 78 pisze: grammatici certant et adhuc sub iudice lis est. Niemcy mówią: darüber sind die Gelehrten noch nicht einig.

*

Ad limina Apostolorum (do progów apostołskich). Znaczy tyle co: do Rzymu, do papieża, który jest głową Kościoła i następcą apostołów.

*

Ad maiorem Dei gloriam. Bardzo często cytują kano-
ny Soboru Trydenckiego. Dewiza zakonu Jezuitów.

*

Ad multos annos (vivas). Życzenie długiego życia. Przy konsekracji biskupa nowo wyświęcony śpiewa te słowa, zwrócony do konsekratego.

Ad rem! Gdy kto odbiega od rzeczy, mówi nie o tem, co trzeba.

*

Ad patres. Odejść do ojców (przodków). Umrzeć.

*

Ad usum Delphini. Tak nazywano przekład klasycznych dzieł, dokonany z rozkazu Ludwika XIV dla użytku następcy tronu. W tem wydaniu były opuszczone ustępy nieprzyzwoite. Dziś ten cytat znaczy: do specjalnego użytku, na korzyść pewnej osoby lub partji.

*

Advocatus diaboli. Tak zowią tego, kto w procesie kanonizacyjnym podnosi różne zarzuty przeciw świętości dotyczącej osoby. W zwykłym znaczeniu adwokatem djabelskim zowiemy człowieka, broniącego bardzo złej sprawy.

*

Afflavit Deus et dissipati sunt. Napis na pamiątkowej monecie, wybitej przez Holendrów w r. 1588 po zniszczeniu przez wiatry i burze Armady hiszpańskiej. Schiller wyraził to wierszem: Gott der Allmächtige blies und die Armada flog nach allen Winden.

*

Ajo te Aeacida Romanos vincere posse. Cic. „De divinatione II.“ Taką przepowiednię dała Pytja delficka Pyrrusowi, ciągnącemu na Rzymian. To zdanie znaczy: mówię, że ty Eacydo (Eacyda = Pyrrus, potomek Eaka) możesz Rzymian zwyciężyć. Znaczy też: że ciebie Eacydo Rzymianie zwyciężyć mogą. Wyrocznia delficka zwykle dwuznacznie układała odpowiedź, żeby w każdym razie mogła się wykręcić i swą sławę salwować. Polskie przysłowie: na dwoje babka wróżyła; albo umrze, albo będzie żyła.

*

Alea jacta est (kość jest rzucona). Powiedział Cezar nad Rubikonem w r. 49 przed Chr., gdy przejściem przez tę

rzeczkę rozpoczął wojnę domową. Dziś znaczy tyle co: zdecydować się na ważne przedsięwzięcie.

*

Alibi (gdzie indziej). Gdy posądzony o jakiś czyn udowodni swoje **alibi**, to znaczy, że go wtedy tam nie było, gdzie ten czyn popełniono, to tem samem upada oskarżenie go o ten występki.

*

Ad verbum. Co do słowa, dosłownie.

*

Alter ego. Zenon nazywa przyjaciela ἄλλος ἐγώ. My mówimy: prawa ręka, zaufany, najlepszy przyjaciel.

*

Alma mater (matka żywicielka). Był to przydomek Cerery, bogini zboża i rolnictwa. W średnich wiekach tak zwano uniwersytety, które dostarczają najlepszej karmy dla ducha. Alma Mater Jagellonica = akademii krakowska.

*

Amat me, ut lupus ovem. Kocha mnie egoistycznie; nie kocha.

*

Ambo meliores. Horacy opisuje dwóch braci, którzy zjadali słowiki. Słowa te znaczą: jeden wart drugiego, lub jak mówimy ironicznie: **obaj dobrzy.**

*

Amici! diem perdidit. Sueton. „Vita Titi Imp.“ Szlachetny ten monarcha wypowiedział te słowa raz wieczór, gdy wspomniał, że w tym dniu nikomu dobrodziejstwa nie wyświadczył.

*

Amicus personae, inimicus causae. Znaczą: mogę kogoś kochać i być mu przyjacielem, ale jego złych postępów nie cierpię.

Amisi equum, quia dixi aequum (straciłem konia, bom powiedział prawdę). Cesarz Fryderyk Barbarossa zapytał raz dwóch słynnych prawników, jak się ma rozumieć jego tytuł „imperator orbis“? Na to prawnik Bulgarus odrzekł, że jest to tylko tytuł. Zaś Martinus oświadczył, że cesarz rzeczywiście jest władcą całej ziemi i za to dostał od cesarza pięknego konia. Wtedy Bulgarus wypowiedział powyższe słowa.

*

Anathema sit (niech będzie przekleństwo). Św. Paweł ad Gal. I. 9. I. list do Kor. XVI. 22. Si quis non amat Jesum Christum, anathema sit! — Dekrety Soboru Trydenckiego brzmią: si quis dixerit (negaverit)... anathema sit. Kłątwa kościelna miała w średnich wiekach, w których kwitła wiara, straszne skutki i siłę. Rzymianie mieli kłatwę polityczną: „aqua et igne interdicere“; żydzi znów „cherem“.

*

An nescis fili, quantilla prudentia mundus regatur? Słowa papieża Juljusza II, wypowiedziane do pewnego pana, który papieża zapytał, czy do rządzenia światem wiele mądrości trzeba. Te same słowa miał wypowiedzieć kanclerz Oxenstierna do swego syna. Do rządzenia światem wystarczy trochę mądrości i sprytu.

*

Anima damnata. Tak zowiemy człowieka, duszą i ciałem drugiemu oddanego. My mówimy: w piekłoby za nim skoczył.

*

Antiquo more (według starego zwyczaju). Po staremu.

*

Anno currente (w roku bieżącym). Używa się w aktach i w historii.

*

Apparet id etiam caeco (to i ślepy zobaczy). Liv. XXXII. Tak mówimy o rzeczy jasnej, zrozumiałej dla każdego.

Antidotum. Tak zowiemy środek przeciw truciźnie. Tak zowiemy wszelki środek, mogący pomóc w niebezpieczeństwie.

*

Apaga satanas! (idź precz szatanie). Ewang. Mat. IV. 10. My tych słów używamy, gdy nas kto chce do złego skusić.

*

A posteriori (z tyłu). Termin filozoficzny. Gdy drogą indukcji ze zjawisk i skutków dochodzimy do przyczyny. Ta metoda zowie się **indukcyjną**.

*

A priori (z przodu). Termin filozoficzny. Gdy drogą dedukcji z przyczyn i zasad ogólnych dochodzimy do skutków i szczegółów. Ta metoda zowie się **dedukcyjną**. A priori znaczy też: wyrokować zgóry.

*

Arcanum (tajemnica). Rzecz nieznana. Są arkana polityczne, naukowe i t. d.

*

Argumentum ad hominem. Tak zowiemy argument dobitny, któremu oprzeć się trudno.

*

Asinus ad lyram. Terentius „Varro 3“. Ironiczne. Znaczący: niezdatny. My mówimy: zdatny jak wół do karety.

*

Asinus Buridani. Burydan filozof francuski z XIV. w. opowiada bajkę o osie, któremu dano dwie wiązki siana. Głupi osieł tak długo się namyślał, którą zacząć, aż padł z głodu. Znana jest bajka Krasickiego: „osielkowi w żłoby dano, w jeden owies, w drugi siano...“ Osielem Burydana zowiemy człowieka, który nie może się zdecydować, co wybrać.

*

Aqua vitae. Tak nazwano w średnich wiekach wódkę; stąd polski wyraz **okowita**. O „wodzie życia“ wiele jest po-

dań u różnych narodów. Indjanie zowią wódkę „wodą ogni-
stą“, Amerykanie „brandy“.

*

Audacter calumniare, semper aliquid haeret. Plutarch.
Bakon. De dignitate scient. VIII. 2. Wolter często mawiał do
swych zwolenników: „calomniez, mentez hardiment, il en
restera toujours quelque chose“. Hasło potwarców, wrogów
Kościoła i prawdy.

*

Augiae cloacas purgare. Diodor lib. IV. Augiasz król
Elidy miał kilka tysięcy wołów i ogromne stajnie. Olbrzy-
mią masę zebranego nawozu trudno było usunąć; podjął
się tego Herkules, który skierował przez stajnie rzekę Penc-
jos i bystry prąd wody oczyścił je z nawozu. Te słowa
znaczą: spełnić bardzo trudne zadanie, usunąć wielkie zło.
Gdzie bardzo dużo złego, mówimy: to stajnia Augiasza.

*

Augur supprimit risum, quando videt augurem. Cic.
„De Divinatione II.“ 24 pisze: mirabile est, quod non rideat
haruspex, cum haruspice viderit. — Augurowie wróżyli z lo-
tu ptaków, haruspices z wnętrzości zwierząt ofiarnych. Rozu-
mie się, że byli to szalbierze, którym tylko lud prosty wie-
rzył. „Augur śmiał się z augura“ — powiedział Z. Krasiński.

*

Aura popularis. Niestaly fawor ludu. Lud jest zmienny
i nie można liczyć na niego; dziś woła: hosanna! a wkrótce
potem: ukrzyżuj!

*

Aurea mediocritas. Hor. Oda II. 10. Prawdziwy mę-
drzec stara się o tę złotą mierność we wszystkim.
Medium tenere beati.

*

Aurea aetas. Ovid. Metam. I. 1. Hezyod w dziele:
”Εργα και ημέραι ma „χρνοῦν γένος“. Tak nazwali poeci czas,

w którym miał panować Saturn (Kronos). Wtedy ludzie nie znali wojen, oręża, chorób ani trudów, tylko żyli szczęśliwie na łonie natury tem, co ziemia zrodziła. Czy ten złoty wiek istniał? Chyba w raju. My mówimy o „wieku żelaznym“, „wieku pary“, „wieku elektryczności“ i t. d.

*

Auri sacra fames. Verg. „Aeneis“ III pisze: *quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames.* Zaiste przekłęty jest ten głód, chciwość złota, która tyle złego robiła i robi.

*

Aut Caesar, aut nihil. Dewiza ludzi ambitnych. Cezar Borgia zwykł był mawiać: albo będę cesarzem, albo niczem.

*

Aut prodesse volunt aut delectare poetae. Hor. Ars poet 333. Poeci pragną albo przynosić pożytek, albo rozrywkę.

*

Aut vincere, aut mori. Hasło dzielnego żołnierza.

*

Ave Caesar! morituri te salutant. Sueton. „Vita Claudii Imp“ c. XXI. Tak przemawiali do cesarza gladiatorowie, gdy występowali na arenę do śmiertelnych zapasów.

B.

Basilisci aspectus. Plin. Hist. natur. XXIX. 19 pisze: *Basiliscus hominem si aspiciat, dicitur interimere.* Wierzono tedy, że bazyliżek wzrokiem zabija; stąd „wzrok bazyliżka“ znaczy tyle, co: zabójczy.

*

Beati possidentes. Juryści głoszą „beatitudines possessionis“, bo posiadanie daje posiadaczowi wiele praw i korzyści. *Beatus qui tenet.* Hor. w odzie IV. 9 pisze: *non possidentem multa vocaveris recte beatum.*

Bellum omnium contra omnes. Hobbes. Leviathan XVIII. Tak sobie wyobrażał ten filozof pierwotny stan społeczeństwa.

*

Bene meritus. Dobrze zasłużony, mający wiele zasług.

*

Bene natus et possessionatus (dobrze urodzony i posiadający dobra ziemskie). Tak zwano możną szlachtę w Polsce.

*

Bis repetita placent. Hor. Ars poet. 365 pisze: decies repetita (poesis) placebit. Mówi to o utworze, który się kilka razy chętnie czyta.

*

Bona fide (w dobrej wierze). Jeśli coś robimy według sumienia, działamy **bona fide**. Możemy się i mylić **bona fide**. Possessor „bona fide“ zowie się ten, kto jest przekonany, że coś posiada prawnie. Przeciwnie **mala fide** possessor wie, że ta rzecz którą posiada, nie jest jego własnością.

*

Bonum publicum. Dobro publiczne, ogólne.

*

Brevi manu. Od ręki, zaraz, bez zwłoki.

C.

Cacatum non est pictum. (Co nabazgrane, nie namalowane.) Weber. Demokr. VI. Nie każdego bazgrałę można nazwać malarzem i artystą.

*

Ceteris paribus. Przy równych zresztą warunkach.

*

Caesarem vehis ejusque fortunam. Plutarch „Vita Caesaris“ 38. Gdy przewoźnik wioził Cezara wśród silnej burzy do Brundisium i zaczął tracić odwagę na widok piętrzą-

cych się fał, Cesar chcąc mu dodać odwagi, wyrzekł powyższe słowa.

*

Caesar non supra grammaticos. Cuspinianus „Kaiser-chronik“. Na Soborze w Konstancji przemawiał raz cesarz Zygmunt i popełnił jakiś błąd gramatyczny. Gdy mu biskup Placentinus na ten błąd zwrócił uwagę, cesarz rzekł: ego sum rex romanus et supra grammaticam (Priscianum), na co biskup: caesar non supra grammaticam.

*

Canis a non canendo (non canit, sed latrat). Varro de lingua lat. VII.

*

Carpe diem. Hor. Oda. I. 11. Używaj życia. Dewiza Epikurejczyków.

*

Casus belli. Powód do wojny, właściwa przyczyna.

*

Casus fatalis. Fatalny, nieszczęśliwy wypadek.

*

Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam. (Wreszcie sądzę, że Kartaginę koniecznie zburzyć trzeba.) Temi słowy zwykł był Kato Starszy kończyć swe mowy w senacie.

*

Circulus vitiosus. Termin filozoficzny. Jeżeli dowodzimy czegoś tem, co było do dowiedzenia, to się zowie błędne koło.

*

Civis romanus sum. Wiadomo, jak wielkie miało znaczenie być obywatelem rzymskim. Z dumą te słowa civis romanus wypowiadał.

*

Classicus scriptor. Aulus Gell. XIX pisze: classicus scriptor, non proletarius. My wyrażenia „klasyczny pisarz“

używamy w znaczeniu „znakomity“. Mówimy też: „klasyczny styl“.

*

Classicus testis. Val. Flaccus pisze: *classici testes dicebantur, qui signandis testamentis adhibebantur*. U nas „klasyczny“ świadek znaczy tyle, co: pewny, niezawodny.

*

Clavum clavo pellere. My mówimy: klin klinem wybijać.

*

Cogito, ergo sum. Descartes *Principia philos.* I. Aksjomat filozoficzny.

*

Combure (incende) quod adorabas et adora, quod comburebas. Te słowa wypowiedział do Kłodwika króla Franków, biskup Remigiusz, gdy go miał ochrzcić. „Schyl głowę dumny Sygambrze! i spal, coś czcił (bogi pogańskie), a czcij, coś palił (wizerunek Chrystusa).“

*

Comoedia finita; plaudite! Miały być ostatnie słowa Oktawiana Augusta.

*

Conditio, sine qua non. Tak zowiemy warunek konieczny, niezbędny.

*

Consilium abeundi. Dać komu radę, żeby odszedł. Odprawić, wydalić.

*

Corpus delicti. Prosper Farinacius. Termin prawny. Znaczy: dowód, narzędzie zbrodni.

*

Corpus juris. Zbiór praw. Jest dwojaki: 1. *Corpus juris canonici*, 2. *Corpus juris civilis*.

Corvus albus. Juvenal. Sat. VII. Znaczy: rzecz bardzo rzadka. My zwłaszcza rzadką książkę zowiemy „białym krukiem“.

*

Credo. Użyte jako rzeczownik, np. moje **credo** polityczne, wyraża wyznanie wiary, przekonanie, jakie mam w sprawach politycznych.

*

Crimen laesae Majestatis. Zbrodnię obrazy majestatu popełnia ten, kto o osobie panującego wyraża się obraźliwie.

*

Cui bono? Cic. Philippica II. 14. Formuła prawna.

*

Cujus regio, ejus religio. Maksyma ta powstała podczas reformacji w Niemczech, gdy książęta, którzy ze względów politycznych protestantyzm przyjmowali, do jego przyjęcia i swych katolickich poddanych zmuszali.

*

Cum grano salis. Plin. „Hist. natur.“ 33 pisze w pewnej receptce na antydotum „addito grano salis“. My tych słów używamy w znaczeniu: z odrobiną dowcipu.

*

Cura animarum. Termin kanoniczny oznaczający posługi duchowne proboszcza, mianowicie głoszenie kazań, nauczanie, udzielanie Sakramentów i t. d.

*

Curiosum. Osobliwość, rzecz ciekawa.

*

Curriculum vitae. Krótki opis życia.

D.

Da mihi locum, ubi figam pedem, et terram movebo.

Słynny matematyk Archimedes powiedział o dźwigni: Ἀδὸς μοι ποῦ θέτην, καὶ τῇν γῆν κινήσω.

*

Data occasione. Przy zdarzonej sposobności.

*

Date obolum Belizario. Belizar słynny wódz Justyniana, miał być z poduszczenia swych nieprzyjaciół oskarżony o zdradę i za karę oślepiiony. O jałmużnę miał prosić słowy: date obolum Belizario, quem virtus extulit, invidia depressit. Obolus jest srebrna moneta grecka, wartości 8 groszy.

*

Decorum. Ad decorum servandum. Trzeba zachować pozory.

*

De omnibus rebus et de quibusdam aliis. Słynny Pico de Mirandola, najuczeńszy człowiek XV wieku, napisał książkę pod tytułem „de omni re scibili et de quibusdam aliis“. Tego cytatu używamy, gdy kto o wszystkim rozprawia.

*

Delirium tremens. Obłąd opilczy. Znaczy także wzburzenie, wywołane przez gwałtowne uczucia.

*

De te fabula narrat. Hor. Sat. I. 1. „Mutato nomine de te fabula narrat.“ Znaczy: o tobie mowa, to się do ciebie odnosi.

*

D O M (Deo Optimo Maximo). Napisy na nagrobkach.

*

Deo dante (juvante). Z pomocą Bożą.

*

Deus ex machina. Plato „Kratylos“. W dramacie greckim zwykle bogowie na końcu osobistą interwencją rozwią-

zują węzeł dramatu. Wprowadzano bożka na scenę na pewnego rodzaju machinie nagle, stąd „*deus ex machina*“, znaczy ukazanie się kogoś nagle, lub jaki wypadek niespodziewany a pożądaný.

*

Deus me custodiat ab amicis, ab inimicis me ipse custodiam. Manlius. „*Loci communes.*“ Te słowa wypowiedział król Macedoński Antygon, gdy zgraja obłudnych przyjaciół do żywego mu dojadła.

*

Difficile est satiram non scribere. Juvenal Sat. I. 30. Trudno wstrzymać się od szyderczego śmiechu, gdy się takie rzeczy widzi.

*

Dictum acerbum. Gorzkie słowa, gorzka prawda.

*

Dictum, factum. Powiedziało się, zrobiło się.

*

Dii minorum gentium. Cic. Tusc. disp. I. 13. W przeciwstawieniu do „*dii majorum gentium*“, których Rzymianie liczyli dwunastu. Wszyscy inni zwali się „*dii minorum gentium*“ (bóstwa drugorzędne).

*

Disciplina arcani. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa uczono katechumenów przed chrztem prawd wiary, ale najważniejsze tajemnice wiary odkrywano im dopiero po chrzcie i to się nazywało „*disciplina arcani*“.

*

Divide et impera. (Siej niezgodę i panuj nad kłóiącymi się.) Dewiza Rzymian i Ludwika XI. króla francuskiego.

*

Dixi et salvavi animam meam. Ezech. III. 19: si dixeris impio et non fuerit conversus ab impietate sua; ipse quidem in impietate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.

Gdy kogo upominamy, a nie słucha, wtedy używamy powyższego cytatu.

*

Doctor utriusque juris (civilis et canonici). Doktor obojga praw. J. U. D. = juris utriusque doctor.

*

Do ut des. Formuła prawna. Dar za dar; darmo nic.

*

Dura lex, sed lex. Choć prawo jest surowe, ale jest prawem i poddać mu się trzeba.

*

Dura necessitas. Twarda, przykra konieczność.

*

Duabus sellis sedere (na dwóch stołkach siedzieć). Prowadzić dwuznaczną politykę.

*

Dulcis fumus patriae. Odyseja XIX. Miło jest widzieć choć dym z ojczystego komina.

*

Duo cum faciunt idem, non est idem. Terent. Adelphi V. 3. pisze: duo cum idem faciunt... hoc licet impune facere huic, alii non licet.

E.

Ejusdem notae, ejusdem farinae (homo). Taki sam, z tej samej gliny.

*

Ecclesia non sitit sanguinem. Duchowne sądy w średnich wiekach nie wykonywały nad heretykami skazanymi wyroków śmierci, lecz wydawały ich władzy świeckiej.

*

Elephantem ex musca facere. Z muchy robić słonia, grubo przesadzać.

Epicuri de grege porcus. Tak zowiemy człowieka, dbającego tylko o dogadzanie cielesności, rozpustnego. Epikurejczycy tylko ciału dogadzali.

*

Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis. Napis na pomniku Benjamina Franklina, który wynalazł piorunochron i z Waszyngtonem wywalczył niepodległość Ameryki.

*

Ergo bibamus! Goethe napisał ein Trinklied pod tytułem „ergo bibamus“. Zachęta do wesołości.

*

Errare malo cum Platone, quam cum istis (Pythagoreis) vera sentire. Cic. Tusc. disp. I. 17.

*

Est modus in rebus. Hor. Sat. I. 1. Jest sposób na wszystko.

*

Est quaedam flere voluptas. Ovid. Trist. IV. I płakać jest nieraz przyjemnie, bo się ból wypłaczę.

*

Etiam si omnes, ego non. Ewang. Mat. XXVI. 31. De wiza ludzi silnej woli.

*

Et tu Brute contra me? Sueton. „Jul. Caesar“ c. 82. Te słowa miał wymówić Cezar, gdy między spiskowymi zobaczył Brutusa ze sztyletem. Według innych miał zawołać po grecku: *Καί σύ τέκνον?* Brutus miał być synem naturalnym Cezara. Tych słów używamy, gdy ktoś bardzo nam drogi przeciw nam występuje.

*

Ex abrupto. Bez przygotowania.

*

Ex cathedra. Z katedry. Tonem absolutnym.

Exempli causa (gratia). Naprzykład.

*

Ex libris. Z księgozbioru. **Ex libris NN.** (własność NN.).

*

Ex officio (skrót **exoffo**). Z urzędu, z obowiązku.

*

Exorciso te! Formuła zaklinania w katolickim Kościele.

*

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor. (Powstanie kiedyś mściciel z naszych kości.) Verg. Aeneis IV.

*

Experto credite Teucris. Verg. Aeneis XI. Antonius de Arena ma: **experto crede Roberto.**

*

Ex professo. Z powołania, urzędu.

*

Ex uno disce omnes.

F.

Facta loquuntur. Fakta mówią, nie trzeba słów.

*

Favete linguis! Hor. Oda III. 1. pisze: **odi profanum vulgus... favete linguis.** Znaczy: milczcie! trzymajcie język za zębami.

*

Fatum. Los, przeznaczenie, konieczność. U Turków: **kiszmet.**

*

Fecit cui prodest. Maksyma prawna. Ten najprędzej popełnił jakiś czyn zły, kto ma z niego korzyść.

*

Felix culpa! (szczęśliwa wina). Słowa św. Augustyna w hymnie przy święceniu paschału: **o felix culpa, quae talem**

meruit habere Redemptorem! Grzech pierworodny był o tyle **felix culpa**, że spowodował przyjście Zbawiciela.

*

Ferrum natare doces. Mówimy, gdy kto chce robić rzecz niemożliwą.

*

Fiat voluntas Tua! Słowa Chrystusa na modlitwie w Ogrojcu, wyrażające zgadzanie się z wolą Bożą. My mówimy: niech się dzieje wola Boża!

*

Fidus Achates. Verg. Aeneis I. Achates był wiernym towarzyszem Eneasza. U nas te słowa znaczą: wierny przyjaciel.

*

Finis Poloniae! W numerze „Südpreußische Zeitung“ z dnia 25. X. 1794 było wydrukowane, że Kościuszko padając ranny w bitwie pod Maciejowicami, zawołał: finis Poloniae! Ale sam Kościuszko w liście pisanym dnia 12. XI. 1803 do L. Segur, stanowczo twierdzi, że tego nie powiedział. Byłoby to przeciwne jego znanej skromności.

*

Finis sanctificat media. Maksyma ta zupełnie niesłusznie jest przypisywana Jezuitom, może dlatego, że Jezuita Busenbaum w swoim dziele „Medulla theologiae moralis“ lib. IV. c. 3. ma zdanie: ubi finis est licitus, licita sunt etiam media. Hobbes pisze w swem dziele „De cive I. 8.“ tak: quoniam autem jus ad finem frustra habet, cui jus ad media necessaria denegatur, consequens est (cum unusquisque se conservandi jus habet), ut unusquisque jus etiam habeat utendi omnibus mediis et agendi omnem actionem, sine qua se conservare non potest. — Tu tedy jest źródło tej pogańskiej zasady, według której można używać i najgorszych środków, aby cel dobry osiągnąć, bo on je uświęca.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo. Verg. Aeneis VII. Jeżeli nie mogę wzruszyć bogów niebieskich, to poruszę piekło. My mówimy: niebo i ziemię poruszę, a dokonam swego.

*

Flores matrimonii. Tak nazywamy żartobliwie dzieci.

*

Fortiter in re, suaviter in modo. Lib. Sapientiae VIII. 1: sapientia attingit a fine usque ad finem **fortiter** et disponit omnia **suaviter**. Jeneral Jezuitów Aquaviva powiedział: **fortes** in fine assequendo, et **suaves** in modo assequendi simus.

*

Forsan et haec olim meminisse juvabit. Verg. Aeneis I. Może kiedyś i te przykrości będzie miło przypomnieć. Przyśowie mówi: dulce est meminisse, quod fuit acerbe pati.

*

Fortunae filius. Hor. Sat. II. 6. Niemcy mówią: Glückskind, my mówimy: pieszczoch fortuny.

*

Fruges consumere nati. Hor. Epist. ad Lollium I. 2 pisze: nos numerus sumus et fruges consumere nati. Zrodzeni do spożywania owoców ziemi — zwykli zjadacze chleba.

*

Fugas chrustas. Zrobić „fugas chrustas“ znaczy: uciec w krzaki, umknąć.

*

Fuimus Troes, fuit Ilium. Verg. Aeneis II. Byliśmy Trojanami... teraz wszystko przepadło.

G.

Galilee vicisti! Miał powiedzieć cesarz Julian Apostata, gdy w bitwie z Partami śmiertelnie ranny upadł na ziemię. Cesarz ten chciał napróżno wskrzesić upadające pogaństwo

i szkodził chrześcijanom ile mógł. Wypowiadając powyższe słowa, przyznał że zwyciężył go wzgardzony przez niego Galilejczyk — Chrystus.

*

Gallica furia (furia francese). Gallowie atakowali z wielką furją, ale gdy wyćwiczone szyki rzymskie za pierwszym natarciem nie dały się złamać, wnet szli w rozsypkę.

*

Gaudeamus igitur! Taki jest początek znanej pieśni studenckiej, której dalszy ciąg: juvenes dum sumus. Post jucundam juventutem, post molestam senectutem habebit nos humus.

*

Glebae adscriptus (przykuty do ziemi). W średnich wiekach nie wolno było chłopu poddanemu bez pozwolenia dziedzica opuszczać swej wsi i ziemi.

*

Gloriari alienis bonis. Phaedrus Fab. I. 3. My mówimy: stroić się w cudze piórka. Krasicki Bajki: nie trzeba się chwalić z tego, co nie nasze.

H.

Habemus confitentem reum. Cic. „Pro Ligario.“ Mamy przyznającego się do winy; więcej nie trzeba.

*

Habent sua fata libelli. Terent. „Carmen heroicum“ pisze: pro captu lectoris habent sua fata libelli. — Jak ludzie, tak i książki przechodzą różne koleje.

*

Habemus papam! Formuła zawiadamiająca o wyborze nowego papieża. Używa się też, gdy jaka osoba obejmuje władzę.

Hannibal ante (ad) portas! Cic. I. Philippica. Po strasznej klęsce pod Kannami Rzymianie z trwogą oczekiwali, że zwycięzca uderzy na miasto i pewnie niejedyn tak wołał. Słów tych używamy dziś w znaczeniu: nieprzyjaciół tuż! niebezpieczeństwo jest groźne.

*

Hic jacet pulvis, cinis et nihil. Taki napis kazał umierający kard. Barberini położyć na swoim grobowcu.

*

Hic mulier! Tak nazywali Rzymianie tęgą, energiczną niewiastę. My taką zowiemy „heród-baba“.

*

Hic Rhodus, hic salta! Fab. Aesopi. Jakiś słynny skoczek opowiadał, jak na wyspie Rodus przesakał wąwozy 50 stóp szerokie. Wtedy jeden z obecnych wskazał mu o wiele węższy wąwóz i rzekł: **hic Rhodus, hic salta!** To znaczy: pokaż tu co umiesz, bo tu tak samo możesz skakać, jak na wyspie Rodus. — Tych słów używamy, gdy kto z nadto się chwali, ile dokonał.

*

Hoc erat in votis. Hor. Lib. II. 6. Tego pragnąłem; umiem na małym przestawać.

*

Hoc et plus benedicat Dominus. Żartobliwe błogosławieństwo przed uczcą.

*

Homo novus. Tak zwano u Rzymian plebejusza, który zbogaciwszy się, pchał się między stare rody arystokratyczne. My takiego zowiemy parweniusem, dorobkiewiczem.

*

Homo omnium horarum. I do tańca i do różańca. Francuzi mówią: *homme à tout faire*.

Homo quaestionis. Człowiek, o którego chodzi.

*

Homo sui juris. Samoistny, niezależny od nikogo.

*

Honoris causa. Dla zaszczytu. Gdy komu dają np. tytuł „dr. filozofji...“.

*

Hora canonica. Kanonicy zawsze o jednej godzinie odmawiali swe pacierze i ta godzina zwała się **hora canonica**. My tak nazywamy stałą godzinę, o której pewną czynność regularnie spełniamy.

*

Horrendum (horribile dictu). Rzecz straszna, strach mówić.

*

Horror vacui (wstręt przed próżnią). Rabelais w dziele: „Gargantua“ I. 5. pisze: natura horret vacuum.

I.

Ibis, redibis, non morieris in bello. Dwuznaczna odpowiedź Pytji delfickiej dana wojownikowi pytającemu, czy wróci żywy z wojny. Gdy się da przecinek po **non**, to zdanie brzmi: redibis non, (nie wrócisz).

*

In anima vili (na duszy podłej — zwierzęciu). Zdanie medyków w średnich wiekach: fiat experimentum in anima vili. Do wiwisekcji używano i używają zwierząt.

*

In aqua scribere. Robić rzecz daremną.

*

In articulo mortis. Termin teologiczny. Gdy grozi niebezpieczeństwo śmierci.

*

Inde irae. Juvenal. Sat. I. To więc jest przyczyną gniewu.

Incognito. (Od „incognitus“.) Nieraz osoby panujące, chcąc uniknąć kłopotliwych przyjęć, podróżują incognito; w przebraniu lub pod innem nazwiskiem.

*

In diem vivit. Żyje z dnia na dzień, lekkomyślnie.

*

Index librorum prohibitorum. W Rzymie jest „Congregatio Indicis“; jej zadaniem jest badać książki, wychodzące z druku i przeciwne wierze i dobrym obyczajom, gorszące, umieszczać w osobnym spisie, zwanym „index librorum prohibitorum“.

*

In effigie (w obrazie). Formuła do wyrażenia aktu kary na wizerunku skazanego, gdy samego dostać w moc nie można. Np. powiesić **in effigie** znaczyło: przybić na szubienicy jego wizerunek.

*

In extenso (w całości). O książce, mowie i t. d.

*

In extremis (w ostateczności). W największem niebezpieczeństwie.

*

In flagranti (delicto comprehensus). Codex Justinianus. Złapany przy popełnianiu zbrodni, na „gorącym uczynku“.

*

In hoc signo vinces. (Τούτω νίκα) Euzebiusz w dziele „Vita Constantini Imp.“ I. 28. pisze, że gdy Konstantyn ciągnął w r. 312 po Chr. przeciw Maksencjuszowi do Rzymu, zobaczył na niebie ognisty krzyż z napisem: „in hoc signo vinces“. Kazał tedy sporządzić chorągiew w kształcie krzyża (labarum) i umieścić na niej powyższy napis. Rzeczywiście pod murami Rzymu złamał przeważające siły Maksencjusza, został władcą całego imperjum i edyktem Medjolańskim wolność dla religji krzyża ogłosił.

In illo tempore. (W owym czasie.) Tak się zaczynają perykopy ewangeliczne na niedziele.

*

In medias res. Hor. „Ars. poet.“ 147 pisze, że Homer wojny Trojańskiej nie zaczyna ab ovo Leda (od Heleny, która była bezpośrednią przyczyną tej wojny), tylko odrazu „in medias res“ czytelnika wprowadza.

*

In natura (w naturze). Np. podatki w zbożu, owocach, a nie w gotówce.

*

In odore sanctitatis. Tak mówimy o człowieku, którego lud czci jak świętego i którego Kościół może świętym ogłosi.

*

In partibus infidelium. Stolica Apostolska mianuje często biskupów „in partibus infidelium“, to znaczy, daje jakiemuś prałatowi tytuł biskupa miasta, które dawniej biskupa miało, a teraz jest pod panowaniem tureckim. Taki biskup jest tylko tytularny, bo ma tylko tytuł, a nie ma diecezji.

*

In optima forma (w najlepszej formie). Dokładnie.

*

In persona (w osobie własnej). Osobiście.

*

In puris naturalibus. Summa theolog. II. 2. W tem, co natura dała, nago.

*

Inter fratres. Między braćmi, poufnie.

*

In pontificalibus (vestibus). Termin kościelny. Znaczy: w uroczystych szatach, jakich używają przy nabożeństwie uroczystem biskupi i papież, a więc w mitrze, tjarze, z pastorałem.

*

In potentia. Termin filozoficzny. Przeciwnie temu znaczenie ma wyrażenie: *in actu* (w rzeczywistości).

In praxi (w praktyce). Termin, wyrażający zastosowanie w życiu jakiej teorii.

*

In pulicis morsu Deum invocat. Mówimy, gdy kto doznawszy małej przykrości, woła: „o Boże“!

*

In saecula saeculorum (na wieki wieków). Tak odpowiadamy na chrześcijańskie pozdrowienie: laudetur Jesus Christus.

*

In spe (w nadziei). W przyszłości, w oczekiwaniu.

*

In silvam ligna ferre. Robić coś niepotrzebnego, bo w lesie jest dosyć drzewa.

*

In summo gradu (w najwyższym stopniu). Najbardziej.

*

Inter nos (między nami mówiąc). W sekrecie.

*

Intra parenthesim (w nawiasie). Myśl uboczna, objaśniająca przedmiot główny. My mamy „nawiasem mówiąc“.

*

In turbido piscari. W mętnej wodzie ryby łowić.

*

In trinitate robur. Dewiza Bismarka.

*

In vino veritas. Alceus. Przysłowie polskie mówi: pijany a dziecię prawdę powie.

*

Invita Minerva (aliquid facere). Wbrew mądrości, rozumowi.

*

Ipsa melior sua fama (lepszą niż jej sławą). Ovid. Epist. ex Ponto I. 2. Niemcy mówią: er ist besser als sein Ruf.

Ipsē dixit αὐτὸς ἔφα Cic. De nat. deor. I. „On sam tak powiedział“, mówili uczniowie Pitagorasa, dla których słowo mistrza było wyrocznią.

*

Ipsō factō (samym faktem). Tem samem.

J.

Jurare in verba magistri. Hor. Epist. I. 14. Dewiza uczniów Pitagorasa, którzy na każde słowo mistrza gotowi byli przysięgać.

*

Jura stolae. Tak nazywają się prawne dochody duszpastorza za spełnianie funkcij duchownych w stule, a więc chrzty, śluby, pogrzeby i t. d.

*

Jure caduco (prawem kaduka). Gdy kto zmarł bez spadkobierców, majątek jego na mocy *jus caducum* przechodził na własność króla. **Jure caduco** znaczy wogóle: bezprawie, przemoc.

*

Jus asyli (prawo schronienia). Asylum nazywało się w Rzymie miejsce, gdzie chronił się ten, kto przypadkiem popełnił zabójstwo. *Jus asyli* miały w Grecji i Rzymie świątynie, w średnich wiekach kościoły i pałace królów. W Palestynie prawo Mojżesza nakazywało naznaczyć sześć miast ucieczki, do których mógł się schronić, kto nieumyślnie popełnił zabójstwo. Rozmyślnym mordercom i zbrodniarzom prawo azylu nie przysługiwało.

*

Jus gladii. Prawo miecza, czyli prawo karania złoczyńców mieczem. U nas miasta rządzące się prawem Magdeburkiem, miały *jus gladii*.

Jus gratiae (aggratiandi). Prawo ułaskawiania skazanych na śmierć mają monarchowie i naczelnicy państw. Zwyczajnie karę śmierci zamieniają na długoletnie więzienie.

*

Jus murmurandi. Gdy podwładny nie śmie lub boi się upomnieć o swą krzywdę, mówimy, że mu zostało jus murmurandi. Może narzekać i mruczeć; tyle ma satysfakcji.

*

Jus talionis (prawo odwetu). Deuteron. XIX. 19: oculus pro oculo, dens pro dente. (Głowa za głowę, śmierć za śmierć.) Na wyspie Korsyce krewni zabitego muszą się starać zabójcę zabić i ta zemsta z rodu na ród przechodząca, zowie się vendetta.

L.

Lapidem ferre altera manu, altera panem ostendere. Plaut. W jednej ręce chleb (dobrodziejstwo), w drugiej kamień (zemstę).

*

Lapsus calami. Błąd popełniony przy pisaniu.

*

Lapsus linguae. Błąd popełniony w mowie, gdy kto użyje niewłaściwego wyrazu lub właściwy źle zastosuje.

*

Laudator temporis acti (chwalca czasu, który minął). Hor. Ars. poët. 173. Tak nazywa poeta starca, bo starzy zwykle chwalą dawne czasy.

*

Leonina societas (spółka ze lwem). Phaedrus. Fab. Raz lew z osłem polował i upolowaną zwierzynę podzielił na cztery części, a potem rzekł do osła: „dwie części biorę sobie, bom polował: trzecią część biorę, bom król zwierząt, a czwartą niech się kto odważy mi zabrać!“ — Tak potężni współnicy krzywdzą słabszych.

Liberum veto. W Polsce od Sicińskiego jeden poseł słowem **veto** (nie pozwalam) mógł unieważnić uchwały całego sejmu. To nieszczęsne **veto** najwięcej się przyczyniło do upadku Polski.

*

Licentia poetica. Cic. De orat. III. Znaczy: przekroczenie prawideł, ogólnie przyjętych w sztuce wierszowania.

*

Lucida intervalla (jasne chwile). Tak zowiemy chwile przytomności i rozsądku u warjata, lub człowieka będącego w gorączce.

*

Lucus a non lucendo. Quintil. Inst. orat. I. Gaj ciemny poświęcony bogom, nazywa się **lucus**, choć **non lucet**.

*

Lumina civitatis. Cic. In Catil. III. 10. Znaczy: sławni ludzie. My mówimy „**luminarze**“.

*

Lupo ovem committit. My mówimy: robi wilka pasterzem, kozła ogrodnikiem, gdy kto złodziejowi powierza pieczę nad swym majątkiem.

*

Lupus in fabula. Terent. Adelphi IV. My mówimy: o wilku mowa, a wilk tu.

M.

Malo hic esse primus, quam Romae secundus. Plut. „Vita Caesaris XI“. Tak miał powiedzieć Cezar w małym miasteczku, gdy przejeżdżając przez nie dowiedział się, jakie zabiegi czyniło wielu o godność burmistrza. Słowa te pasują zupełnie do ambitnego i chciwego władzy Cezara.

*

Malo semel mori, quam in assiduo timore vivere. Tak miał powiedzieć Cezar, gdy go ostrzegano przed spiskami.

Ezop w bajce kładzie w usta zającą słowa: lepiej odrazu zgiąć, niż całe życie bać się śmierci.

*

Malum necessarium. Menander złem koniecznem nazwał — małżeństwo!

*

Manu propria (mp.) własnoręcznie podpisano.

*

Mea parvitas. Val. Max. Moja małość. My mówimy „moja niskość“.

*

Mea culpa. (Moja wina.) Przyznaję się do winy.

*

Medice, cura teipsum. Ewang. Lucae IV. 23. Gdy kto sam ma dosyć błędów, a innych chce poprawiać, mówimy mu: medice, cura teipsum! Popraw się prędzej sam, a potem drugich będziesz poprawiał.

*

Memento mori! Hasło Kamedułów i Trapistów. Słów tych używamy, żeby okazać nicość życia.

*

Mens agitat molem (duch porusza materją). Verg. Aeneis VI.

*

Mente captus (pozbawiony rozsądku). Warjat.

*

Minus de genus, si est constructio bonus. Gdy komu zwracają uwagę, że rodzaj męski dał zamiast żeńskiego lub innego, odpowiada żartobliwie: minus de genus.

*

Misera contribuens plebs. Hor. Sat. I. W „Corpus juristrun garici“ decr. II. jest ustęp: miseram... contribuentem plebem gravantes exactiones.

Mixtum compositum. Mieszanina rzeczy, nie pasujących do siebie.

*

Modus vivendi (sposób pożycia). Utrzymywanie stosunków.

*

Modus procedendi. Sposób postępowania.

*

More antiquo (starym obyczajem). Po staremu.

*

Montes auri pollicens. Terent. Phormio I. 2. Mówimy o takim, kto dużo obiecuje. Przysłowie: złote góry obiecuje, a ołowianych nie daje.

*

Mutatis mutandis. Po zmianie tego, co musi być zmienione.

N.

Nec locus, ubi Troja fuit. Strabo. Ani śladu z Troi. Mówimy, gdy po kimś lub po czemś śladu nie zostało.

*

Nemesis. Bogini zemsty u Greków. Karała złych, nagradzała dobrych. Przedstawiała ideę sprawiedliwości.

*

Neminem captivabimus nisi jure victum. Zasada prawna w Polsce. Nie wolno było uwięzić szlachcica, chyba mu sądownie udowodniono zbrodnię. Anglicy mają swoje **Habeas corpus**.

*

Neque ad forum, neque ad chorum. Ani do służby państwowej, ani do Bożej niezdatny.

*

Ne quid nimis (nic nadto). Terent. Andria I. My mówimy: co zanadto, to niezdrowo.

Nervus rerum (istota rzeczy). Cic. Philippica V. 2 pisze: *nervus belli pecunia*. Demostenes wyrzekł: τὰ χρήματα τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων. Marszałek Trivulzio powiedział do Ludwika XII: do wojny trzy rzeczy są potrzebne: 1. pieniądze, 2. pieniądze, 3. pieniądze.

*

Ne sus Minervam (doceat). My mówimy: niech głupi mądrego nie uczy rozumu.

*

Ne sutor supra crepidam. Apelles. Cic. Ad famil. 9. My mówimy: szewcze! patrz swego kopyta.

*

Nil admirari. Pitagoras. Stoicy uważali za podstawę szczęśliwego życia niczemu się nie dziwić i na nic się nie oburzać.

*

Nil desperandum. Hor. Sat. I. Nie trzeba rozpaczać, ani tracić nadziei.

*

Nil est tam absurdum, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. Cic. Niema głupstwa, któregoby jaki mędrzec nie wypowiedział.

*

Noli me tangere. Evang. Joan XX. 17. Słowa Chrystusa do Magdaleny. My tych słów używamy o człowieku drażliwym, pysznym, jak to mówią „niedotykanym“.

*

Noli turbare circulos meos (nie psuj mi moich kół). Miał powiedzieć słynny Archimedes do żołnierza rzymskiego, który po zdobyciu Syrakuz w r. 212 przed Chr. zastał go kreślącego geometryczne figury na piasku. Śmiertelne cięcie mieczem było odpowiedzią żołnierza.

*

Nomen omen (w nazwisku wróżba). Plaut. Pers. IV. Używa się, gdy np. człowiek, mający nazwisko Chciwski, jest rzeczywiście chciwy.

Nodus gordius (węzeł gordyjski). W mieście Gordium w Małej Azji był pług, związany z jarzmem tak sztucznym węzłem, że nikt nie mógł go rozwiązać. A była przepowiednia, że kto ten węzeł rozplącze, panowanie otrzyma nad Azją. Aleksander Wielki nie mogąc rozplątać, przeciął go mieczem. My nazywamy węzłem Gordyjskim sprawę bardzo trudną i zawikłaną.

*

Nolens volens (chcąc nie chcąc).

*

Non cum Jesuitis, sed cum Jesu itis. Nie z Jezuitami, lecz z Jezusem iść trzeba.

*

Non expedit (nie przystoi). Formuła odmowy w dyplomacji papieskiej.

*

Non licet (nie wolno). Nie godzi się.

*

Nondum omnium dierum sol occidit. Liv. XXXIX. 26. Słowa te miał wypowiedzieć Perseusz król Macedoński, gdy Rzymianie prowokowali go stawianiem niemożliwych do przyjęcia warunków, aby mogli znaleźć powód do wojny i podbicia Macedonji.

*

Non ex quovis ligno fit Mercurius. My mówimy: nie z każdego kawałka drzewa może być figura świętego.

*

Non multa, sed multum. Plin. junior Epist. 7 pisze: ajunt, multum legendum esse, non multa. Nie wiele co do ilości, lecz wiele co do jakości. Nie dużo, ale gruntownie.

*

Non olet (nie cuchnie). Sueton. „Vita Vespas. Imp.“. Gdy jakiś Rzymianin zwrócił uwagę cesarzowi Wespazjanowi, że opodatkował latryny (publiczne miejsca ustępowe), cesarz wziął pieniądze wpłacony z tego podatku, dał mu

powąchać i rzekł: non olet (haec pecunia). Mawiali też Rzymianie: *lucri bonus odor ex qualibet re*.

*

Non omnis moriar. Hor. Oda III. Sława nieśmiertelna po mnie zostanie; w utworach mych żyć będę.

*

Non plus ultra (dotąd, a nie dalej). Job. XXXVIII. 11. „Usque huc venies et non procedes amplius“, mówi morzu.

*

Non possumus. Acta Apost. IV. 20. Gdy żydowski Sanhedryn zakazywał apostołom uczyć o P. Jezusie, odrzekł św. Piotr śmiało: **non possumus** quae audivimus et vidimus, non loqui. Na żądania rządu włoskiego, aby uznał (bezprawnie dokonany) zabór Państwa Kościelnego, odpowiadał Pius IX. i następcy: **non possumus**. Dziś używamy tych słów, gdy czego zrobić nie chcemy.

*

Non propter esum, sed propter Jesum. Mówimy o człowieku, który został kapłanem nie dla chleba, lecz dla Boga, z powołania. O kapłanie, który nim został dla chleba, bez powołania, mówimy: **non propter Jesum, sed propter esum**.

*

Non sum dignus. Ewang. Łuk. XV. 19. Math. VIII. 8. Syn marnotrawny mówi do ojca skruszony: **non sum dignus** vocari filius tuus. Pokorny setnik mówi do P. Jezusa: domine, **non sum dignus**, ut intres sub tectum meum. Słów tych używa Kościół przy udzielaniu komunji św. Mówimy też, gdy kto ofiaruje nam jaki zaszczyt: **non sum dignus** tali honore.

*

Non sum, qualis eram. Hor. Oda IV. 3. Dużo się zmieniłem, jużem inny.

*

Nosce teipsum. Cic. Tusc. disp. I. Na drzwiach świątyni delfickiej stały słowa: γνῶθι σεαυτόν. Sokrates uczył, że najważniejszą rzeczą jest poznać siebie samego.

Non vitae, sed scholae discimus (niestety nie dla życia, ale dla szkoły się uczymy). Sen. Epist. Stąd odwrotne przysłowie: **non scholae, sed vitae discimus**. (Nie dla szkoły, ale dla życia uczyć się powinniśmy.)

*

Non videbis annos Petri. Św. Piotr był głową Kościoła 25 lat. Inni papieże o wiele krócej, bo w pierwszych wiekach chrześcijaństwa przeważnie śmiercią męczeńską kończyli, a później zwykle obierano papieżem podeszłego w latach kardynała, który długo żyć nie mógł. Dopiero Pius IX. i Leon XIII. nie tylko dożyli lat Piotrowych, ale jeszcze dłużej na stolicy rzymskiej siedzieli.

*

Nulla dies sine linea. Plin. Hist. nat. Apelles mawiał tak często i codzień się ćwiczył w rysunkach i malarstwie.

*

Nunc dimittis servum tuum Domine. Ewang. Luc. II. 25. Słowa Symeona, gdy ujrzał Dzieciątka Jezus. Znaczą te słowa: ujrzałem Mesjasza; mogę umrzeć spokojnie, weź sługę Twego.

*

Nutrimētum spiritus (pokarm dla ducha). Napis na bibliotece królewskiej w Berlinie.

*

Numerus clausus. Liczba oznaczona, ograniczona.

O.

Obstupui, steteruntque comae, vox faucibus haesit. Verg. Aeneis II. Opowiada Eneasz, co się z nim działo, gdy ujrzał swą zmarłą żonę Kreuzę. Ze strachu włosy stają na głowie, człowiek słowa wymówić nie może.

*

Oderint, dum metuant. Sueton. „Vita Caligulae Imp.“ Gdy cesarzowi Kaliguli opowiadali dworzanie, że wielu Rzy-

mian go nienawidzi, odrzekł: niech nienawidzą, byleby się bali.

*

Odi profanum vulgus (nienawidzę pospolity motłoch).
Hor. Oda III. 1.

*

Officium boni viri (obowiązek dobrego męża).

*

Oleum et laborem perdidit. Plaut. Poenul. I. Te słowa wyrzekła dama lekkiego życia, gdy raz napróżno się olejka-
mi wysmarowała i wystroiła, a amant nie przybył. My
mówimy: szkoda czasu i atlasu.

*

Omne trinum perfectum. Liczba trzy miała w filozo-
fji Pitagorasa znaczenie symboliczne i wielkie. Stąd przysło-
wie: numero Deus impari gaudet. Stąd trójce w religjach sta-
rożytnych: u Hindusów Brahma, Wisznu, Sziwa; u Greków
Zeus, Neptun, Pluto; u Egipcjan Osiris, Isis, Horus i t. d.

*

O sancta simplicitas! Miał zawołać Jan Hus stojący
już na stosie na widok staruszki, która gorliwie dorzucała
gałązki do stosu. Wierżono bowiem, że jest dobrym uczyn-
kiem i miłym Bogu dokładać drzewa do stosu, na którym
palono heretyka.

*

O tempora! o mores! Cic. In Catilinam I. Słowa zdu-
mienia i oburzenia.

*

O venalem urbem! (o przedajne miasto!). Sallust. Bellum
Jugurthinum XXXV. 10. Jugurta król Numidów, wyjeżdża-
jąc z Rzymu, gdzie wszystkich przeciwnych sobie senatorów
złotem przekupił, miał zawołać z pogardą: o venalem urbem,
quae seipsam vendidisset, si emptorem invenisset.

P.

Pacta conventa. Tak zwała się dobrowolna umowa w Polsce między narodem a królem. Każdy nowo obrany król zaraz po elekcji musiał zaprzysiąc pacta conventa.

*

Pagina fracta. (Stronica przelamana.) Na połowie karty.

*

Palladium. Posąg bogini Pallas Atene. Znaczy: świętość narodowa, chroniąca od niebezpieczeństwa.

*

Panaceum. Środek leczniczy uniwersalny, na wszystkie choroby. Takiego środka medycyna niema.

*

Panem et circenses! Juwenal. Sat. X. Motłoch rzymski tylko chleba i igrzysk pragnął. Hiszpanie mówią: **pan y toros** (chleba i walki byków).

*

Panis bene merentium. Tak nazywamy wynagrodzenie, dane ludziom zasłużonym dla kraju. W Polsce dawano jako panis bene merentium starostwa, wójtostwa i t. d.

*

Par nobile fratrum (szlachetna para braci). Hor. Sat. II. Poeta mówi tu ironicznie o dwóch synach bogacza, którzy słowiki masami zjadali. Vide: **ambo meliores**.

*

Parcere subjectis et debellare superbos. Verg. Aeneis VI. Zwalczać pysznych, a podbitym lub poddającym się okazywać łaskę, było hasłem rzymskiej polityki.

*

Pars pro toto. Termin filozoficzny.

*

Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus. Hor. Ars. poët. 139. Gdy kto naprzód szumnie ogłasza czego dokona,

a rezultat jest mały, wtedy używamy powyższego cytatu. Góry stękają mając plód wydać, a rodzi się myszka.

*

Pater noster. Pierwsze słowa pacierza. My mówimy: dać (powiedzieć) komu porządny paternoster = skarcić go, zganić.

*

Pauper ubique jacet. Ovid. Fasti I. Ubogi wszędzie ulegać musi. My mówimy: ubogiemu zawsze wiatr w oczy; na ubogiego zawsze ciężko.

*

Per aspera ad astra. Sen. Przez ciężką pracę i trud człowiek dochodzi do sławy i do nieba.

*

Per dominum pstrum. Byłe jak, aby zbyć.

*

Per excellentiam. (Greckie *Κατ' ἐξοχήν*, francuskie: par excellence). Przedewszystkiem.

*

Per fas et nefas. (W zły lub dobry sposób.) My mówimy: po dobroci albo po złości.

*

Periculum in mora. Liv. XXXVIII. 25. Wyrażenie oznaczające potrzebę prędkiego ratunku i pomocy, bo odwlekać niebezpiecznie.

*

Per longum et latum. (Długo i szeroko.) Obszernie coś opowiadać.

*

Per pedes Apostolorum. Znaczy: chodzić jak apostołowie, to jest pieszo.

*

Perpetuum mobile. Mechanicy marzyli o przyrządzie, który raz w ruch wprawiony sam się ciągle poruszać będzie. Taki przyrząd jest niemożliwy.

Persona grata (v. gratissima). Tak mówimy o człowieku mającym łaskę możnych, monarchów. „**Persona ingrata**“ mówimy o takim, który się nie podoba.

*

Pia desideria. Tytuł pisma Jezuity Hermana w r. 1627. Słowa te oznaczają wszelkie pragnienia i cele, niemożliwe do spełnienia.

*

Pia fraus. Ovid. Metam. IX. Oznacza kłamstwo lub podstęp, popełniony w celu szlachetnym.

*

Piscem natare (aquilam volare) doces. Tak odpowiadali Rzymianie zarozumiałemu, który mądrzejszego od siebie chciał uczyć. My mówimy: niech głupi nie uczy rozumu mądrego, albo: nie ucz księdza pacierza.

*

Placet (podoba się). Formuła, przez którą ktoś mający władzę, udziela do czego pozwolenia, daje *swoje placet*.

*

Plus esse quam videri. Być czemś więcej, niż się na oko wydaje.

*

Plus minus (mniej więcej). Wyraża ilość nieokreśloną.

*

Poëtae nascuntur, oratores fiunt. Poezja jest darem wrodzonym, wymowy dopiero uczyć się trzeba.

*

Post factum (po czynię). Po dokonaniu czegoś.

*

Post festum. Plato. Gorgias I. Znaczy: po wszystkim.

*

Post nos diluvium. Tyberjusz cesarz lubił mawiać: me mortuo terra misceatur igni. Cycero (De fin. III. 19) cytuje zdanie nieznanego poety greckiego: ἐμοῦ θανόντος γαῖα μὴ θύητω πυρί. — Gdy na dworze Ludwika XV rozmawiano raz o rozpaczliwym stanie Francji, rzekł król: dopóki ja żyję,

do wybuchu nie dopuszczę, a „apres nous le déluge (po nas niech i potop przyjdzie). My mówimy: niech się świat skończy! niech się niebo zawali. Przysłowie polskie mówi: zły radby, żeby z nim wszyscy zginęli.

*

Praesente corpore (cadavere). Z obrzędów pogrzebowych katolickich. Przy zwłokach człowieka.

*

Pretium affectionis. (Cena amatorska.) Za rzecz rzadką lub taką, którą ktoś koniecznie chce nabyć, płaci się cenę o wiele wyższą, niż ta rzecz warta.

*

Prima Aprilis. Zwyczaj zwodzenia się w tym dniu był już u Rzymian.

*

Primus inter pares. W średnich wiekach o królu, który musiał dzielić władzę z możnymi, mówiono że jest primus inter pares.

*

Pro aris et focis (za ołtarze i ogniska domowe). Cic. De nat. deor. III. 40. Walczyć za ołtarze i ogniska domowe znaczy: za wszystko, co najdroższe.

*

Probatum est (to stwierdzone). To rzecz stwierdzona.

*

Pro domo sua. Jedna z mów Cyncerona ma tytuł: de domo sua. Gdy kto we własnej obronie przemawia, to mówimy, że przemawia pro domo sua.

*

Pro forma (dla formy). Tak zowiemy wszelką czynność, dokonaną dla zadosyćuczynienia przepisom.

*

Pro honore domus (dla honoru domu).

*

Pro memoria (dla pamięci). W pamiętnikach każdy osobny ustęp zaczynał się od słów „pro memoria“. My mówimy: dać komu pro memoria (pamiętne). Obić.

Proprio motu. Z własnego popędu, natchnienia. O pi-smach, które Stolica Apostolska wydaje bez obcego wpływu.

*

Prosit (niech wyjdzie na pożytek). Życzenie szczęścia lub zdrowia, gdy kto kichnie. Przy toastach.

*

Promoveatur, ut amoveatur. Mówimy tak, gdy wła-dza kogo awansuje, aby go oddalić od wielkiego ołtarza.

*

Pro publico bono (dla ogólnego dobra). Tak mówimy o wszelkim czynie, spełnionym dla publicznego dobra.

*

Pluralis majestaticus. Używają go monarchowie, papie-że i biskupi, mówiąc o sobie w liczbie mnogiej. *My*, cesarz N., *my*, papież N. i t. d.

Q.

Quaerenda pecunia primum, virtus post nummos. Hor. Epist. I. 1. mówi ironicznie powyższe słowa.

*

Quandoque bonus dormitat Homerus. Hor. Nawet największy pisarz nie może zawsze tworzyć rzeczy wielkich, lecz nieraz tworzy słabe. Wtedy mówimy, że i Homerowi zdarzy się zdrzemnąć.

*

Quantum mutatus ab illo! Verg. Aeneis II. Mówi poeta o włóczonym w kurzu przez Achillesa Hektorze, w przeciw-stawieniu do Hektora dawniej zwycięskiego i wspaniałego.

*

Quieta non movere! Zasada konserwatyzmu.

*

Quid novi ex Africa? Arystoteles w „Hist. animal.“ VIII pisze: Ἰὰς πέσει τι Αἰθίοψι καινόν (zawsze Afryka coś nowego przynosi).

Quid tentare nocebit? (cóż szkodzi spróbować?). Można spróbować.

*

Qui nescit dissimulare, nescit regnare. Mawiał Ludwik XI, który podstępem potęgę królewską pomnożył.

*

Qui pro quo (jeden zamiast drugiego). Zamiana wskutek omyłki.

*

Quod Deus avertat! Co Bóg niech odwróci. Niech Bóg zachowa.

*

Quod erat demonstrandum (co było do udowodnienia). Słynny Euklides swe zagadnienia matematyczne kończy formułą: *ὅπερ ἔδει δεῖξαι*.

*

Quorum pars magna fui. Verg. Aeneis II. 6. Ja w tych sprawach ważną rolę odegrałem.

*

Quo titulo? (jakim tytułem?). Jakiem prawem?

*

Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Cic. = Początek słynnej mowy Cyclerona przeciw Katylinie. Znaczy: dokąd myślisz broić? dokąd tego będzie?

R.

Rara avis. Hor. Sat. I. 46. Mówimy nietylko o rzadkich ptakach, ale rzadkich rzeczach, n. p. książkach, że to *rara avis*.

*

Relata refero. Herodot. Hist. VII i gdzie indziej pisze: *τὰ λεγόμενα λέγω* (co mnie doniesiono, to i ja donoszę).

*

Rex Auguste, judica juste! Miał raz powiedzieć obywatel rzymski do cesarza Augusta.

Ridentem dicere verum. Hor. Sat. I. 1. Żartem, śmiejąc się mówić prawdę. *

Risum teneatis amici? Hor. Ars. poet. 5. Czybyście wstrzymali się od śmiechu, gdybyście coś takiego ujrzeli? *

Rixari de lana caprina (de asini umbra). Hor. Epist. I. Kłócić się o rzecz, nie mającą żadnej wartości. *

Roma aeterna. Tiburt. Eleg. II. My też nazywamy Rzym „wiecznem miastem“. *

Roma benedictus, sed populus maledictus. (Rzym święty, ale lud przeklęty.) Błąd gramatyczny dla rymu. *

Rumpitur invidia (pęka z zazdrości). Phaedr. Fab. I. pisze, że żaba chciała wielkością dorównać wołowi i tak długo się nadymała, aż pękła.

S.

Sancte Bernarde, unde tam tarde? Napis na obrazie M. Boskiej w Spirze. *

Sapere aude (odważ się być mądrym). Hor. Epist. II. *

Sapienti sat. Plaut. Persa IV. My mówimy: mądrej głowie dość dwie słowie. *

Semotis arbitris (po oddaleniu świadków). Bez świadków. *

Semper idem (zawsze ten sam). Cic. Tusc. disp. III. 15 pisze: vultus exeuntis et redeuntis Socratis erat semper idem. *

Semper berens, nunquam dajens. Żartobliwie o łakomym i skąpym.

*

Sero sapiunt Phryges, dummodo sapiant. Cic. Ad famil. 7. My mówimy: lepiej późno przyjsć do rozumu, niż nigdy.

*

Sic itur ad astra. Verg. Aeneis IX. Zachęta do pracy i cnoty. Macte nova virtute puer; sic itur ad astra.

*

Sic fata tulere (tak losy przyniosły). My mówimy: tak Bóg zrządził.

*

Sic transit gloria mundi! Przy nabożeństwie, odprawianem po wyborze przez nowego papieża, zapala mistrz ceremonji zwitek lnu, umieszczony na laseczce i mówi: sancte Pater, sic transit gloria mundi! — W tej ceremonji mieści się głęboka myśl, że wszystkie nawet najwyższe godności są marne i przemijające.

*

Cic vos non vobis... Donatus w dziełku „Vita Vergili” tak opisuje powstanie tego cytatu: Wergiljusz raz na drzwiach pałacu Augusta umieścił bezimiennie piękny dwuwiersz pochlebny dla cesarza. Lichy poeta Batyllus oświadczył, że on jest tego dwuwiersza autorem, a cesarz obsypał go za to darami i zaszczytami. Wtedy Wergiljusz napisał na drzwiach pałacu cesarza cztery półwiersze: sic vos non vobis... Cesarz zażądał od obecnych, aby uzupełnili te wiersze, ale żaden tego nie potrafił. Wtedy Wergiljusz napisał pod dwuwierszem, dawniej utworzonym te słowa: *hos ego versiculos feci, tulit alter honores*, a potem w ten sposób uzupełnił półwiersze:

Sic vos non vobis... nidificatis aves,
Sic vos non vobis... vellera fertis oves,
Sic vos non vobis... mellificatis apes,
Sic vos non vobis... fertis aratra boves.

Sic volo, sic jubeo; sit pro ratione voluntas (tak chcę i tak być musi; niech moja wola racją zastąpi). Dewiza ludzi absolutnych i silnej woli.

*

Si fabula vera (jeśli bajka jest prawdziwa). Jeżeli to prawda.

*

Signum temporis. Ewang. Mat. XVI. 3. faciem coeli judicare nostis, signa autem temporum non potestis scire.

*

Silva rerum. Starzy Polacy spisywali różne wiadomości i taki zbiór wiadomości nazywali **silva rerum** (miscellanea).

*

Simplex servus Dei. Tak nazywamy prostego a poczciwego człowieka.

*

Sine ira et studio (bez gniewu i zapалу). Tacit. Annal. I. Bezstronnie.

*

Sine mora (irremore). Bez zwłoki, zaraz.

*

Sint ut sunt, aut non sint. Tak powiedział Ricci, generał zakonu Jezuitów do pap. Klemensa XIV, który naciskany przez rządy Francji i Hiszpanji, aby zniósł zakon, chciał go ocalić zaprowadzeniem pewnych reform.

*

Si omnes consentiunt, ego non dissentio (jeśli wszyscy przystają, ja nie oponuję). Może też być: si omnes consentiunt, ego non; dissentio. Ja nie przystaję, oponuję.

*

Si parva licet componere magnis. Verg. Georgica IV. Poeta opisuje tu pracę pszczół i kujących pioruny Cyklopów.

Sis Augusto felicior, Trajano melior! Eutropius VIII. Temi słowy składano życzenia nowemu cesarzowi w Rzymie.

*

Sit divus, dummodo non vivus! Cezarów rzymskich często po śmierci czekała apoteoza; dlatego o takich, jak Kaligula, Neron, Domicjan i t. d. słusznie mówiono: sit divus, dummodo non vivus. Bo dopóki żyli, byli biczem Bożym dla narodu.

*

Sit tibi terra levis! (niech ci ziemia będzie lekka). Ovid. Amorum I. Temi słowy żegnano zmarłego. My mówimy: niech ci Bóg da spoczynek wieczny.

*

Sit venia verbo. Używa się, gdy kto musi użyć nieprzyzwoitego słowa. My mówimy: z przeproszeniem, uczciwszy uszy.

*

Socius doloris (towarzysz boleści). Tak mówimy o tym, kto z nami dużo cierpiał.

*

Sodalis Marianus. Starzy Polacy bardzo czcili M. Boską i utworzyli sodalicję, do której wielu świeckich i duchownych należało.

*

Somnia vigilantium. Tak mówi Pindar o nadziei. My używamy tego cytatu, gdy kto marzy o rzeczach nie dających się osiągnąć.

*

Species facti. Postać rzeczy. Tak się rzecz ma.

*

Spiritus movens. Tak mówimy o człowieku, który w jakiej sprawie jest głównym działaczem i motorem.

*

Stante pede (skrótowe ze „stans pede in uno“). Znaczy: zaraz, lub jak my mówimy „na jednej nodze“.

Statu quo ante. W stanie, jaki był przedtem. Formuła dyplomatyczna.

*

Sub rosa. Róża była symbolem tajemnicy. „Sub rosa“ znaczy więc: w ścisłej tajemnicy, pod sekretem.

*

Sub secreto (sigillo). Pod sekretem, w tajemnicy.

*

Subsidium charitativum. W średnich wiekach duchowieństwo było wolne od podatków, ale gdy panujący znajdował się w ciężkim położeniu i odwołał się do pomocy kleru, dobrowolnie składał kler znaczne sumy na potrzeby państwa i to się zwało subsidium charitativum.

*

Sub specie aeternitatis. Spinoza Ethica V. pisze: spiritus est aeternus, quatenus res **sub specie aeternitatis** conspicit.

*

Summa summarum. Plaut. Trucul. I. Razem, ze wszystkiem, w ogóle.

*

Sursum corda! Z Prefacji. W trenach Jeremiasza III. 41 są słowa: **levemus corda** nostra cum manibus ad Dominum.

*

Sus Minervam docet. Mówimy tak, gdy głupi mądrymu chce dawać nauki.

*

Sustine et abstine. Aul. Gell. Noct. atticae 17. Epiktet: ἀνέχου καὶ ἀπέχου. Znoś rzeczy przykre, wstrzymuj się od złych. Zasada ascetyzmu.

*

Suum cuique! Cic. De offic. I. 5. Dewiza Prus. Motto orderu Czarnego Orła. „Oddaj każdemu, co jego jest“, to

jest zasada sprawiedliwości. Św. Paweł mówi: *reddite omnibus debita...*

*

Surdo fabulam narrat (opowiada bajkę głuchemu). Na darmo co czyni.

T.

Tabula rasa. Aristoteles (tablica wygładzona, niezapisana). Umysł dziecka jest jak czysta tablica; co na niej napiszesz, to zostanie.

*

Tempus edax rerum. Ovid. *Metam* XV. My mówimy: ząb czasu wszystko zgryzie.

*

Terra ignota. Gdy kto o jakiej rzeczy niema pojęcia, mówimy, że to dla niego „*terra ignota*“.

*

Tertium non datur. Albo tak, albo tak. Trzeciego sposobu niema.

*

Timeo Danaos et dona ferentes. Verg. *Aeneis* II. Grecy znani byli z perfidji i obłudy.

*

Testimonium ambulans religionis christianae. Tak Tertulian nazywa żydowski naród i słusznie.

*

Turbator chori. Tak zwano w średnich wiekach tego, który podczas przedstawienia misterjów umyślnie psuł harmonję. My tak nazywamy człowieka, który psuje harmonję podczas śpiewu lub w towarzystwie.

U.

Ultima ratio regis (ostatni argument króla). Taki napis umieszcza rząd pruski na armatach polnych od r. 1742.

Ludwik XIV kazał umieszczać na działach napis: „ultima ratio regum“. Kalderon pisze: ultima razon de reyes — w wojnie armaty i kule.

*

Ultimatum. Termin dyplomatyczny. Znaczy: ostateczne warunki.

*

Unus pro multis. Verg. Aeneis V: unum pro multis dabitur caput. Św. Paweł II list do Kor. V. 14: si unus pro omnibus mortuus est. My mówimy: jeden za wszystkich, wszyscy za jednego.

*

Urbi et orbi. Formuła błogosławieństwa papieskiego z balkonu bazyliki laterańskiej we Wielki Czwartek, lub z balkonu kościoła św. Piotra nieraz.

*

Usus tyrannus est. Hor. Ars. poët. Zwyczaj ma wielką siłę.

*

Ut aliquid fecisse videatur (aby się zdawało, że się coś zrobiło). Gdy ktoś robi co — dla oka, niewiele.

*

Utile dulci. Hor. Ars. poët. 343: omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Pisarz powinien się starać, żeby połączyć to, co przyjemne z tem, co pożyteczne.

*

Utinam falsus vates sim (obym był fałszywym prorokiem). Liv. Hist. XXXI. 10. Używamy tego cytatu, gdy przepowiadamy jakie klęski, które prawdopodobnie spadną, ale pragniemy, żeby nie spadły. Oby się moja przepowiednia nie spełniła!

*

Ut fama fert (jak wieść niesie). Jak słyhać.

V.

Vade mecum. Piotr Lotichius napisał w r. 1625 książkę pod tytułem „vade mecum“ sive „epigrammatum centuriae duae“. Stąd *vade mecum* zowiemy książeczkę kieszonkową, której często używamy.

*

Vade in pace (idź w pokoju). Ewang. Marci V. 25.

*

Vae victis. Liv. V. 48. Po klęsce nad rzeczką Allią w r. 390 przed Chr. zajęli Rzym Gallowie pod wodzą Brennusa. Po długiem oblężeniu Kapitolu zgodzili się ustąpić, gdy Rzymianie złożyli okup. Ale złoto ofiarowane na okup przez Rzymian chciał Brennus ważyć na fałszywej wadze, na co gdy się posłowie rzymscy żalili, rzucił swój miecz na szalę i zawołał: *vae victis!* Los zwyciężonych jest ciężki; nawet im narzekać nie wolno.

*

Vale! (bądź zdrów). Tem słowem kończyli Rzymianie listy.

*

Vale et me amantem redama. Forma pożegnania.

*

Varre! redde mihi legiones. Sueton. „Vita Augusti“ 23. Miał wołać cesarz August po klęsce Warusa w lesie Teutoburskim (w r. 9 po Chr.), gdzie wielka ilość Rzymian zginęła.

*

Veni, vidi, vici. Plutarch „Vita Caesaris“. Temi słowy doniósł Cezar senatowi rzymskiemu o zwycięstwie nad Farnacesem, królem Pontu pod Zelą w r. 47 przed Chr. Jan Sobieski po zwycięstwie pod Wiedniem napisał do papieża: *veni, vidi, Deus vicit.*

Verba veritatis. Powiedzieć komu verba veritatis znaczy: skarcić, zganić ostro.

*

Veto (nie pozwalam). **Veto** trybunów rzymskich miało moc wstrzymania uchwał szkodliwych dla ludu. **Veto** posła polskiego miało moc, że udaremniało uchwały całego sejmu.

*

Videant consules, ne quid respublica detrimenti capiat. Cic. In Catilinam I. 2. Tą formułą senat rzymski udzielał konsulom obszernej władzy, gdy państwo było w niebezpieczeństwie.

*

Vincere scis Hannibal, victoria uti nescis. Liv. XII. 50. Te słowa powiedział Maharbal, dowódca jazdy punickiej, do Hannibala po zwycięstwie pod Kannami, gdy tenże namawiany do uderzenia na Rzym, nie chciał tego uczynić.

*

Viribus unitis. Hasło cesarza Franciszka Józefa I.

*

Vis major (franc. *force majeure*). Tak zowiemy wszelką potęgę, której nie może się oprzeć siła ludzka. Siły natury są vis major: powódź, trzęsienie ziemi, burze i t. d.

*

Visum repertum (widziano, znaleziono). Tak zowie się świadectwo, które lekarz wystawia uszkodzonemu na ciele.

*

Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. Napis na dzwonie. Schiller użył tego wiersza za motto do swej przepięknej „Pieśni o dzwonie“. Jest też inny wiersz o dzwonie:

**Laudo Deum verum, plebem voco, congreco clerum,
defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.**

Dzwony zwołują ludzi do kościoła; gdy kto umrze, dzwonią, żeby żywych wezwać do modlitwy za jego duszę; wreszcie lud wierzy, że głos dzwonów ma moc rozpędzania chmur brzemiennych gradem i gromami (dzwonki loretańskie).

*

Vox, vox, praeterea nihil. Tak jeden rzekł, zobaczywszy małego słowika, silnym głosem swe trele wywodzącego. Gdy kto mówi bez treści i sensu, mówimy o takiej mowie: „sonus verborum“ albo: vox, praeterea nihil“.

*

Votum separatum (głos odosobniony). Gdy kto przeciw większości głos sam podnosi, np. w naradach trybunału sądowego, gremium lekarzy i t. d.

VII. CYTATY Z RÓŻNYCH AUTORÓW.

Alles ist auf's beste bestellt in der besten der möglichen Welten (Leibnitz Theodicea I. 8 pisze: nisi inter omnes possibiles mundos hic **optimus** esset, Deum nullum produxisset). Maksyma optymistów.

*

Ἄριστον μὲν ὕδωρ (woda jest najlepsza). Pindar. Olimp. I. Hasło tych, którzy piją tylko wodę i zwolenników ks. Kneipa (hydropatów).

*

Ἀββεθος γέλως (długotrwały śmiech). Homer. Ilias I. 599. Śmiech taki zowiemy homerycznym.

*

Auf den Bergen ist Freiheit. Schiller. Braut von Messina IV. 7.

*

Beczka Danaid (Danaidum dolium. Odyseja cap XI ma: ὁ τῶν Δαναίδων πίθος. Była to beczka bez dna, do której 49 córek Danausa musiały ciągle wodę nosić za karę, że swych mężów wymordowały. Infundere aquam in Danaidum dolium znaczy: wykonywać pracę nie mającą końca, daremną. Przysłowie nasze mówi: próżno lać wodę do dziurawej beczki.

•••

Bij, ale słuchaj! Plutarch. „Zdania wodzów“. Gdy przed bitwą pod Salaminą Spartanie przerażeni ogromem sił perskich, chcieli ze swą flotą odpłynąć na obronę Peloponezu, Temistokles na radzie wojennej uparcie twierdził, że tylko w zatoce Salamińskiej mogą Persów zwyciężyć. Wtedy

rozniewany król spartański Eurybiades podniósł kij na dzielnego Ateńczyka, a ten zawołał: bij, ale słuchaj.

*

Blut ist ein ganz besonderer Saft. Goethe. Faust I.

*

Cause célèbre. Sławna, głośna sprawa.

*

Cerberus. Verg. Aeneis VI. 417. Był to według mitologii, pies bardzo zły o trzech głowach, który strzegł wejścia do Hadesu. My złego, a wiernego stróża zwiemy cerberem.

*

C'est le commencement de la fin (to początek końca). Miał powiedzieć Talleyrand po powrocie Napoleona z Elby.

*

Cherchez la femme (szukaj kobiety). Fouché? Juwenal. sat. VII: mulla est fere causa, in qua non femina litem moverit.

*

Chewalier sans peur et sans reproche (rycerz bez trwogi i zmazy). Tak zwano sławnego rycerza francuskiego Bayarda w 16 wieku; tak nazywamy dziś człowieka dzielnego i nieposzlakowanego.

*

Chiesa libera in libero stato (wolny kościół w wolnem państwie). Cavour. Hasło rządów liberalnych.

*

Con amore. Z zamięłowaniem, bardzo chętnie.

*

Das also war des Pudels Kern? Goethe. Faust.

*

Das Leben ist doch schön. Schiller. Don Carlos.

*

Das Reich der Gottesfurcht und der guten Sitten. Tak o państwie niemieckiem powiedział cesarz Wilhelm I.

Dawać bardziej przystoi królowi, niż brać. Plut. „Mowy wodzów“. Miał powiedzieć król perski Artakserkses.

*

Denn das Auge des Gesetzes wacht. Schiller. Lieder. Okiem prawa zowie poeta żandarma.

*

Der Fürst ist der erste Diener seines Staats (un prince est le premier serviteur de l'état). Mawiał król pruski Fryderyk II. Suetonius w opisie życia cesarza Tyberjusza cytuje zdanie, jakie tenże w początku swych rządów wypowiedział: bonus princeps senatui servire debet et universis civibus.

*

Der Mohr hat seine Schuldigkeit (Arbeit) gethan, der Mohr kann gehen. Schiller. Fiesco III. 4. Znaczy: zrobiłeś coś miał zrobić; bądź zdrow!

*

Der preußische Schulmeister hat die Schlacht bei Sadowa gewonnen. Powiedział dr. Peschel, profesor geografji w Lipsku w r. 1867.

*

Die Glocken sind die Artillerie der Geistlichkeit. Miał powiedzieć cesarz Józef II.

*

Die Kraft ist schwach, allein die Lust ist groß. Göthe. Faust.

*

Die Worte hör' ich wohl, allein mir fehlt der Glaube. Göthe. Faust.

*

Die Ruhe eines Friedhofes. Schiller. Don Carlos III. 10. Spokój cmentarny, zgniły, zgubny.

*

Die schönen Tage in Aranjuez sind nun zu Ende. Schiller. Don Carlos I. 1.

Die Sonne geht in meinem Reich nicht unter. Schiller.
Don Carlos I. 6. Słowa te miał wypowiedzieć cesarz Karol V.

*

Die Todten reiten schnell. Bürger. Lenore.

*

Dis moi ce que tu manges, je te dirai ce que tu es
(powiedz mi co jesz, a ja ci powiem, czem jesteś). B. Savarin
„Physiologie du gout“. Niemcy mówią: sage mir was du isst,
und ich sage dir was du bist. Feuerbach powiedział: der
Mensch ist das, was er isst.

*

Donna e mobile (kobieta jest zmienna). Verdi.

*

Don Juan. Bohater hiszpańskich podań z XIV wieku.
Dziś w znaczeniu „rozpustny uwodziciel“.

*

Du haut des ces pyramides 40 siècles nous contemplent
(ze szczytu tych piramid 40 wieków na nas patrzy). Słowa
Bonapartego do wojska przed bitwą pod Piramidami w ro-
ku 1798.

*

Du sprichst ein großes Wort gelassen aus. Goethe.
Iphigenie in Tauris I. 3.

*

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas (od wznio-
słości do śmieszności jest tylko jeden krok). Miał powiedzieć
Napoleon, gdy uciekał z Rosji w r. 1812.

*

Dla jednego za wiele, dla wszystkich za mało. Po zwy-
cięstwie pod Arbelą Aleksander Wielki z garstką żołnierzy
ścigał Darjusza przez spiekłą pustynię Arachozji. Spragnio-
nemu królowi przyniósł żołnierz w hełmie trochę wody. Król
popatrzył na również spragnionych towarzyszy i wylał wodę
na ziemię ze słowami: „dla jednego za wiele, dla wszystkich
za mało“. Ten dowód zaparcia się króla wielkim zapalem

nappełnił Macedończyków. Podobny fakt mamy w Piśmie św. z życia Dawida. Libri regum.

*

Ecrazes l'infâme (eglise, superstition). Zniszczcie bezecny (kościół lub zabobon). Mawiał Wolter do swych zwolenników.

*

Egida. Straszny potwór, zabity przez Pallas Atenę, która skórą potworu obciągnęła swą tarczę. Stąd tę tarczę zwano egidą. My opiekę i silną osłonę zowiemy egidą.

*

Ein bewaffneter Friede. Logau napisał po skończeniu wojny trzydziestoletniej:

Krieg hat den Harnisch weggelegt, der Friede zieht ihn an; Wir wissen, was der Krieg verübt, wer weiß, was Friede kann?

*

Enfant terrible (straszne dziecko). Tak mówimy o dziecku, które w swej prostocie z tem się wygada, co starsi chcą ukryć.

*

Ἑπεα πτερόεντα (słowa skrzydlate, prędkie). Homer. Ilias I. 201. Niemcy mówią: *geflügelte Worte*.

*

E pour si muove (a jednak się porusza). Gdy Galileusz musiał przed kongregacją rzymską odwołać swe twierdzenie o ruchu ziemi, jako rzekomo przeciwne Pismu świętemu, miał zawołać: e pour si muove! — Jest to jednak wymysł, który ukazał się pierwszy raz w „Dictionaire des portraits historiques“ w r. 1768.

*

Ἔργον δ' οὐδὲν ὀνειδός (robota żadna nie hańbi). Hezyod w dziele „Ἔργα καὶ ἡμέραι“ 309.

*

Ἐυρηκα! (znalazłem, odkryłem). Miał zawołać Archimedes w kąpieli, gdy odkrył prawo fizyczne, brzmiące „każ-

de ciało zanurzone w cieczy traci tyle ze swego ciężaru, ile waży ciecz objętością jego wypchnięta“. Jest to tak zwane „prawo Archimedeasa“. Heureka! woła człowiek, gdy po długich poszukiwaniach odkrył jakąś prawdę.

*

Fata morgana. Tak zowią się złudne widoki różnych przedmiotów, powstałe przez łamanie się promieni światła podczas skwaru na piaszczystej pustyni. Nieraz wędrowiec widzi w dali jeziora, drzewa, domy, a gdy się zbliży, nie ma nic.

*

Faustrecht (prawo pięści). Bismark. Gdy nie rozstrzyga sprawiedliwość i słuszność, tylko siła fizyczna.

*

Fin de siècle (koniec wieku). Znaczy: upadek obyczajów.

*

Fait accompli. Fakt dokonany. Fakta dokonane mają wielką siłę.

*

Food for powder (żer dla prochu). Szekspir. Henryk IV, I, IV, 2. Niemcy mówią: Kanonenfutter (żer armatni). Tak nazywają masy żołnierzy, zwłaszcza piechoty.

*

Furia francese (furia gallica). Ant. de Arena w dziele „Ad compagnones“. Ten cytat powstał może z „**furor teutonicus**“, o którym pisze Lukan w swej epopei Pharsalia I. Petrarka (canzone 5) mówi też o „**furor tedesco**“.

*

Gdybym nie był Aleksandrem, chciałbym być Djogenesem. Diog. Laërtius VI. 2. Plut. „Vita Alex. Magni“ 14. Te słowa miał wypowiedzieć Aleksander Wielki, gdy filozof Djogenes leżący w swej beczie, a wezwany od króla, aby prosił o jaką łaskę, rzekł: „proszę cię Aleksandrze, abyś tro-

chę ustąpił i nie zasłaniał mi słońca. Zresztą nic od ciebie nie potrzebuję.“

*

Glänzendes Elend (błyszcząca nędza). Goethe. Leiden des jungen Werthers. Owid. Metam. XI. 133 opisuje, jak król Midas, obdarzony od Bachusa łaską, że wszystko, czego dotknął, przemieniało się w złoto, także i potrawy przy stole, zawołał: miserere precor speciosoque eripe damno.

*

Hat auch die Hölle ihre Rechte? Goethe. Faust. I.

*

Hieb ist die beste Deckung. Bismark.

*

Himera. Był to potwór z głową lwa, grzbietem z kóz, z głową i węzem zamiast ogona. Zabił go Bellerofont. My chimera zowiemy fantastyczne pragnienia i rzeczy.

*

Hydra. Hezyod. Theogonia 313. Był to potwór z wieloma głowami, którego Herkules z wielkim trudem zabił, bo na miejscu jednej odciętej głowy dwie nowe wyrastały. Hydra znaczy złe, które się ciągle odradza, choćby się je ciągle tępiło.

*

Ich kenne meine Pappenheimer! (ja znam moich dzielnych żołnierzy z pułku Pappenheima). Schiller. Wallensteins Tod III. 15: daran erkenne ich meine Pappenheimer. To znaczy: znam swoich, wiem co warci. To dzielni chłopcy.

*

Ich lehre, ich nähre, ich wehre! (Der Priester lehrt, der Landmann nährt, der Soldat wehrt.) Erasmus Alberus w dziełku „Buch von 49 Fabeln“ tak pisze:

Fein ordentlich hat Gott die Welt
Mit dreien Ständen wohl bestellt.
Ein Stand muß lehren, der andere nähren,
Der dritte muß bösen Buben wehren.

Idée fixe (stała idea). O człowieku, trzymającym się uparcie jakiejś niedorzecznej myśli, mówimy, że ma „*idée fixe*“.

*

Il dolce far niente (słodka bezczynność). Cic. De orat II. mówi: *illud jucundum „nihil agere“*, a na innem miejscu: *nil agere... delectat*. Niemcy mówią: *das süße Nichtsthun*.

*

Il n'y a que les morts, qui ne reviennent pas (tylko umarli nie wracają). Te słowa powiedział Barere w konwencie w r. 1794, gdy zachęcał do skazywania na śmierć arystokratów...

*

Il publico secreto (publiczna tajemnica). Pod tym tytułem napisał komedię Carlo Gozzi. My publiczną tajemnicą zowiemy rzecz, która ma być tajemną, a którą wszyscy znają.

*

Im gęstsza trawa, tem lepiej ją kosić. Gdy król Gotów Alaryk w r. 408 po Chr. obległ Rzym, senat wyprawił do niego poselstwo i groził rozpaczą miljonowej ludności miasta, trapionej głodem i chorobami. Ale mężny Got nie bał się zniewieściałych Rzymian i rzekł szydlerczo: *im gęstsza trawa, tem lepiej ją kosić*.

*

In meinem Staate kann jeder nach seiner Façon selig werden. Powiedział król Fryderyk II, który choć ateista, żadnego wyznania nie prześladował.

*

Il y a des juges à Berlin (są jeszcze sędziowie w Berlinie) Andrieux. To znaczy: jeszcze ja sprawiedliwość znajdę. — Miał powiedzieć chłop, któremu król sprawiedliwości wymierzyć nie chciał.

*

Jabłko niezgody (*dissidii pomum*) Trogus Pomp. XII. 15.

Malum discordiae. Just. VII. 15. Na weselu Peleusa i Tetydy rzuciła Eris (bogini Niezgody) między biesiadujące boginie złote jabłko z napisem „najpiękniejszej“. Hera, Pallas Atene i Afrodyta zaczęły się kłócić o to jabłko, bo każda uważała się za najpiękniejszą. Parys syn Pryama obrany arbitrem, przysądził to jabłko Afrodycie, która mu za to obiecała najpiękniejszą kobietę za żonę. On wykradł Helenę, żonę Menelausa króla Sparty, co dało powód do wojny Trojańskiej.

*

Jajo Kolumba. Benzoni w „Historia novi Orbis I. 5“ pisze, że na uczcie u kardynała Mendozy, który był protektorem Kolumba, niektórzy zazdroszczący sławy wielkiemu mężowi twierdzili, że odkrycia „Nowego Świata“ każdy z nich dokonaćby potrafił. Wtedy Kolumb wziął w rękę jajo i rzekł: „kto z was postawi to jajo końcem na stole?“ Gdy żaden nie mógł tego dokonać, Kolumb nacisnął jajo silniej, koniec się załamał i jajo stanęło. Wtedy tamci zaczęli wołać: „to i mybyśmy potrafili zrobić“. A Kolumb rzekł: czemużście przedtem nie zrobili?

*

Jalousie du metier (gorliwość zawodowa).

*

Jeszcze Polska nie zginęła! Temi słowy zaczyna się „Pieśń legionów“. Niemcy mówią: noch ist Polen nicht verloren. I rzeczywiście po wielkiej wojnie Polska w roku 1918 zmartwychwstała.

*

Jeunesse d'orée (złota młodzież). Mignet. Tak zwano synów zamożnych obywateli, młodzież dzielną, która zebrawszy się w r. 1794, złamała siłę rewolucjonistów i położyła koniec teroryzmowi. Dziś „złota młodzież“ znaczy: bogaci a rozpustni panicze w wielkich miastach.

John Bull (Janek wół). Tak nazywają Amerykanie Anglików, może dlatego, że jedzą dużo wołowiny.

*

Kamień filozoficzny (lapis philosophorum, der Stein der Weisen). Alchemicy w średnich wiekach trudzili się, żeby wynaleźć „kamień filozoficzny“, zapomocą którego (jak wierzyli) nawet z gliny można było wyrabiać złoto.

*

Knowledge is power (wiedza jest potęgą). Bako. Meditations.

*

Konia! konia! królestwo za konia! (a horse! a horse! my kingdom for a horse). Szekspir. Ryszard III. V. 4.

*

Kosmopolita. Gdy Dyogenesa ktoś zapytał, skąd jest, odrzekł: Κοσμοπολίτης εἰμι (jestem z całego świata lub obywatelem całego świata).

*

Ksantypa. Imię złej i kłótlivej żony Sokratesa. My złą i lubiącą się kłócić kobietę zowiemy Ksantypą.

*

Kulturkampf (walka o oświatę). Słowa tego użył Virchow w parlamencie niemieckim w r. 1873. My tego wyrazu używamy, żeby oznaczyć walkę państwa z Kościołem katolickim.

*

La France marche à la tête de la civilisation. Guizot. „Hist. cywilizacji Europy“.

*

La grande nation. Tak nazywamy Francuzów.

*

Laissez faire, laissez passer. *Hasło liberalizmu*.
Claude Vincent w r. 1758.

La bourse ou la vie. (Pieniądze lub życie). Hasło zbójców.

*

L'appetit vient en mangeant (apetyt przychodzi przy jedzeniu). Rabelais. Gargantua. Niemcy mówią: beim Essen kommt der Appetit.

*

La guerre comme a la guerre (wojna dla wojny).

*

La propriete c'est le vol (własność jest kradzieżą). Proudhon. Hasło socjalistów i komunistów. Już Brissot powiedział w r. 1780: la propriete exclusive est un vol dans la nature.

*

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate (porzućcie wszelką nadzieję, którzy tu wchodzicie). Dante. La divina Com. Inferno III. 9. Napis nad bramą, prowadzącą do piekła.

*

La silence des peuples cest la leçon des rois. Mirabeau. (Milczenie ludu jest nauką dla królów.)

*

Le roi est mort, vive le roi (król umarł, niech żyje król). Temi słowy ogłaszano śmierć królów francuskich.

*

Le roi regne, mais ne gouverne pas (król panuje, ale nie rządzi). Jan Zamojski powiedział do króla Zygmunta III: rex regnat, sed non gubernat.

*

Les beaux esprits se rencontrent. Gryphius. Niemcy mówią: schöne Seelen finden sich.

*

Les extrêmes se touchent (łac. extrema se tangunt). Mercier.

L' exactitude est la politesse des rois. Ludwиг XVIII.
(Punktualność jest grzecznością królów.)

*

Le style c'est homme. Stylus est ipse homo (styl to człowiek.) Buffon.

*

L'etat c'est moi! (państwo to ja). Dulaure w „Histoire de Paris“ pisze, że gdy pewien sędzia wobec Ludwika XIV raz się wyraził „le roi et e'état“, rzekł na to król „l'état c'est moi“.

*

Lot Ikara. Ovid. Metam. VIII. 183 opisuje, jak Dedalus ze swym synem Ikarem zapomocą skrzydeł przez siebie sporządzonych z Krety uciekł. Ale młody Ikar wbrew napomnieniom ojca zbyt się wzniósł ku słońcu, którego promienie roztopiły wosk, spajający lotki w skrzydłach i Ikar wpadł w morze. My śmiałe, górnolotne, a nieszczęśliwie się kończące zamiary zowiemy lotem Ikara.

*

Lynch (Lynch law, niem. Lynchjustiz). John Lynch w 16. wieku otrzymał od swych współobywateli w Ameryce północnej nieograniczoną władzę karania złoczyńców śmiercią. Z każdym złapanym na gorącym uczynku, zwłaszcza na kradzieży, robiono krótki proces — siedł na gałąź. Stąd „zlynchować“ kogo znaczy „powiesić bez sądu“.

*

Łoże Prokrusta. Diodor lib. IV. Prokrust był to zbójca w Attyce, który przyjmował w gościnę podróżnych, potem kładł ich w łóżko, zbyt długich ucinał, o ile poza łóżko nogi im sterczały, zbyt krótkich naciągał i tak ich zamęczał. Boleśne położenie zowiemy łóżem Prokrusta.

*

Macht (Gewalt) geht vor Recht. (Siła przed prawem.) Te słowa powiedział raz Bismark w parlamencie Rzeszy: Wo die Macht ist, dort ist auch das Recht.

Ma vie est un combat (me życie jest walką). Wolter. Mahomet. Seneka powiedział: *vivere militare est*. Job.: *militia est vita hominis super terram*.

*

Mehr Licht. Miały być ostatnie słowa Goethego, ale właściwie powiedział on: *macht den zweiten Fensterladen auf, damit mehr Licht hereinkomme*.

*

Mein Liebchen, was willst du noch mehr? Heine. Lieder. Używa się żartobliwie, gdy kto ma dosyć, a więcej pragnie.

*

Męki Tantala. Odyseja XI. 582. Król Tantal był za swe zbrodnie skazany na męczarnie głodu i pragnienia. U stóp jego rozlewały się kryształowe wody jeziora, a nad głowę wisiały gałęzie z pięknymi owocami. Ale gdy się schylił pálny pragnieniem, woda znikała; gdy rękę podniósł do gałęzi z owocem, wiatr je w górę unosił. Męki Tantala znaczy: straszne męki.

*

Miecz Damoklesa. Cic. Tusc. disp. V. Znane jest pochodzenie tego cytatu, znany i piękny wiersz Ujejskiego „Damokles“. Miecz Damoklesa znaczy: groźne niebezpieczeństwo, ciągle nad głowę wiszące.

*

Miłość platoniczna (duchowa). Platon opowiada w swoim dialogu „Symposion“, że jest dwojaki *Eros* (bożek miłości) — Amor ziemski i *Eros* niebieski. Tak i *Venus*, (bogini miłości) była dwojaka: *Wenus*, bogini miłości zmysłowej, ziemskiej i *Venus Urania*, bogini miłości duchowej, niebiańskiej.

*

My house is my castle (mój dom jest moim zamkiem). Maksyma prawna angielska.

Nektar. Homer. Odyss. V. 93. Tak zwał się napój bogów. My napój bardzo smaczny zowiemy nektarem.

*

Nemezys (bogini zemsty). My mówimy: nemezys dziejowa w znaczeniu: w historii żadna zbrodnia nie ujdzie kary.

*

Nestor. Hom. Ilias I. 247. Nazwa władcy Pylosu w Messenii, najstarszego i najmędrszego z Greków pod Troją. My Nestorem zowiemy męża wiekowego i mądrego. Np. Nestor pisarzy = najstarszy z pisarzy.

*

Nitka Aryadny. Ovid. Metam VIII. 172. Tezeuszowi dała Aryadna córka Minosa króla Krety, klębek nici, który on chodząc po licznych zakrętach labiryntu w ręce trzymał, rozsnuwał i po zabiciu Minotaura mógł trafić do wyjścia.

*

Noblesse oblige (szlachectwo wkłada obowiązki). Dewiza rodziny de Lewis. **Honos habet onus.**

*

Oczy Argusowe. Ovid. Metam. I. pisze, że Junona kochankę Zeusa Jo zamieniła w krowę i kazała ją pilnować stuokiemu Argusowi. Oczy Argusowe znaczy tyle, co bardzo bystre.

*

Οἱ ἀροῦρης καρπὸν ἔδουδιν (którzy jedzą owoce ziemi). Hom. Ilias VI. 142. Tak Homer opisowo nazywa ludzi.

*

Ostatni Mohikanin. Tytuł jednej powieści Coopera jest: the last of the Mohikans. My mówimy: ostatni z Siekierzyńskich. Schiller (Wilhelm Tell II. 1) ma: ich bin der letzte meines Stamms.

*

Παθήματα-μαθήματα (cierpienia są nauką). Ezop. Bajki.

Panama. Tak zowiemy każde oszustwo na wielką skalę — od krachu Panamskiego we Francji w r. 1888.

*

Paniczny strach (πανικός φόβος). Pausanias X. 23. Cic. Ep. ad Atticum V. 20 i Plutarch opowiadają, że bóg pasterzy Pan szerzył w nocy nagły popłoch między ludźmi. Stąd strach paniczny znaczy tyle, co: nagły, powstały bez przyczyny.

*

Parki. Według mitologii były to trzy siostry: Kloto, Lachesis i Atropos, które przędły nić życia ludzkiego. Kloto trzymała wrzeciono, Lachesis przędła, a Atropos przecinała nić życia. Stąd poetyczne wyrażenie: Parka przecięła nić jego życia.

*

Parlamentarne wyrażenie. To znaczy: przyzwoite, bo w parlamencie przedstawiciele narodu powinni unikać wyrażań grubiańskich, a używać porządných. **Nieparlamentarne wyrażenie** znaczy: nieprzyzwoite.

*

Pede terram percutiam et copiae exurgent (nogą w ziemię tupnę i armja powstanie). Plutarch „Vita Caesaris“ 33 przytacza te słowa, które samochwalczy Pompejusz, ufny w swą fortunę i znaczenie wypowiedział, gdy go ostrzegano przed legionami Cezara. — Schiller w „Jungfrau von Orleans I“ ma: kann ich Armeen aus der Erde stampfen?

*

Perlen bedeuten Thränen. Lessing. Emilja Galotti II. 7. W średnich wiekach wierzono, że komu się śniło o perłach, wnet będzie płakał.

*

Phönix. Claudian (Phönix 102 „origo per cinerem“) pisze o tym ptaku bajecznym, że na starość sam się w gnieździe podpala i z własnych popiołów odmłodzony powstaje.

Gdy państwo z upadku powstaje odrodzone i silne, mówimy że powstaje jak feniks z popiołów.

*

Pięta Achillesa. Verg. Aeneis. Achilles mógł być zraniony tylko w piętę, za którą go trzymała matka Tetys, gdy go po urodzeniu zanurzała w rzece Styks. Stąd pięta Achillesa znaczy: słaba strona człowieka.

*

Plus pape (catholique) que le pape (większy katolik niż sam papież). Włosi mówią: „piu papabile che il papa stesso“. — Niemcy: mehr kaiserlich als der Kaiser selbst. — Tak mówimy o człowieku, który w katolicyzmie lub lojalności przesadza.

*

Początek my zapomnieli, końcąmy nie zrozumieli. Tak odpowiedzieli lubiący zwierzłość Spartanie posłom pewnego miasta, którzy w długiej mowie o posiłki prosili.

*

Politik der freien Hand. Polityka wolnej ręki — samodzielna. Słowa te wypowiedział Bismark w pruskim sejmie w r. 1864.

*

Polnische Wirtschaft (polska gospodarka). Tak nazywają Niemcy z pogardą i ironią nasz polski nieład. My jednak zaczynamy się uczyć lepszej gospodarki i porządku. Uczmy się, aby nam przestali temi słowami w oczy bryzgać.

*

Polskie wydało go plemię; wstrzymał słońce, ruszył ziemię. Tak powiedział Wincenty Pol o Koperniku, który w swem dziele „De revolutionibus orbium coelestium“ udowodnił, że ziemia obraca się około słońca.

*

Pokryć co płaszczem chrześcijańskiej miłości. Pismo św. mówi: *charitas operit multitudinem peccatorum*. My błędy bliźnich powinniśmy zakrywać, nie odkrywać.

Pour le roi de Prusse(Travailler). Mówimy, gdy się kto trudzi dla drugiego bez nagrody i pożytku.

*

Praca Penelopy. Odyseja II. 94. Penelopa naciskana przez zalotników, aby jednego z nich wybrała za męża, bo Odysseusz pewnie dawno nie żyje, oświadczyła że to uczyni, ale prędzej musi uszyć śmiertelną koszulę dla swego starego świekra Laertesa. Co uszyła we dnie, to pruć w nocy, aby zyskać na czasie i tak długo oszukiwała zalotników. Praca Penelopy znaczy tyle, co: daremna ἀήρτων ἔργον.

*

Puszka Pandory. Hezyod w swej Kosmogonji opowiada, że bogowie dali Pandorze, żonie tytana Epimeteusza kosztowną puszkę w darze, ale zakazali ją otwierać. Ciekawa niewiasta otwarła ją jednak i wszystko złe wysypało się z puszek na ziemię, tylko na dnie została — nadzieja. Ten mit pogański przypomina nam to, co Pismo św. podaje o owocu zakazanym i o Ewie. Ta zerwała owoc zakazany i stąd wszystko złe spadło na rodzaj ludzki — została tylko nadzieja Odkupiciela. — Puszka Pandory znaczy tyle, co dar niebezpieczny, przynoszący szkodę.

*

Quintessentia. Proclus w komentarzu do Platonowego Timeusza zowie niebo (οὐρανός) piątym żywiołem (quinta essentia). Starożytni liczyli bowiem cztery żywioły: ogień, woda, ziemia i powietrze. Rajmundus Lullus wydał w roku 1541 książkę pod tytułem: „de secretis naturae sive de quinta essentia“ i tę quintam essentiam uważa za uniwersalne lekarstwo na wszystkie choroby. U nas *kwintesencja* znaczy: wyciąg, treść, istota rzeczy, rzecz doskonała.

*

Qui veut le fin, veut les moyens (kto chce celu, chce i środków do celu prowadzących). Przysł. franc.

Rast'ich, so rost'ich. Luter. W bezczynności człek rdzewieje.

*

Retournion à la nature (wróćmy do natury). Rousseau. Contrat social.

*

Robota Syzyfa. Odyseja XI. 593. Za karę swych zbrodni musiał Syzyf król Koryntu, ciągle toczyć na szczyt wysokiej góry ogromny kamień, który znów zaraz na dół się staczał. Robota Syzyfa znaczy więc: ciężka a daremna praca.

*

Sagt was ihr wollt, und gebt was ihr sollt. Miał powiedzieć król Fryderyk II, gdy mu jakiś magnat powiedział, że na nowy podatek wszyscy szemrzą.

*

Salto mortale (skok śmiertelny). Tak nazywamy ryzykowne przedsięwzięcie.

*

Se non è vero, è (molto) ben trovato. Giordano Bruno. Jeśli to nie jest prawdziwe, to choć dobrze zmyśłone.

*

Sie ist die erste nicht. Goethe. Faust I. My mówimy: „ona nie pierwsza i nie ostatnia“, gdy kto dziewczynę przywiedzie do upadku.

*

Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer. (Gdyby Bóg nie istniał, toby Go trzeba było wynaleźć.) Wolter. (Epître à l'auteur du livre de trois imposteurs). Tomasz Tully, teolog 17 wieku napisał: dii immortales ad usum hominum fabricati paene videntur.

*

Sfinks. Hezyod. Theogonia 326. Istota z głową kobiety, tułowiem lwa i skrzydłami — mieszanina kobiecej słabości, lwiej siły i polotu ptaka w jednej istocie. Sfinks ten zadawał przechodzącym zagadkę, a nie umiejących jej rozwiązać

strącał ze skały w morze. Edyp odgadł tę zagadkę. O człowieku, którego trudno poznać, mówimy że jest zagadkowy i tajemniczy jak sfinks.

*

Something is rotten in the state of Denmark (coś się zepsuło w królestwie duńskim). Szekspir. Hamlet I. 4.

*

Śpiew łabędzi (Schwanengesang). Brehm (Tierleben t. II, str. 446) w ustępie „cygnus musicus“ pisze, że ten ptak przed śmiercią dziwne a miłe tony wydaje, jakby śpiewem żegnał życie. W dramacie Eschyla „Agamemnon“ Klytemnestra opowiada o Kassandrze, że jako łabędź ostatni głos żałosny ze siebie wydała. Cycero (de oratore III. 2. pisze o L. Crassusie, który umarł po wypowiedzeniu pięknej mowy: illa tanquam cygnea fuit divini viri vox. W „Fedonie“, Platon przytacza słowa Sokratesa: „łabędź przed śmiercią śpiewa z radości, że pójdzie do Boga, któremu służył“. — My ostatni utwór znakomitego pisarza zowiemy jego „śpiewem łabędzim“.

*

Syrena. Odyseja XII. 39. Syreny były istoty — pół kobiety, pół ryby. Cudnym śpiewem wabiły one żeglarzy na brzeg morza i zabijały. „Śpiew syreni“ znaczy: śpiew piękny, lecz zgubny. Kobietę piękną a fałszywą, która lubi mieć około siebie tłumy wielbicieli, zowiemy syreną. Warszawa ma w swym herbie syrenę, stąd zowiemy ją „grodem syrenim“.

*

Tempeste dans un verre d'eau (burza w szklance wody). Montesquieu o rewolucji w San Marino, maluczkiej republice, powiedział: to burza w szklance wody.

*

Tempi passati (czasy minione). Miał powiedzieć cesarz Józef II. w Wenecji, patrząc na obraz przedstawiający Fryderyka Barbarosę, całującego nogi papieża.

The rest is silence (reszta jest milczeniem). Szekspir. Hamlet V. 2. O reszcie zamilczę.

*

There are more things in heaven and earth, than are dreamt of in your philosophy (wiele jest rzeczy między niebem a ziemią, o których się naszym filozofom nie śniło). Szekspir. Hamlet I. 5.

*

Time is money (czas to pieniądz). Przysłowie angielskie.

*

Titel ohne Mittel. (Titulus sine vitulo.) Tak mówimy, gdy kto ma tytuły i godności, a niema środków materialnych. Polskie przysłowie mówi: nic po tytule, gdy pustki w szkatule.

*

To be or not to be, that is the question (być albo nie być, to jest kwestja). Szekspir Hamlet III. 1.

*

Tout comme chez nous (wszystko tak, jak u nas). Ta-touville w swym utworze „Arlequin, empereur dans sa Lune“ przytacza tego władcę księżycy, opowiadającego o mieszkańcach planety, a słuchacze często wtrącają: tout comme chez nous.

*

Tout comprendre c'est tout pardonner (wszystko zrozumieć, wszystko przebaczyć). Madame Staël. „Corinne ou l'Italie“. Polskie przysłowie: Kto wszystko zrozumie, ten wszystko przebaczy.

*

Tout est perdu fors l'honneur! (wszystko stracone oprócz honoru). Napisał król Franciszek I, do swej matki po klęsce pod Pawią w r. 1525.

Tout soldat francais porte dans sa giberne le bâton de marechal de France (każdy żołnierz francuski nosi w swej ładownicy buławę marszałka Francji). Miał powiedzieć cesarz Napoleon I. Rzeczywiście wielu z jego marszałków dosłużyło się tej godności męstwem i rozumem z prostego żołnierza.

*

Walka o byt (Struggle for life). Darwin. Przyrodnik ten napisał w r. 1859 dzieło pod tytułem: „O powstaniu gatunków na drodze naturalnego doboru albo: zachowanie ras uprzywilejowanych w walce o byt.“ Malthus już w roku 1798 w dziele: *Essay on the principles of population*“ użył wyrażenia: *struggle for existence*.

*

Walka z wiatrakami. Cerwantes. Don Kiszot I. 8. Rycerz ten, ujrawszy wiatraki w polu, myślał, że to olbrzymy, uderzył tedy na nie z kopią, ale skrzydłem wiatraka został zrzucony z konia i ciężko się potłukł. Walka z wiatrakami znaczy więc: walka śmieszna, daremna, dla walczącego szkodliwa.

*

Was ist der langen Rede kurzer Sinn? Schiller. Piccolomini I. 2. — Gdy kto długo nad czem się rozwodzi, pytamy go: jaka jest krótka treść długiej mowy?

*

Wędrowny ptak. Wiadomo, że niektóre ptaki odlatują w jesieni do ciepłych krajów, a na wiosnę wracają. My wędrownym ptakiem zowiemy człowieka, który często do obcych krajów wyjeżdża.

*

Vedi Napoli e poi muori (zobacz Neapol a potem umieraj). Przysłowie włoskie. Położenie Neapolu jest rzeczywiście przepiękne.

Wir Deutschen fürchten Gott und sonst nichts in der Welt. Bismark. Arndt w poemacie: „Die alten und die neuen Teutschen“ pisze o starych Germanach: „sie fürchteten Gott und nichts weiter“. Filip, król Macedoński wyrzekł (jako Livius w swej Historji ks. XXXII. 32 podaje): *neminem quidem timeo praeter deos immortales*.

*

Wir gehen nicht nach Canossa. Powiedział Bismark w r. 1872 w parlamencie Rzeszy. Słowa te znaczą: nie ustąpimy, nie ugniemy się przed stolicą Rzymską. Znanie jest z historji upokorzenie się i pokuta publiczna cesarza Henryka IV. przed papieżem Grzegorzem VII. w Kanossie.

*

Zobaczymy się pod Filipi. Szekspir. Jul. Cezar IV. 3. „Οψη δέ με περί Φιλίππους. Plutarch „Caesar 69.“ — Brutusowi, ciągnącemu z wojskiem przeciw Antoniuszowi z Azji, ukazał się duch Cezara i powiedział: „jestem twoim złym duchem, Brutusie; zobaczysz mnie znów pod Filipi“. Pod Filipi przegrał Brutus bitwę z Antoniuszem i sam sobie śmierć zadał.

*

Zoil. Nazwa retora greckiego, który się osławił zachwałem krytykowaniem dzieł Homera i Platona. My zoilem nazywamy krytyka, który nie widzi dobrych stron, tylko złych w dziele autora szuka.

*

Zwycięstwo Milcyadesa (pod Maratonem) spać mi nie daje. Plutarch „Zdania wodzów“ 3. Cic. Tusc. disp. IV. 19. Miał mawiać ambitny i chciwy sławy Temistokles.

*

Zwycięstwo Pyrrusowe. Plut. „Vita Pyrri 2“ opowiada, że Pyrrus, zwyciężywszy w r. 279 przed Chr. Rzymian pod

Asculum, tak znaczne poniósł straty, że zawołał: „jeszcze jedno takie zwycięstwo, a przepadłem“. Zwycięstwo Pyrrusowe znaczy więc takie, które zwycięzcę bardzo wiele kosztuje.

*

Ζῶον πολιτικόν (zwierzę towarzyskie). Arystoteles w swej „Polityce“ I. 2. mówi: ἀνθρώπος φύσει ζῶον πολιτικόν.

*

FF = fortissimo. PP = pianissimo. ST = salvo titulo.
PT = pio (pleno) titulo. NN = nomen nescitur v. nomen notetur.

VIII. CYTATY Z PISMA ŚWIĘTEGO.

Fiat lux! Genes. I. 3. Hasło naszych czasów.

*

Crescite et multiplicamini! Genes. I. 28. Prawo natury.

*

Arbor vitae. Genes. II. 9. O drzewie żywota, źródle życia wiele jest w podaniach wielu ludów.

*

Arbor scientiae boni et mali. Genes. II. 9.

*

Non est bonum esse hominem solum. Genes. II. 18. Człowiek jest $\xi\phi\omicron\nu\ \pi\omicron\lambda\iota\pi\kappa\acute{o}\nu$ i stworzony jest do towarzysztwa. Vae soli. Eccles. IV. 9.

*

De fructu ligni, quod est in medio paradisi, praecepit nobis Deus, ne comederemus. Genes. III. 3. Fructus vetitus (owoc zakazany).

*

Dumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus. Genes. III. 7. Liściem figowym zowiemy okrycie niedostateczne, które ledwie wstydlive części ciała zakrywa.

*

In sudore vultus tui vesceris pane. Genes. III. 19. Jest rozkaz Boży, że chleba z trudem dorabiać się trzeba.

*

Pulvis es et in pulverem reverteris. Genes. III. 19.

*

Numquid custos fratris mei sum ego? Genes. IV. 9.

Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Genes. IV. 10.
O ciężkim występku mówimy, że woła o pomstę do Boga. Cztery są grzechy, wołające o pomstę: Clamitat ad coelum vox sanguinis et Sodomorum, Vox oppressorum, viduae, pretium famulorum. 1. Rozmyślne zabójstwo. 2. Grzech sodomski. 3. Uciskanie wdów i sierót. 4. Zatrzymywanie zapłaty robotnikom.

*

Posuitque Dominus Cain signum. Genes. IV. 15.
O mordercy mówimy, że ma „znak Kaina“ na czole.

*

Et facti sunt dies Matuzalae 969 anni. Genes. V. 27.
Lata Matuzalowe znaczy: wiek bardzo długi. Stąd życzenie: obyś dożył lat Matuzalowych!

*

Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis ejus. Genes. IX. 6. Krew za krew, życie za życie. Prawo odwetu.

*

Ad imaginem Dei factus est homo. Genes. IX. 6.

*

Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia. Genes. IX. 21.

*

Filii Adam (synowie Adamowi). Genes XI. 5. **Filii Adam** znaczy: ludzie. To samo znaczy wyrażenie „**filius hominis**“, którego Chrystus lubił używać z pokory.

*

Videntes filii Dei filias hominum. Genes. VI. 2. **Filii Dei** znaczy tu potomków pobożnego Seta. „**Filius Dei**“ w ścisłym znaczeniu jest Chrystus, w dalszem znaczeniu każdy pobożny człowiek.

*

Vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est

labium universae terrae. Genes. XI. 9. Babilońskie zamieszanie znaczy tyle, co: wielkie.

*

Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo. Genes. XIII. 9.

*

Da mihi animas, cetera tolle tibi. Genes. XV. 21. De-wiza ks. Bosco.

*

Numquid perdes justum cum impio? Genes. XVIII. 23.

*

Da mihi de cibo isto rufo. Genes. XXV. 34. Ezaw za misę soczewicy sprzedał bratu prawo pierworodztwa. I my o człowieku, który za lichą cenę zrzeka się ważnego prawa, mówimy, że je sprzedaje za miskę soczewicy.

*

Det tibi Deus de rore coeli et de pinguedine terrae. Genes. XXVII. 28. Niech ci Bóg da wszystko co najlepsze.

*

Sint tua tibi (miej ty swoje). Genes. XXXIII. 9. Zatrzymaj co masz.

*

Respice, utrum haec sit vestis filii tui an non? Genes. XXXVII 33.

*

Castus Joseph. Genes XXXIX. Tak zowiemy młodzieńca czystych obyczajów, który tak nieczystości unika, jak jej unikał Józef Egipski.

*

Memento mei, cum bene tibi erit. Genes. XL. 14. Używamy tego cytatu, gdy się polecamy czyjej pamięci.

*

Ite ad Joseph! Genes. XLI. 55. Hasło czcicieli św. Józefa.

Filius carissimus Benjamin. Genes. XLII. 4. Najmłodszy i najukochańszy syn Jakóba; stąd najmilsze dziecko, pie-szczocha zowiemy Benjaminkiem.

*

Merito patimur, quia peccavimus in fratre nostro. Genes. XLII. 21. Za grzech zawsze czeka kara.

*

Vos cogitastis de me malum, sed Deus convertit illud in bonum. Genes. L. 20. Bóg nawet złe w dobre obrócić potrafi. Przysłowie: niema złego, któreby na dobre nie wyszło.

*

Plagae Aegypti. Exod. VII. 3. Tyle znaczy, co: wielkie klęski, straszne.

*

Factae sunt horribiles tenebrae in terra Aegypti. Exod. X. 22. *Egiptkie ciemności* znaczy tyle, co wielkie, straszne.

*

Digitus Dei est hic. Exod. VIII. 19. Gdy się coś stanie nadzwyczajnego, lub gdy ciężka kara spadnie, mówimy: to palec Boży.

*

Dixerunt ad invicem: manhu? Iste est panis, quem dedit vobis Deus. Exod. XVI. 15. **Manhu** słowo hebrajskie, znaczy: cóż to jest? Manna = pokarm z nieba. My mówimy o człowieku, nie mającym stałego utrzymania, że żyje Bożą manną.

*

Fecerunt sibi vitulum aureum et adoraverunt. Exod. XXXII. 8. **Złoty cielec** u nas znaczy: złoto, bogactwo. Czci-cieli bogactwa zowiemy czcicielami złotego cielca.

*

Oculus pro oculo, dens pro dente. Exod. XXXI. 24. Prawo odwetu.

*

Offeret unum hircum pro peccatis et alterum dimittet. Levitic. XVI. 21. Na głowę tego drugiego kozła składał arcy-

kapłan wszystkie grzechy ludu, potem go wyganiano na pustynię. My **kozlęm ofiarnym** zowiemy człowieka, na którego inni swe winy zwalają i który za nie pokutować musi.

*

Testes invoco hodie coelum et terram. Deuter IV. 26.
Wzywać na świadectwo niebo i ziemię — wszystko.

*

Audi Israel! Dominus Deus tuus unus est Deus. Deuter. VI. 4. **Mezuza**, czyli kartka obwinięta w papier, którą żydzi na odrzwiach domu przybijają (my to nazywamy przykazaniem), zawiera te słowa po hebrajsku: Szma Israel! Adonaj elachenu Adonaj echad.

*

Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies. Deuter. VI. 13. Evang. Mat. IV. 10.

*

Non tentabis Dominum Deum tuum. Deuter VI. 16. Evang. Mat. IV. 7.

*

Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Deuter. VIII. 3. Evang. Mat. IV. 4.

*

In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Deuter XIX. 15.

*

Pro mensura peccati erit et plagarum modus. Deuter XXV. 2. Według miary grzechu jest i kary miara. Bo za ciężki grzech ciężka jest i kara.

*

Non alligabis os bovi trituranti. Deuter XXV. 4.

*

Dabit vobis Deus terram lacte et melle manantem. Deuter XXVI. 9. Ziemia, płynąca mlekiem i miodem, znaczy: bardzo urodzajna, mająca dużo bydła i pszczoł.

Custodivit eum Dominus quasi pupillam oculi sui. Deuter XXXII. 10. Strzec kogo jak źrenicę oka znaczy: strzec bardzo troskliwie. *

Homo (vir) Dei. Deuter XXXIII. 1. Mężem Bożym zowie Pismo św. Mojżesza, Dawida, proroków — słowem wielkich świętych. *

Sicut dies juventutis tuae, sic et senectus tua. Deuter XXXIII. 25. Jakim kto był za młodu, takim zwykle jest na starość. Przysłowie: czem za młodu skorupka nawre, tem na starość trąci. *

Sol contra Gabaon ne movearis (sol sta!) Josue X. 13. O naszym Koperniku powiedział poeta: *Wstrzymał słońce, wzruszył ziemię.* *

Ego autem et domus mea serviemus Domino. Josue XXIV. 15. *

Sicut feci aliis, ita reddidit mihi Deus. Judic. I. 7. Jak ty bliźniemu, tak Bóg tobie. *

Si non arassetis vitula mea, non invenissetis propositionem meam. Judic. XIV. 19. Tak rzekł Samson do Filistynów, gdy z pomocą jego żony odgadli zadaną im zagadkę. *

Philistiim super te Samson! Judic. XVI. 9. *

Pax sit tecum! Judic. XIX. 20 i w licznych innych miejscach. Chrześcijańskie liturgiczne: pax tecum! żydowskie: szulim lajchem; arabskie: salem alejkum. *

Haec faciat mihi Deus et haec addat. Ruth I. 17. Regum III. 17. Takiej formuły używali żydzi, zaklinając się lub

przysięgając. My się zaklinamy: niech mnie Bóg skarże, jeśli nie dotrzymam.

*

Deus scientiarum dominus est. I. Reg. II. 3.

*

Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum. I. Reg. II. 30.

*

Ecce ego, quia vocasti me. I. Reg. III. 6. Samuel do Helego. Gotowość do pełnienia rozkazów Bożych.

*

Loquere Domine, quia audit servus tuus. I. Reg. III. 9.

*

Numquid et Saul inter prophetas? I. Reg. X. 10. Gdy się stało coś nadzwyczajnego, mówimy: czy i Saul między prorokami?

*

Invenit sibi Dominus virum secundum cor suum. I. Reg. XIII. 14. Dawida nazywa Pismo św. mężem według serca Bożego.

*

Melior est obedientia, quam victimae multae. I. Reg. XV. 22.

*

Quia abjecisti verbum Domini, abjecit te Deus. I. Reg. XV. 23.

*

Siccine separat amara mors? I. Reg. XVI. 32.

*

Vir nomine Goliath, altitudinis sex cubitorum. I. Reg. XVII. 4. Męża roslęgo i silnego zowiemy Goliatem lub Herkulesem.

*

Vivit Dominus et vivit anima tua. I. Reg. XX. 3. Formuła przysięgi żydowskiej.

Uno tantum gradu ego morsque dividimur. I. Reg. XX. 3. „Byłem krok od śmierci“ mówimy, gdyśmy uniknęli groźnego niebezpieczeństwa.

*

Si inveni gratiam ante oculos tuos. I. Reg. XX. 29. — Ruth. II. 10. Te słowa znaczą: jeżeli łaskę raczysz mi okazać.

*

Judicet Dominus inter te et me! I. Reg. XXIV. 13. Niech Bóg rozsądzi między nami, który z nas ma słuszość.

*

Ab impiis egredietur impietas. I. Reg. XXIV. 14. Jakie drzewo, taki owoc; z ciernia nie będzie winogron.

*

Tu tribuisti mihi bona, et ego reddidi tibi mala. I. Reg. XXIV. 18.

*

Tu bonus es in conspectu meo, sed principibus Philistinorum non places. I. Reg. XXIX. 6.

*

Aequa pars erit descendantis ad praelium et remanentis ad sarcinas. I. Reg. XXX. 24.

*

An ignoras, quod periculosa sit desperatio? 2. Reg. II. 26. Do rozpaczy kogo doprowadzać — rzecz niebezpieczna.

*

Manete in Jericho, donec crescat barba vestra. 2. Reg. X. 5.

*

Tu es ille vir! 2. Reg. XII. 7. Natan do Dawida.

*

Peccavi Domino! 2. Reg. XII. 13. Dawid do Natana.

*

Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris. 2. Reg. XXII. 26. Z jakim przestajesz, takim się stajesz.

Ego vado viam universae carnis. 3. Reg. 2. Znaczy
tyle, co: umieram.

*

Judicium Salomonis. 3. Reg. III. 16. Gdy ktoś nad-
zwyczaj trudny wypadek dobrze i sprawiedliwie osądzi, to
mówimy, że sądzi jak Salomon. Znany jest sąd Salomona
w sprawie dwóch matek i ich dwojga dzieci.

*

Et habitavit quisque sub vite sua et sub ficu sua.
3. Reg. IV. 25. Był zupełny pokój w kraju.

*

Sapientia Salomonis. 3. Reg. IV. 29. O człowieku bar-
dzo mądrym mówimy: mądry jak Salomon.

*

Dormivit cum patribus suis. 3. Reg. XII. 43.

*

*Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est
Deus, sequimini Eum; si autem Baal, sequimini eum.* 3. Reg.
XVIII. 21. Nie chwiejcie się na dwie strony, lecz trzymajcie
się prawdy.

*

*Reliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum
genua non sunt incurvata ante Baal.* 3. Reg. XIX. 18. Pan
Bóg ma zawsze dusze wybrane.

*

Non relinquam de domo Achab mingentem ad parietem.
3. Reg. XXI. 21. Wyniszcę młodych chłopców, którzy
mingunt ad parietem i starszych — całe męskie potomstwo.

*

Ego odi eum, quia non prophetat mihi bona, sed mala.
3. Reg. XXII. 8. Przepowiadaczy nieszczęść zwykle nie cier-
pimy i prześladujemy — prawda w oczy kole.

Haecce est illa Jezabel? 4. Reg. IX. 37. Zaiste można tak było zawołać, gdy potężną niegdyś królową psy szarpały.

*

Servi tui sumus; quaecunque jusseris, faciemus. 4. Reg. X. 5.

*

Nolite tangere Christos meos. I Paralipom XVI. 22. — Psalm CV. 15. Nie porywajcie się na pomazańców Moich.

*

Melius est, ut cadam in manus Domini, quam in manus hominum. I. Paralip. XXI. 13.

*

Si quaesieris Dominum, invenies Eum. I. Paralip. XXVIII. 9.

*

Advenae sumus ante Te, sicut omnes patres nostri. I. Paralipom XXIX. 15.

*

Tu solus Domine nosti corda hominum. II. Paral. VII. 30.

*

Stulte fecisti, propterea consurgent adversum te bella. II. Paralip. XVI. 9.

*

Non est personarum acceptio aqud Deum. II. Paral. XIX. 7.

*

Et convertit Deus maledictionem in benedictionem. 2. Esdrae XIII. 2.

*

Ne reminiscaris Domine delicta mea vel parentum meorum. Tob. III. 3.

*

Tu Domine, cum iratus fueris, misericordiae recordaberis. Tob. III. 13.

Quod non vis tibi ab alio fieri, ne alteri facias. Tob.
IV. 16.

*

Consilium semper a sapiente exquire. Tob. IV. 19.

*

Qui faciunt peccatum, hostes sunt animae suae. Tob.
XII. 10.

*

Nuntius venit ad Job; cumque adhuc ille loqueretur,
venit alter... Job. I. 14. Wieść Hiobowa znaczy tyle, co: nie-
spodziewana, a straszna. Tak samo poselstwo Jobowe znaczy
tyle, co: zwiastujące nieszczęście.

*

Dominus dedit, Dominus abstulit. Job. I. 21.

*

Sit nomen Domini benedictum. Job. I. 21.

*

Cuncta quae habet, dabit homo pro anima sua.
Job. II. 4.

*

Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non susci-
piamus? Job. II. 10.

*

Stultum interficit iracundia. Job. V. 2.

*

Nihil in terra sine causa fit. Job. V. 6.

*

Hesterni sumus et ignoramus, quoniam dies nostri
sunt sicut umbra. Job. VIII. 9.

*

Deridetur iusti simplicitas. Job. XII. 4.

*

Homo natus de muliere brevi vivens tempore, reple-
tur multis miseriis. Job. XIV. 1.

Miseremini mei saltem vos amici mei. Job. XIX. 21.

*

Laus impiorum brevis est. Job. XX. 5.

*

Quid prodest Deo, si justus fueris? Job. XXII. 3.

*

Si peccaveris, quid Deo nocebis? Job. XXXV. 6.

*

Irascimini et nolite peccare. Psalm IV. 5.

*

In pace... dormiam et requiescam. Psalm IV. 9. My mówimy o zmarłym w modlitwach kościoła: requiescat in pace!

*

Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Psalm XIII. 1.

*

Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Psalm XXXI. 9.

*

Homines et jumenta salvabis Domine. Psalm XXXV. 7.

*

Abyssus abyssum invocat. Psalm XLI. 8.

*

Tu Domine reddes unicuique secundum opera ejus. Psalm XLI. 13. Evang. Mat. XVI. 27.

*

Ego justitias vestras judicabo, dicit Dominus. Psalm LXXIV. 3.

*

In manibus portabunt te (angeli Dei). Psalm XC. 12. Na rękach kogo nosić znaczy: bardzo troskliwie się nim opiekować.

*

Ut vinum laetificet cor hominis. Psalm CIII. 15.

Eduxit populum suum... electum in laetitia. Psalm
CIV. 43. *Narodem wybrany*m nazywa Pismo św. żydów.

*

Omnis homo mendax. Psalm CXVI. Epist. ad Rom
III. 4.

*

Lapidem, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus
est in caput anguli. Psalm CXVII. 22.

*

Haec est dies, quam fecit Dominus. Psalm CXVII. 24.

*

Benedictus, qui venit in nomine Domini. Psalm
CXVII 26.

*

Qui seminant in lacrimis, in exultatione metent.
Psalm CXXV. 5.

*

Ad excusandas excusationes in peccatis. Psalm CXL. 4.

*

Sapientia in plateis. Prov. I. 20.

*

Aquae furtivae dulciores sunt. Prov. IX. 17.

*

Initium sapientiae timor Domini. Prov. IX. 10. Psalm
CX. 10.

*

Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Eccles. I. 2.

*

Sicut protegit sapientia, sic protegit et pecunia. Eccles.
VII. 13.

*

Melior est canis vivus leone mortuo. Eccles. IX. 4.

*

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Eccli XIII. 1.

*

Omnia opera Domini bona sunt. Eccli XXXIX. 39.

Quiescite agere perverse, discite benefacere. Isai I. 17.

*

Vae mihi, quia tacui! Isai VI. 5.

*

Magnificasti gentem et non multiplicasti laetitiam.
Isai IX. 3.

*

Custos, quid de nocte? Isai XXI. 11.

*

Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. Isai
XXII. 13. I Cor. XV. 32. Hasło ludzi cielesnych.

*

Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe
est a me. Isai XXIX. 13. Evang. Mat. XV. 8.

*

Stultus stulta loquitur. Isai XXXII. 6.

*

Omnis caro foenum. Isai XL. 6.

*

Non est pax impiis. Isai XLVIII. 22.

*

Qui dixerunt: pax! pax! et non erat pax. Jerem. VI. 14.

*

Patres comederunt uvam acerbam et dentes filiorum
obstupuerunt. Jerem. XXXI. 29. Ezech. XVIII. 2. Za grze-
chy ojców cierpią nieraz dzieci.

*

Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum
deceperunt eos. Jerem. L. 6.

*

Curavimus Babylonem et non est sanata; derelin-
quamus eam! Jerem. LI. 9.

*

Anima quae peccaverit, ipsa morietur. Ezech. XVIII. 4.

Nonne greges a pastoribus pascuntur? Ezech. XXXIV. 2.

*

Mane, thekel, phares (liczba, waga, podział). Dan.
V. 25.

*

Appensus es in statera et inventus es minus habens.
Dan. V. 27.

*

Abominatio desolationis. Dan. XI. 31.

*

Quia tu scientiam repulisti, repellam te. Oseas IV. 6.

*

Qui nesciunt discernere inter dexteram et sinistram.
Jonas IV. 11. Znaczy tyle: co małe niemowlęta.

*

Ego movebo coelum et terram. Aggeus II. 7. Poruszyć
niebo i ziemię znaczy: chwycić się wszystkich środków, żeby
czego dokonać.

*

Non sum propheta, vir agricola ego sum, quia Adam
exemplum meum ab adolescentia mea (nie jestem prorokiem,
mąż, oracz ja jestem, bo Adam moim wzorem od młodości
mojej). Zachar. XIII. 5.

*

Percute pastorem et dispergentur oves. Zachar. XIII. 7.
Evang. Mat. XXVI. 31.

*

Sicut fuerit voluntas in coelo, sic fiat. I. Machab. III. 60.

*

Ipsi non erant de semine virorum istorum, per quos
salus facta est in Israel. I. Machab. V. 62.

*

Non propter locum gentem, sed locum propter gen-
tem elegit Deus. I. Machab. V. 19.

Vox clamantis in deserto. Evang. Math. III. 3.

*

Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur.
Mat. III. 10.

*

Scriptum est enim. Mat. IV. 4.

*

Apage (vade retro) satanas! Mat. IV. 10.

*

Beati pauperes spiritu. Mat. V. 3. Niemcy mają:
geistesarm.

*

Si sal evanuerit, in quo salietur? Mat. V. 13.

*

Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio.
Mat. V. 15. My mówimy: nie trzeba ukrywać światła pod
korcem.

*

Sit autem sermo vester: est, est; non, non. (quod
autem his abundantius est, a malo est). Mat. V. 37.

*

Receperunt mercedem suam. Mat. VI. 2.

*

Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Mat. VI. 3.

*

Ubi est thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum. Mat. VI. 21.

*

Nemo potest duobus dominis servire (bene). Mat. VI. 24.

*

Non potestis Deo servire et mammonae. Mat. VI. 24.
Mammon zwal się syryjski bóg bogactwa.

*

Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam
vestimentum? Mat. VI. 25.

Volatilia coeli non serunt neque metunt, et Pater coelestis pascit illa. Mat. VI. 26. Polskie przysłowie: ptacy niebiescy nie sieją ani orzą, a przecie żyją.

*

Nolite solliciti esse in crastinum; crastinus dies sollicitus erit sibi ipsi. Mat. VI. 34.

*

Sufficit diei malitia sua. Mat. VI. 34. Niemcy mówią: jeder Tag hat seine Plage.

*

Nolite judicare, ut non judicemini. Mat. VII. 1.

.f

*

Quid vides festucam in oculo fratris tui et trabem in oculo tuo non vides? Mat. VII. 3. Gdy kto nie widzi wielkich swych wad, a małe u bliźnich widzi, mówimy: widzisz źdźbło w oku drugiego, a belki w twojem nie widzisz.

*

Ejice trabem ex oculo tuo. Mat. VII. 5. Pozbądź się twych wielkich wad, a potem dopiero możesz poprawiać drugich.

*

Non mittatis margaritas ante porcos. Mat. VII. 6.

*

Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. Mat. VII. 7.

*

A fructibus eorum cognoscetis eos. Mat. VII. 16.

*

Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Mat. VII. 16.

*

Arbor bona bonos fructus, arbor mala malos fructus facit. Mat. VII. 17. Dobre drzewo, dobry owoc.

Domine! non sum dignus, ut intres sub tectum meum.
Mat. VIII. 8. *

Vulpes foveas habent et volucres coeli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet. Mat. VIII. 20.
Niema gdzie głowy skłonić znaczy: niema dachu nad głową, niema domu. *

Domine salva nos, perimus. Mat. VIII. 25. Przysłowie: kiedy trwoga, to do Boga. *

Quid timidi estis modicae fidei? Mat. VIII. 26.
*

Confide fili, remittuntur tibi peccata. Mat. IX. 2.
*

Quid co^{rowim} ~~in~~ mala in cordibus vestris? Mat. IX. 4.
*

Non est opus valentibus medico, sed aegrotis. Mat. IX. 12. Marci II. 17. Przysłowie polskie: lekarza zdrowemu nie trzeba, tylko choremu. *

Misericordiam volo, et non sacrificium. Mat. IX. 13. XII. 7. *

Fides tua te salvum fecit. Mat. IX. 22. Przysłowie polskie: wiara zbawia i uzdrawia.
*

Messis quidem multa, operarii autem pauci. Mat. IX. 37.
*

Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Mat. IX. 38. *

Gratis accepistis, gratis date. Mat. X. 8.

Dignus est operarius cibo suo (mercede sua). Mat. X. 10.

*

Pax huic domui! Mat. X. 12. Słów tych używamy, wchodząc do cudzego domu.

*

Qui non receperint vos, exeuntes excutite pulverem de pedibus vestris. Mat. X. 14. Otrząsamy proch z nóg na znak pogardy.

*

Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae. Mat. X. 16.

*

Cavete ab hominibus. Mat. X. 17.

*

Dabitur vobis in illa hora, quid loquamini. Mat. X. 19.

*

Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. Mat. X. 22.

*

Cum vos persequentur in ista civitate, fugite in aliam. Mat. X. 23.

*

Nihil est opertum, quod non revelabitur. Mat. X. 26.

*

Capilli capitis vestri numerati sunt. Mat. X. 30.

*

Multis passeribus meliores estis vos. Mat. X. 31.

*

Inimici hominis domestici ejus. Mat. X. 36. Przysłowie łaćńskie: quot famuli, tot inimici.

*

Regnum coelorum vim patitur et violenti rapiunt illud. Mat. XI. 12.

Qui habet aures audiendi, audiat. Mat. XI. 15.

*

Filii vestri iudices vestri erunt. Mat. XII. 27.

*

Qui non est mecum, contra me est. Mat. XII. 30.

*

Ex abundantia cordis os loquitur. Mat. XII. 34. Przysłowie polskie mówi: czego w sercu pełno, to się z ust wylewa; niemieckie: wovon das Herz voll, davon geht der Mund über.

*

Et fiunt novissima hominis pejora prioribus. Mat. XII. 45.

*

Qui habet, dabitur ei et abundabit. Mat. XIII. 12.

*

Inimicus superseminavit zizania in medio tritici. Mat. XIII. 25. Przysłowie polskie: P. Bóg zboże mnoży, a djabeł kąkol sporzy.

*

Inimicus homo hoc fecit. Mat. XIII. 28.

*

Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. Mat. XIII. 57. Marci VI. 4. Lucae IV. 24. Przysł. łacińskie: nemo propheta in patria sua.

*

Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore. Mat. XV. 11. Przysłowie polskie: nie to grzech co do gęby, ale to co z gęby.

*

Caecus si caecum ducit, ambo in foveam cadunt. Mat. XV. 14. Luc. VI. 39.

*

Non est bonum panem filiorum mittere canibus. Mat. XV. 26. — Marci VII. 27.

Et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum. Mat. XV. 27.

*

Domine, bonum est nos hic esse. Mat. XVII. 4.

*

Vae mundo a scandalis. Mat. XVIII. 7.

*

Patientiam habe mecum et omnia reddam tibi. Mat. XVIII. 26.

*

Suffocabat eum dicens: redde quod debes. Mat. XVIII. 28.

*

Quod Deus conjunxit, homo non separet. Mat. XIX. 6.

*

Qui potest capere, capiat. Mat. XIX. 12.

*

Sinite parvulos ad me venire. Mat. XIX. 14.

*

Unus est bonus Deus. Mat. XIX. 17. — Luc. XVIII. 19.

*

Apud Deum omnia sunt possibilia. Mat. XIX. 26.

*

Et erunt novissimi primi et primi novissimi. Mat. XIX. 30. — XX. 16.

*

Operarii in vinea Domini. Mat. XX. 1.

*

Quid hic statis tota die otiosi? Mat. XX. 6.

*

Qui portavimus pondus diei et aestus. Mat. XX. 12.

*

Nonne ex denario convenisti mecum? Mat. XX. 13.

*

An non licet mihi quod volo, facere? Mat. XX. 15.

Accipe quod tuum est et vade. Mat. XX. 14.

*

Multi sunt vocati, pauci vero electi. Mat. XX. 16.

*

Ex ore infantium perfecisti laudem Tibi. Mat. XXI. 16.

*

Auferetur a vobis regnum Dei et dabitur genti facienti fructus ejus. Mat. XXI. 43.

*

Licet census dare caesari an non? Mat. XXII. 17.

*

Reddite quae sunt caesaris, caesari; et quae sunt Dei, Deo. Mat. XXII. 21. Luc. XX. 22.

*

Secundum opera eorum nolite facere, dicunt enim et non faciunt. Mat. XXIII. 3. Niemcy mówią: halte dich an meine Werke und nicht an meine Worte.

*

Qui se exaltaverit, humiliabitur; qui autem se humiliaverit, exaltabitur. Mat. XXIII. 12.

*

Haec oportuit facere et illa non omittere. Mat. XXIII. 23.

*

Culicem excolantes, camelum autem glutientes. Mat. XXIII. 24.

*

Non relinquetur lapis super lapidem. Mat. XXIV. 2. Mówimy: nie zostawili kamienia na kamieniu, to znaczy: zburzyli wszystko do fundamentów.

*

Vigilate, quia nescitis diem, neque horam. Mat. XXIV. 42.

Quinque erant fatuae et quinque prudentes. Mat. XXV. 2.

*

Et constituerunt ei triginta argenteos. Mat. XXVI. 15.
Judasowe srebrniki (grosze) lub zapłata Judasza, to znaczy: nagroda za zdradę. Niemcy mają: Judaslohn.

*

Non mea voluntas, sed tua fiat. Mat. XXVI. 40. My mówimy: niech się dzieje wola Boża.

*

Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Mat. XXVI. 41.

*

Spiritus promptus est, caro autem infirma. Mat. XXVI. 41.

*

Quemcunque osculatus fuero... tenete eum. Mat. XXVI. 48. Pocałunek Judasza znaczy tyle, co: obłudny, zdradziecki.

*

Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt. Mat. XXVI. 42. — Przysłowie polskie: kto mieczem wojuje, od miecza ginie.

*

Quid ad nos? tu videris (co nam do tego? ty się patrz). Mat. XXVII. 4.

*

Lavit manus dicens: innocens ego sum a sanguine justihujus. Mat. XXVII. 24. My mówimy: umywam ręce, to znaczy: nie biorę za to odpowiedzialności.

*

Et erit novissimus error peior priore. Mat. XXVII. 64.

*

Non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus. Mar. I. 7. Joan. I. 27.

Vinum novum in novos utres mitti debet. Mar. II. 22.

*

Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. Mar. II. 27.

*

Quomodo potest satanas satanam ejicere? Mar. III. 23.

*

Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Mar. IV. 24. — Mat. VII. 2. Przysłowie mówi: jaką miarą mierzysz, taką ci odmierzą.

*

Oculos habentes non videtis? Mar. VIII. 18.

*

Relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. Mar. X. 7.

*

Una vidua misit duo minuta in gazophylacium. Mar. XII. 42. My mówimy: grosz wdowi, to znaczy: bardzo mała kwota, dana przez ubogiego na ofiarę.

*

Pauperes semper vobiscum habetis. Mar. XIV. 7.

*

Non est impossibile apud Deum omne verbum. Luc. I. 37.

*

Quis putas puer iste erit? Luc. I. 66.

*

Potens est Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahae. Luc. III. 8.

*

Contenti estote stipendiis vestris. Luc. III. 14.

*

Medice, cura teipsum. Luc. IV. 23.

*

Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Luc. V. 8.

Vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.

Luc. VI. 24.

*

Date et dabitur vobis. Luc. VI. 38.

*

Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Luc. X. 3.

*

Manducate quae apponuntur vobis. Luc. X. 8. Polskie przysłowie: jedz co ci dają; słuchaj co gadają.

*

Samaritanus autem misericordia motus. Luc. X. 33. *Miłosiernym Samarytaninem* zowiemy człowieka, który bliźniego chętnie w nieszczęściu ratuje.

*

Vade et tu et fac similiter. Luc. X. 37.

*

Porro unum est necessarium. Luc. X. 42.

*

Comede, bibe, utere! Luc. XII. 19. Hasło cielesnych ludzi.

*

Amen dico vobis, nescio vos. Luc. XIII. 25.

*

Amice, ascende superius! Luc. XIV. 10.

*

Rogo te, habe me excusatum. Luc. XIV. 18.

*

Compelle intrare, ut impleatur domus mea. Luc. XIV. 23.

Filius prodigus. Luc. XV. 11. Synem marnotrawnym zowiemy takiego, który marnuje na zbytki majątek.

*

Redde rationem villicationis tuae. Luc. XVI. 2.

*

Fodere non valeo, mendicare erubesco. Luc. XVI. 3.

*

Filii hujus saeculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua. Luc. XVI. 8. Niemcy mają: Weltkind, Weltklugheit.

*

Homo quidam erat dives. Luc. XVI. 19. My mówimy *bogacz ewangeliczny*, to znaczy: człowiek możny, a nielitościwy.

*

°Erat quidam mendicus, nomine Lazarus. Luc. XVI. 20. Chorego a biednego człowieka zowiemy *łazarzem*.

*

Vidit Lazarum in sinu Abrahae. Luc. XVI. 23. Na łonie Abrahama znaczy: w szczęściu niebieskiem, w raju.

*

Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Luc. XVIII. 27.

*

Ex ore tuo te judico. Luc. XIX. 22. — Ex ore tuo justificaberis et ex ore tuo condemnaberis.

*

Si hi tacuerint, lapides clamabunt. Luc. XIX. 40. „Legenda aurea“ opowiada, że świętobliwego Bedę na starość ociemniałego, wprowadził raz chłopiec między kamienie i powiedział mu, że ludzie zgromadzeni chcą posłuchać jego nauki. Starzec mniemając, że ma przed sobą słuchaczy, zaczął nauczać, upominać, a gdy naukę zakończył pacierzem, kamienie głośno odpowiadały „amen“. Znany jest piękny wiersz Kosegartena „das Amen der Steine“ i wiersz Jachowicza „Amen kamieni“.

Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut ceteri homines. Luc. XVIII. 11. — Modlitwa faryzeusza pyszna, samochwalcza.

*

Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Luc. XXIII. 34.

*

Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum. Luc. XXIII. 42.

*

Tu quis es? Joan. I. 19.

*

Et confessus est et non negavit. Joan. I. 20.

*

Venite et videte. Joan. I. 39.

*

Numquid a Nazaret potest aliquid boni esse? Joan. I. 46.

*

Ecce verus Israelita, in quo non est dolus. Joan. I. 47. Prawdziwym Izraelczykiem zowiemy człowieka prawego, zacnego.

*

Nondum venit hora mea. Joan. II. 4.

*

Omnis homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est. Joan. II. 10. — Tak było u żydów; u nas robią odwrotnie, bo najlepsze wino przy uczcie dają na końcu.

*

Spiritus spirat (flat) ubi vult. Joan. III. 8.

*

Tu es magister in Israel et haec ignoras? Joan. III. 10.

Alii laboraverunt et vos in labores eorum introistis.
Joan IV. 38. *

Domine, hominem non habeo. Joan. V. 7.

*

Scrutamini Scripturas! Joan. V. 39.

*

Habet quinque panes et duos pisces; sed haec quid sunt
inter tantos? Joan. VI. 9. *

Colligite quae superaverunt fragmenta, ne pereant.
Joan VI. 12. *

Quaeritis me non quia vidistis signa, sed quia man-
ducastis panem et saturati estis. Joan. VI. 26. — Non prop-
ter Jesum, sed propter esum.

*

Spiritus est, qui vivificat. Joan. VI. 64.

*

Scrutare Scripturas et vide, quia a Galilea propheta non
surgit. Joan. VII. 57. *

Nonnulli dixerunt: quia bonus est; alii vero: non, sed
seducit turbas. Joan. VII. 12. *

*

Justum iudicium iudicate. Joan. VII. 24.

*

Qui vestrum sine peccato est, primus in illam lapidem
mittat. Joan VIII. 7. *

*

Vade et amplius noli peccare. Joan VIII. 11.

*

Veritas liberabit vos. Joan VIII. 32.

Qui facit peccatum, servus est peccati. Joan VIII. 34.

*

Qui ex Deo est, verba Dei audit. Joan VIII. 47.

*

Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?
Joan. VIII. 57.

*

Aetatem habet, ipse de se loquatur. Joan. IX. 21.

*

Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo;
si autem bene, cur me caedis? Joan. XVIII. 28.

*

Quid est veritas? Joan. XVIII. 38.

*

Ecce homo! Joan. XIX. 5.

*

Quod scripsi, scripsi. Joan. XIX. 22. Gdy faryzeusze
prośli Piłata, aby zmienił napis na tablicy nad krzyżem,
brzmiący: „Jesus Nazarenus rex Judeorum“, odrzekł: quod
scripsi, scripsi. Zmieniać tego nie myślę.

*

Quia vidisti me Thoma, credidisti. Joan. XX. 29. — My
niewiernym Tomaszem zowiemy człowieka, który pewnej
wieści nie chce dać wiary.

*

Beati qui non viderunt et crediderunt. Joan. XX. 29.
Quid est fides? credere quod non vides.

*

Oportet obedire Deo magis, quam hominibus. Actus
Apost. V. 29.

*

Saule! Saule! quid me persequeris? Act. Ap. IX. 4.

*

Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Act. Ap.
IX. 5.

Si Dominus voluerit. Act. Ap. XVIII. 21. — Epist. Jac. IV. 15. My mówimy: jak Bóg pozwoli, jak da doczekać, dożyć.

*

Melius est dare, quam accipere. Act. Ap. XX. 35.

*

Fiat voluntas Dei! Act. Ap. XXI. 14.

*

Non erubesco Evangelium. Ep. ad Rom. I. 16.

*

Qui alium doces, teipsum non doces? Rom. I. 21.

*

Non faciamus mala, ut eveniant bona. Rom. III. 8.

*

Stipendium peccati mors est. Rom. VI. 23.

*

Si quis spiritum Christi non habet, hic non est Ejus. Rom. VIII. 9.

*

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Rom. VIII. 28.

*

Si Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. VIII. 31.

*

Quis es o homo, ut respondeas Deo? Rom. IX. 20.

*

Sed non omnes obediunt Evangelio. Rom. X. 16.

*

Ministerium meum honorificabo. Rom. XI. 13.

*

Rationabile obsequium vestrum. Rom. XII. 1. Pan Bóg nie wymaga ślepego, ale rozumnego posłuszeństwa i rozumnej służby.

Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. Rom.
XII. 15.

*

Nemini malum pro malo reddentes. Rom. XII. 17.

*

Reddite ergo omnibus debita. Rom. XIII. 7.

*

Unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.
Rom. XIV. 12.

*

Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus incrementum dedit.
I. Cor. III. 6.

*

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. I. Cor.
VI. 12.

*

Unusquisque accipiet mercedem secundum suum labo-
rem. I. Cor. III. 8.

*

Melius est nubere, quam uri. I. Cor. VII. 9.

*

Tempus breve est. I. Cor. VII. 29.

*

Praeterit figura hujus mundi. I. Cor. VII. 31.

*

Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit;
qui autem non jungit, melius facit. I. Cor. VII. 38.

*

Qui altari deserviunt, de altari participant. I. Cor.
IX. 13.

*

Qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant.
I. Cor. IX. 14.

Qui in stadio currunt, omnes currunt, sed unus accipit
bravium. I. Cor. IX. 24. *

Caput uxoris vir. I. Cor. XI. 3.

*

Aemulamini charismata meliora. I. Cor. XII. 31.

*

Mulieres in ecclesia taceant. I. Cor. XIV. 34.

*

Si quis ignorat, ignorabitur. I. Cor. XIV. 38.

*

Gratia Dei sum, quod sum. I. Cor. XV. 10. Słowa „gratia
Dei“ dodają do swych tytułów panujący i biskupi.

*

Bonos mores corrumpunt colloquia mala. I. Cor. XV. 33.

*

Stella a stella differt claritate. I. Cor. XV. 41.

*

Littera occidit, Spiritus autem vivificat. II. Cor. III. 6.
My mówimy: *martwa litera*.

*

Ubi Spiritus Dei, ibi libertas. II. Cor. III. 17.

*

Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam
coram hominibus. II. Cor. VIII. 21.

*

Qui parce seminat, parce et metet. II. Cor. IX. 6.

*

Hilarem datorem diligit Deus. II. Cor. IX. 7.

*

Ipsa satanas transfigurat se nonnunquam in angelum
lucis. II. Cor. XI. 14.

*

Non filii debent parentibus thesaurizare, sed parentes
filiis. II. Cor. XII. 14.

Nescio, Deus scit. II. Cor. XII. 3.

*

Si hominibus placerem, Christi servus non essem.
Epist. ad Gal. I. 10.

*

Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ad
Gal. V. 9.

*

Caro concupiscit adversus spiritum. Ad Gal. V. 17.

*

Alter alterius onera portate. Ad Gal. VI. 2.

*

Unusquisque onus suum portabit. Ad Gal. VI. 5.

*

Deus non irridetur. Ad Gal. VI. 7.

*

Quae seminaverit homo, haec et metet. Ad Gal. VI. 8.

*

Dum tempus habemus, operemur bonum. Ad Gal.
VI. 10.

*

Exeuntes vos veterem, induite novum hominem. Ad
Ephes. IV. 24. My mówimy: zrzucić starego Adama, oblec się
w inną skórę, stać się innym człowiekiem.

*

Sol non occidat super iracundiam vestram. Ad Ephes.
IV. 26.

*

Nolite locum dare diabolo. Ad Ephes. IV. 27.

*

Sive opportune, sive importune, dummodo Christus
annuntietur. Ad Philipp. I. 18.

*

Cupio dissolvi et esse cum Christo. Ad Philipp. II. 5.

*

Omnes quae sua sunt quaerunt. Ad Philipp. II. 21.

Quorum nomina sunt in libro vitae. Ad. Phil. IV. 3.
Księga żywota, to zapewne księga, w której zapisani są błogosiawieni.

*

Gaudete in Domino semper. Ad. Phil. IV. 4.

*

Grati estote. Ad Coloss. III. 15.

*

Nolite extinguere spiritum. I. Ad Thessal. V. 19. Du-
cha nie gaście.

*

Omnia probate; quod bonum est, tenete. I. Ad Thess.
V. 21.

*

Tenete traditiones, quas didicistis. II. Ad Thess. II. 14.

*

Si quis non vult operari (laborare), non manducet. II.
Ad Thess. III. 10. Polskie przysłowie: kto nie pracuje, jeść
nie powinien.

*

Mulier salvabitur per filiorum generationem. I. Ad
Timot. II. 15.

*

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.
I. Ad Timot. III. 1.

*

Omnis creatura Dei bona est. I. Ad Timot. IV. 4.

*

Modico vino utere. I. Ad Timot. V. 23.

*

**Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti
simus.** I. Ad Timot. VI. 8.

*

Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. II. Ad
Timot. VI.

Verbum Dei non est alligatum. II. Ad Timot. II. 2.
Niemcy mówią: das Wort ist frei.

*

Novit Deus, qui sunt Ejus. II. Ad Timot. II. 19.

*

Bonum certamen certavi, cursum consummavi. II. Ad
Timot IV. 7.

*

Mundis omnia munda (castis omnia casta). Ad Tit. I. 15.

*

Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant.
Ad Tit. I. 16.

*

Quibus lacte opus est et non solido cibo. Ad. Hebr.
V. 12.

*

Sine fide impossibile est placere Deo. Ad Hebr. XI. 6.

*

In multis offendimus omnes. Epist. Jac. III. 2.

*

Ecce parvus ignis quam magnam silvam incendit!
Epist. Jac. III. 5.

*

Petitis et non accipitis, quia male petitis. Epist. Jac.
IV. 3.

*

Verbum Domini manet in aeternum. I. Epist. Petri I. 25.

*

Lapis offensionis et petra scandali. I. Epist. Petri II. 8.
Isai VIII. 14. — *Kamieniem zgorszenia* nazywamy jakąś
osobę lub rzecz, która daje zgorszenie.

*

Deum timete, regem honorificate. I. Epist. Petri II. 17.

Neque ut dominantes in cleris. I. Epist. Petri V. 3.

*

Canis reversus ad suum vomitum es sus lota ad lutum.
II. Epist. Petri II. 22.

*

Unus dies apud Dominum est sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. II. Epist. Petri III. 8.

*

Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, utrum ex Deo sint. I. Epist. Joan. IV. 1.

*

Deus charitas est. I. Epist. Joan. IV. 8.

*

Deum nemo vidit unquam. I. Epist. Joan. IV. 12.

*

Mundus totus in maligno positus est. I. Ep. Joan V. 19.

*

Scio opera tua, sed habeo aliquid adversum te. Apocal. II. 4.

*

Utinam frigidus esses aut calidus, sed quia tepidus es, incipiam te evomere de ore meo. Apocal. III. 16. O człowieku do niczego mówimy, że jest ani zimny, ani gorący.

*

Judicatus est quisque secundum opera sua. Apocal. XX. 13.

*

Ecce nova facio omnia. Apocal. XXI. 5.

*

Ego sum alpha et omega, principium et finis. Apocal. XXII. 12. Bóg jest początkiem i końcem wszystkiego.

*

Qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Apocal. XXIII. 10. Kto mieczem wojuje, od miecza ginie.

*

SPIS RZECZY.

	Od do strony
I. Przysłowia polskie	5—120
II. Wyrażenia przysłowiowe	121—161
III. Przysłowia niemieckie	162—193
IV. Przysłowia łacińskie	194—233
V. Różne łacińskie sentencje	234—248
VI. Cytaty łacińskie	249—299
VII. Cytaty z różnych autorów	300—322
VIII. Cytaty z Pisma świętego	323—358

Biblioteka Śląska w Katowicach

Id: 0030000611427

II 140627